

**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

XXI. évfolyam

3. szám

**FELDERÍTŐ
SZEMLE**

ALAPÍTVÁ: 2002

BUDAPEST

2022

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Dr. Béres János altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

- Elnök:** Dr. Béres János altábornagy, PhD
- Tagok:** Dr. Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornok, PhD
Prof. Dr. Resperger István ezredes, PhD
Dr. Hány Szabolcs ezredes, PhD
Dr. Magyar Sándor ezredes, PhD
dr. Annus Zsolt ezredes,
Dr. Deák Anita alezredes, PhD
Dr. Fürjes János alezredes, PhD
Dr. Tóth Sándor alezredes, PhD
Dr. Vida Csaba alezredes, PhD
- Felelős szerkesztők:** Prof. Dr. Resperger István ezredes, PhD
Dr. Vida Csaba alezredes, PhD
- Olvasószerkesztő:** Gál Csaba ny. ezredes
- Tördelőszerkesztő:** Vidáné Szöllősi Éva alezredes

Elérhetőségeink

- Postacím:** Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1021 Budapest, Budakeszi út 99–101.
1525 Budapest, Pf. 74.
- E-mail:** Dr. Vida Csaba alezredes
06(1) 386-9344/5300, HM 65-300
e-mail: vida.csaba@knbsz.gov.hu
- Prof. Dr. Resperger István ezredes
06(1) 432-9000/29-220, HM 29-220
e-mail: resperger.istvan@uni-nke.hu

HU ISSN 1588-242X

TARTALOM

BIZTONSÁGPOLITIKA

VIDA CSABA

VÁLTOZÓ KÖZÉP-EURÓPA

A KÖZÉP-EURÓPAI BIZTONSÁGI RENDSZER EVOLÚCIÓJA ÉS ANNAK HATÁSAI6

KIS-BENEDEK JÓZSEF – KOVÁTS BENCE

A SZÁHEL-ÖVEZET BIZTONSÁGI HELYZETÉRTÉKELÉSE ÉS A MALI TAKUBA MŰVELET TAPASZTALATAI22

KRIPKÓ ÁDÁM

KÖZÉP-EURÓPA BIZTONSÁGI RENDSZERE A 21. SZÁZADBAN – A REGIONALIZMUS ERŐSÖDÉSE38

HÍRSZERZÉS-FELDERÍTÉS

GYERMÁN JÓZSEF

TÉRINFORMATIKAI ÉS KÉPI ADATOKON ALAPULÓ FELDERÍTÉS A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN73

KUTATÁS-FEJLESZTÉS

BÁRTFAI BÁLINT

AZ EKD-500 RÁDIÓFELDERÍTŐ VEVŐKÉSZÜLÉK SZOFTVERES TÁMOGATÁSÁNAK LEHETSÉGES JÖVŐBELI IRÁNYA82

SZAKMATÖRTÉNET

KISS DÁVID

ADALÉKOK A „TESTNEVELÉSI SZAKTANFOLYAM” (1938) TÖRTÉNETÉHEZ.....96

FÓRUM

HELYES MARCELL

**KIBERVÉDELEM AZ ÁLLAMI KRITIKUS INFRASTRUKTÚRÁK
TERÜLETÉN A NÉMET ÉS A MAGYAR JOGRENDEN I.**

***A VONATKOZÓ JOGSZABÁLYI KERETEK ÖSSZEHASONLÍTÓ
ELEMZÉSE*.....111**

TARKÓ ÁRON

**A HUMINT SZEREPE A NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLATOKNÁL ÉS A MAGÁNNYOMOZÁSBAN.....127**

OLVASÓHOZ

A KÖTET SZERZŐI140

E SZÁMUNKAT LEKTORÁLTÁK141

E SZÁMUNK TARTALMA142

**A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS
FELTÉTELEI.....152**

VIDA CSABA

VÁLTOZÓ KÖZÉP-EURÓPA

A KÖZÉP-EURÓPAI BIZTONSÁGI RENDSZER EVOLÚCIÓJA ÉS ANNAK HATÁSAI

Bevezetés

Az elmúlt években az egyre gyorsabban változó nemzetközi biztonsági környezetben bekövetkező – főleg az előre nem jelezhető – események olyan folyamatokat idéztek elő Közép-Európában,¹ amelyek megrengették a régió biztonsági rendszerét² és annak jelentős módosulását eredményezték. A változások felborították Közép-Európában a stabilnak hitt regionális együttműködési rendszereket és a régió országainak egymással fennálló kapcsolatrendszerét. Ezek a folyamatok azonban nemcsak nemzetközi – regionális – szinten, hanem az országokon belüli biztonsági helyzet átalakuláshoz is vezettek, főleg a társadalmak biztonságpercepciójában, ami a régióban és az adott országokon belül is egyfajta megosztottságot idézett elő. A társadalmakon belüli töréspontok az adott biztonsági probléma kezelésében és megítélésében jelentek meg, főleg a különböző politikai irányzatok között. A megosztottság komoly vitákat, esetenként politikai konfliktusokat is generáltak,³ amelyek tovább nehezítették a biztonsági problémák kezelését. Az országokon belüli problémák befolyásolták a régió országainak reakcióit a biztonsági veszélytényezőkre, tehát azok fokozottabban, illetve hangsúlyosabban jelentek meg a régióban.

Regionális szinten elkezdődött a közép-európai biztonsági rendszer átalakulása, amely egyelőre csak ideiglenes, de a változások egy része már nem visszaállítható. A folyamattal kapcsolatban megállapítható, hogy még nem fejeződött be, iránya is csak valószínűsíthető. Ennek ellenére intenzitása és jellege alapján a jövőben további változások várhatók. Az eddigi tendenciák alapján inkább negatív hatásokkal kell számolni, aminek következtében nagy valószínűséggel instabilitás irányába ható romló biztonsági helyzet várható a régióban. A változások miatt a nemzetközi közösségben a közép-európai régió szerepe és befolyása csökkenhet, valamint a nemzetközi közösségben a régió országainak státusa is átalakul, lehetnek nyertesek és vesztesek is. Megállapítható, hogy Közép-Európa szerepe csak Európa keretében értelmezhető a jövőben is, így Európa helye a globális és a nemzetközi biztonsági folyamatokban is meghatározza a közép-európai országok jövőjét. Az államok közötti viszonyok és a – hatékony – együttműködési fórumok változatlanul

¹ A biztonsági környezet változásai nemcsak Európában, hanem globális szinten is felgyorsultak, amit a globalizmus egyik következményének lehet tekinteni.

² A közép-európai biztonsági rendszer a biztonság komplex jellege alapján értelmezendő, így nemcsak politikai és katonai, hanem gazdasági, környezeti, társadalmi, egészségügyi, pénzügyi stb. dimenziókban is.

³ A politikai szembenállás kiemelten a kormányzat és az ellenzék között alakult ki, ami tüntetésekben is nyilvánult (Szlovákia). Pl.: Protivládne protesty v Bratislave (Hospodárske noviny, 2021.11.17.). <https://hnonline.sk/slovensko/13681435-protivladne-protesty-v-bratislave-fico-zvolal-priaznivcov-smeru-pred-parlament-republika-lsns>; letöltés: 2022.08.15.

befolyásolják a jövő biztonsági rendszerét. Így egy új, közép-európai biztonsági együttműködési rendszer kialakulása is előrejelezhető, amelyben a jelenlegihez képest eltérő lesz egyes országok szerepe. Az új rendszer pontos képe még nem tisztázott, de az irányvonalak már prognosztizálhatók, amelyek egy közös eleme biztos: ez a folyamatos változás.

Kiinduló állapot

Közép-Európa biztonsági rendszerének kialakulása több mint másfél évtizedes folyamat eredménye volt, amely az 1990-es évektől a 2000-es évek közepéig zajlott le. Ugyan a 2000-es évektől is történtek kisebb változások, de azok már nem módosították a rendszer alapjait, inkább megerősítették azt. A változások többsége a közép-európai régió kívülről érkező biztonsági behatások voltak, amelyeket a rendszer képes volt kezelni és a régió országainak reakciói is zömmel összhangban voltak, mivel a negatív biztonsági hatások eliminálása közös cél volt.

Az 1990-es években a Szovjetunió összeomlását és szétesését követően Közép-Európa ismét szabaddá vált, de a szovjet időszakból súlyos traumákkal⁴ terhelve. Ezért a közép-európai országok inkább nyugat – a hidegháború győztesei – felé kötelezték el magukat, eközben Közép-Európában a szovjet érdekszféra megszűnésével hatalmi vákuum alakult ki. A szovjet érdekszféra csak részlegesen – kiemelten a politikai és a katonai dimenzióban – szűnt meg a régióban, mert gazdasági és társadalmi területen, sok esetben az emberek pszichéjében megmaradt, de még napjainkban is jelen van.⁵ Közben a közép-európai országok kísérletet tettek regionális együttműködési rendszer kialakítására, amikor 1991-ben – történelmi hagyományokra hivatkozva – létrehozták a visegrádi csoportot,⁶ amely először visegrádi hármak, majd visegrádi négyek néven működik.⁷ Ezzel párhuzamosan más regionális együttműködési fórumok⁸ is létrejöttek, de azok intenzitása és regionális hatása alacsonyabbnak bizonyult. Az elmúlt évtizedek eseményei alapján megállapítható,⁹ hogy a Közép-Európában létrejövő regionális együttműködési

⁴ A több mint 45 éves szovjet uralom a régió országaiban olyan eseményeket idézett elő, amelyek jelenleg is meghatározzák az országok viszonyulását a nemzetközi folyamatokhoz. Ezek közé kell sorolni az 1956-os magyar forradalmat és szabadságharcot, az 1968-as csehszlovákiai megszállást és az 1980–1981-es lengyel válságot is.

⁵ Ezt támasztja alá a szlovákiai GLOBSEC Intézet évente közzétett GLOBSEC Trends kiadványa, amely jól mutatja a közép-európai országokban a lakosság egy részének orosz befolyását. <https://www.globsec.org/publications/globsec-trends-2022-central-and-eastern-europe-amid-the-war-in-ukraine/>; letöltés: 2022.08.01.

⁶ A visegrádi csoport története. <https://www.visegradgroup.eu/tortenelem>; letöltés: 2022.08.01.

⁷ Az eredeti tagok Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország voltak, de 1993-tól Csehszlovákia szétválásával, Csehország és Szlovákia létrejöttével négyre emelkedett a tagok száma.

⁸ Többek között a Weimari Háromszög együttműködés is 1991-ben jött létre német kezdeményezésre. Lásd MAURICE, Paul: Le Triangle de Weimar après son trentième anniversaire. *Allemagne D’Aujourd’hui*, 2022/1. n° 239, pp. 28–38. <https://www.ifri.org/en/publications/publications-ifri/articles-ifri/weimar-triangle-three-decades-after-its-foundation>; letöltés: 2022.08.01.

⁹ VIDA Csaba: A közép-európai országok együttműködésének szükségessége: A visegrádi együttműködés húsz éve. *Felderítő Szemle*, 2011/10. szám, pp. 22–42.

fórumok alapvetően érzelmekkel átszőtt érdekszövetségek. A régió országai (inkább nemzetei) közötti történelmi traumák¹⁰ azonban sokszor nehezítik a hatékony együttműködést. Emellett szintén a közös történelmi múlt öröksége, hogy a régió nemzetei a túlélés érdekében állandó versenyben állnak egymással, ami a hatékony és a sikeres együttműködésüket is hátráltatja. A nemzetek (az országok) számára a versengés¹¹ egyfajta történelmileg bekódolt ösztön, mivel a nemzet fennmaradása érdekében jobbnak kell lenni a környező nemzetekhez képest, mert csak akkor biztosítható a nemzet fennmaradása.

A közép-európai régió belüli együttműködést befolyásoló tényezőnek kell tekinteni a külső behatásokat, amelyek a különböző regionális, közép- és nagyhatalmak irányából folyamatosan fennáll.¹² A külső behatás célja a hatalmi érdekérvényesítés, hogy a közép-európai országok az adott nagyhatalom érdekeinek képviselőjévé váljanak a régióban. A térség alapvetően német érdekszférához tartozik, de más európai hatalmak, mint például Franciaország, Olaszország, illetve Oroszország is törekednek fenntartani befolyásukat, illetve a 20. század közepétől, végétől az Amerikai Egyesült Államok is megjelent a térségben, de közvetett céllal, hogy a Szovjetunió, majd Oroszország befolyását csökkentse. A 20. század végétől Kína is lehetőségeket lát Közép-Európában, mert az Európai Unió kapujának tekinti a régió országait. 1990-et követően a fenti országok közül mindegyik jelen van, így nagy versengés zajlik a közép-európai országokért, ezáltal Közép-Európa a nagyhatalmi játszmák terepévé vált.

A külső befolyásolás ellenére az elmúlt évtizedekben a regionális együttműködés folyamatosan jelen volt, bár intenzitása hullámzóan alakult. Amikor a régió országait – külső befolyásolással – sikerült megosztani vagy jelentős érdekkellentéteket kialakítani, akkor az együttműködés szintje csökkent, amikor pedig az érdekközösségek fennálltak és a külső behatás is kisebb volt, akkor az együttműködés a csúcspontot döntötte meg. A regionális együttműködést az elmúlt évtizedekben mindig is ez a váltakozó görbe határozta meg.¹³ Így a közép-európai országok biztonsági rendszerének meghatározó eleme a regionális együttműködés, mivel annak, főleg a visegrádi négyeknek, de más regionális együttműködési fórumoknak¹⁴ is vannak – többek között – biztonság- és védelempolitikai, illetve katonai elemei, amelyek a régió biztonságának erősítéséhez is hozzájárultak.

¹⁰ A régióban élő nemzetek több évszázados együttélése során minden oldalról több olyan érdeksérelem keletkezett, amelyek meghatározzák az adott nemzet identitását, így hatással vannak a szomszédos kapcsolataikra. Idetartoznak a korábbi békeszerződések és békediktátumok, de a korábbi háborúk és incidensek is.

¹¹ Öllös László a közép-európai, kiemelten Szlovákia és Magyarország között a versengést inkább nemzeti harcnak tekinti, amelynek célja a másik legyőzése, de véleményem szerint nem a másik fél megsemmisítése a cél, hanem inkább a másik fölé emelkedés. ÖLLÖS László: A nemzeti harc állapota. In: Fedince Csilla – Illyés Zoltán – Simon Attila – Vizi Balázs: A közép-európaiság dicsérete és kritikája, Kalligram, Pozsony, 2013, pp. 136–148. ISBN 978 80 8101 730 8

¹² Közép-Európa földrajzi fekvése alapján Nyugat és Kelet között helyezkedik el, valamint a közép-európai országok többségében a kisállamokhoz tartoznak.

¹³ VIDA Csaba: A közép-európai országok... (2011)

¹⁴ Ezek közé tartozik például a Közép-európai Védelmi Együttműködés (CEDC), amelyet 2010-ben hoztak létre. About us. <https://cedc.info/about-us/>; letöltés: 2022.08.01.

A közép-európai biztonsági rendszer alapvető eleme a régió országainak euroatlanti integrációja volt, amely közös akaraton alapult, és a közép-európai országok rájöttek, hogy szükségük van olyan biztonsági, főleg katonai védelmi szervezetekre, amelyek garantálni képesek a régió biztonságát (védelmét). Ehhez hozzájárult, hogy az országok védelmi képességei az 1990–2000-es években rohamosan csökkentek,¹⁵ így szükség volt más képességeket bevonni. Míg más oldról a nyugati hatalmaknak is érdekükben állt, hogy Közép-Európában megszüntessék a hatalmi vákuumot, és a régiót nyugati érdekövezetüké alakítsák át. Emellett a délszláv háborúk tapasztalatai alátámasztották, hogy a térséget nem szabad magára hagyni, mert a térségbeli etnikai, vallási és társadalmi problémák, illetve az elnyomott történelmi traumák fegyveres válságokat, így fenyegetést jelentenek a nyugati országok számára. Tehát mindkét fél érdeke találkozott, így történhetett meg a közép-európai régió országainak viszonylag gyors integrációja¹⁶ az euroatlanti biztonsági rendszerbe.

Természetesen az integrációnak voltak feltételei, és az nem azonnal, hanem fokozatosan – több szakaszban – ment végbe. A feltételeket a nyugati országok, vagyis a szövetségek határozták meg, és azoknak többes céljuk volt. Egyik oldalról elérni azt, hogy a régió országai a biztonságukért cserébe elkötelezetté váljanak az euroatlanti szellemiség iránt. A követelmények közé tartozott a megválás a szovjet–oros örökségtől. A régió országai számára eltérő mértékű nehézséget okozott az örökség felszámolása, mert a kötöttségek más-más mértékűek voltak. 2010-re Románia, Magyarország, Csehország és Lengyelország viszonylag jól eltávolodott Oroszországtól, míg Szlovákia és Bulgária esetében az már sokkal nehezebb volt, főleg a két ország társadalmi esetében.¹⁷ Emellett ezen országok számára fontos elem volt, hogy a szovjet uralom alól nemrég visszaszerzett függetlenségüket követően az európai integrációjukkal ismét lemondtak a szuverenitásuk egy részéről, tehát a biztonságuk ára is volt. Ez a dilemma folyamatosan jelen van az országok külpolitikai döntéseiben, hogy a közösségi (főleg az EU-) érdekek milyen mértékben érinthetik/sérthetik a nemzeti érdekeket. Nagy valószínűséggel ez akadályozza meg a régió európai integrációjának elmélyítését.

Az euroatlanti integráció keretében a közép-európai országok több lépcsőben, 1999-ben, 2004-ben, majd később, 2009-től a nyugat-balkáni országok csatlakoztak az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez (NATO),¹⁸ míg az Európai Unióhoz (EU) 2004-ben, 2007-ben és 2013-ban történtek meg tagfelvételek.¹⁹ Így összességében a 2010-es évekre megtörtént a közép-európai országok csatlakozása, amellyel kialakult a közép-európai biztonsági rendszer második pillére. Emellett a régió

¹⁵ A tendenciát legjobban a régió országainak védelmi kiadásai mutatják az 1990–2000-es években, amelyek összességében csökkentek. SIPRI Military Expenditure Database. <https://milex.sipri.org/sipri/>; letöltés: 2022.08.15.

¹⁶ Az első országok 1994–1999 között közel öt éves csatlakozás folyamat után lettek a NATO tagjai, míg az EU-csatlakozás is csak tíz évig tartott.

¹⁷ Ezt támasztják alá a szlovák GLOBSEC Intézet elmúlt évtizedben végrehajtott kutatásai, amelyet a GLOBSEC Trends kutatások eredményei is bizonyítanak. <https://www.globsec.org/projects/globsec-trends/>; letöltés: 2022.08.01.

¹⁸ Enlargement and Article 10. <https://www.globsec.org/projects/globsec-trends/>; letöltés: 2022.08.01.

¹⁹ Az EU bővítési politikája. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/enlargement/>; letöltés: 2022.08.01.

országai több más – biztonsággal foglalkozó – nemzetközi szervezetnek is tagjai, amelyek közé tartozik az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) és a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD²⁰). Az utóbbiak a biztonság területén sokszor másodlagos szerepet töltenek be, mivel nem rendelkeznek olyan érdekkikényszerítő képességgel, mint a NATO és az EU.

Így a 2010-es évekre kialakult a közép-európai biztonsági rendszer, amelynek alapvető pillérei a nemzetközi szervezetek, mivel a régió országai nem rendelkeztek olyan védelmi kapacitásokkal, amelyekkel önállóan képesek lettek volna a biztonságuk mindenoldalú garantálására. Ezért a régió országai olyan szervezetekhez csatlakoztak, amelyek képesek védelmet biztosítani számukra.

A katonai biztonságra (védelemre) a NATO kollektív védelme ad garanciát, amelyhez csatlakoznak – a politikai biztonság keretében – a nyugati demokratikus értékek és elvek. Az Európai Unió a gazdasági biztonság területén biztosította a közép-európai régió gazdasági fejlődését és prosperitását, illetve az EU-normatívák alapján a társadalmi és a környezeti biztonságra is pozitív hatást gyakorolt. A közép-európai országok a biztonságukat garantáló szervezetekre – főleg a Varsói Szerződés időszakából fakadó tapasztalataik alapján – eleinte úgy tekintettek, hogy a szervezetek által biztosított biztonságnak inkább felhasználói lesznek, mint szolgáltatói/biztosítói, így a hozzájárulásuk sem érte el mindig a megkívánt szintet, mivel általában csak felajánlásokat tettek,²¹ amelyek mögött nem mindig volt valódi erő. Főleg a 2000-es években a közép-európai országok számára ezért jelentettek nagyon jó lehetőségeket a nemzetközi béketámogató műveletek, mert az azokban történt szerepvállalásukkal feledtetni tudták, hogy nem eléggé járulnak hozzá a kollektív védelemhez. A szervezetek sem teljes odaadással álltak a közép-európai országok mögött, ami nemcsak abban mutatkozott meg, hogy a NATO nem alakított ki a régióban parancsnoki struktúrákat, hanem abban is, hogy nem kellő szigorúsággal számoltatták el a közép-európai országokat. Ehhez természetesen hozzájárult, hogy az akkori időszakban nem volt nagyobb katonai fenyegetés.

A NATO és az EU, valamint a többi nemzetközi szervezet, illetve a nemzetközi jog alapelvei egyfajta biztonságot garantáltak Közép-Európában, és ehhez hozzájárultak a közép-európai regionális együttműködési fórumok is. A regionális szervezetekre több szempontból is szükség van. A nyugati országok oldaláról két, míg a közép-európai országok részéről három szempontból.

Nyugati szempontból: A közép-európai országok között fellépő viták és feszültségek megoldásában nyújtanak segítséget, ami nagyon fontos a nemzetközi közösség számára a romániai forradalom, a délszláv háború tapasztalatai, illetve a nyugati országok félelmei miatt.²² Másrészt a regionális szervezetek a tagországok

²⁰ Organisation for Economic Co-operation and Development.

²¹ A közép-európai országoknak a NATO kollektív védelmébe felajánlott képességei alapvetően részképességek voltak, valamint azok is csak részben álltak rendelkezésre, így mindig céldátumokat határoztak meg arra, amikor a felajánlás teljes mértékben bevethetővé válik.

²² A nyugati országok a hidegháborút követően úgy értékelték, hogy a közép-európai országok közötti történelmi viták miatt nemcsak országokon belül fegyveres válságok, hanem országok közötti háborúk is kirobbanhatnak.

közötti közös programokkal és egyeztetésekkel segítséget nyújtottak abban, hogy a közép-európai országok felzárkózzanak a NATO és az EU szintjére, vagyis megfeleljenek a szövetségi elvárásoknak.

Közép-európai szempontból: Fontos a tagországok számára, mert egyfajta tárgyalási/információs fórum, amely lehetőséget biztosít a viták, a nézeteltérések és a problémák megoldására, így növelhető a régió biztonsága. Másrészt az együttműködés segít a tagországoknak, hogy azok megfeleljenek a nemzetközi kötelezettségvállalásaiknak, mert a közös tapasztalatok megosztása nagyon fontos lehet. Harmadrészt a szervezeteken belül a régió országai saját érdekeik érvényesítése (biztonságuk fokozása) érdekében közösen lépnek fel a nemzetközi közösségben.

Tehát a regionális fórumok is hozzájárulnak a térség biztonságához. Így a térségben jelentős szerepe volt a V4-es együttműködésnek, főleg a védelmi (katonai) együttműködés keretében, többek között a közös gyakorlatok megtartásával, valamint az EU-harccsoportok létrehozásával. Emellett a regionális szervezetek közül a Közép-európai Védelmi Együttműködés (Central European Defence Cooperation – CEDC), amely a védelmi képességfejlesztések koordinációs fóruma, de tevékenysége közös gyakorlatok megtartásában is megnyilvánul.

A nemzetközi és a regionális együttműködési rendszerek mellett változatlanul nélkülözhetetlen a közép-európai országok számára a saját védelmi képességeiknek a növelése és fenntartása, de nemcsak a katonai képességeké, hanem a biztonság minden más – főleg gazdasági, pénzügyi – területén megfelelő ellenálló és túlélőképesség kialakítása. Ez azért is fontos, mert a közép-európai országok bizalma a nemzetközi szervezetek iránt nem magas,²³ mivel többek között ezek az országok nincsenek meggyőződve arról, hogy valódi szükség esetén tényleg megkapják a szükséges védelmet.²⁴ Erre a közép-európai országok egyik reakciója, hogy a nemzetközi szervezeteket (egyes szövetségeket) olyan mértékben magukhoz kötik, hogy ne legyen más választása a szervezetnek/szövetségnek, mint részvétel az adott ország védelmében.²⁵ A közép-európai országok másik része inkább a saját védelmének a fejlesztésére helyezi a hangsúlyt.²⁶

Tehát a közép-európai biztonsági rendszer a 2010-es évekig egy hármas egységen alapult, amelyet egyrészt azok az euroatlanti biztonsági rendszerek (NATO és EU) alkottak, amelyekhez a térség országai csatlakoztak, másrészt a régió országai által létrehozott regionális együttműködési fórumok (V4, CEDC, W3

²³ A szlovák GLOBSEC Intézetnek a V4-országokban 2018-ban tartott felmérése szerint a szlovákok 37%-a, a magyarok 56%-a, a csehek 65%-a, míg a lengyelek 67%-a tartotta jónak a NATO-tagságot. Az EU-tagságot a szlovákok 53%-a, a csehek 51%-a, a magyarok 58%-a, míg a lengyelek 62%-a tartotta jónak. <https://www.globsec.org/publications/globsec-trends-2018-central-europe-one-region-different-perspectives/>; letöltés: 2022.08.01.

²⁴ A szlovák GLOBSEC Intézet 2016-os felmérése alapján a bolgárok 37%-a, a szlovákok 34%-a, a magyarok 27%-a, míg a csehek 23%-a szerint a NATO szükség esetén nem védi meg az országukat. <https://www.globsec.org/publications/globsec-trends-2017-mixed-messages-signs-hope-central-eastern-europe-2/>; letöltés: 2022.08.01.

²⁵ Ezekhez az országokhoz tartozik Lengyelország és Románia, amelyek egyre inkább arra törekednek, hogy minél több szövetséges, főleg amerikai erő legyen a területükön.

²⁶ Jelenleg főleg Magyarország tekinthető ennek, de korábban Szlovákia és Csehország is idetartozott.

stb.), illetve az országok saját védelmi rendszerei biztosították. A három pillér közötti hangsúlyok természetesen folyamatosan változtak a biztonsági helyzet alakulásának függvényében. Ez a rendszer közel húsz évig (1994–2014 között)²⁷ működött, amíg Közép-Európát nem érték olyan heves és gyorsan változó negatív biztonsági hatások, amelyek módosították a régió biztonsági rendszerének elemeit.

Biztonsági hatások

A 2010-es évek közepétől Közép-Európát olyan negatív biztonsági hatások érték, amelyekre addig nem volt példa, valamint a hatások egyre komplexebbé és változatosabbá váltak, így sokkal nehezebb lett ellenük a fellépés, kiemelten a megelőző védelmi mechanizmusok kialakítása. A negatív biztonsági tényezők egyszerre a biztonság több dimenziójában is jelen voltak, így az azokra adandó válaszoknak is komplexebbeknek kellett lenniük, sokszor a korábbiaktól teljesen eltérő megoldást kellett keresni. Emellett nagyon gyorsan jelentek meg, valamint egyszerre egyre több hatásuk jelentkezett. A hatásfokukat sokszor az is növelte, hogy minimális lehetőség volt az előrejelezhetőségre, mivel nagyon gyorsan csaptak le, valamint olyan tényezőkről volt szó, amelyekkel a közép-európai országok korábban nem vagy másképp találkoztak.

A 2010-es évek közepétől megjelenő negatív biztonsági hatások egyre nagyobb kihívást okoztak a közép-európai országoknak, így a térség biztonsági rendszerének is. Ezek a hagyományos és nem hagyományos veszélytényezők jellegükben olyan új kihívások, kockázatok és fenyegetések voltak, amelyekhez a régió országai nem rendelkeztek megfelelően előkészített védelmi és reagálóképességgel, így a negatív hatású biztonsági tényezők megjelenését követően kellett kialakítani a védelmi mechanizmusokat ellenük, hogy csökkentsék a veszélytényező negatív hatásait. Emellett megállapítható, hogy egy újabb veszélytényező megjelenésével a korábbiak nem szűntek meg, mert azok továbbra is jelen voltak, különböző intenzitással, ezért ezek sokszor túlterhelték a közép-európai országok védelmi rendszerét.

A 2010-es évek közepétől az alábbi meghatározó negatív biztonsági tényezők jelentek meg a közép-európai régióban:

- *2014-től az Ukrajna elleni orosz katonai agresszió* – A biztonság katonai dimenziójában megjelenő fenyegetés, amely a közép-európai régió közvetlen szomszédságában történt. A nemzetközileg elismert határok erőszakos megváltoztatására irányult, amelyre a II. világháború óta nem volt példa Európában. Az orosz támadás azonban nem csak katonai volt, mert Oroszország hibrid hadviselést is folytat Ukrajna ellen.²⁸

Közép-európai reagálás: A régió országai ugyan egyöntetűen elítélték az Oroszországi Föderációt, vagyis a nemzetközi szerződések és a nemzetközi jog megsértését, de véleménykülönbség volt Ukrajna támogatásában és az Oroszországi Föderáció elleni szankciókban, az utóbbi esetében azok hatásossága miatt. Az

²⁷ Az 1994-es békepartnerségi program elindításától Oroszország 2014-es Ukrajna elleni katonai agressziójáig.

²⁸ 10 facts you should know about russian military aggression against Ukraine.
<https://mfa.gov.ua/en/10-facts-you-should-know-about-russian-military-aggression-against-ukraine>;
letöltés: 2022.08.15.

országok egyik része teljes mértékben támogatta Ukrajnát és elhidegült Oroszországtól, míg a másik része pragmatikusan támogatta Ukrajnát, míg Oroszországgal egy saját érdekeken alapuló együttműködésben voltak érdekelt.²⁹

- 2015-től terrortámadások európai nagyvárosok ellen – A nyugat-európai városokat ért terrortámadások a biztonság társadalmi és politikai dimenzióiban jelentettek fenyegetést, és csak közvetett hatásuk volt a közép-európai régióra, de a 2020-as bécsi támadás rámutatott arra, hogy Közép-Európa is célpontja lehet azoknak.³⁰ A terrorfenyegetés összefüggésben volt a közel-keleti válságkörzetek helyzetével, kiemelten az Iszlám Állam (ISIL/DAESH³¹) megerősödése miatt.

Közép-európai reagálás: A régió országai viszonylag hasonlóan értékelték a terrorfenyegetettséget, miszerint a régió országai nem jelentenek fő célpontokat a szélsőséges iszlamista terroristák számára, hanem inkább átutazásra és logisztikai bázisként használták a régiót.³² Ennek ellenére minden országban fokozták a terrorizmus elleni védelmet.

- 2015-től tömeges illegális migrációs válság – Az illegális tömeges, ellenőrizetlen migrációs hullám a 2015-ös években a biztonság minden dimenziójában megjelenő kockázatot hordozott magában, aminek közvetlen hatása volt Közép-Európa biztonságára, mivel a régión vezet át a migránsok útvonala Európa nyugati részébe.³³

Közép-európai reagálás: A régió országai egységesen értékelték a migráció által jelentett kockázatokat, mivel Közép-Európa a balkáni és a keleti migrációs útvonalon helyezkedik el, így az országok többségének az Európai Unió schengeni határait kell megvédeni. A közép-európai országok többsége a biztonsági kockázatokat felismerve meg akarta akadályozni az illegális migránsok ellenőrizetlen áthaladását, míg a nyugat-európai országok inkább azok befogadása mellett foglaltak állást, így töréspont keletkezett az Európai Unión belül a nyugat- és észak-, valamint a közép-európai országok között, aminek következtében a nyugat-európai országok korlátozottan nyújtottak segítséget a közép-európai államok migráció elleni harcában, így Közép-Európa magára maradt a harcában.

- 2010-es évek végétől az Európai Unión belüli viták – A 2010-es évek közepétől – főleg az Európai Unión belül – megosztottá vált az európai közösség, amelynek központi töréspontja a tagállamok közötti integráció erősítése vagy a nemzeti szuverenitás megtartása, amely komoly kihívást okozott Közép-Európában is.

²⁹ NATO's Eastern Countries Fractured Over Response To Russia. <https://www.rferl.org/a/russia-europe-divisions-ukraine-czech-hungary-poland-slovakia/26569958.html>; letöltés: 2022.08.15.

³⁰ Global Terrorism Database. <https://www.start.umd.edu/gtd/>; letöltés: 2022.08.15.

³¹ Iraki és Levantei Iszlám Állam.

³² Contemporary Terrorist Threats to the Security of Central Europe. <https://ine.org.pl/en/contemporary-terrorist-threats-to-the-security-of-central-europe/>; letöltés: 2022.08.15.

³³ VIDA Csaba: Az illegális migráció biztonsági kihívásai. Migráció: Konfliktus vagy kooperáció – konferencia, 2016.03.02-én, Stefánia Palota.

Közép-európai reagálás: Az Európai Unió bővítését követően az újonnan csatlakozott közép-európai országokban dilemmaként lépett fel, hogy milyen mértékben tartsák meg a nemzeti szuverenitásunkat (érdekérvényesítő képességüket), vagy a további európai integráció mellett foglaljanak állást. A közép-európai országok – főleg a hatalmon lévő politikai irányvonal mentén – megosztottá váltak, vagyis főleg a baloldali és többnyire a liberális kormányzó pártok az integráció, míg a jobboldali, konzervatív kormányok a nemzeti függetlenség fenntartása mellett foglaltak állást, így a közép-európai országok között politikai megosztottság jelei mutatkoztak.³⁴

- 2020-tól a koronavírus-járvány – A biztonság társadalmi (egészségügyi) dimenziójában megjelenő, az emberek életét érő fenyegetés, amely a biztonság minden más szegmensét háttérbe szorította. A különböző súlyosságú és intenzitású vírusjárványok (pl.: ebola, madárinfluenza) folyamatosan jelen voltak a világ egyes régióiban, de globális szintű járvánnyal 100 évvel korábban kellett megküzdeni, így a nemzetközi közösségnek szinte teljesen új veszélytényező ellen kellett fellépnie akkor, amikor egyre többen haltak meg a járványban.

Közép-európai reagálás: Európában az Európai Unió törekvései ellenére a világjárvány kezelése nemzeti szinten valósult meg, mivel nem volt elég hatékony a nemzetközi együttműködés/válságreakálás rendszere. Nem volt elegendő mennyiség az egészségügyi védőfelszerelésből és eszközökből, ezért az országok arra kényszerültek, hogy saját maguk védjék meg a lakosságukat a járvány biztonsági kockázataival szemben. Ezért a közép-európai országok között egyfajta versengés alakult ki, és ez esetenként konfliktusokat szült, mivel egymásra licitálva szereztek be az egészségügyi eszközöket, viszont alkalmanként egy-egy kérdéskörben erősítette a kétoldalú kapcsolatokat. Összességében a regionális együttműködés nem tudta támogatni a járvány elleni küzdelmet, tehát erősödött a nemzeti érdekek érvényesítésének szerepe.³⁵

- 2020-tól világgazdasági instabilitás – A biztonság gazdasági dimenziójában már a 2010-es évek végén megtorpant a világgazdaság gyors bővülése, aminek számos oka volt, majd azt követő globális válságok (világjárvány, orosz–ukrán háború, energiaválság) előidézték a világgazdasági stagnálást, majd recesszióba történő átfordulását. A legnagyobb hatást a világjárvány miatti leállás okozta a világgazdaságra, amelynek újraindítása csak 2021/2022-ben indult meg, de a háború következményei megakadályozták azt.³⁶

Közép-európai reagálás: A közép-európai országok nemzeti szinten foganatosítottak intézkedéseket az adott ország gazdasági stabilitásának megőrzése,

³⁴ LÜNEMANN, Frank: EU East-West tensions – a marriage of convenience? <http://cgsrs.org/publications/98>; letöltés: 2022.08.15.

³⁵ VIDA Csaba: A koronavírus-járvány hatása a biztonságra. Felderítő Szemle, 2020/1. szám, pp. 5–28.

³⁶ NAGY Katalin et al.: Nemzetközi gazdasági folyamatok a lassuló globális környezetben – különös tekintettel Magyarországra. KOPINT-TÁRKI, 2020., KVT/25-1/2020. szerződés alapján. https://www.parlament.hu/documents/126660/5181504/Vilgazd_KT-2020.pdf/9953ca95-f06f-1241-1c85-c90804f024a2?t=1602760896602; letöltés: 2022.08.15.

valamint a nemzeti gazdaságok koronavírus-járvány utáni beindítása érdekében. Ugyan voltak törekvések – pénzügyi támogatási programok – az Európai Unió részéről, de azok különböző sikerességűek voltak. Az uniós intézkedések nem mindig vették figyelembe a régió országainak érdekeit, mivel azok versenynek tekintik a gazdasági válság előli menekülést, így több érdekellentét alakult ki a régió országai között. Ez fokozta a versengést a régióban.

- 2022-től orosz–ukrán háború – A biztonság katonai dimenziójában jelent meg, de a háború mérete és hatásai a biztonság minden egyes szegmensére negatív hatást gyakorolt. Közvetlen globális fenyegetést is jelent az Oroszország és a NATO (az Amerikai Egyesült Államok) közötti szembenállás, ami a hidegháborús időkre emlékeztet. Az orosz katonai támadás miatt a nemzetközi közösség többségének válasza (szankciói) következtében a biztonsági környezet minden szegmensében, többek között a globális élelmiszerellátásban is átfogó romlást idéztek elő.³⁷

Közép-európai reagálás: A közép-európai országok által a háborúra adott válaszok jelentős mértékben különböztek, amelyek függenek a kormányzatok biztonságpercepciójától és a nemzeti érdekérvényesítésétől. A háború eszkalációja miatt a nemzetközi szervezetek nem kívántak egységesen fellépni, míg a regionális szervezetek esetében az országok közötti érdekellentétek akadályozzák az együttműködést, míg az azonos érdekek további regionális együttműködések erősítését idézték elő. Megállapítható azonban, hogy a háború következtében megtörték a korábbi együttműködési kapcsolatok és újabbak kaptak hangsúlyt.

- 2022-es energiaválság – Az Ukrajna elleni orosz támadás miatt a nemzetközi közösség szankciókat vezetett be az Oroszországi Föderáció ellen, aminek következtében az Oroszországból kiinduló energiaforrások (földgáz, kőolaj) szállítása Európába jelentősen csökkent, így az orosz ásványkincsektől függő európai országok energiaellátásában komoly problémák jelentek meg, továbbá az energiaárak hatalmas emelkedése következett be, aminek jelentős negatív hatása van az európai gazdaságra.

Közép-európai reagálás: Az országok biztonságára átfogó kockázatot jelentő folyamatot a koronavírus-járványhoz hasonlóan nemzeti szinten kezelik az országok, ami függ az adott ország energiaellátási függőségétől. Ezáltal a kezelés egyes országokban eltér egymástól, ami további ellenérdekeket idéz elő a közép-európai országok között. A helyzetet bonyolítja, hogy Közép-Európa energiaellátása számos területen közös rendszert képez, így az önálló megoldások komoly problémákat okozhatnak a régióban.

A fentiek alapján látható, hogy a biztonsági hatások nem egy, hanem a biztonság különböző dimenzióiból érkeztek, így eltérő reagálásokat követeltek meg az adott országoktól a rájuk gyakorolt hatástól függően. Ennek során az országok alapvetően nemzeti érdekeiket vették figyelembe, mivel nemzetközi megoldások nem bizonyultak hatásosnak. Az eltérő reakciók megosztották a közép-európai

³⁷ Russia's war on Ukraine: Impact on food security and EU response.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729367/EPRS_ATA\(2022\)729367_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729367/EPRS_ATA(2022)729367_EN.pdf);
letöltés: 2022.08.31.

régióban működő együttműködési rendszereket, így a régió biztonsági rendszerében is változásokat idéztek elő, mivel nem a működő biztonsági rendszer garanciáit tudták figyelembe venni, ezért inkább alternatív megoldásokat alkalmaztak. Egyre inkább a nemzeti képességeket és más érdekszövetségeket vették igénybe a válságkezelések során. Az elmúlt évek tapasztalatai alapján megállapítható az a tendencia, hogy az új vagy szokatlan veszélytényezőket alapvetően nemzeti szinten lehet kezelni, mert a nemzetközi biztonsági rendszerek legtöbbször nem képesek reagálni a veszélytényezőkre.

A közép-európai országok az elmúlt években jelentkező átfogó, fent felsorolt biztonsági veszélytényezőkre – a nemzeti érdekeik különbözősége miatt – sokszor eltérően reagáltak, ami töréspontokat képezett közöttük, illetve Európa többi országa között. Hangsúlyt kapott a nemzeti válságkezelés, mivel a nemzetközi közösségből csak korlátozott támogatást kaphattak. A nemzeti válaszok mögött nemzeti érdekek álltak. Közép-Európában ez általában csökkentette a közös fellépés lehetőségét, így a régió együttműködési szintje is csökkent. Sok esetben érdekellentét is kialakult a régió országai között, amelyek vitákat is generáltak. Ezek a folyamatok megkezdték a régióban az addig működő nemzetközi és regionális biztonsági rendszerek erodálását és átalakulását is. A módosítás abba az irányban indult el, hogy a nemzetközi rendszerek reagálóképességének hatékonysága javuljon. A NATO és az EU esetében is megjelentek a fenti veszélytényezők által érintett területeken a töréspontok, így szükségessé vált azok alkalmazkodása, így megújulása.³⁸

Új biztonsági rendszer kialakulásának csirái

Az elmúlt öt–nyolc évben a közép-európai régiót érő biztonsági veszélytényezők komoly hatást gyakoroltak az előtte 15 év alatt kialakult közép-európai biztonsági rendszerre, amelynek átalakulása megkezdődött. Az alappillérek – nemzeti, regionális és nemzetközi biztonsági rendszerek – ugyan fennmaradtak, de közöttük lévő hangsúlyok és egyes szereplők változtak. Megállapítható, hogy a hangsúly egyre inkább a nemzeti pilléren van, amelyet alátámaszt, hogy a biztonsági veszélytényezőkre a közép-európai országok az elmúlt években a közösségi mellett zömmel önálló választ adtak, és ennek során nem vették figyelembe a régió más országainak érdekeit. Tehát hasonló tendenciát lehet a regionális kapcsolatokban megfigyelni, mint a napjaink társadalmában, mert az emberek elidegenednek egymástól, önzők és nem veszik figyelembe a másikat. Ez a folyamat játszódott le Közép-Európában, mivel az országok a biztonsági kihívások kezelésénél nem vették figyelembe más országok érdekeit, annak ellenére sem, hogy az ellenük hozott intézkedések sokszor sértettek másik országot. Tehát a biztonság megőrzése során a régió országainál prioritást kapott a saját védelmi rendszer, ami megmutatkozott a saját védelmi képességek kialakításában is. Idetartoznak például a haderőfejlesztés (katonai védelmi képességek növelése), az egészségügyi védőfelszerelések gyártása, az energiaforrások diverzifikációja és a társadalmat védő gazdasági (szociális) intézkedések is.

³⁸ Ennek egyik megvalósulása a *NATO Strategic Concept 2022* dokumentum elfogadása, amely kísérletet tesz a Szövetség képességének javítására. <https://www.nato.int/strategic-concept/>; letöltés: 2022.08.31.

A nemzeti intézkedéseknek nemcsak országos, hanem regionális, esetleg nemzetközi hatásai is vannak. Például a túlzónak látszó haderőfejlesztések egyfajta fegyverkezési versenyt indukáltak a régióban,³⁹ amelynek az alapja a biztonsági dilemma volt. Ez is alátámasztja a kétoldalú és a regionális együttműködések sérülékenységét, valamint erősítette a régió versengő jellegét. Ez a regionális együttműködési fórumok hatásának csökkenését is előidézte, így a pillérek leggyengébb elemeivé váltak, mivel a közép-európai régióban létező és korábban aktív együttműködési fórumok befolyása, intenzitása gyengült. Ezzel párhuzamosan más regionális fórumok jelentősége nő, de azok mögött is nemzeti érdekek álltak, vagyis a fórumokat vezető nemzet(ek) érdekei. Ebből kifolyólag a régióban a legjelentősebb regionális együttműködési fórum, a V4-ek a tagországok közötti érdekkülönbségek miatt kvázi tetszhalott állapotba süllyedt, mivel a tagországok között egyre kevesebb a konszenzus a különböző kérdésekben. Más regionális fórumok viszont, amelyek esetében fennáll a közös érdek, egyre nagyobb hangsúlyt kaptak. Ezek közé tartozik a cseh–szlovák–osztrák Slavkovi Hármak,⁴⁰ vagy a román–lengyel vezetésű Bukaresti Kilencek,⁴¹ amelyek a V4-eknek akarnak alternatívát állítani. Ez is alátámasztotta, hogy a regionális fórumok alapvetően érdekalapúak, így amikor megvan a közös érdek, akkor aktívak és intenzívek, és amikor nincs közös érdek, akkor csökken az együttműködés szintje. A V4-ek több mint harmincéves története is erről szól.⁴² A regionális együttműködések gyengése negatív hatással van a régió érdekérvényesítő szerepére a nemzetközi szervezetekben, így a NATO-ban és az EU-ban, vagyis összességében negatív hatást gyakorolhatnak a régió biztonsági helyzetére.

A nemzetközi szervezetek – kiemelten az Egyesült Nemzetek Szervezete, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, továbbá az Észak-atlanti Szerződés Szervezete és az Európai Unió – adják a közép-európai régió biztonsági rendszerének második pillérét. A nemzetközi szervezetek által biztosított garanciák ugyan fennállnak, de egyes területeken – az elmúlt évek biztonsági veszélytényezői alapján – hatékonyságuk csökken⁴³ a biztonság erősítésében. A nemzetközi szervezetek bürokratikus jellege és a nagy tagszámuk kezelhetetlenné teszik a gyors döntéshozást, így a gyors reagálást. A nemzetközi szervezetek az olyan ismert veszélytényezők esetén képesek hatékonyan reagálni, amelyekre van idő válságkezelési mechanizmusokat kialakítani. Ez vonatkozik a NATO hagyományos katonai védelmére, az Európai Unió demokratikus alapelveinek érvényesítésére, illetve a gazdasági védelmi mechanizmusokra.

³⁹ A közép-európai országok a korábbi évtizedekhez képest összegben és darabszámban is nagyszámú katonai beszerzéseket indítottak.

⁴⁰ A Slavkovi Hármak regionális fórumot Ausztria, Csehország és Szlovákia kormányfője hozta létre 2015-ben, amikor aláírták a slavkovi nyilatkozatot. Ugyan hangsúlyozták, hogy nem a V4 konkurenciájaként jött létre, de az együttműködés akkor vált a korábbinál intenzívebbé, amikor a V4 tagországai között nézeteltérés volt.

⁴¹ A Bukaresti Kilencek regionális fórumot a román és a lengyel államfő kezdeményezésére hozták létre 2015-ben az Ukrajna elleni orosz agresszióval kapcsolatos regionális reakció érdekében. Tagjai: Bulgária, Csehország, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Románia és Szlovákia. Teljes mértékben a V4 konkurenciájának tekinthető.

⁴² VIDA Csaba: A közép-európai országok... (2011)

⁴³ A nemzetközi szervezetek hatékonyságát jól mutatták az elmúlt években a válságok kezelésében nyújtott teljesítményük.

A nemzetközi szervezetek védelmi rendszerei is érvényesülnek a közép-európai régióban, mivel az országok többsége részes állama ezeknek a nemzetközi szervezeteknek, így joguk van a szervezet által biztosított biztonsági garanciákra. Itt felmerül a dilemma, hogy a közép-európai országok milyen mértékben számíthatnak ezekre. Elméletileg nem lehet különbség a tagállamok számára biztosított biztonsági garanciákban, de gyakorlatilag a szervezetek annyi segítséget tudnak nyújtani, amennyire lehetőségük van, illetve amit az együttműködési megállapodás keretei és a döntési mechanizmus lehetővé tesznek.

Az új biztonsági rendszer – a jövő lehetőségei

A Közép-Európában fennálló biztonsági rendszer fejlődése nem állt meg, mert további módosulások várhatók, így rendszer központi elme a folyamatos változás. Ezzel párhuzamosan meghatározhatók az iránymutató tendenciák, amelyek befolyásolják a rendszer fejlődését, inkább egyfajta evolúcióját. A legfőbb tényező, hogy a biztonsági rendszerben egyre nagyobb szerepe van az érdekérvényesítési képességeknek. A nemzeti érdekeknek mindent felülíró primátusával kell számolni, természetesen változatlanul fennáll az együttműködési hajlandóság is. A nemzeti érdekek érvényesítése során mások – esetenként szoros barátok és szövetségesek – érdekeinek és értékeinek a megsértése is előfordulhat. Az országok az érdekérvényesítésük során inkább feláldozzák a nemzetközi kapcsolataikat, mint elviseljék, hogy kisebb mértékben lesznek képesek érdekeik érvényesítésére. Lassanként megszűnnek, felszámolódnak azok a baráti kapcsolatok, amelyek mögött nincs érdek, még a történelmileg beágyazott kapcsolatok esetében is, tehát az országok inkább felszakítanak egy régi barátságot a biztonságuk maradéktalan fenntartása érdekében. Nemzetközi rendszerben egyre inkább eltűnik az önzetlenség és az önmegtartás, a közvetlen érdekek nélküli segítségnyújtás és barátkozás. Ez is erősíti a nemzetközi jog erózióját, így a nemzetközi szerződések betarthatóságát is.

Az országok, kiemelten a kis és közepes országok a nemzetközi kapcsolataik során folyamatosan keresni fogják azokat az országokat, amelyeknek az adott kérdésben hasonló vagy azonos érdekeik vannak. Így regionális szinten azok az együttműködési fórumok működnek, amelyekben vannak közös érdekek, tehát állandóan változnak majd a regionális vezető együttműködési fórumok, míg a többiek esetében látszattervekenység folyik. Változatlanul lesznek kedvelt, kiépített regionális együttműködési fórumok, amelyeket akkor vesznek igénybe, amikor a tagországok között érdekközösség van.

A régióban változatlanul a legjelentősebb lehet a Visegrádi Együttműködés, amelynek aktivitása az orosz–ukrán háború következtében kialakult érdekellentétek miatt jelentősen csökken, és azt sokan már inkább V3+V1 együttműködésnek tekintik, az elmúlt évtizedekben kialakult mechanizmusok és eljárások miatt azonban alacsonyabb szinten, de feltehetően fennmarad. A V4-ekkel szemben a jövőben azonban nagyobb hangsúlyt kaphatnak más fórumok is, mint a Bukaresti Kilencek, a Slavkovi Hármak, mivel ott fennáll az érdekközösség, de ezek esetében még nincsenek olyan hagyományok és mechanizmusok, amelyek garantálnák az együttműködés fennmaradását. Mindkét szervezet esetében azonban a meghatározó nemzetek, a Bukarest Kilencek esetében Románia és Lengyelország, míg a Slavkovi

Három esetben Csehország és Szlovákia szorgalmazza az együttműködés elmélyítését, esetleges intézményesítését.

A regionális fórumok fő célja – a biztonság területén – a jövőben is változatlanul az együttműködés fenntartása, a kapcsolatok javítása, valamint az érdekérvényesítés elősegítése a nemzetközi közösségben, többek között a szövetségek (EU, NATO) esetében. Az utóbbi nagymértékben hozzájárul a közép-európai országok pozíciójának erősítéséhez a nemzetközi szervezetekben, mivel így alternatívát tudnak képezni más országcsoportokkal szemben. Ezek a mozgatórugók tartják fenn a közös alapvető érdeket az együttműködési fórumok fenntartására. Várhatóan közös érdekek mentén újabb regionális kezdeményezések alakulhatnak Közép-Európában, többek között egyes régió kívüli országok bevonásával is.

Közép-Európa biztonsági rendszerében változatlanul meghatározó szerepet töltenek be azok a nemzetközi szervezetek, szövetségek, amelyek képességekkel rendelkeznek a régió országai védelmének fokozására. E szervezetek hatása a biztonság erősítésére a jövőben sem mindig azonos szinten valósul meg, hanem országoktól és időszakoktól függően eltérő lehet. Az országok esetében a földrajzi elhelyezkedés, a szervezettel és a tagországokkal fennálló kapcsolat (esetleges konfliktusosság), míg az időszakok vonatkozásában éppen a szervezet felkészültsége és reagálóképessége meghatározó lehet.

Megállapítható, hogy szervezetek változó és nem mindig növekvő biztonságfokozó képességekkel rendelkeznek, mert azok függenek a tagországok közötti együttműködés szintjétől, a közös célok támogatottságától, valamint a szervezeten belüli vitáktól. Ez azért fontos, mert a szervezetek képessége általában a tagállamok által felajánlott (megosztott) képességekből áll, így amennyiben egyes tagországoknak nem érdeke más tagországok biztonságának a fokozása, akkor nem biztosítják teljes mértékben a szükséges képességeket. Emellett egy nemzetközi szervezet minél több tagországgal rendelkezik, annál bürokratikusabb a döntési folyamata, így a sok-sok nemzeti érdek lelassíthatja vagy meg is akadályozhatja a megfelelő reagálást. A fentiek ellenére a szövetséges közép-európai országok számíthatnak a NATO és az EU, valamint tagállamainak védelmi képességeire.

A biztonsági rendszer átalakulása mindenképpen a fennálló és megjelenő veszélytényezőkötől függ, mivel a rendszernek alkalmazkodnia kell a negatív biztonsági folyamatokhoz. Megállapítható, hogy a fennálló, vagyis az ismert veszélytényezők esetében a nemzetközi és a regionális rendszer védelmi mechanizmusai egyfajta védelmet biztosítanak, de egyre fontosabbá válik a nemzeti védelmi képességek fenntartása. Az új, főleg a váratlanul bekövetkező kihívások, kockázatok és fenyegetések esetén a közép-európai országok számára alapvetően a nemzeti képességek szükségesek. Tehát a közép-európai országoknak egyre nagyobb szükségük van újabb és újabb területeken saját nemzeti védelmi képességek kialakítására. Ehhez azonban pontos előrejelzésekre van szükségük, hogy időben fel tudjanak készülni a megjelenő veszélytényezőkre, amihez megfelelő képességekkel rendelkező nemzetbiztonsági rendszer szükséges. A nemzeti képességek kialakításának terheit egyedül nemzetközi együttműködéssel lehet enyhíteni, ami lehet kétoldalú vagy többoldalú. A nemzetközi együttműködés

azonban minden esetben az adott ország függetlenségének és szuverenitásának csorbitását idézi elő.

Következtetések

Közép-Európában a 2010-es évek közepére alakult ki az a biztonsági rendszer, amely a régió országainak euroatlanti integrációjának eredménye volt. Ennek fő eleme maga az euroatlanti biztonsági struktúra, amelyben kiemelt szerepe volt a NATO és az EU biztonsági képességeinek. A rendszer védelmi mechanizmusai az adott időszakra jellemző hagyományos veszélytényezőkre megfelelően tudtak reagálni, de már akkor is látható volt, hogy az új – a korábbiaktól eltérő – kihívások, kockázatok és fenyegetések esetében a hagyományos védelmi mechanizmusok nem voltak mindig tökéletesek. A 2010-es évek közepétől megjelenő új típusú veszélytényezők olyan mértékű biztonsági kihívásokat okoztak, amelyekre a fennálló biztonsági rendszer nem mindig tudott megfelelő válaszokat adni. Ennek következtében – természetesen – változások történtek a közép-európai biztonsági rendszerben, amelyek inkább hangsúlyeltolódások, mintsem paradigmaváltás. A hangsúly alapvetően a nemzetközi rendszerek hiányosságai miatt a nemzeti védelmi képességek irányába tolódik el, és központi vezérlőelve a nemzeti érdekek érvényesítése.

Az új közép-európai biztonsági rendszer központi eleme a nemzeti biztonsági rendszer, amelyet kiegészítenek a nemzetközi szervezetek (szövetségek) által biztosított garanciák, míg a nemzetközi közösség lehetőségeinek kiaknázására a régió országai változatlanul regionális együttműködési fórumokat használnak. Az elmúlt évek tapasztalatai alapján megfigyelhető, hogy a jövőben egyre inkább számolni kell a régió biztonságát meghatározó külső befolyással, amelynek védelmi eleme a regionális biztonsági rendszer.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A visegrádi csoport története. <https://www.visegradgroup.eu/tortenelem/>; letöltés: 2022.08.01.
- About us. <https://cedc.info/about-us/>; letöltés: 2022.08.01.
- Az EU bővítési politikája. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/enlargement/>; letöltés: 2022.08.01.
- Contemporary Terrorist Threats to the Security of Central Europe. <https://ine.org.pl/en/contemporary-terrorist-threats-to-the-security-of-central-europe/>; letöltés: 2022-08.15.
- Enlargement and Article 10. <https://www.globsec.org/projects/globsec-trends/>; letöltés: 2022.08.01.
- Global Terrorism Database. <https://www.start.umd.edu/gtd/>; letöltés: 2022.08.15.
- GLOBSEC Trends 2022. Globsec Institute, 2022. <https://www.globsec.org/publications/globsec-trends-2022-central-and-eastern-europe-amid-the-war-in-ukraine/>; letöltés: 2022.08.01.

- GLOBSEC Trends 2017. Globsec Institute, 2017.
<https://www.globsec.org/publications/globsec-trends-2017-mixed-messages-signs-hope-central-eastern-europe-2/>; letöltés: 2022.08.01.
- Lünemann, Frank: EU East–West tensions – a marriage of convenience?
<http://cgsrs.org/publications/98>; letöltés: 2022.08.15.
- Maurice, Paul: Le Triangle de Weimar après son trentième anniversaire. *Allemagne D’Aujourd’hui*, 2022/1. n° 239, pp. 28–38.
<https://www.ifri.org/en/publications/publications-ifri/articles-ifri/weimar-triangle-three-decades-after-its-foundation>; letöltés: 2022.08.01.
- Nagy Katalin et al.: Nemzetközi gazdasági folyamatok a lassuló globális környezetben – különös tekintettel Magyarországra. KOPINT-TÁRKI, 2020., KVT/25-1/2020. szerződés alapján. https://www.parlament.hu/documents/126660/5181504/Vilgazd_KT-2020.pdf/9953ca95-f06f-1241-1c85-c90804f024a2?t=1602760896602; letöltés: 2022.08.15.
- NATO Strategic Concept 2022. <https://www.nato.int/strategic-concept/>; letöltés: 2022.08.31.
- NATO’s Eastern Countries Fractured Over Response To Russia.
<https://www.rferl.org/a/russia-europe-divisions-ukraine-czech-hungary-poland-slovakia/26569958.html>; letöltés: 2022.08.15.
- Öllös László: A nemzeti harc állapota. In: Fedince Csilla – Illyés Zoltán – Simon Attila – Vizi Balázs: A közép-európaiság dicsérete és kritikája. Kalligram, Pozsony, 2013, pp. 136–148. ISBN 978 80 8101 730 8
- Protivládné protesty v Bratislave. *Hospodárske noviny*, 2021.11.17.
<https://hnonline.sk/slovensko/13681435-protivladne-protesty-v-bratislave-fico-zvolal-priaznivcov-smeru-pred-parlament-republika-lsns>; letöltés: 2022.08.15.
- Russia’s war on Ukraine: Impact on food security and EU response.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729367/EPRS_ATA\(2022\)729367_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729367/EPRS_ATA(2022)729367_EN.pdf); letöltés: 2022.08.31.
- Sipri Military Expenditure Database. <https://milex.sipri.org/sipri>; letöltés: 2022.08.15.
- Vida Csaba: Szlovákia államiségának kialakulása és annak katonai vonatkozásai, valamint a szlovák haderőreform folyamata. PhD-értekezés, ZMNE, 2007.
- Vida Csaba: A közép-európai országok együttműködésének szükségessége: A visegrádi együttműködés húsz éve. *Felderítő Szemle*, 2011/10. szám, pp. 22–42.
- Vida Csaba: Az illegális migráció biztonsági kihívásai. *Migráció: Konfliktus vagy kooperáció – konferencia*. 2016.03.02-én, Stefánia Palota.
- Vida Csaba: A koronavírus-járvány hatása a biztonságra. *Felderítő Szemle*, 2020/1. szám, pp. 5–28.
- 10 facts you should know about russian military aggression against Ukraine.
<https://mfa.gov.ua/en/10-facts-you-should-know-about-russian-military-aggression-against-ukraine>; letöltés: 2022.08.15.

KIS-BENEDEK JÓZSEF – KOVÁTS BENCE

**A SZÁHEL-ÖVEZET BIZTONSÁGI
HELYZETÉRTÉKELÉSE ÉS A MALI TAKUBA
MŰVELET TAPASZTALATAI**

BEVEZETÉS

Az afrikai országok biztonsági helyzetét röviden olyan komplex biztonsági válságként lehet jellemezni, amely a Száhel-övezet nyugat-afrikai államain keresztül a kontinens keleti részéig húzódik, és szorosan összefügg a térség éghajlati, földrajzi és területi adottságaival. Ebből fakadóan meghatározók az érintett területek demográfiai mutatói és történelmi (korábbi gyarmati) viszonyrendszerei is, amelyek a biztonság elemeinek megkerülhetetlen tényezői. A hárommillió négyzetkilométer nagyságú Száhel-övezet az elmúlt években az iszlám szélsőséges csoportok melegágyává vált. A terület az Atlanti-óceántól a Vörös-tengerig és az Indiai-óceánig húzódik, és egy tucat országot, köztük Burkina Fasót, Kamerunt, Csádot, Gambiát, Guineát, Mauritániát, Malit, Nigert, Nigériát és Szenegált foglalja magában.

A Száhel-övezet országai a folyamatos nemzetközi erőfeszítések ellenére egyre inkább romló biztonsági tendenciákat mutatnak, elsősorban az iszlám vallás szélsőséges irányzatainak terjedése és az ezt megfékezni képtelen, alulszervezett állami struktúrák miatt. Az afrikai országok demográfiai tendenciáinak figyelembevételével az iszlám vallási szélsőségek térnyerése, az illegális migráció, valamint a fegyver- és kábítószer-kereskedelem középtávon meghatározó biztonsági tényező, hosszú távon már közvetlen fenyegetést is jelenthet az európai országok számára. Az érintett száhel-övezeti országok kivándorló lakossága jellemzően nem dél felé indul el, hanem az északra (Európába) vezető csempésztútvonalakon – a Földközi-tenger partvidékének érintésével – az Európai Unió országainak elérését tűzte ki célul. A migrációs hullámokkal érkező, személyes okmányokkal többnyire nem rendelkező illegális bevándorlók tömege lehetőséget biztosít a szélsőséges iszlám vallási irányzatot követő személyek határátlépésére, ami rendkívüli biztonsági kockázatot jelent az Európai Unió számára. A Száhel-övezet országai számos szélsőséges fegyveres milíciának adnak otthont. A fegyveres csoportok erőszakos cselekményeket követnek el a polgári lakosság ellen, így még inkább gerjesztik az Európába irányuló migrációt.

A Száhel-övezet országai közül – keletről haladva – Szomáliában például az al-Shabaab iszlám szélsőséges terrorszervezet hajt végre merényleteket a polgári lakosság ellen. A nemzetközi közösség egyhangú döntése alapján továbbra is szükséges az iszlám szélsőségek elleni közös fellépés.⁴⁴ Az Afrikai Unió több válságkezelő műveletet indított a Száhel-övezetben, amelyek elsősorban nemzetközi erők mentoráló, kiképző és támogató tevékenysége által valósultak meg. Az

⁴⁴ Ministerial Meeting of the Global Coalition to defeat ISIS.
<https://www.diplomatie.ma/en/ministerial-meeting-global-coalition-defeat-isis>; letöltés: 2022.08.29.

AMISOM⁴⁵ misszió például az ENSZ BT jóváhagyásával jött létre 2007. március 31-én, fő célja a Szomáliai Nemzeti Hadsereg kiképzése volt. A szomáliai haderő fejlesztését szolgáló átmeneti tervvel összhangban a külföldi erők fokozatosan átadták volna a biztonsági feladatokat a szomáliai haderőnek. Az Egyesült Királyság hírszerző és felderítőképzéssel is támogatta a szomáliai műveletet és a szomáliai haderőt, a biztonsági helyzet javítására tett törekvések azonban nem bizonyultak elegendőnek, a misszió 2022 márciusában megszűnt, de április 1-jétől *African Union Transition Mission in Somalia (ATMIS)* misszióként működött tovább.

Az afrikai biztonsági helyzetet javítani hivatott műveletek fontos eleme, hogy a nemzetközi közösség ezt a gyakorlatot kívánta megvalósítani több másik afrikai országban, köztük Maliban is. Az úgynevezett „Triple A”⁴⁶ feladatokat a nemzetközi erők katonái hajtják végre közösen a támogatott ország katonáival, amely tanácsadás, kiképzés, harctéri mentorálás és a műveletekben történő közös részvétel által valósul meg. Az említett szomáliai példa rámutatott, hogy a korábban bevett gyakorlatok és a missziós harci mentoráló tevékenység elmaradt a várt hatékonyságtól. Utóbbit jól példázza a francia *Barkhane* művelet alárendeltségében működő rövid életű *Takuba* misszió 2022-es megszűnése Maliban.

A 2021-ben történt afganisztáni tálib hatalomátvételt követően a globális terrorizmust támogató csoportok felbátorodtak, a mozgalmak új lendületet kaptak az afrikai országokban is. A Száhel-övezetben és a közép-afrikai régióban egyaránt továbbterjedt a szélsőséges iszlám vallási irányzatokat követő fegyveres csoportok befolyása. A nyugat-afrikai országokban az Iszlám Állam Nyugat-afrikai Tartománya (ISWAP⁴⁷), illetve az al-Kaidához köthető több csoport fokozta tevékenységét elsősorban Maliban, Nigerben és Burkina Fasóban. Több afrikai iszlám szélsőséges fegyveres csoport – például az Iszlám Állam a Nagy-Szaharában (ISGS⁴⁸) és a nigériai Boko Haram⁴⁹ – esküdött hűséget az Iszlám Államnak, ezzel mintegy ernyőszervezetként működve még nagyobb félelmet keltek a helyi lakosságban, egyúttal a nemzetközi média is jobban felfigyelt rájuk. Továbbá fennáll a lehetősége annak, hogy a térségben működő terrorszervezetek transznacionálissá válnak, így az erőszakos cselekmények átterjedhetnek más országokra is, mint például Togo, Benin, Ghána, Szenegál, Elefántcsontpart, Kamerun.⁵⁰ Az Iszlám Állam szervezete jelentős szerepet tölt be Közép-Afrikában, és fenyegetése egyre erősödik Mozambikban és a Kongói Demokratikus Köztársaságban is. Utóbbiban az ebola vírus újabb kitörése is súlyosbítja a biztonsági helyzetet.

A fegyveres csoportok kihasználják a térségben állandósult problémákat – a jelentős szegénységet, az egyenlőtlenséget, a magas munkanélküliséget, az írástudatlanságot, az etnikai megosztottságot és a korrumpált államszervezetet. Mivel a kormány ellenőrzése jelentős területekre nem terjed ki, a fegyveres csoportok

⁴⁵ African Union Mission in Somalia.

⁴⁶ Advise, Assist, Accompany.

⁴⁷ Islamic State's West Africa Province.

⁴⁸ Islamic State in the Greater Sahara – az ISIL/DAESH vezetése 2019-ben formálisan elfogadta az Iszlám Állam a Nagy-Szaharában szervezet létezését.

⁴⁹ Jelentése hausza nyelven: „a nyugatosodás szentségtörés”.

⁵⁰ Geopolitical trends to watch in 2022. January 3, 2022. <https://thesoufancenter.org/intelbrief-2022-january-3/>; letöltés: 2022.01.10.

tényerése nem ütközik akadályba, a különböző törzsek pedig milíciákba szerveződve igyekeznek pótolni a helyi hatóságokat. A milíciák elsősorban a tulajdon védelméért hivatottak felelni, vagyis a térségben legmeghatározóbb érték, a szarvasmarha megóvásáért. Ugyanakkor ezek a milíciák egymás ellen is harcot folytatnak, atrocitásokban is részt vesznek, aminek következtében ezrek veszítették életüket, például civilek elleni támadások, emberrablások, iskolák és katonai bázisok elleni támadások következtében, amelyek mind hozzájárulnak a regionális belső migrációhoz.

Egyes milíciák túlzott befolyásnövekedése esetén a korrupció újfent biztonsági problémákat eredményez. A radikális csoportok létszáma a nemzetközi erők által okozott veszteségek ellenére sem csökken, az exponenciális népességszaporulat miatt az utánpótlás (gyerekkatonák) biztosított. A száhel-övezeti konfliktusok 2021–2022-ben kifejezetten Mali területén eszkalálódtak, a helyzetet a nemzetközi politikai környezet ellehetetlenülése is súlyosbította, így már a hatékony reagálás lehetősége sem volt adott. Mali biztonsági helyzete esszenciális fontosságú a térség országainak stabilitását illetően, ezért az ország területén aktív iszlám szélsőséges csoportok, fegyveres milíciák, valamint az őket megfélemezni próbáló nemzetközi törekvések vizsgálata elengedhetetlen a komplex helyzet értelmezéséhez.

A MALI VÁLSÁG KIALAKULÁSA

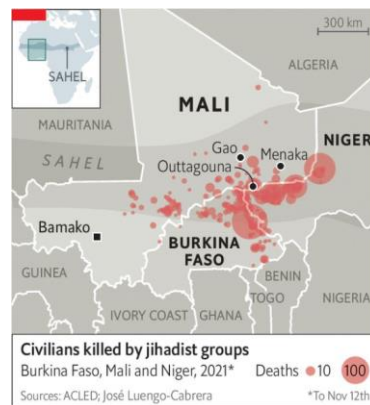
A Mali Köztársaság a nyugat-afrikai térség második legnagyobb állama, amely hivatalosan 1960. szeptember 22-ig Franciaország gyarmata volt. A francia állam mesterségesen alkotta meg Mali határait a törzsi területek figyelembevétele nélkül. Az ország területének 65%-át sivatagos felszín borítja, amely jelentős mértékben behatárolja az élhető és művelhető területek nagyságát, ez pedig hatással van az állam gazdasági potenciáljára, valamint szorosan összekapcsolódik a biztonsági helyzettel. Mali 1960-as függetlenné válásától kezdve, az ország vezetése a szocialista modell alapján államosító gazdaságpolitikát folytatott, amelyet kisebb reformokkal megtartottak a 2000-es évek kezdetéig. Ekkor az ország az ENSZ Biztonsági Tanácsának is nem állandó tagja volt 2001-ig. Mali biztonsági helyzete 2012 januárjától kezdődően drasztikusan romlásnak indult, aminek következtében nemzetközi szervezetek beavatkozására volt szükség nemcsak az ország, de a Száhel-övezet stabilizálása érdekében is.

2012 januárjában Mali egyre súlyosabb biztonsági válság felé sodródott, és az állami intézmények is az összeomlás szélére kerültek. Ezt az állapotot a Líbiából elvándorolt tuareg harcosokból álló törzsi közösség tagjai idézték elő, akik korábban Kadhafi elnök testőrségében teljesítettek szolgálatot. A Kadhafi-rezsim megszűnésével a tuareg harcosok fokozatosan délre vándoroltak, végül visszatértek hazájukba, és a Mali északi térségében lévő szaharai sivatagos területet kísérelték meg erőszakkal elcsatolni a bamakói kormánytól. A tuareg harcosok milíciába szerveződve (NMLA⁵¹) szeparatista mozgalmat indítottak, és Mali északi területeinek megszerzéséért harcoltak – Azawad független állam megalapítását tűzték ki célul.

⁵¹ National Movement for the Liberation of Azawad – Nemzeti Mozgalom Azawad Felszabadításért.

A tuareg fegyveres csoportok terjeszkedését a főváros közelében nemzetközi segítségnyújtással sikerült megfékezni. A tuareg autonóm törekvések sem voltak egységesek, több berber törzs között viszály alakult ki a harcok során. Mali biztonsági helyzetét súlyosbította számos belső lázadás, regionális aszály és egy puccs, amelynek során 2012 márciusában katonai vezetők vették át a hatalmat, közben Algéria déli határvidékéről szélsőséges iszlamista felkelők (AQIM⁵²) is előretörték.

Az iszlám fegyveres csoportok képesek voltak átvenni az irányítást az NMLA-tól Mali északi területén, viszont mivel a harcok folyamatosak voltak 2012 első félévében, hatalmukat nem voltak képesek megszilárdítani. Az NMLA ellen az Ansar al-Din⁵³ nevű szélsőséges iszlamista csoport lépett fel elsőként. A Mali északkeleti területeit és Algéria déli részén is aktív szélsőséges csoport az al-Kaida fegyvereseivel viszont szorosan együttműködik. Észak-Mali területén (Kigali, Timbuktu jelentősebb települések környékén) képesek voltak elűzni a mali haderő (FAMA⁵⁴) katonáit és bevezetni a saria iszlám jogrendet. Jelenleg az Ansar al-Din képes a legnagyobb egybefüggő területet ellenőrzése alatt tartani Mali területén, az algériai határ mentén pedig a csempésztúvonalak üzemeltetését is. Timbuktu településétől délre az Al-Furqan⁵⁵ nevű iszlám szélsőséges szervezet terjesztette ki befolyását, jelenleg egy körülbelül 50 ezer km²-es összefüggő területet ellenőriz. Közép-Mali területén, Mopti régióban a Katiba Macina és a Katiba Gourma⁵⁶ szélsőséges csoportok főként rablásokból tartják fenn magukat, valamint számos atrocitást követnek el főként a polgári lakosság ellen.⁵⁷

1. ábra. A Mali–Niger–Burkina Faso hármashatár térségében koncentrálódott incidensek⁵⁸

⁵² Al Qaeda in the Islamic Maghreb – al-Kaida az iszlám Magrebben.

⁵³ A Hit Védői.

⁵⁴ Forces Armées Maliennes.

⁵⁵ Az alapítvány 2013–2015-ben Londonban még legális irodát üzemeltetett. Azóta nem látni új hírt a honlapján.

⁵⁶ Mindkettő egy közép-mali tájegységet jelöl.

⁵⁷ Mali bus blast leaves over 10 dead, dozens wounded. <https://www.aljazeera.com/news/2022/10/14/mali-bus-blast-kills-at-least-11-people-hospital-source>; letöltés: 2022.10.22.

⁵⁸ Why the war against jihadists in Mali is going badly. <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/why-the-war-against-jihadists-in-mali-is-going-badly/21806350> ; letöltés: 2022.07.04.

A migrációs útvonalak egybeesése a regionális illegális kereskedelmet támogató csempészútvonalakkal folyamatos bevételhez és támogatáshoz juttatja a Szaharában jó helyismerettel rendelkező szélsőséges csoportokat is. Fejletlen a távközlési infrastruktúra, az úthálózat, valamint az egészségügyi és az ivóvízellátás is, de a konfliktus egyik legfőbb forrása nem a vízhez való hozzáférés, hanem a Niger-folyó árteri területe birtokviszonyainak a rendezetlensége és a különböző gazdasági érdekcsoportok együttműködésének hiánya. Főként ezek a tényezők járulnak hozzá a fuláni, fulbék és dogon törzsek közötti viszályokhoz. A térségben zajló konfliktusban 292 incidens során már legkevesebb 650 személy életét veszítette.⁵⁹

Jelenleg a legnagyobb biztonsági fenyegetést a Mali, Niger és Burkina Faso közötti hármashatár térségében működő JNIM⁶⁰ és az ISGS radikális iszlamista csoportok jelentik. Ezek a fegyveres szélsőségesek, mintegy 50 főt számláló, motorkerékpárral felszerelt, nagy mozgékonyaságú csoportokkal hajtanak végre rajtaütésszerű támadásokat, majd a porózus határokat kihasználva különböző irányba (Niger és Burkina Faso határain át) távoznak.

A NEMZETKÖZI SZERVEZETEK ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ MALI KONFLIKTUS FELSZÁMOLÁSÁRA ADOTT VÁLASZAI

2. ábra. A fegyveres csoportok a *Serval* művelet kezdetekor, 2013 januárjában ellenőrizték a legnagyobb területet⁶¹

2012. december 20-án az ENSZ BT jóváhagyta egy afrikai vezetésű katonai erő (AFISMA⁶²) alkalmazását a kialakult válsághelyzet kezelésére. 2013 januárjában megkezdődött a francia vezetésű *Serval* hadművelet, amelynek célja az iszlám

⁵⁹ Burkina Faso, Mali and Western Niger - Humanitarian Snapshot (as of 22 September 2021). <https://reliefweb.int/report/burkina-faso/burkina-faso-mali-and-western-niger-humanitarian-snapshot-22-september-2021>; letöltés: 2022.07.04.

⁶⁰ Jama' At Nusrat Al-Islam Wa Al-Muslimeen – Az Iszlámot és a Muzulmánokat Támogató Csoport.

⁶¹ Operation Serval. <https://www.studyiq.com/articles/operation-serval-world-history-free-pdf-download/>; letöltés: 2023.01.09.

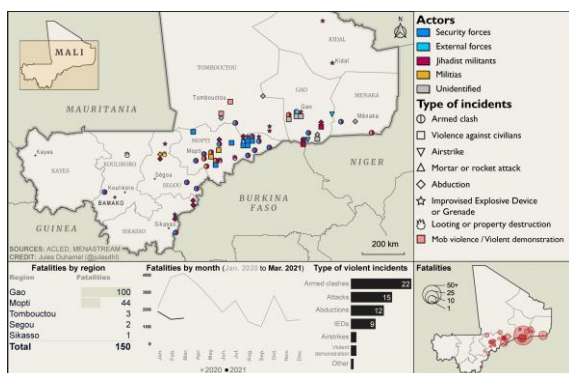
⁶² African-led International Support Mission to Mali.

harcosok Mali területéről történő kiszorítása volt. 2014. július 15-én a *Serval* művelet véget ért, azt a *Barkhane* művelet váltotta fel. A *Barkhane* az afrikai frankofón országok területére is kiterjedt, ezzel a legnagyobb francia katonai expedíciós műveletté nőtte ki magát. 2012 első felében folyamatosak voltak a fegyveres összecsapások a nagyobb települések – például Gao és Timbuktu – ellenőrzésének a megszerzéséért.

Az ENSZ mali stabilizációs missziója (MINUSMA⁶³) 2013 közepén kezdte meg feladat-végrehajtást 12 ezer fővel. Ugyanebben az évben az Európai Unió mintegy ezer fővel egy mentoráló misszió (EUTM⁶⁴) keretein belül kezdte meg a mali haderő tagjainak kiképzését. A bamakói kormánynak sikerült megállapodnia az NMLA-val, és Ibrahim Boubacar Keïta még az éven megnyerte a választásokat, amellyel véget ért a puccsot követő átmeneti politikai időszak. Az ország északi területein azonban továbbra is gyakoriak voltak a fegyveres összetűzések a lázadókkal, akikkel a kormánynak csak 2015. február 20-án sikerült megegyeznie. 2017-ben – francia támogatással – létrehozták az 6 ezer fős G5 Száhel erőt, amely Mali, Mauritánia, Niger, Burkina Faso és Csád haderejéből toborzott katonákkal kísérelte meg egy békefenntartó misszió kialakítását. A G5 Száhel országai által békefenntartó célokra vezényelt katonák óriási anyagi erőfeszítések árán sem voltak képesek eredményeket elérni és stabilizálni a régiót, ezért a párizsi kormány – a francia katonák létszámának növelése mellett – külföldi szövetséges országok (többek között Magyarország) előtt is nyitotta tette a misszióban történő részvételt.

A FRANCIA NEMZETI ÉRDEKEK AZ AFRIKAI KONTINENSEN

2020. augusztus 18-án – alig több mint nyolc évvel a 2012. márciusi katonai hatalomátvételt követően – újabb puccsra került sor, amely annak az eredménye, hogy a bamakói politikai elit és a nemzetközi közösség nem voltak képesek véget vetni az iszlám szélsőséges csoportok Száhel-övezetben történő terjeszkedésének.

3. ábra. Fegyveres incidensek Maliban 2021 márciusában⁶⁵

⁶³ Mission multidimensionnelle intégrée des Nations Unies pour la stabilisation au Mali.

⁶⁴ European Union Training Mission in Mali.

⁶⁵ Map of security incidents in Mali, March 2021. <https://julesduhamel.wordpress.com/2021/05/03/map-of-security-incidents-in-mali-march-2021/>; letöltés: 2023.01.09.

A Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége (ECOWAS⁶⁶) és az Afrikai Unió (AU⁶⁷) is felfüggesztette Mali tagságát, elutasítva ezzel a katonai junta legitimitásának elismerését. A puccs tovább rontotta az amúgy sem stabil ország biztonságát és gazdasági helyzetét. A szegénységi küszöb alatt élők magas száma és a korrupció jelentős gazdasági hátrányt jelentett az ország számára, hosszú távon nem volt lehetséges stabil politikai rendszer kialakítása.

2021. május 29-én újabb katonai puccsra került sor, amelynek során Assimi Goïta ezredes önkényesen magához ragadta a politikai hatalmat.⁶⁸ A katonai junta vezetője aláírta a civil politikai átmenet időszakát meghatározó rendeletet, amely szerint 2024 márciusáig nem tartanak demokratikus választásokat az országban. Ettől kezdve a mali-francia kétoldalú kapcsolatok is egyre feszültebbé váltak. Maliban országszerte történtek erőszakos cselekmények, támadások és merényletek, amelyek főként a polgári lakosság ellen irányultak.

Franciaország kül- és gazdaságpolitikájának esszenciális fontosságú eleme, az afrikai (frankofón), volt gyarmati országokban fenntartott katonai és diplomáciai jelenlét. A Maliban fellelhető ásványkincsek közül nemcsak az aranyak van fontos szerepe, de gazdaságilag rendkívül megtérülő az urán- és plutónium-bányák kitermelése. Az urán a franciaországi atomerőművek fűtőelemeihez biztosítanak nyersanyagot, így a bányák hozzájárulnak a francia elektromos áram exportjához. A volt francia gyarmatok a párizsi kormány szoros pénzügyi és gazdasági felügyelete alatt állnak, amelyek piacként is jelentősek Franciaország számára.

Az egyes afrikai országok törvényei és szabályzói nem olyan kötöttek és szigorúak, mint a fejlett demokráciákban, éppen ezért a munkaerő is sokkal olcsóbb, ami kézenfekvő kifejezetten az olyan veszélyes, sugárzóanyag-kitermelő helyeken, mint az uránbányák. Mali és Niger is nyersanyagokban rendkívül gazdag. Niger Afrika legnagyobb urántermelője és az ötödik legnagyobb a világon. 2011 óta az ország az olajexportáló államok közé tartozik. További helyben bányászott és feldolgozott nyersanyagok a foszfát, a gipsz és a mészkő. Mali Afrika harmadik legnagyobb aranytermelője – a Dél-afrikai Köztársaság és Ghána után –, valamint nagy jelentős bauxit-, foszfát- és vasérclelőhelyekkel rendelkezik.

Az Európai Unió országaiba irányuló migrációs nyomás és főként a nemzetközi terrorizmus terjedése a katonai szerepvállalás kibővítését követelte meg az afrikai kontinensen. Az elsősorban francia nemzeti és gazdasági érdekeket szolgáló Mali, Niger és Burkina Faso területén is működő *Barkhane* hadművelet⁶⁹ *Takuba Taskforce* elnevezésű különleges műveleti missziója a terrorizmus elleni harc jegyében szólította meg a NATO-tagországokat és a koalíciós partnereket, hogy vegyenek részt a Maliban folyó stabilizációs műveletekben. A francia fél az Idegenlégió segítségével hajtotta végre a mali haderő katonáinak harci mentorálását, valamint a táborok őrzésvédelmét. A kötelékben kezdetben nyolc ország –

⁶⁶ Economic Community of West African States.

⁶⁷ African Union.

⁶⁸ Mali names coup leader Col Assimi Goïta as transitional president.
<https://www.bbc.com/news/world-africa-57290761>; letöltés: 2022.07.09.

⁶⁹ A Barkhane hadművelet parancsnoksága Csád fővárosában, N'djamena-ban található, a hadművelet a száhel-övezeti frankofón országokra is kiterjed.

Franciaország mellett Belgium, Csehország, Észtország, Hollandia, Olaszország, Portugália és Svédország – katonái vettek részt, Magyarország 2021. novemberében kilencedik nemzetként csatlakozott, majd Szerbia mellett Szlovákia és Románia is érdeklődött a misszió iránt.

A szélsőséges környezeti viszonyok különösen nagy kihívás elé állították az itt szolgáló katonákat. A sivatagi éghajlat fokozottabban amortizálja a technikai eszközöket, amelyek folyamatos üzemeltetése és karbantartása komoly anyagi vonzattal járt a részt vevő országok számára. A francia kormány 2021 decemberében még igyekezett rábeszélni az európai országokat, hogy a terrorizmus és a migráció megfékezése érdekében vegyenek részt minél többen elsősorban a *Takuba* keretein belül zajló műveletekben, mivel a *Barkhane* művelet vezetése ekkor már csökkenteni kezdte a Maliban szolgáló francia katonák számát. 2021 végére a francia fél Kidal és Timbuktu, a két jelentősebb északi támaszpont vezetését átadta a mali haderő számára.

A váratlan és gyors 2021. augusztusi afganisztáni kivonulás bekövetkeztével számos európai haderő különleges műveleti alakulatai maradtak misszió nélkül, ezért a *Takuba* ideális alkalmat biztosított a képesség megtartására és a speciálisan felkészített katonák gyakoroltatására. 2021 végén már számos sajtóinformáció⁷⁰ állt rendelkezésre arról, hogy a francia katonák elhagyják Malit, amennyiben az ország katonai vezetése nem határolódik el az iszlám szélsőséges változatának gyakorlásától és nem törekszik a demokratikus rendre történő átállásra. Kiváltképp azon hírek megjelenésének kapcsán, hogy nemcsak a Kínai Népköztársaság terjeszti ki jobban a gazdasági befolyását⁷¹ az afrikai térségben, de egyre több volt francia gyarmat területére érkeznek az Oroszországi Föderáció kormányához köthető Wagner-csoport magán biztonsági vállalat alkalmazottai is.⁷² Az orosz kormányzat emellett haditechnikai eszközökkel is támogatta a mali haderőt,⁷³ ami szintén a francia érdekeket aknázza alá. 2022 januárjában a mali lakosság elégedetlensége a közbiztonsággal odáig fajult, hogy a politikai vezetés fontolóra vette a francia katonák szerződéses orosz alkalmazottakkal történő helyettesítését vagy kiváltását is.⁷⁴ A nigeri külpolitikai vezetés pedig azonnal jelezte, hogy amennyiben Mali együttműködik az orosz zsoldosokkal, akkor a két afrikai ország bilaterális kapcsolatai kerülhetnek veszélybe.

A 4. ábrán Bamakóban orosz zászlókkal demonstráló helyi lakosok láthatók, akik támogatják Assimi Goïta ezredes oroszbarát politikáját. A mali vezetés – sajtóinformációk szerint – mintegy kilencmillió euró értékű szerződés keretében a

⁷⁰ Macron threatens to withdraw French troops from Mali. <https://www.bbc.com/news/world-africa-57298015>; letöltés: 2022.07.04.

⁷¹ China in Mali and the Sudan: A Stepping Stone to Greater Chinese Influence in the UN? <https://globalriskinsights.com/2021/02/china-in-mali-and-the-sudan-a-stepping-stone-to-greater-chinese-influence-in-the-un/>; letöltés: 2022.07.04.

⁷² Russia's Wagner Play Undermines the Transition in Mali. <https://africacenter.org/spotlight/russia-wagner-undermines-transition-mali/>; letöltés: 2022.07.04.

⁷³ Mali takes delivery of Russian helicopters, lauds partnership. <https://www.africanews.com/2021/10/01/mali-takes-delivery-of-russian-helicopters-lauds-partnership/>; letöltés: 2022.07.04.

⁷⁴ Mali's plan for Russia mercenaries to replace French troops unsettles Sahel. <https://www.bbc.com/news/world-africa-58751423>; letöltés: 2022.07.04.

Wagner-csoportoz tartozó ezer főt szerződtené le. A Wagner-csoport zsoldosai már Líbiában, a Közép-afrikai Köztársaságban, Szudánban, Mozambikban és Madagaszkáron is jelen vannak, ahol katonai tanácsadói szerepkört is betöltene, sokukat azonban az emberi jogok megsértésével vádolják. Franciaország mellett több európai ország is ellenzi a mali–orosiz közeledést, és jelezték a katonai junta vezetőjének, hogy az iszlám szélsőséges fegyveres csoportok visszaszorítására a Wagner-csoport nem lehet megfelelő megoldás. Ugyanakkor Szergej Lavrov orosz külügyminiszter szorosabbra fűzné az együttműködést a bamakói vezetéssel.

4. ábra. Orosz zászlókkal demonstráló helyi lakosok Bamakóban⁷⁵

5. ábra. A Wagner-csoport feltételezett tanácsadói a Közép-afrikai Köztársaságban⁷⁶

Az 5. ábrán a Wagner-csoport feltételezett tanácsadói láthatóak a Közép-afrikai Köztársaságban. Kína is növeli védelmi együttműködést az afrikai országokkal, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy a volt szovjet haditechnikai eszközök kínai

⁷⁵ Mercenaries extend Russia's influence in Africa. <https://wng.org/roundups/mercenaries-extend-russias-influence-in-africa-1649961951>; letöltés: 2023.01.09.

⁷⁶ WAGNER - Le business en treillis. <https://afriquemagazine.com/wagnerle-business-en-treillis>; letöltés: 2023.01.09.

változatát igyekszik exportálni az afrikai országokba. Növeli véderő attaséi hálózatát számos afrikai országban, nagyobb intenzitással vesz részt békefenntartó missziókban a kontinensen. Kína Oroszországhoz és a nyugati államokhoz hasonlóan kiképzést ajánl, illetve a meglévő felajánlásokat bővíti több ország irányába – elsősorban gazdasági együttműködés keretében. A kínai állam részt vett Addisz-Abeában az Afrikai Unió székhelyének kiépítésében, 100 millió dollárral támogatta a szervezet működését és az Afrikai Készenléti Erő (African Standby Force) létrehozását, 2019-ben pedig anyagilag támogatta az ECOWAS abujai központjának létrehozását.

A TAKUBA MŰVELET TAPASZTALATAI

Magyarország kormánya 2022 első negyedétől kezdődően delegált volna különleges műveleti erőket a *Takuba* alkalmi harci kötelékbe.⁷⁷ A különleges műveleti kontingens előkészítő csoportja 2021 novemberében települt Gao és Ménaka támaszpontokon, hogy kialakítsa a misszió végrehajtásához szükséges körülményeket. A mali szerepvállalás közvetlenül hozzájárulhatott Magyarország biztonsági helyzetének megóvásához is, mivel a Száhel-övezetben végrehajtott stabilizációs műveletek – a terrorista csoportok felszámolásával – csökkenthetik az elvándorlás hajlandóságát. Magyar katonák már évek óta teljesítenek szolgálatot Bamakóban az EUTM Mali misszió keretein belül. A szerepvállalás a *Takuba* misszióban és annak mandátuma azonban feladatkörét tekintve eltér a békefenntartó és a kiképző missziók tevékenységétől. A különleges műveleti csoportok a helyi haderő tagjainak harci mentorálásával és jelenlétfenntartó járőreivel egészültek volna ki, és ez gyakran harcérinkezéssel jártak volna. A Mali, Niger és Burkina Faso közötti hármashatár térsége érintett leginkább a különböző erőszakos cselekmények által. A 2022 februárjában elhalasztott választások csak tovább fokozták az indulatokat, ami jelentős romlást gyakorolt a biztonsági környezetre.

A Magyar Honvédség mali jelenléte hozzájárult volna a különleges műveleti katonák sivatagi viszonyok között elsajátított harci tapasztalatszerzéséhez. A *Takuba* művelet előkészítő kontingens missziójának során felhalmozott tapasztalatok eltérőek a Magyar Honvédség eddigi szerepvállalásától a térségben. Az afganisztáni hadszíntéren tapasztaltaktól jelentős mértékben eltérő környezeti sajátosságok és a NATO-szerepvállalásokban megszokottól elmaradó logisztikai támogatottság különleges anyagi vonzattal és humánerőforrás-terheléssel járt volna. Emellett a francia vezetés kultúrája is lényegesen eltér a korábban megszokott amerikaiétól.

A 2020. március 27-én kezdődő mandátumával a *Takuba* művelet rövidnek tekinthető, mivel 2022 februárjára a mali politikai helyzet teljes mértékben ellehetetlenült a növekvő orosz befolyás és a tervezett választások elhalasztásával, amit tetézt a bamakói katonai junta külkapcsolatainak megromlása az európai országokkal. A *Takuba* művelet megghiúsulásának első megkérdőjelezhetetlen jele az volt, amikor a bamakói junta 2022. január végén hivatalos közleményben szólította

⁷⁷ Kilencedik nemzetként csatlakozna Magyarország az afrikai katonai koalícióhoz. <https://honvedelem.hu/hirek/kilencedik-nemzetkent-csatlakozna-magyarorszag-az-afrikai-katonai-koaliciohoz.html>; letöltés: 2022.07.04.

fel a műveleti készenlétet elérő dán kontingenst az azonnali távozásra.⁷⁸ A háttérben valójában a mali junta és a francia kormány közötti érdekellentét húzódott meg. A bamakói vezetés a *Takuba* misszió ellehetetlenítésével próbált meg nyomást gyakorolni a francia államra, ennek az árát pedig a dán kormány fizette meg, mivel anyagi erőforrást és időt nem spórolva építtetett ki magas színvonalú infrastruktúrát a Ménaka táborban, amelyet a munkálatok befejeztével – a junta döntése miatt – konkrétan másnap el kellett kezdeni lebontani. Ez idő alatt a francia kormány, a *Barkhane* művelet vezetése, valamint a *Takuba* svéd parancsnoka is ragaszkodott a műveletek folytatásához a politikai helyzet tisztázásáig. 2022 februárjára a Maliban egyre növekvő orosz befolyásra és Európa-ellenségességre, valamint a romló biztonsági helyzetre való tekintettel egyre több ország halasztotta el vagy mondta vissza a szerepvállalást, amely végképp megpecsételte a *Takuba* sorsát.

A francia kormány előbb (2022. június 30-ig) a *Barkhane* művelet és *Takuba* mali táborainak fokozatos felszámolását, majd a térségben folytatott katonai műveletek új alapokra történő helyezését tűzte ki célul, amelyek várhatóan Niger délnyugati (Tillabéri) régiójában kaphatnak új lendületet. Nigerhez Franciaországon kívül Belgiumnak és Olaszországnak fűződnek nemzeti gazdasági érdekei, amely rendkívül kétségessé teszi az újabb nemzetközi katonai szerepvállalásba más országok bevonását, továbbá a katonai misszió folytatásához és újabb nemzetközi jelenléthez a nigéri kormány engedélye is szükséges.

A *Takuba* műveletben történő szerepvállalás számos – a későbbiekben jól hasznosítható – tapasztalattal gazdagította a Magyar Honvédség Maliban települő előkészítő törzsét. A *Barkhane* művelet, francia nemzeti logisztikai biztosítására épülő *Takuba* szerepvállalás számos aspektusban különbözik a NATO-missziókban tapasztalt körülményektől. Mali területén az infrastruktúra hiánya, a szélsőséges időjárás, valamint a helyi lakosság törzseken belüli megosztottsága összességében alkotnak egy bonyolult műveleti környezetet, ami kihívások elé állította volna az újonnan csatlakozó országok katonáit, köztünk hazánkéit is. A *Takuba* művelethez csatlakozó országok számára az első nagy kihívás a logisztikai támogatás és utánpótlás megszervezése.

Az évtizednyi tapasztalattal rendelkező francia haderő számára is sokszor veszélyes és járulékos veszteségekkel teli műveletek árán sikerül szavatolni a támaszpontok ellátását. A jelentősebb települések (például Gao és Timbuktu) mentén létrehozott bázisok – amelyek rendelkeznek szilárd burkolatú futófelülettel – képesek nemzetközi és polgári járatok fogadására is, így logisztikai központként funkcionáltak. Az ország távol eső pontjain telepített előretolt harcálláspontok (például Ménaka és Gossi táborok) többnyire szárazföldön megközelíthetők, de a homokos és lávaköves talajon kialakított ideiglenes leszállópályák (a 6. ábrán) alkalmassá tétele folyamatos kapacitásokat vont el a tábor műszaki és biztonsági személyzetétől. A finom porral, homokkal és éles lávakövekkel borított talajon csak bizonyos katonai repülőgépek képesek le- és felszállást végrehajtani, többnyire An-26 Curl vagy C-130 Hercules típusú szállító repülőgépek. Az ENSZ-táborokba

⁷⁸ Denmark pulls troops from Mali as military gov't swipes at France.
<https://www.aljazeera.com/news/2022/1/27/denmark-pulls-mali-troops-out-as-junta-takes-swipe-at-france>; letöltés: 2022. 07.09.

jellemzően szerződéses orosz és ukrán személyzet által üzemeltetett Mi-8 és Mi-17 típusú helikopterekkel megoldható a logisztikai utánpótlás, ami jelentős anyagi vonzatokkal és korlátozásokkal jár. A szárazföldi szállítás az úthálózat hiánya, a rossz talajminőség és a biztonsági környezet miatt nemcsak költséges és időigényes, de sokszor veszélyes is. A térségben működő iszlám szélsőséges csoportok a mozgásszabadságot gyakran rögtönzött robbanóeszközök elhelyezésével és motorkerékpárról elkövetett rajtaütésszerű támadásokkal korlátozták a szárazföldi útvonalakon. Műveleti területen lévő táborok működtetésében is számos tapasztalatot sikerült szerezni, hiszen az üzemeltetési kérdések kapcsán szintén hangsúlyos a francia fél Barkhane művelettel kapcsolatos hozzájárulása, mert a Mali területén működtetett táborok őrzésvédelmi és járőradatait többnyire az Idegenlégió katonái látták el, és alkalmanként a nemzetközi felek (főként svéd és cseh katonák) egészítették ki a gyorsreagálású képességet.

6. ábra. Lávaköves talajon kialakított ideiglenes leszállópályák (saját felvétel, 2022.02.21.)

A *Takuba* misszió műveleti képességét a Gao bázison és Ménaka előretolt harcállásponton települt nemzetközi erők alkották. A harccsoportokat Gaóban észt és francia, Ménakában cseh, francia és svéd különleges műveleti katonák alkották. A francia keretnemzeti hozzájáruláson kívül a részt vevő országok haderőire és logisztikai támogatására fokozottabb igénybevétel hárult, mivel a *Barkhane* művelet és a fiatalnak számító *Takuba* misszió kapacitásai sem tudtak kiszolgálni minden nemzetet maradéktalanul. Ezért a mali szerepvállalás során a saját nemzeti hozzájárulás fajsúlyosnak számított. A légi szállítókapacitáson felül és az anyagok önálló mozgatásra történő képesség meglétén túl az eszközök üzemeltetésére és karbantartására, nem utolsósorban a személyi állomány elhelyezésére és étellemezésére is a saját nemzeti felajánlásnak kellett gondoskodnia. A képességek és azok anyagi vonzatainak a felmérésére már honi területen szükséges felkészülni.

A *Takuba* misszió során az észt, a svéd és a cseh különleges műveleti erők képesek voltak a saját eszközeik technikai karbantartására, a személyi állomány

elhelyezésére, étkeztetésére,⁷⁹ valamint lövészetek és rekreációs sportprogramok megszervezésére a harcérték fenntartása érdekében. A misszió kihívásain felül rendkívül fontos tényező volt az együttműködés a helyi katonákkal, közös feladatvégrehajtások és a mentoráló tevékenység. Az információáramlás számos esetben hármassal történt: egy svéd vagy egy cseh különleges műveleti katona a kiadott utasításokat francia tolmácsok segítségével adta át a helyi haderő franciául értő tisztjeinek, akik aztán továbbították a parancsot a különböző törzsi dialektusokon kommunikáló végrehajtó állományoknak. A folyamat ezért sokszor időigényes volt.

A *Takuba*-szerepvállalás tapasztalatai rámutatnak azokra a lényeges elemekre, amelyek a művelethez rendelt költségvetésen felül elengedhetetlenül fontosak a misszióba delegált magyar katonák sikeres feladatvégrehajtásához. Ezek a feltételek magukban foglalják a misszió környezetspecifikus egyenruháját és felszerelése összeállítását, az akklimatizációs kiképzést, a magasabb tápérték- és vitamintartalmú ételmezést, valamint ezeknek a folyamatos utánpótlásához szükséges képességet. A saját védett kommunikációs csatorna (internethálózat) megléte pedig kritikus fontosságú műveleti és rekreációs szempontból egyaránt.

ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉS

A Mali területén és a Száhel-övezetben folytatódó konfliktus és fegyveres összecsapások a jövőben is a nagyhatalmi érdekek mentén helyezkednek el, ezáltal a térségben a katonai jelenlét valamilyen formában garantált lesz. Franciaország nemzetgazdasági érdekei megkívánják az ásványkincsek kitermelését elősegítő katonai jelenlétet és missziót, Oroszország és Kína pedig a fegyverexport számára lát piaci lehetőséget az afrikai országokban. A biztonsági helyzet romlásának legnagyobb vesztesei Mali polgári lakosai, akik eredménytelennek látják a közel tízéves francia katonai jelenlétet. Ezt támasztja alá az utóbbi időben felerősödő franciaellenes hangulat, amely a gyarmatosító és kizsákmányoló időszakhoz hasonlította az Idegenlégió katonáinak jelenlétét.⁸⁰

Ez a fajta retorika egyértelműen az orosz fél törekvéseinek kedvez, aki ezt kihasználva igyekszik még nagyobb teret nyerni elsősorban a biztonsági, másodsorban a gazdasági szektorban. Amíg az Európai Unió és Franciaország által delegált katonák kevés eredményt voltak képesek felmutatni, addig a nemzetközi egyezményeket kevésbé figyelembe vevő orosz Wagner-csoport tagjai korlátozott mértékben ugyan, de mutattak fel sikereket az iszlám szélsőséges fegyveres csoportok elleni harcban. Ugyanakkor az Azawad függetlenségéért harcoló arab és tuareg törzsek nem értenek egyet az orosz jelenléttel, ami a későbbiekben újabb konfliktusok kialakulásához vezethet. A demokratikus választások további elhalasztásának valószínűsége nagy, hiszen annak megrendezését sem a biztonsági, sem a politikai környezet nem szavatolja. A francia külügy a Malival szomszédos száhel-övezeti országok politikai vezetésén keresztül próbál nyomást gyakorolni a bamakói katonai vezetésre, hogy hagyjon fel az orosz közeledéssel. Franciaország

⁷⁹ A cseh és a dán különleges műveleti erők étkeztetésért felelős részlegei önálló tábori pékség kialakításával egészítették ki az előretolt harcálláspont élelmiszer-ellátását.

⁸⁰ Mali: Protesters call for French troops to leave, some call for greater Russia cooperation. <https://www.africanews.com/2021/06/26/mali-protesters-call-for-french-troops-to-leave-some-call-for-greater-russia-cooperation/>; letöltés: 2022.07.04.

számára kényelmetlen a deklaráltan oroszpárti katonai junta jelenléte, és a sikertelen választások miatt Mali még mélyebb biztonsági és politikai válságba süllyedhet. Ezért feltehetően a Goïta-féle katonai vezetés átmeneti erőként (mintegy ügyvivő kormányként) marad a helyén, amit a francia vezetés kénytelen lesz elfogadni, amennyiben a térségben meg kívánja tartani a jelenlétet.

A számottevő nemzetközi jelenlét ellenére Mali humanitárius helyzete a jövőben sem fog javulni, a belső menekültek növekvő száma (1,4 millió) további kihívást okoz, amit az exponenciálisan növekedő népességrobbanás is felerősít. Az ország népessége 2050-re akár duplájára is növekedhet is, a felmérések 43,5 milliós lakosságszámot prognosztizálnak. Maliban az átlagéletkor 16,3 év.⁸¹

A szélsőségesek visszaszorításához a nemzetközi válságkezelő műveletek mellett hatékonyabb belső fellépésre, az erőszakos cselekmények büntethetőségére lenne szükség, ezért kijelenthető, hogy Mali nemcsak a közeljövőben, de hosszú távon is migrációs kibocsátó országgént és a terrorizmus melegágyaként lesz számontartható. Hazánk számára közvetetten fontos a régió stabilitása, hiszen a száhel-övezeti országokból a rossz életkörülmények elől elvándorló migránsok döntően északi irányba indulnak el, vagyis az Európai Unió felé.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 2022 Annual Forecast (stratfor.com); letöltés: 2022.01.04.
- AFP: 42 Malian soldiers killed in suspected Jihadi attacks <https://www.voanews.com/a/malian-soldiers-killed-in-suspected-jihadi-attacks-6696991.html>; letöltés: 2022.08.29.
- Burkina Faso, Mali and Western Niger - Humanitarian Snapshot (as of 22 September 2021). <https://reliefweb.int/report/burkina-faso/burkina-faso-mali-and-western-niger-humanitarian-snapshot-22-september-2021>; letöltés: 2022.07.04.
- China in Mali and the Sudan: A Stepping Stone to Greater Chinese Influence in the UN? <https://globalriskinsights.com/2021/02/china-in-mali-and-the-sudan-a-stepping-stone-to-greater-chinese-influence-in-the-un/>; letöltés: 2022.07.04.
- Denmark pulls troops from Mali as military gov't swipes at France. <https://www.aljazeera.com/news/2022/1/27/denmark-pulls-mali-troops-out-as-junta-takes-swipe-at-france>; letöltés: 2022. 07.09.
- Deutsche Welle <https://www.dw.com/en/what-is-frances-role-in-west-africa/a-19121271>; letöltés: 2022.01.28.
- Dunai Péter: Kegyetlen zsoldosok, akik elvégzik a kormányok helyett a „piszkos munkát” (novekedes.hu) 2021. 12.30.; letöltés: 2022. 01.07.
- EU Terrorism Situation & Trend Report (TE-SAT) | Europol (europa.eu); letöltés: 2022.08.29.

⁸¹ Mali Population. <https://www.worldometers.info/world-population/mali-population/>; letöltés: 2022.07.04.

- Geopolitical trends to watch in 2022. January 3, 2022.
<https://thesoufancenter.org/intelbrief-2022-january-3/>; letöltés: 2022.01.10.
- <https://www.consilium.europa.eu/press/press-releases/2021/04/19/sahel-council-approves-conclusions-on-the-eu-s-integrated-strategy-in-the-region/>;
letöltés: 2022.01.08.
- <https://www.consilium.europa.eu/press/press-releases/2021/04/19/sahel-council-approves-conclusions-on-the-eu-s-integrated-strategy-in-the-region/>;
letöltés: 2022.01.08.
- ISSUE Chaillot Paper No.146, July 2018. Russia's return to the Middle East, the „comrades” in North Africa. Russias_return_to_the_Middle_East_Dalia Ghanem-Yazbeck, Vasily Kuznetsov Buildi (2).pdf; letöltés: 2022.01.05.
- Kilencedik nemzetként csatlakozna Magyarország az afrikai katonai koalícióhoz.
<https://honvedelem.hu/hirek/kilencedik-nemzetkent-csatlakozna-magyarorszag-az-afrikai-katonai-koaliciohoz.html>; letöltés: 2022.07.04.
- Macron threatens to withdraw French troops from Mali.
<https://www.bbc.com/news/world-africa-57298015>; letöltés: 2022.07.04.
- Mali bus blast leaves over 10 dead, dozens wounded.
<https://www.aljazeera.com/news/2022/10/14/mali-bus-blast-kills-at-least-11-people-hospital-source>; letöltés: 2022.10.22.
- Mali names coup leader Col Assimi Goïta as transitional president.
<https://www.bbc.com/news/world-africa-57290761>; letöltés: 2022.07.09.
- Mali Population. <https://www.worldometers.info/world-population/mali-population/>;
letöltés: 2022.07.04.
- Mali- Russia: Bamako to sign contract with Wagner Group; letöltés: 2022.07.04.
- Mali takes delivery of Russian helicopters, lauds partnership.
<https://www.africanews.com/2021/10/01/mali-takes-delivery-of-russian-helicopters-lauds-partnership/>; letöltés: 2022.07.04.
- Mali: Protesters call for French troops to leave, some call for greater Russia cooperation. <https://www.africanews.com/2021/06/26/mali-protesters-call-for-french-troops-to-leave-some-call-for-greater-russia-cooperation/>; letöltés: 2022.07.04.
- Mali's Proposed Deal With Russia's Wagner Group Could Light up the Sahel; letöltés: 2022.07.04.
- Mali's plan for Russia mercenaries to replace French troops unsettles Sahel.
<https://www.bbc.com/news/world-africa-58751423>; letöltés: 2022.07.04.
- Map of security incidents in Mali, March 2021.
<https://julesduhamel.wordpress.com/2021/05/03/map-of-security-incidents-in-mali-march-2021/>; letöltés: 2023.01.09.

- Mercenaries extend Russia's influence in Africa. <https://wng.org/roundups/mercenaries-extend-russias-influence-in-africa-1649961951>; letöltés: 2023.01.09.
- Military Balance 2021 Map 14 Sahel region 13_sub-saharan-africa.pdf 449. oldal
- Ministerial Meeting of the Global Coalition to defeat ISIS. <https://www.diplomatie.ma/en/ministerial-meeting-global-coalition-defeat-isis>; letöltés: 2022.08.29.
- Operation Serval. <https://www.studyiq.com/articles/operation-serval-world-history-free-pdf-download/>; letöltés: 2023.01.09.
- Russia's Wagner Play Undermines the Transition in Mali. <https://africacenter.org/spotlight/russia-wagner-undermines-transition-mali/>; letöltés: 2022.07.04.
- Security in the Sahel Is Poised to Worsen (stratfor.com); letöltés: 2022.01.10.
- SIPRI.org The security situation in Mali: New SIPRI study on the added value of involving civil society in the peace implementation process | SIPRI; letöltés: 2022. 01 10.
- WAGNER - Le business en treillis. <https://afriquemagazine.com/wagnerle-business-en-treillis>; letöltés: 2023.01.09.
- Why the war against jihadists in Mali is going badly. <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/why-the-war-against-jihadists-in-mali-is-going-badly/21806350>; letöltés: 2022.07.04.

KRIPKÓ ÁDÁM

**KÖZÉP-EURÓPA BIZTONSÁGI RENDSZERE A 21.
SZÁZADBAN – A REGIONALIZMUS ERŐSÖDÉSE**

Bevezetés

A 21. századi biztonsági környezetről általánosan elmondható, hogy a globalizáció következtében a nemzetközi biztonság folyamatosan és egyre gyorsabban romlik. Olyan kihívások és fenyegetések jelentek meg, amelyekre a nemzetállamok már csakis valamilyen nemzetközi vagy regionális együttműködés keretében tudnak megfelelő választ adni. A különböző többnemzeti formációk – mint például az Észak-atlanti Szerződés Szervezete és az Európai Unió – hatékonyabban képesek fellépni ezekkel az új típusú kihívásokkal és fenyegetésekkel szemben, a területi és a földrajzi kiterjedtség, valamint a nem megfelelő időben és térben történő reagálás azonban sokszor gátolja és nehézségek elé állítja ezen szervezeteket. Az erősödő globalizációs trendek ellenére az új évezred szükségessé tette egy olyan biztonságpolitikai elemzési szemlélet kialakítását, amelynek vizsgálati tárgya a globális és a nemzetközi rendszer, de mellette egyre fontosabb hangsúlyt kap egy szűkebb földrajzi térség, a régió.

A régiók vizsgálata mindig is részét képezte a biztonságpolitikának, a hidegháborút megelőző időszakban azonban – főleg a dekolonizációs folyamatok és az Európán kívüli nagyhatalmak megerősödése okán – az elemzések szintje inkább globális volt. A bipoláris világrend két központi szereplője, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió szembenállása ugyancsak a globális szintet tartotta mérvadónak, de már megjelentek az olyan regionális szerveződések, mint például az Európai Unió.⁸² A 2000-es évekre formát öltő multipoláris világban megfelelőbb elemzési szintnek számított a régiók értelmezése vizsgálati alanyként, mert a nagyhatalmak – különböző képességek vagy politikai akarat híján – nem érvényesítették érdekeiket globális szinten, viszont egy-egy régióban, egy sokkal szűkebb földrajzi térben már inkább léptek fel befolyásolási szándékkal.⁸³

A hidegháborút követően több társadalmi, gazdasági, politikai és pénzügyi hatás érte Európát. Egyrészt a korábban vasfüggönnyel kettéosztott kontinens számára újból lehetőség adódott a szabadabb Nyugat–Kelet és Kelet–Nyugat irányú kapcsolatépítésre és útkeresésre. Másrészt a keleti blokkhoz tartozó, újonnan rendszert változtató országok számára elérhetővé vált az önálló külpolitikai cél- és eszközrendszer felállítása, ami több hosszú távú elképzelés megvalósítását tette lehetővé a kelet-európai országok számára.

Ezek az elképzelések olyan válaszút elé állították a közép-európai országokat, hogy felmerült többek között a volt szuperhatalom irányába történő keleti nyitás vagy a semlegesség, illetve egy saját biztonsági struktúra létrehozása, az önálló

⁸² A megfogalmazásba beleértendő az Európai Unió „jogelődjei”, mint például az Európai Közösségek.

⁸³ BUZAN, Barry – WAEVER, Ole: *Regions and Powers – The Structure of International Security*. Cambridge University Press, New York, 2003, pp. 6–26.

nemzeti képességek alapján történő biztonsági garanciák megteremtése, betagozódás az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet eredményeként megalakuló új biztonsági architektúrába, valamint az euroatlanti integráció is.⁸⁴

Az útkeresés kezdetben nem volt akadályoktól mentes, a rendszerváltozások utáni időszak eredményeként pedig végül megfogalmazódott Közép-Európa országai számára a legcélszerűbb választás: az euroatlanti integráció. Az euroatlanti integráció alapján a keleti blokkból kivált független államok részesülhettek mind az Európai Unió által nyújtott gazdasági és pénzügyi támogatásban, mind az Észak-atlanti Szerződés Szervezete által nyújtandó kollektív védelemből. A csatlakozást megelőzően azonban komoly előkészületeket kellett megvalósítani a két szervezet, valamint a csatlakozni kívánó országok részéről egyaránt.

Ennek okán, és a csatlakozási folyamatok sikeressége érdekében Közép-Európa országainak – köztük hazánknak is – változtatásokat kellett végrehajtania. A tárgyalási folyamatban leginkább olyan szakpolitikai ágazatokkal kapcsolatban történtek egyeztetések, amelyek a gazdasági, pénzügyi, jogi, társadalmi és politikai területekre terjedtek ki, ezek áttekintése azonban éveket vett igénybe. A folyamat lassúsága több szempontból is negatívan hatott az érintett országokra. A délszláv háború váratlan kirobbanása volt a legkritikusabb pont, ami nemcsak önmagában volt egy stratégiai sokk, hanem féltő volt, hogy a konfliktus áterjed – az akkoriban még instablnak ítélt – volt keleti blokk országaira, előidézve ezzel egy II. világháború óta nem tapasztalt európai szintű fegyveres konfliktust. Bár a konfliktus egyértelműen felgyorsította a csatlakozási folyamatokat, kiemelendő, hogy a közép-európai régió térsége geopolitikai és geostratégiai szempontból egyaránt felértékelődött, új megvilágítást adva ezzel a régió biztonságpolitikai súlyának.⁸⁵

Közép-Európa földrajzi meghatározása pontosítást és további kifejtést igényel,⁸⁶ de a legáltalánosabb elgondolás alapján a régiót a „visegrádi négyekként” emlegetett országokat tekintik – pontosabban Csehországot, Lengyelországot, Magyarországot és Szlovákiát. Ezen országok legfontosabb külpolitikai célja és prioritása a mihamarabbi csatlakozás az euroatlanti integrációhoz volt. A rendszerváltozások után a visegrádi országok úgy látták helyesnek, hogy egy köztük létrejövő együttműködés elősegíti a csatlakozási folyamatok mielőbbi lezárását. Fontos megjegyezni, hogy az együttműködés nem ásta alá egyik euroatlanti szervezethez való csatlakozást sem, sőt, összehangoltabbá és eredményesebbé tette azt.⁸⁷

⁸⁴ TÁLAS Péter: Kelet-Közép-Európa az integrációk szorításában. *Nemzet és Biztonság*, 2008/március, pp. 65–76.

⁸⁵ GAZDAG Ferenc: *A magyar külpolitika 1989-2014*. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2014, oldalszám?

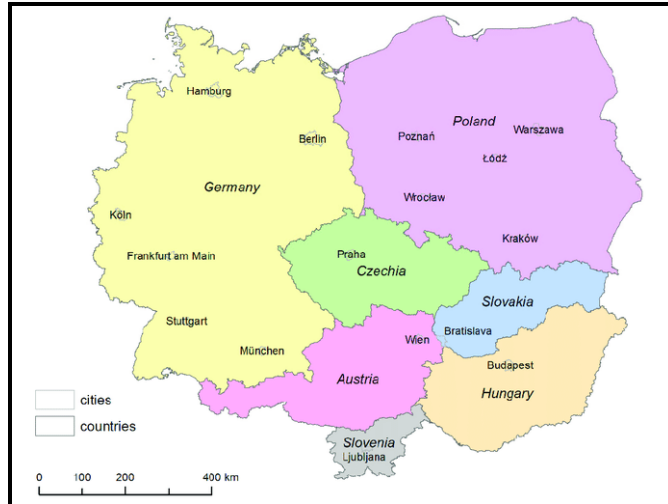
⁸⁶ A tanulmány központi témája a közép-európai régió bemutatása, azonban a térség alaposabb megértése, valamint a bővített létszámú, emiatt földrajzilag kiterjedtebb együttműködések megfelelőbb lefedése érdekében a „közép-kelet-európai” kifejezést is alkalmazom a tanulmány során.

⁸⁷ ZABOROWSKI, Marcin: Central European security: history and geography matter. <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1528#>; letöltés: 2022.02.19.

Közép-Európa fogalma

A régió minél pontosabb földrajzi határainak definiálása érdekében szükséges egy rövid történeti áttekintés a térségről. A térségben lévő etnikai, kulturális, vallási, gazdasági, politikai és társadalmi határok szemléltetése szintén további magyarázattal szolgálhat a régió egyedi és viszonylagos természetével kapcsolatban.⁸⁸

Közép-Európa földrajzi meghatározása

1. ábra. A közép-európai régió⁸⁹

Közép-Európát, illetve Kelet-Közép-Európát mint régiót több okból is nehéz meghatározni. Egyrészt a régiót jelentő országok határai a történelem folyamán többször megváltoztak, köszönhetően a 19. század nemzetiségi és nacionalista törekvéseinek, valamint a régió részét nem képező, de rendkívül erős befolyásoló szereppel bíró külső nagyhatalmak ambícióinak. Másrészt azon Bibó István által megfogalmazott elgondolás alapján, miszerint „[Kelet-Közép-Európa], *e sokféle névvel illetett régió karakterisztikus vonása paradox módon éppen az átmenetiség és a viszonylagosság*”.⁹⁰ Elmondható, hogy a régió létét nem az állandósult állami határok jelentik, hanem sokkal inkább a többi régiótól való, az aktuális államhatárok alapján történő elhatárolódás. Ahogyan azt Csiki Varga Tamás megfogalmazza egy tanulmányában, a közép-kelet-európai régióra jellemző a félperiféria, a

⁸⁸ TÁLAS Péter: Kelet-Közép-Európa Sajátosságai az Európai Politikai Térben. In: HÁDA Béla – NAGYNÉ RÓZSA Erzsébet (szerk.): Regionális tanulmányok. NKE Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2016, pp. 25–41.

⁸⁹ https://www.researchgate.net/figure/The-Central-European-region-under-study-Source-C-EuroGeographics-for-the-administrative_fig1_339455459; letöltés: 2022.04.11.

⁹⁰ TERÉNYI János: Közép-Európa a magyar külpolitika optikájában. *Külügyi Szemle*, 2010/tavaszi, pp. 3–17.

nagyhatalmak közötti elhelyezkedés, az erős fragmentáltság, a komoly nemzeti és etnikai problémák, valamint a kisállami jelleg.⁹¹

Oscar Halecki lengyel történész szerint a régió viszonylagosságának és folyamatos változásának legfőbb oka a két nagyhatalomhoz – Németországhoz és Oroszországhoz – való földrajzi közelség.⁹² A történelem során Közép-Európa ezen két, erőteljes birodalomépítő külpolitikát folytató nagyhatalom befolyása alá esett, ezzel pedig a régió országai állandó függésbe kerültek.

A közép-kelet-európai régió mind a német, mind az orosz stratégiai gondolkodás szerves része. A régió szerepe már a 19. századi német geopolitikai víziókban is megfogalmazódott, amelyekből kiemelendő Friederich Naumann 1915-ben megjelentett műve, amely a *Mitteleuropa* címet viselte.⁹³ Naumann szerint a közép-európai régió Németország „gyarmata”, amelynek célja, hogy kiszolgálja a német gazdasági és politikai érdekeket. Oroszország vonatkozásában a külpolitikai ambíció tárgya a minél nagyobb stratégiai mélység elérése, valamint az európai hatalmak és Oroszország közötti pufferzóna kialakítása volt. Oroszországot klasszikusan nem tartják számon európai nagyhatalomként, hanem – főleg földrajzi kiterjedtsége miatt – sajátos módon „eurázsiaiaként” azonosítják. A történelem során a pánszlávizmus eszménye is jelentős külpolitikai motivációként szolgált Oroszország számára, hiszen a „szlávok védelmezőjeként” történő önazonosítás révén feljogosítva érezte önmagát a szláv területek bekebelezésére, ellenőrzésére. Az orosz külpolitika számára a Szovjetunió volt az az állam, ahol a keleti blokk szatellitországain keresztül Oroszország elérte a legnagyobb földrajzi kiterjedését.⁹⁴

A Szovjetunió felbomlásával és a viszonylag csendes 1990-es évek orosz külpolitikája ellenére sem szűnt meg a közép-európai régiót érintő orosz fenyegetés. Ennek oka, hogy az eurázsiai nagyhatalom továbbra is kiemelt biztonságpolitikai szereplője a régióknak, mert a katonai ereje és a nyersanyagokban való bővelkedése miatt erős függésben tartja a térség országait és a volt keleti blokk tagállamait.⁹⁵

A leírtak alapján egyértelmű, hogy nem lehet pontos földrajzi lehatárolást alkalmazni Közép-Európát illetően. Tanulmányában Tomasz Otlowski azonban kísérletet tesz egy, a régiót leíró és magyarázó definíció megfogalmazására: „*a mi definíciónk szerint a kelet-közép-európai régiót nyugatról az Odera, keleten a Bug folyó, északon a Balti-tenger, délen pedig a Balkán határolja*”.⁹⁶ Ezen meghatározás

⁹¹ CSIKI VARGA Tamás: Kitekintés Közép-Európára 2038-ig. <http://real.mtak.hu/120599/2/A20strategiai20elorejelzes20modszertana20es20gyakorlata-185-196.pdf>; letöltés: 2022.03.13.

⁹² TÁLAS Péter: Kelet-Közép-Európa Sajátosságai az Európai Politikai Térben. In: HÁDA Béla – NAGYNÉ RÓZSA Erzsébet (szerk.): Regionális tanulmányok. NKE Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2016, pp. 25–41.

⁹³ OTŁOWSKI, Tomasz: Történelem és Földrajz között – Néhány Megjegyzés Kelet-Közép-Európáról. In: STEPPER Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, pp. 13–21.

⁹⁴ Uo.

⁹⁵ REMEK Éva: Közép-Európa: Biztonságpolitikai Körkép – Fókuszban a V4. <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/vikekke/article/view/12677/12533>; letöltés: 2022.03.14.

⁹⁶ OTŁOWSKI, Tomasz: Történelem és Földrajz között – Néhány Megjegyzés Kelet-Közép-Európáról. In: STEPPER Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, pp. 13–21.

alaján a szerző szerint közép-európai országnak számít Lengyelország, Csehország, Szlovákia és Magyarország – vagyis a Visegrádi négyek országai –, valamint Románia, Szlovénia, Horvátország és Bulgária. Ezen definíció megállapításaival kapcsolatban vitatható, hogy a visegrádi országokon kívül felsorolt országok mennyire tekinthetők közép-európainak, hiszen a régió viszonylagosságának ellenére is némelyik ország egyértelműen a szerző földrajzi megállapításain kívül esik.⁹⁷ A biztonságpolitikai aspektusok vizsgálatán keresztül meghatározható, hogy a közép-európai régió országai jelentős gazdasági és energiafüggőségben vannak legfőképpen Oroszországtól. A térséget nem fenyegeti közvetlen, hagyományos katonai támadás, az olyan transznacionális fenyegetések azonban, mint az illegális migráció, a szervezett bűnözés, a terrorizmus, valamint az illegális kábítószer- és fegyverkereskedelem kiemelt biztonsági kihívások, amelyek a közép-európai országokat különösen érintik.⁹⁸

A regionális biztonsági komplexumok elmélete

A regionális biztonsági komplexumok elmélete⁹⁹ a biztonsági tanulmányok egy olyan újítása volt, amelynek hatására a kül- és biztonságpolitikai elemzésekben megjelent a nemzetközi és a nemzeti szint között a regionális szint.¹⁰⁰ Az elméletet a konstruktivista koppenhágai iskola két tagja, Barry Buzan és Ole Waever fejtette ki a *Regions and Powers – The Structure of International Security*¹⁰¹ című könyvükben. A szerzőpáros szerint a régiók számítanak a biztonsági elemzések egyfajta alapegységeinek. E feltevésüket azzal támasztják alá, hogy a nemzeti biztonság önálló értelmezése idejétmúlttá vált, hiszen a különböző biztonsági kockázatok, kihívások és fenyegetések nem határozhatóak meg legalább egy másik állam elemzése nélkül. Míg a nemzetközi biztonság vizsgálata túl tág értelmezési tartományt jelent, hiszen a nagyhatalmak nem képesek globális szintű érdekérvényesítésre – Buzanék, valamint a legtöbb elemző szerint – az egyedüli állam, amely napjainkra is képes a globális térben továbbra is meghatározó szereplő lenni, az Amerikai Egyesült Államok maradt.¹⁰²

A régiók elemzése szempontjából fontos megjegyezni, hogy az egy földrajzi térben lévő államokra jellemzővé vált az úgynevezett biztonsági interdependencia, ahol a régióban lévő államok biztonsági kihívásai összefonódtak, eggyé váltak. A koppenhágai iskola képviselőit ez a jelenség arra ösztönözte, hogy elméletükben egyszerre vegyüljön a konstruktivizmus és a neorealizmus. Vida Csaba értelmezése

⁹⁷ Szlovénia, Románia és Horvátország inkább tartozik a Balkánhoz, míg Románia és Bulgária inkább tekinthető keletinek, mintsem közép-európainak.

⁹⁸ ZABOROWSKI, Marcin: Central European security: history and geography matter. <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1528#>; letöltés: 2022.02.19.

⁹⁹ Regional Security Complex Theory (RSCT).

¹⁰⁰ BALOGH István – HÁDA Béla – VARGA Gergely: Bevezetés – A regionális biztonsági komplexumok koncepciója, In: HÁDA Béla – TÁLAS Péter (szerk.): Regionális biztonsági tanulmányok. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014, pp. 9–20.

¹⁰¹ BUZAN, Barry – WAEVER, Ole: *Regions and Powers – The Structure of International Security*. Cambridge University Press, New York, 2003, ISBN 0521 891116

¹⁰² Uo.

szerint¹⁰³ a neorealista gondolkodás abban jelenik meg, hogy a nemzetközi rendszert és annak dinamikáit anarchikusnak írják le, ezzel rávilágítva arra, hogy a nemzetközi folyamatok konfliktusos jellegűek, ahol a hatalom birtoklása és a leghatékonyabb érdekérvényesítés elérése a cél. Ezzel párhuzamosan a konstruktivizmus szerint a regionális egységek egy olyan elképzelés alapján formálódnak, amelynek sajátos viszony- és szabályrendszere van. Ezekben a konstrukciókban – amelyeket régióknak neveznek – a szereplők egy nagyfokú társadalmi befolyásoltság hatására bizonyos normákat, identitásokat és elveket határoznak meg, amelyek más földrajzi egységektől merően eltérhetnek.¹⁰⁴

A Barry Buzan és Ole Waever által megadott definíció alapján a regionális biztonsági komplexumok „*olyan egységek halmaza, amelyeknek a biztonsággal, vagy a biztonság hiányával, vagy mindkettővel kapcsolatos problémáik annyira összefüggnek, hogy nem lehet megfelelően elemezni vagy megoldani a másik figyelembevétel nélkül*”.¹⁰⁵

A regionális biztonsági komplexumok tekintetében elmondható, hogy az adott régió államai azonos biztonságpercepcióval rendelkeznek, amely a – szintén koppenhágai iskolához tartozó – szektorális biztonságfelfogás államcentrikus megközelítését alkalmazva a katonai, politikai, társadalmi és környezeti biztonság szerint csoportosíthatók.¹⁰⁶

Az európai regionális biztonsági komplexum – a közép-európai szubkomplexum

Az előbbieken kifejtett elméleti besorolások alapján Közép-Európa az EU-európai superkomplexum egyik része, szubkomplexuma. Remek Éva értelmezésében a szubkomplexumot a visegrádi országoknak nevezett csoport alkotja, megegyezve a térség földrajzi meghatározásával.¹⁰⁷ A visegrádi négyek – mint regionális együttműködés – egy későbbi fejezet tárgya lesz, elmondható azonban, hogy ez a regionális együttműködés adja a közép-európai biztonsági komplexum alapját.

Az EU-európai regionális biztonsági komplexum alapvető tulajdonsága, hogy magában foglalja azokat az országokat, amelyek mind az Európai Uniót, mind az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének európai tagállamait adják. Barry Buzan és Ole Waever szerint az EU biztonsági komplexumát alapvetően meghatározzák az euroatlanti integráció intézményei, valamint a helsinki folyamat következtében

¹⁰³ VIDA Csaba: A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára. *Hadtudomány*, 2007, XVII. évf. 1. sz. https://www.mhtt.eu/hadtudomany/2007/1/2007_1_5.html; letöltés: 2022.04.07.

¹⁰⁴ BALOGH István: Biztonságelméletek. *Nemzet és Biztonság*, 2013/3–4. kötet, pp. 33–56.

¹⁰⁵ VIDA Csaba: A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára. *Hadtudomány*, 2007, XVII. évf. 1. sz. https://www.mhtt.eu/hadtudomany/2007/1/2007_1_5.html; letöltés: 2022.04.07.

¹⁰⁶ BALOGH István – HÁDA Béla – VARGA Gergely: Bevezetés – A regionális biztonsági komplexumok koncepciója, In: HÁDA Béla – TÁLAS Péter (szerk.): *Regionális biztonsági tanulmányok*. Nemzeti Közszerkesztési Egyetem, Budapest, 2014, pp. 9–20.

¹⁰⁷ REMEK Éva: Közép-Európa: Biztonságpolitikai Körkép – Fókuszban a V4. <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/vikekke/article/view/12677/12533>, letöltés: 2022.03.14.

kialakuló európai biztonsági architektúra.¹⁰⁸ Ebben a komplexumban található a közép-európai regionális biztonsági szubkomplexum.

A szubkomplexumra jellemző, hogy a vizályokkal teli történelmi múlt ellenére kialakult az a biztonsági közösség, amelyen belül az államok keresik az együttműködés elmélyítésének lehetőségeit, legyen szó a biztonság katonai, politikai, gazdasági vagy társadalmi eleméről. A hidegháború következményeként Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia hasonló társadalmi viszonyokat, politikai berendezkedést és gazdasági helyzetet tudhattak magukénak, és az a Varsói Szerződés és a KGST megszűnése után egybekötötte ezeket az országokat. Külpolitikai elképzeléseik szintén azonosakká váltak, a biztonsági garanciáikat, a gazdasági felzárkózásukat, valamint a társadalmi jólétüket az euroatlanti integráció intézményeiben látták.¹⁰⁹

Biztonságpolitikai szempontból vizsgálva megállapítható, hogy a közép-európai szubkomplexumot három stratégiai irányból érik behatások. Kelet felől az Oroszország jelentette katonai agresszió esélye és az erős energiafüggőség, nyugat felől az Európai Unió és Németország képében meglévő bizonytalanság, legfőképpen a kereskedelmi és a pénzügyi hatások révén, a harmadik, déli irány a Balkánt jelöli, ahol a régió országaiban uralkodó politikai instabilitás és etnikai konfliktusok mellett megjelenik az illegális migrációs nyomás, valamint a bevándorlás következtében is megvalósuló terrorizmus és vallási extrémizmus esélye.¹¹⁰ A szektoriális biztonságfelfogás alapján a V4-ek előtt több kihívás, kockázat és fenyegetés áll, amelyekre csakis tudatos szakpolitikai összehangolt döntésekkel tudnak reagálni. A politikai biztonság vonatkozásában a térség országai számára problémát jelent, hogy kisállami jellegűből fakadóan nem rendelkeznek geopolitikai súllyal, valamint az erős nemzetállami jellegre és a nagy fokú szuverenitás megtartására való törekvés révén konfliktusba kerülnek az Európai Unióval és a többi nyugat-európai országgal. A katonai biztonság tekintetében kiemelt kihívást jelent a nem NATO-szövetséges országok katonai agressziói, valamint a haderő azon hiányosságai, amelyek az elavult védelmi képességekben és kapacitásokban nyilvánulnak meg. Kitekintésként: a társadalmi biztonságnál a társadalmak elöregedése és a nemzetiségi kisebbségek helyzete, a gazdasági biztonságnál az erős energiafüggőség és a beágyazódás a globális termelési láncokba, a környezeti biztonságnál pedig az éghajlatváltozás a legnagyobb probléma.¹¹¹

¹⁰⁸ MORING, Tom: Helsinki Process. <https://www.britannica.com/topic/Helsinki-process>; letöltés: 2022.04.07.

¹⁰⁹ VIDA Csaba: A Közép-Európai Országok Együttműködésének Szükségessége – A Visegrádi Együttműködés Húsz Éve. Felderítő Szemle, X. évf./1–2. sz., 2011, pp. 22–42.

¹¹⁰ CSIKI VARGA Tamás: Kitekintés Közép-Európára 2038-ig. <http://real.mtak.hu/120599/2/A20strategiai20elorejelzes20modszertana20es20gyakorlata-185-196.pdf>; letöltés: 2022.03.13.

¹¹¹ Uo.

A közép-európai együttműködési formák bemutatása

A visegrádi négyek

A visegrádi négyeknek (V4) nevezett együttműködés kulcsfontosságú a közép-európai országok számára. A V4 csoportosulásban részt vevő országok – Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia – között mély kulturális és történelmi kapcsolatok húzódnak meg, amelyek több száz évre nyúlnak vissza. Nem véletlen, hogy a jelenkori együttműködés nevét a „visegrádi királytalálkozóról” kapta, hiszen Károly Róbert magyar, III. Kázmér lengyel és Luxemburgi János cseh király találkozása révén egy olyan egyezmény jött létre, amely az akkori nemzetközi rendszerben egyedülálló volt.¹¹²

2. ábra. A visegrádi négyek¹¹³

A három király 1335-ben találkozott Visegrád várában, ahol ígéretet tettek egy gazdasági és politikai területeken történő együttműködés megvalósításáról. Az egyezmény célja egy, a Habsburgok ellen irányuló összefogás megvalósítása volt, amely révén a három királyság a bécsi árumegállító jogot kívánta kikerülni.¹¹⁴

A visegrádi négyek a világon egyedülállónak tekinthető csoport, mert egy olyan nemzetközi együttműködést folytatnak, amelynek évszázados előzménye van. Bár az utóbbi évek Európája egészen más képet mutat, mint a 14. században, fontos megjegyezni, hogy a közép-európai identitást továbbra is meghatározza az együttműködésre való hajlandóság, ezen hajlandóságot pedig a visegrádi négyek együttműködése testesíti meg leginkább.

Mint azt már a korábbiakban kifejtettem, a hidegháború végével függetlenedő és rendszert váltó Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország számára az elsődleges külpolitikai prioritássá vált a részesülés az euroatlanti integrációból. A hasonló politikai, gazdasági és társadalmi berendezkedésű országok számára

¹¹² RÁCZ György: A visegrádi királytalálkozó – 1335.
https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/a_visegradi_kiralytalalkozo_1335 ; letöltés: 2022.04.02.

¹¹³ <https://www.dw.com/en/this-is-how-the-visegrad-group-works/a-47402724> ; letöltés: 2022.04.14.

¹¹⁴ Uo.

megfogalmazódott egy *közös stratégiai érdek*, amelynek elérését egy elmélyített együttműködés keretében látták.¹¹⁵

Az első visegrádi csúcstalálkozót 1991. február 15-én tartották, és azon Václav Havel, a Csehszlovák Köztársaság elnöke, Lech Wałęsa, a Lengyel Köztársaság elnöke és Antall József, a Magyar Köztársaság miniszterelnöke vett részt. A csúcstalálkozó legfontosabb eredménye a Visegrádi Nyilatkozat¹¹⁶ lett, amely megteremtette az együttműködés alapjait a rész tevő közép-európai országok között. Az akkor még visegrádi hármakként ismert formáció elkötelezte magát amellett, hogy nem bővíti a szervezetben részt vevő államok számát, de ennek az állításnak valamelyest ellentmondott az, hogy Csehszlovákia 1993. január 1-én történt békés felbomlását követően mégis felvették az újonnan kiváló Szlovákiát, amely révén az együttműködés visegrádi négyekké bővült.¹¹⁷

Az európai integráció tükrében a négy ország különbözően vélekedett az akkor formát öltő szubregionális együttműködésről. Csehország megközelítése viszonylag minimalista volt, a V4-re egyfajta konzultatív fórumként tekintett, ahol lehetőség nyílik a közép-európai vezetőkkel történő politikai egyeztetésre. Hazánk hozzáállása pragmatikusnak volt tekinthető, mert a Visegrádi Együttműködést nem konstrukcióként, hanem egy laza integrációs folyamatként értékelte. Lengyelország megítélésében a V4 egy erős politikai érdekérvényesítő eszköz lett, amely révén saját külpolitikai elképzeléseit valósíthatta meg – a német–francia tengellyel szemben –, emiatt hozzáállása maximalista volt. Szlovákia álláspontja egyedi, ugyanis a V4-re úgy tekintett, mint a Közép-Európához való tartozásának legitimációja.¹¹⁸

A visegrádi négyek alapjaiban határozzák meg a közép-európai regionalizmus előmozdítását és a közös érdekérvényesítést. Történeti szempontból a térség regionalizmusa – a legáltalánosabban elfogadott besorolások alapján – négy szakaszba sorolható.¹¹⁹

1991–1993 között megindult az együttműködés Budapest, Prága és Varsó között. Ez idő alatt a szuverenitásukat újból visszanyerő visegrádi országok nem szakították meg azonnal a politikai és a gazdasági kapcsolatokat Oroszországgal, és emiatt nehezebbé vált az integráció megkezdése. A külpolitikai útkeresés szintén késleltette az integrációt, ugyanis akkoriban még megfelelő és reális választásnak tűnt akár semlegesség, akár egy önálló közép-európai biztonsági architektúra

¹¹⁵ OTŁOWSKI, Tomasz: Történelem és Földrajz között – Néhány Megjegyzés Kelet-Közép-Európáról. In: STEPPER Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, pp. 13–21.

¹¹⁶ Visegrádi Nyilatkozat. <https://www.visegradgroup.eu/download.php?docID=37>; letöltés: 2022.04.25.

¹¹⁷ HORVÁTH Klaudia Gabriella: A Visegrádi Négyek és a regionális együttműködés jelentősége. In: TAMÁS Csaba Gergely (szerk.): Magyarország és a közép-európai térség az Európai Unióban. Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2019, pp. 48–78.

¹¹⁸ JAROLÍM, Antal: A V4 együttműködés jelentősége az EU csatlakozás folyamatában. In: STEPPER Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, pp. 81–92.

¹¹⁹ VIDA Csaba: A Közép-Európai Országok Együttműködésének Szükségessége – A Visegrádi Együttműködés Húsz Éve. Felderítő Szemle, X. évf./1–2. sz., 2011, pp. 22–42.

kialakítása is. A V4-ek célja végül kikristályosodott, ahol közös célként határozták meg az európai integráció minél gyorsabb és hatékonyabb megvalósítását.¹²⁰

A közösen meghatározott célrendszer és a kölcsönös segítségnyújtásra tett ígértetek ellenére 1994–1998 között a V4-re a széthúzás és a versengés volt jellemző. Az intézményi tartalom és a megfelelő politikai akarat hiányában a visegrádi országok nem szorgalmazták az egymás közötti együttműködést, hanem a saját elképzeléseik mentén kívánták megvalósítani az euroatlanti integrációt. E széthúzás és versengés egyik sajnálatos eredménye lett, hogy 1999-ben Csehországot, Lengyelországot és Magyarországot felvették a NATO-ba, Szlovákia azonban kimaradt ebből a bővítési körből.¹²¹

A regionális együttműködés hatékony mivoltára ráébredve 1999–2004 között új lendületet kapott a közép-európai együttműködés. Az 1999-es Pozsonyi Nyilatkozatban fektették le azt az együttműködési keretrendszert, amely napjainkig meghatározza a V4-et. Az együttműködés elsődleges célja volt, hogy a már NATO-ban aktívan tevékenykedő tagállamok segítsék Szlovákia felvételét, valamint a négy ország közösen készüljön fel az Európai Unióba történő belépésre.¹²²

A negyedik szakasz a *bing bang*nek nevezett 2004-es EU-bővítés utánra tehető, amikor egyszerre vették fel mind a négy visegrádi országot. Elmondható, hogy az 1990-es évek elején kitűzött közös külpolitikai cél megvalósult, hiszen mind a négy állam részesévé vált az euroatlanti integrációnak. A visegrádi négyek közötti együttműködés következő szakaszának kulcsfontosságú elemévé vált, hogy mind az EU-n, mind a NATO-n belül hatékonyan érvényesítsék nemzeti érdekeiket. A lehetőségeikhez mérten a nemzeti érdekek nem mindig voltak azonosnak tekinthetők a négy ország között, ezek „közössé” változtatása azonban jelentős döntésformáló erővé tudta alakítani a viszonylag kis méretű és kevés befolyással bíró közép-európai országokat.¹²³

A korszakmeghatározások kiegészítése és pontosítása érdekében fontos megemlíteni a biztonságpolitikai perspektívát is, amely alapján a 2014-ben anektált Krim félsziget eseményei következtében a közép- és kelet-európai államok biztonságpercepciója egyértelműen megromlott. Ennek következtében olyan egyéb formációk is megszülettek, amelyek kiegészítették a V4-ek együttműködését.¹²⁴

A visegrádi négyek tekintetében fontos leszögezni, hogy a négy ország közötti kooperáció tisztán kormányközi alapokon működik, és semmilyen elemében nem szupranacionális, ellentétben például az Európai Unióval. A kormányközi jelleg legnagyobb hátránya, hogy az adott együttműködés nem képes tényleges, akár jogi érvényű kötőerővel bíró döntéseket meghozni, csakis olyanokat, amelyeket egy intenzív politikai egyeztetés előz meg. Még ekkor sem tekinthető „kötelező érvényűnek” az adott döntés, hiszen a döntés végrehajtása nagyban függ az adott

¹²⁰ Uo.

¹²¹ Uo.

¹²² Uo.

¹²³ Uo.

¹²⁴ ORZELSKA-STACZEK, Agnieszka – BAJDA, Piotr: Security Aspects Of Cooperation In Central Europe: Visegrád Group, Bucharest Nine, And The Three Seas Initiative. Online Journaling Modelling the New Europe, 2021/december, pp. 4–23.

állam politikai szándékától is. A kormányközi jelleg nem tud jelentős eredményeket elérni, ugyanakkor a laza, politikai párbeszédre alapuló formátum a V4-ek számára mégis előnyösnek tekinthető, ugyanis a különböző intenzitással folytatott konzultációk és a hiányos intézményi struktúra ideális egy olyan formáció számára, amelynek célja, hogy befolyásolja egy nagyobb integrációs szervezeten belül végbemenő folyamatokat.¹²⁵

Elmondható, hogy a kormányköziség révén a V4 nem rendelkezik a klasszikus értelemben vett intézményi struktúrákkal. Ez leginkább annak köszönhető, hogy a négy ország által meghatározott olyan együttműködési területek, mint a külpolitika, a belügy, az oktatás, a kutatás-fejlesztés, a környezetvédelem, az infrastruktúra és a közös határok menti kooperáció mind olyan területek, amelyek kialakításáért elsősorban a szuverenitással rendelkező államok a felelősek. Ennek okán a V4-en belül nem hoztak létre állandó intézményi struktúrát, így nincs adminisztratív szerve (titkársága), általános politikai fóruma (közgyűlése), jogalkotó vagy jogalkalmazó szerve (bíróháza), végrehajtó szerve (bizottsága vagy tanácsa), valamint nincs költségvetési szerve (gazdasági tanács vagy számvevőszék) sem. Annak ellenére azonban, hogy a visegrádi négyek nem rendelkeznek belső szervekkel, nem klasszikus értelemben mégiscsak rendelkezik egy laza „intézményesüléssel”, amely három módon nyilvánul meg.¹²⁶

3. ábra. A 2021/2022-es magyar V4 soros elnökség logója¹²⁷

Az első az 1999-es Pozsonyi Nyilatkozatban létrehozott elnökségi rendszer, amely rotációs alapon működik a négy ország között. Egy elnökségi ciklus július 1-jétől a következő év június 30-áig tart. „Az elnöki tisztséget betöltő tagállam viszi az Együttműködés ügyeit, szervezi a találkozokat, és mindenekelőtt a kooperáció fejlesztésén és hatékony érdekvédelemre való lehetőségein dolgozik.”¹²⁸

A második az egyedüli állandó személyzetet kívánó intézmény, a Nemzetközi Visegrádi Alap. Az Alapot 2000-ben hozták létre azzal a céllal, hogy előmozdítsa a négy ország államközi kapcsolatait, amelyhez a tagállamok pénzügyi finanszírozást

¹²⁵ STRÁŽAY, Tomáš: Regionális együttműködési formák Kelet-Közép-Európában és a V4-ek. In: STEPPER Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, pp. 66–77.

¹²⁶ REMEK Éva: Közép-Európa: Biztonságpolitikai Körkép – Fókuszban a V4. <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/vikekke/article/view/12677/12533>; letöltés: 2022.03.14.

¹²⁷ <https://www.ludovika.hu/blog/ot-perc-europa-blog/2021/07/16/magyar-v4-soros-elnokseg/#>; letöltés: 2022. 04.13.

¹²⁸ HORVÁTH Klaudia Gabriella: A Visegrádi Négyek és a regionális együttműködés jelentősége. In: TAMÁS Csaba Gergely (szerk.): Magyarország és a közép-európai térség az Európai Unióban. Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2019, pp. 48–78.

és hozzájárulást adnak. Az Alap erősíti a V4-ek puha hatalmi jellegét, ugyanis elsődlegesen olyan pályázatokat bírál el, amelyek leginkább az oktatásra, a határokon átnyúló projektekre, a kultúrára, a kutatás-fejlesztésre, a turizmus fejlesztésre, a közpolitika fejlesztésére, valamint a regionális fejlődésre irányulnak.¹²⁹

A harmadik intézmény a V4-en „*kivüli*” együttműködési platform, a „V4+”, melynek célja, hogy a visegrádi országok csoportjának bővítése nélkül mégis elősegítsen egy nemzetközi együttműködési kezdeményezést. A V4-ek egyként lépnek fel és hívnak meg egy külsős országot, amellyel különböző területek vonatkozásában – leginkább pénzügyi, kereskedelmi és energetikai téren – folytatnak politikai konzultációt. A V4+ értékes platformnak tekinthető, ugyanis olyan államokkal, államcsoportokkal folytat rendszeres konzultációt, mint a skandináv országok, a balti országok, a Benelux államok, valamint Ausztria, Szlovénia, Bulgária, Románia, Japán és Dél-Korea.¹³⁰

A visegrádi négyek biztonság- és védelempolitikája

Az 1991 óta létező visegrádi csoportot nem csak az a közös elgondolás köti össze, miszerint a volt szocialista országoknak mihamarabb részesülniük kell az euroatlanti integrációból, hanem az azonos biztonsági környezetük és a biztonságról alkotott percepciójuk is. A V4-ek belső interakcióit vizsgálva elmondható, hogy a közös álláspontok és érdekek kialakítása nem mindig sikeres. Ez leginkább abban jelenik meg, hogy a négy ország külpolitikai elképzelései és meglévő nemzeti érdekei miatt eltérően vélekednek bizonyos integrációs és biztonsági kérdésekről. Az integrációs kérdések viszonylatában a „Nemzetek Európája”, vagyis az erős nemzetállamokon keresztül megvalósított Európai Unió tekintetében viszonylag azonos az egyetértés. Ennek oka, hogy a szuverenitásukat és függetlenségüket visszaszerező volt szocialista államokként óvatos hozzáállást tanúsítanak az elmélyített integráció, különösképpen a szupranacionális irányba történő fejlődéssel kapcsolatban. Ugyanakkor ezek gyakorlati megvalósítása már több kérdést is felvet.¹³¹

Elmondható azonban, hogy az integrációs és a külpolitikai kérdésekben való eltérés ellenére a V4-ek a védelmet érintő kérdésekben már egységesebbek. A fő stratégiai kihívásnak Oroszország tekinthető, amely nemcsak a biztonság katonai eleme alapján számítható közvetlen vagy közvetett fenyegetés okozójának, hanem a V4-ek számára leginkább releváns energiabiztonság tekintetében is. A V4 tagállamai erősen függenek az orosz energiahordozók importjától, ami nehéz biztonságpolitikai helyzetbe hozza a közép-európai országokat. Ennek okán a V4 nagyban támaszkodik mind az Európai Unió, mind az Észak-atlanti Szerződés Szervezete

¹²⁹ GEBHARD, Carmen: Sub-Regional Cooperation in Central Europe – Past, Present and Future. Academic and Applied Research in Military and Public Management Science, 2013, 12. évf./1., pp. 25–38.

¹³⁰ STRÁŽAY, Tomáš: Regionális együttműködési formák Kelet-Közép-Európában és a V4-ek. In: STEPPER Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, pp. 66–77.

¹³¹ TAKÁCS Szabolcs: Európa jövője és a visegrádi csoport helyzete. In: STEPPER Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, pp. 137–151.

nyújtotta védőernyőre, az Oroszországgal fenntartott gazdasági kapcsolatok miatt azonban a visegrádi országoknak egyszerre kell figyelembe venniük a Nyugattól és a Keletről érkező impulzusokat.

A V4-en belül emiatt enyhe különbségek alakultak ki, ahol Lengyelország – a kalinyingrádi orosz exkláve képében megjelenő közös határ miatt – jelentősen tart Oroszországtól, emiatt nagyobb fokú elköteleződést mutat a transzatlanti és az európai intézmények iránt. Csehország bár közvetlenül nem érintett, az ő külpolitikai fókuszában az emberi jogok állnak, így a politikai ellenfelek kiiktatása, az átlag orosz állampolgár túlzott befolyásolása, manipulációja és erőszakos elnyomása, valamint az autoriter állami rendszert kiépítő Oroszországgal szembeni véleményeket hangoztatja legtöbbször. Magyarország és Szlovákia Oroszországhoz fűződő viszonyát pragmatikusnak lehet leírni, ahol az olyan tényezők, mint a viszonylag nagy földrajzi távolság, az erős energiafüggőség, a kisebb jelentőségű gazdasági teljesítőképesség, valamint az EU- és a NATO-tagság mind olyan tényezők és változók, amelyek révén hol intenzívebb, hol elenyésző az eurázsiai nagyhatalommal való viszony.¹³²

A visegrádi négyek számára az EU kül- és biztonságpolitikája, valamint biztonság- és védelempolitikája kulcsfontosságú, azokat közös elképzeléseik alapján igyekeznek formálni. Az Oroszország jelentette fenyegetés nem jelenik meg olyan markánsan az EU percepciójában, mint az Észak-atlanti Szerződés Szervezete esetében, ugyanis az EU biztonsági helyzetét sokkal inkább a transznacionális, nem katonai jellegű fenyegetések befolyásolják. A 2015-ben bekövetkezett migrációs válság nem csak az EU külső, hanem a Schengeni Egyezmény következményében „lebontott” belső határookra is jelentős nyomást helyezett. Az illegális és irreguláris migráció nemcsak az EU egészét, hanem a tagállamok kapacitásait is leterhelte, ami a gazdasági visszaesés mellett bizonyos államigazgatási és ellátói funkciók romlását eredményezte. Az illegális migráció önmagában egy kiemelt kockázat, ennek következménye lehet a vallási szélsőségek elterjedése, ami végső soron a terrorizmus fenyegetéséhez vezethet.¹³³

A V4 legmarkánsabb védelempolitikai eredménye a 2016-ban felállított EU V4 Harccsoport. A teljes műveleti készenlélet 2016 januárja és júniusa között érte el, így váltásidőszaktól függetlenül 1500 fővel legalább 30 napig tud feladatokat végrehajtani. Bár még erre a gyakorlatban nem került sor, a harccsoport akár az Európai Uniót kívül is bevethető, akkor a települése akár további 120 nappal meghosszabbítható.¹³⁴ A V4-ek szempontjából fontos tényező, hogy a különböző EU-s műveleteken kívül (EUFOR Althea¹³⁵ és EUTM Mali¹³⁶) a közép-európai

¹³² RÁCZ András: The Visegrad Cooperation: Central Europe Divided Over Russia. L'Europe en formation, 2014/4, pp. 61–76.

¹³³ TAKÁCS Szabolcs: Európa jövője és a visegrádi csoport helyzete, In: STEPPER Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, pp. 137–151.

¹³⁴ JANKOWSKI, Dominik P.: A V4-ek védelmi együttműködése (1999–2017). In: STEPPER Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, pp. 210–224.

¹³⁵ Az EU Bosznia-Hercegovinában működő békeművelete.

¹³⁶ Az EU Maliban működő, kiképzői feladatokat ellátó békeművelete.

tagállamok számára a hasonló stratégiai kultúra, a haderő mérete és minősége, valamint a technológiai fejlettség egybekötik a V4 országait, e tényezők ugyanakkor elhatárolják őket az EU többi tagállamától a védelempolitika tekintetében. A közös, modulárisnak számító EU-tagállami haderők kialakítása érdekében az EU három olyan kritikus területet fogalmaz meg, amely javítja a V4-ek felzárkóztatását. A képességfejlesztés, a beszerzés és a védelmi ipar; a multinacionális egységek létrehozása és határokon átívelő tevékenységek folytatása; valamint az oktatás, a kiképzés és a gyakorlatok terén történt előrelépések hozzájárulnak a V4-ek EU-n belüli biztonság- és védelempolitikai folyamatainak befolyásolásához.¹³⁷

A visegrádi négyekről szóló fejezetrész összegzéseként fontos megállapítás, hogy a kelet-közép-európai államok által működtetett regionális együttműködések közül a Visegrádi Együttműködés messze a legsikeresebb. A konzultációs jellegű, kormányközi alapon működő együttműködés attól sikeres, hogy annak tartalma a tagállamok politikai akaratától függ. Ez azt jelenti, hogy politikai akarat híján a V4 nem telik meg tartalommal, ami mindig felveti az együttműködés további szükségességét és fenntartását. A V4-ekkel foglalkozó szakértők azonban úgy gondolják, hogy a visegrádi csoport legnagyobb vonzereje pont a kötetlenségben rejlik, hiszen egy olyan platformként tartják számon a V4-et, amelyet szükség esetén használ Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia.¹³⁸ Ez a fajta szükség kiterjedhet az EU-t érintő stratégiai vagy szakpolitikai kérdésekre, de kiterjedhet a tagállamok közötti gazdasági, politikai vagy társadalmi viszonyokra, valamint a biztonságra is. Mindenképp fontos leszögezni, hogy a regionalizmus előmozdításában kiemelt szerepet játszik a V4, amellyel a közép-európai szubkomplexum meghatározó együttműködési formájává vált.¹³⁹

A Közép-európai Védelmi Együttműködés

4. ábra. A Közép-európai Védelmi Együttműködés állandó tagállamai¹⁴⁰

¹³⁷ FARKAS Tibor – HRONYECZ, Erika: A Visegrádi Együttműködés tagországainak haderőfejlesztési stratégiai és hatása a régió biztonságára. Biztonságtudományi Szemle, 2021, III. évf./1., pp. 1–14.

¹³⁸ TAKÁCS Szabolcs: Európa jövője és a visegrádi csoport helyzete, In: STEPPER Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, pp. 137–151.

¹³⁹ STRÁŽAY, Tomáš: Regionális együttműködési formák Kelet-Közép-Európában és a V4-ek. In: STEPPER Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, pp. 66–77.

¹⁴⁰ <https://mapsontheweb.zoom-maps.com/image/162351070258>; letöltés: 2022.04.09.

A Közép-európai Védelmi Együttműködést¹⁴¹ hat részes ország (Ausztria, Csehország, Horvátország, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia) és egy megfigyelő ország (Lengyelország) hozta létre 2010-ben. A kezdeményezés kizárólagosan a védelmi szférában történő együttműködésre terjed ki, amely egy szűk, de pontosan lehatárolt keretet ad az Együttműködésnek. A hat közép-európai ország közötti együttműködés olyan előnyöket realizál a védelem területén, amelyeket az országok önállóan nem lennének képesek megvalósítani. Ennek okán a közös szakpolitikai egyeztetés egy többnemzeti elképzelés szerint történik, amelynek célja a haderőre és a védelempolitikára vonatkozó megoldások kialakítása, miközben a kialakításkor figyelembe veszik a csökkenő nemzeti képességeket és az egyre szűkösebbé váló védelmi költségvetéseket.¹⁴² A Közép-európai Védelmi Kezdeményezés célja, hogy a részt vevő államok regionális érdekeinek hangoztatásával hozzájáruljanak a regionális biztonság erősítéséhez mind az EU, mind a NATO keretében. Az együttműködés különösen az uniós politikák összehangolására, a közös regionális kihívások és veszélyek kezelésére, valamint a részes államok haderői közötti projektek kezdeményezésére és a kapacitásépítésre irányul.¹⁴³

5. ábra. A Közép-Európai Védelmi Együttműködés logója¹⁴⁴

Szerkezetét tekintve az Együttműködés szervezeti struktúra nélkül működik, ugyanakkor egy évenkénti rotációban működő elnöki rendszer biztosít egy laza keretrendszert, amely pozíciót a hat tagállam valamelyike tölt be. A legáltalánosabb szinten a tagállamok védelmi miniszterei, védelempolitikai igazgatói és államtitkárai rendszeres egyeztetései zajlanak.¹⁴⁵ A Közép-európai Védelmi Együttműködés alapvető működési mechanizmusa, hogy a tagállamok közötti együttműködés *többsebességű* jelleggel történik, így lehetőség van a tagállamok szabad akarata szerint meghatározott kezdeményezésekből kimaradni. Ennek hátránya, hogy ezzel csak tovább mélyülnek az eddigi képességkülönbségek, előnye viszont, hogy a kevésbé fontosnak ítélt kezdeményezésre erőltetett erőforrás-pazarlás helyett a tagállamok hatékonyabban tudják felhasználni a védelmi fejlesztésekre szánt pénzügyi keretüket. Kiemelt eredménynek tekinthető a szervezet működése

¹⁴¹ Central European Defense Cooperation (CEDC).

¹⁴² CSIKI VARGA Tamás – NÉMETH Bence – TÁLAS Péter: A többnemzeti katonai képességfejlesztésről a Közép-európai Védelmi Együttműködési Kerekasztal kapcsán. *Nemzet és Biztonság*, 2012/5–6. sz. pp. 124–132.

¹⁴³ Central European Defence Cooperation. <https://cedc.info/about-us/>; letöltés: 2022.03.14.

¹⁴⁴ <https://cedc.info/>; letöltés: 2022.04.09.

¹⁴⁵ Uo.

szempontjából, hogy a közös fejlesztések gyakorlati megvalósítására vonatkozó részleteket az adott terület tagállami szakértői vitatják meg különböző műhelyi események alkalmával.¹⁴⁶

A ténylegesen megvalósuló katonai és védelmi kooperációkon túl ezeken a műhelyeken – az adott témakörök alapján – a szakértők vitatják meg a kialakítandó kezdeményezés részleteit, majd a véglegesítés alkalmával egy konkrét javaslatot terjesztenek elő, amelyet a tagállamok elfogadhatnak, illetve jelezhetik részvételi szándékukat. Ilyen kezdeményezésnek számítanak:¹⁴⁷

- az Ausztria és Horvátország által készített jelentésjavaslat a különleges művelési erők képzésében történő együttműködésről;
- a 2010-ben megalakult cseh székhelyű Multinacionális Logisztikai Koordinációs Központ keretében egy Egysített Logisztika Támogató Csoport létrehozása;
- továbbá Csehország az atom-, a biológiai és vegyvédelem területén szorgalmaz együttműködést;
- a hazánk által készített jelentésjavaslat a házilag készítésű robbanószerkezetek elleni¹⁴⁸ együttműködés elmélyítéséről;
- az EUFOR Althea műveletben a magyar és az osztrák békefenntartó kontingens közvetlen együttműködése.

A CEDC tekintetében elmondható, hogy az a közép-európai államok védelmi szférái szempontjából kiemelten fontos regionális együttműködés. Hasonlóan a visegrádi négyekhez, ez a formáció is inkább egy konzultációs platform az EU és a NATO, sőt még a V4 számára is. Ugyanakkor a V4-gyel szemben fontos megállapítani, hogy e szerveződés jellegzetessége kizárólag a védelmi kérdések tekintetében folytatott konzultációkra koncentrálódik, és ennek révén jelentős súlya van a haderőfejlesztések, a védelmi képességek és a nemzetközi szerepvállalások alakításában.

A Bukaresti Kilencek

A biztonság- és a védelempolitika szempontjából a Bukaresti Kilencek a legfontosabb közép-európai regionális együttműködés. A formáció 2015. november 4-én alakult Bukarestben. A Bulgária, Csehország, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Románia és Szlovákia alkotta formációról elmondható, hogy mindegyik tagállam tagja az Európai Uniónak és a NATO-nak.¹⁴⁹

¹⁴⁶ CSIKI VARGA Tamás – NÉMETH Bence – TÁLAS Péter: A többnemzeti katonai képességfejlesztésről a Közép-európai Védelmi Együttműködési Kerekasztal kapcsán. *Nemzet és Biztonság*, 2012/5–6. sz. pp. 124–132.

¹⁴⁷ NÉMETH Bence – CSIKI VARGA Tamás: Perspectives of Central European Multinational Defence Cooperation: A New Model? In: MAJER Marian – ONDREJCSÁK Róbert (szerk.): *Panorama of Global Security Environment 2013*. Centre for European and North Atlantic Affairs, Pozsony, 2015, pp. 11–24.

¹⁴⁸ Counter-Improvised Explosive Device.

¹⁴⁹ Bukaresti Deklaráció. <https://www.lrp.lt/data/public/uploads/2015/11/joint-declaration.pdf>; letöltés: 2022.04.10.

6. ábra. A Bukaresti Kilencek tagállamai (zölddel jelölve)¹⁵⁰

Geopolitikai szempontból külön kiemelendő, hogy ez a kilenc ország a NATO keleti szárnyán található. Továbbá, a B9-et olyan országok alkotják, amelyek a hidegháború vége előtt a keleti blokkhoz tartoztak vagy a Szovjetunió részei voltak. A Szovjetunió jogutód állama jelentős befolyással bírt a szervezet létrehozásakor, ugyanis az Oroszország által elkövetett 2014-es agresszió stratégiai sokként érte ezeket az államokat.¹⁵¹

Az Ukrajnában bekövetkezett helyzetre reagálva a két leginkább Oroszország által fenyegetett állam, Lengyelország és Románia indítványozta az együttműködés megindítását a NATO keleti tagállamai között. A közép-európai biztonsági szubkomplexumon túl a térség tágabb, eurázsiai szuperkomplexumára¹⁵² vonatkoztatott értékelése szerint a biztonság katonai elemében Oroszország jelenti a legnagyobb, állam képében megjelenő fenyegetést. Az orosz percepció szerint – ezzel valamelyest szembemelve – a hidegháború végével a közép-európai államoknak az Észak-atlanti Szerződés Szervezetébe történő felvétele egzisztenciális fenyegetésként jelent meg az orosz stratégiai gondolkodásban, ami végső soron arra készítette Oroszországot, hogy ne engedjen további befolyásvesztést a volt szocialista térségben.¹⁵³

¹⁵⁰ <https://simplifiedupsc.in/bucharest-nine-b-9//>; letöltés: 2022.04.10.

¹⁵¹ GERASYMCHUK, Sergiy: Bucharest Nine: Looking for Cooperation on NATO's Eastern Flank? <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/15574.pdf>; letöltés: 2022.03.13.

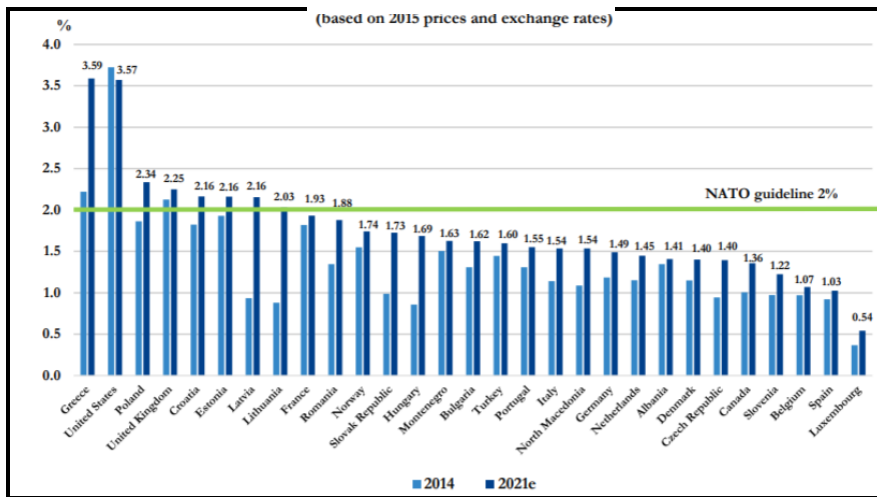
¹⁵² Az EU-európai és a posztsovjét regionális biztonsági komplexumok fúziója.

¹⁵³ GERASYMCHUK, Sergiy: Bucharest Nine: Looking for Cooperation on NATO's Eastern Flank? <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/15574.pdf>; letöltés: 2022.03.13.

A B9 kiemelt célja – a közép-európai NATO-tagállamok védelmi kiadásai

Annak érdekében, hogy a kilenc keleti¹⁵⁴ tagállam megfelelő reagálóképességet, valamint adekvát védelmet alakítson ki az orosz revansizmussal szemben, a B9-ek tagállami kötelezettséget vállaltak arra, hogy teljesítik a 2014-es walesi NATO-csúcson meghatározott, a GDP évi 2%-át elérő védelmi költségvetés megvalósítását.¹⁵⁵

Az alábbi diagramból látható, hogy a B9-ek 2014 óta mekkora mértékben teljesítették ígéretüket a védelmi költségvetés emelésének tekintetében. GDP-arányosan Bulgária 1,60; Csehország 1,40; Észtország 2,16; Lengyelország 2,34; Lettország 2,16; Litvánia 2,03; Magyarország 1,69; Románia 1,88; Szlovákia 1,73 százalékos védelmi költségvetést ért el 2021-ben. Elmondható, hogy a 30 NATO-tagállamból összesen nyolc teljesíti a GDP 2%-át elérő védelmi költségvetést, köztük négy B9-tag van. A maradék öt B9-tag – név szerint Bulgária, Csehország, Magyarország, Románia és Szlovákia – még nem érték el a GDP 2%-os védelmi költségvetést, de 2014 óta jelentős növekedés érték el. Az évek során a leglátványosabb növekedést Lettország, Litvánia, Szlovákia és Magyarország produkálta.

7. ábra. A NATO-tagállamok védelmi költségvetései GDP-arányosan¹⁵⁶

A diagramból nem olvasható ki, de fontos leszögezni, hogy a hidegháború utáni „hurráoptimizmus” következtében a legtöbb európai országnál egy általános csökkenés volt megfigyelhető a védelmi kiadások tekintetében, hiszen a biztonsági

¹⁵⁴ A NATO keleti szárnyához tartozás értelmezése szerint.

¹⁵⁵ CSIKI VARGA Tamás – TÁLAS Péter – VARGA Gergely: A NATO walesi csúcstalálkozójának napirendje és értékelése. Nemzet és Biztonság, 2014/4. sz. pp. 112–128.

¹⁵⁶ https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/3/pdf/220331-def-exp-2021-en.pdf; letöltés: 2022.04.13.

környezet nem tette indokolttá a haderő extenzív fejlesztését, finanszírozását.¹⁵⁷ A Krím félsziget annexiója fordította meg ezt a folyamatot, ugyanis a NATO európai tagállamai ráébredtek a védelmi képességeik hiányosságaira, így újból indokoltnak látták a védelmi költségvetéseik fokozatos és folyamatos növelését. A folyamatot tovább gyorsította Donald Trump transzatlanti politikája¹⁵⁸ is, mert a volt amerikai elnök bírálta azokat a „potyautas” NATO-tagállamokat, amelyek nem teljesítették a 2%-os védelmi költségvetést, és kizárólag az Amerikai Egyesült Államok aránytalanul nagy védelmi költségvetése nyújtotta biztonsági garanciák miatt vannak a transzatlanti szövetségben.¹⁵⁹

Ezek alapján elmondható, hogy a védelmi kiadásokkal kapcsolatos trendek jó irányba mutatnak, valamint fontos szempont lett a NATO-standardok alapján történő haderőfejlesztések végrehajtása, amit a B9 tagállamai az interoperabilitás jegyében tesznek meg. A közép-európai országok a B9 keretein belül nemcsak más NATO-tagállamokkal – legfőképpen az Amerikai Egyesült Államokkal –, hanem Ukrajnával is konzultálnak és együttműködnek bizonyos védelmi kérdésekben. A formáció számára kiemelten fontos az együttműködés más államokkal, ugyanis önmeghatározása alapján „a Bukaresti Kilencek nyitott platform a konzultációra és a párbeszédre, amelynek célja a transzatlanti biztonság megerősítése”.¹⁶⁰

A B9 az egyedüli olyan regionális együttműködés, amelyet egy konkrét biztonsági problémára való reagálás hívott életre. Jelentősnek mondható, hogy az Észak-atlanti Szerződés Szervezetén belül létrejött egy olyan *mikroszintű szerveződés*, amelyben a 30 tagállamból kilenc vesz részt. A NATO tagállamainak közel harmada arra használja ezt a regionális együttműködést, hogy a NATO keleti szárnyán lévő tagállamok közös álláspontját eredményesebben tudja hangoztatni. A B9-en belül sincs azonban abszolút egyetértés az Oroszország jelentette biztonsági fenyegetés megítélésében, ugyanis az olyan, közvetlenül határos országok, mint Lengyelország és a balti országok keményebb biztonság- és védelempolitikai irányvonalat akarnak kialakítani az eurázsiai nagyhatalommal szemben. A többi nem határos B9-tagállam szempontjából szintén kiemelkedő fenyegetést jelent Oroszország, ugyanakkor fellépésük egy enyhébb direktívát takar, amelyben hangsúlyosabb eszközként jelenik meg a kettős megközelítés alkalmazása.¹⁶¹ A B9-en belül emiatt érezhető egy bizonyos széthúzás, hiszen az eltérő nemzeti biztonsági percepciók, illetve az egyenlőtlen léptékű védelmi kiadásokkal kapcsolatos növekedések törésvonalakat hoznak létre a tagállamok

¹⁵⁷ FARKAS Ádám: A védelmi-biztonsági gondolkodás és képzés megújításának elméleti és kulturális alapjai. Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022, 2022/2. sz. pp. 1–16.

¹⁵⁸ PATRICK, Stewart: How U.S. Allies Are Adapting to “America First”. <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2018-01-23/how-us-allies-are-adapting-america-first>; letöltés: 2022.04.17.

¹⁵⁹ CSIKI VARGA Tamás – PÉRCSEI Dávid: Az amerikai globális katonai jelenlétségűeltolódása a 2010-es évtizedben. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet – Elemzések, 2021/3. sz. pp. 1–15.

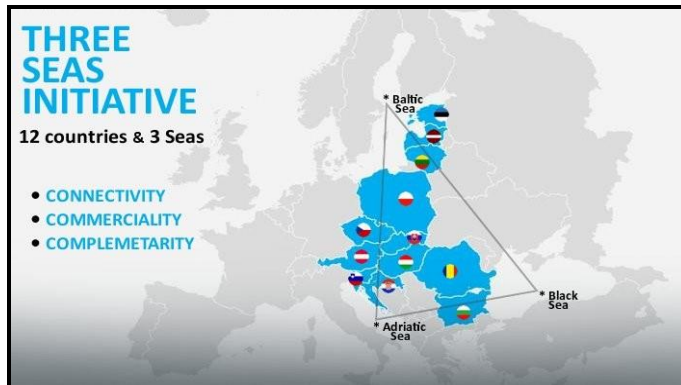
¹⁶⁰ ORZELSKA-STACZEK, Agnieszka – BAJDA, Piotr: Security Aspects Of Cooperation In Central Europe: Visegrád Group, Bucharest Nine, And The Three Seas Initiative. Online Journaling Modelling the New Europe, 2021/december, pp. 4–23.

¹⁶¹ TRAKIMAVIČIUS, Lukas: NATO at 70: Lessons from the Cold War. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/nato-at-70-lessons-from-the-cold-war/>; letöltés: 2022.04.23.

között, de az eddigi évek tapasztalatai alapján a Bukaresti Kilencek továbbra is egy sikeres regionális együttműködésnek tekinthető.¹⁶²

A Három Tenger Kezdeményezés

A Három Tenger Kezdeményezés (TSI)¹⁶³ alapvető célja, hogy a közép-európai államok között elmélyítse az Európai Unió belüli gazdasági integrációt. A formációt 2015-ben 12 ország alapította lengyel és horvát kezdeményesre. Tagjai Ausztria, Bulgária, Csehország, Észtország, Horvátország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Románia, Szlovákia és Szlovénia. A TSI – hasonlóan a visegrádi négyekhez – szoros történelmi kötődéssel bír, ugyanis az együttműködés az I. világháború utáni lengyel szövetségi elképzelés mintáján, az Intermariumon¹⁶⁴ alapszik. A Három Tenger Kezdeményezés az Intermarium örökségének tekinthető, hiszen összeköti az Adriai-, a Balti- és a Fekete-tengert.¹⁶⁵

8. ábra. A Három Tenger Kezdeményezés tagállamai¹⁶⁶

A kezdeményezés szándéka, hogy a tagállamai között előmozdítsion egy szorosabb együttműködést az energia, az infrastruktúra és a digitalizáció fejlesztése érdekében, továbbá új beruházásokat, gazdasági növekedést és energiabiztonságot céloz meg. A jelentős gazdasági vonatkozásokon túl a szervezet politikai jellegű is, hiszen szabályszerű, hogy a gazdasági ügyek intézése során intenzív politikai konzultáció zajlik a részt vevő felek között.¹⁶⁷

A TSI egyfajta makroregionális gazdasági együttműködésként is értelmezhető, ahol a cél a közép-európai országok piaci helyzetének javítása, valamint a

¹⁶² ORZELSKA-STACZEK, Agnieszka – BAJDA, Piotr: Security Aspects Of Cooperation In Central Europe: Visegrád Group, Bucharest Nine, And The Three Seas Initiative. Online Journaling Modelling the New Europe, 2021/december, pp. 4–23.

¹⁶³ Three Seas Initiative.

¹⁶⁴ TYCNER, Agnes: Intermarium in the 21st Century. <https://www.iwp.edu/articles/2020/12/23/intermarium-in-the-21st-century/>; letöltés: 2022.04.19.

¹⁶⁵ GÓRKA, Marek: The Three Seas Initiative as a Political Challenge for the Countries of Central and Eastern Europe. Politics in Central Europe, 2018, 14/3. sz. pp. 55–73.

¹⁶⁶ <https://www.ceep.be/three-seas-initiative-investment-fund-established/>; letöltés: 2022.04.16.

¹⁶⁷ GÓRKA, Marek: The Three Seas Initiative as a Political Challenge for the Countries of Central and Eastern Europe. Politics in Central Europe, 2018, 14/3. sz. pp. 55–73.

versenyképesség kialakítása a nyugati EU-tagállamokkal szemben. Fontos leszögezni, hogy a TSI nem az EU ellenében jött létre, hanem éppen az integráció előmozdításáért, ami regionálisan, nem pedig intézményi szinten kívánnak elérni a részes tagállamok. Az energia, a közlekedés és szállítás, valamint a digitális infrastruktúra területén történő előrelépések segítik az euroatlanti gazdasági és politikai kapcsolatok javulását.¹⁶⁸

A TSI számára kiemelt cél a kereskedelem fejlesztése, kifejezetten az energiaszektorban, ugyanis a térséget jelentősen érinti az energiahordozók importjából fakadó, külső államoktól való energiafüggés. E tekintetben a kőolaj és a földgáz, illetve a cseppfolyósított földgáz, az LNG¹⁶⁹ behozatalára szorul. A TSI számára a biztonság szektoriális felfogása alapján megállapítható egyedüli kihívása az energiabiztonság. A térségre általánosan is jellemző az Oroszországtól való energiafüggés, a TSI ezt a kérdéskört kiemelten kezeli. A kiemelt energiabiztonsági fókusz ellenére elmondható, hogy a Három Tenger Kezdeményezés (még) nem rendelkezik biztonságpolitikai relevanciával.¹⁷⁰

Marek Górk¹⁷¹ a TSI-államokat öt csoportba sorolta:

- balti államok;
- visegrádi országok;
- Bulgária és Románia;
- Horvátország és Szlovénia;
- Ausztria.

A balti államok erősen függenek a külföldi befektetőktől, kereskedelmük Oroszországgal viszályokkal teli, valamint a balti országokban élő jelentős orosz ajkú nemzetiségiek miatt kisebbségi problémákkal küzdenek. A visegrádi országok modellországoknak számítanak a volt keleti blokkhoz országai számára, leginkább a sikeres politikai és gazdasági változásaik miatt. Számottevő problémát jelent a V4-országoknál az illegális migráció és az elmaradt katonai modernizáció. Bulgária és Románia vonatkozásában több jogállami és átláthatósági probléma van jelen. Horvátország és Szlovénia tekintetében az etnikai feszültségek, valamint az illegális fegyver- és kábítószerkereskedelem okoz nehézségeket. Ausztria a formáció egyedüli olyan állama, amely nem volt a keleti blokk tagja, ez azonban nem jelenti azt, hogy nem rendelkezik belső vagy külső problémákkal.¹⁷²

¹⁶⁸ Uo.

¹⁶⁹ Liquefied Natural Gas.

¹⁷⁰ GÓRKA, Marek: The Three Seas Initiative as a Political Challenge for the Countries of Central and Eastern Europe. *Politics in Central Europe*, 2018, 14/3. sz. pp. 55–73.

¹⁷¹ Uo.

¹⁷² Uo.

9. ábra. A Három Tenger Kezdeményezés logója¹⁷³

A Három Tenger Kezdeményezés egy olyan csoportosulás, amelynek célja, hogy szubregionális szinten fejlessze a két- és többoldalú kapcsolatokat az EU tagállamaival. Bár a TSI-nek nincs kifejezetten biztonság- és védelempolitikai vetülete, kihívásnak tekinthetők azonban azok a hibrid fenyegetések, amelyek nemcsak a tagállamok politikai és katonai helyzetét, hanem elsődlegesen a gazdasági, valamint a kulturális, infrastrukturális, informatikai és közigazgatási területeit érintik. A TSI-n belül továbbá fellelhető érdekkülönbség a 12 tagállam vonatkozásában, miszerint nem feltétlenül egyeznek a gazdasági érdekek az energiaszektorban, illetve eltérő elképzelésekkel és véleményekkel rendelkeznek az Európát érintő biztonsági fenyegetésekkel kapcsolatban. A Három Tenger Kezdeményezés jövője bizonytalanságokkal teli, ugyanis a pénzügyi források és az esszenciális kereskedelmi kooperáció híján a formáció hamar idejétmúlttá válhat.¹⁷⁴

A Közép-európai Kezdeményezés

10. ábra. A Közép-európai Kezdeményezés tagállamai¹⁷⁵

A Közép-európai Kezdeményezés (CEI¹⁷⁶) a térség egyik legrégebbi szubregionális együttműködési formációja, 17 dél-, közép- és kelet-európai, illetve balkáni állam alkotja. Ezek Albánia, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Csehország, Észak-Macedónia, Fehéroroszország, Horvátország, Lengyelország, Magyarország, Moldova, Montenegró, Olaszország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia és Ukrajna. A Kezdeményezés – akkor még Quadrangone néven – 1989. november

¹⁷³ <https://3seas.eu/media/news/three-seas-registered-as-a-trademark-with-euipo>; letöltés: 2022.04.15.

¹⁷⁴ GÓRKA, Marek: The Three Seas Initiative as a Political Challenge for the Countries of Central and Eastern Europe. *Politics in Central Europe*, 2018, 14/3. sz. pp. 55–73.

¹⁷⁵ https://www.mzv.cz/jnp/en/foreign_relations/international_organisations/cei_central_european_initiative/index.html; letöltés: 2022.04.14.

¹⁷⁶ Central European Initiative.

11-én alakult Budapesten.¹⁷⁷ Célul tűzte ki a jó kormányzás gyakorlatának népszerűsítését, a gazdasági együttműködést, a környezetvédelmet, az interkulturális együttműködést, az oktatás és kutatás területén történő kooperációt, a sajtószabadság eszményének és gyakorlatának népszerűsítését, valamint a politikai párbeszédet, a diplomáciai kapcsolattartást, a különböző projektek finanszírozását, de végső soron a legfontosabb célkitűzése lett az európai integráció és a fenntartható fejlődés előmozdítása a tagállamok között.¹⁷⁸

A Közép-európai Kezdeményezés volt az első szubregionális formáció, amelyet a hidegháború befejezése után hoztak létre. A CEI mint kormányközi szervezet célja, hogy támogassa tagjait politikai, gazdasági, kulturális és tudományos téren, hiszen ezeken a területeken történő előrelépés közelebb hozza az aspiráns államokat az euroatlanti integráció megvalósításához, adott esetben tovább mélyítik azt. 1989 óta 13 ország csatlakozott, így az évek során egyre heterogénebbé vált. Ennek okán érdemi elhatározások nem tudnak megvalósulni, ugyanis a folyamatosan növekvő tagság miatt jelentősen nehezebb lett a döntéshozatal és az érdekérvényesítés. Mára a CEI-t inkább használják a tagállamok egy időszakos jelleggel működő politikai konzultációs platformként, mintsem egy integrációt ténylegesen elősegítő szervezetként.¹⁷⁹

11. ábra. A Közép-Európai Kezdeményezés logója¹⁸⁰

Mindettől függetlenül a CEI – a maga eredménytelennek tűnő jellege ellenére – továbbra is egy fontos együttműködési formának tekinthető, mert ahogyan azt már a V4-ek esetében is látható volt, a laza politikai konzultációk is képesek érdekérvényesítési jelleggel fellépni, de a Strážay által megfogalmazott kritika nem alaptalan, hiszen több állam tekintetében a túlságosan különböző nemzeti érdekek összeegyeztetése egy lehetetlen feladat.

¹⁷⁷ Central European Initiative. <https://www.cei.int>; letöltés: 2022.04.14.

¹⁷⁸ STRÁŽAY, Tomáš: Regionális együttműködési formák Kelet-Közép-Európában és a V4-ek. In: STEPPER Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, pp. 66–77.

¹⁷⁹ Uo.

¹⁸⁰ <https://logovectorseek.com/central-european-initiative-cei-logo-vector-svg/>; letöltés: 2022.04.15.

A Salzburg Fórum

1. ábra. A Salzburg Fórum tagállamai¹⁸¹

Az 1990-es évek végétől Ausztria aktív részese kívánt lenni a formálódó regionális együttműködéseknek, de az 1955-ös osztrák államszerződésben¹⁸² foglalt *örökös semlegesség* kevés mozgásteret engedett a kül- és biztonságpolitikai együttműködések tekintetében. A problémára olyan megoldás született, miszerint egy olyan regionális formát alakít ki Ausztria és a többi részes állam, amely a határok közötti – inkább belügyi jellegű – transznacionális kihívásokra és fenyegetésekre fókuszál. Fontos leszögezni, hogy a nemzetközi és a regionális biztonsági helyzet általános romlása Ausztria semlegességét valamelyest felülírta, és a dolgozat által is felvetett elméleti kérdés is, miszerint Ausztria külpolitikai érdekeit eredményesebben tudja érvényesíteni egy olyan regionális együttműködésben, amelyet hasonló méretű és befolyással bíró államok alkotnak.¹⁸³

A hat közép- és kelet-európai ország által – Ausztria, Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia – létrehozott Fórum 2000-ben kezdte meg a munkát, amely azóta – Bulgária, Horvátország és Románia csatlakozásával – kilenc tagúra bővült. A Salzburg Fórum a Közép-európai Védelmi Kezdeményezés egyfajta kiegészítése, ahol a tagállamok nem a védelempolitika területén működnek együtt, hanem sokkal inkább a tagállamok közötti belső határok rendészeti feladatait hangolják össze.¹⁸⁴ A 2000 augusztusában létrehozott

¹⁸¹ <http://www.salzburgforum.org/default.html>; letöltés: 2022.04.16.

¹⁸² Az osztrák identitás meghatározó része az 1955-ös semlegességi szerződés. <https://mult-kor.hu/az-osztrak-identitas-meghatarozo-resze-az-1955-os-semlegessegi-szerzodes-20211026> ; letöltés: 2022.04.15.

¹⁸³ MÜLLER, Patrick: Europeanization and regional cooperation initiatives: Austria's participation in the Salzburg Forum and in Central European Defence Cooperation. *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 2016, 45/2. sz. pp. 23–34.

¹⁸⁴ Salzburg Forum – Our history. http://www.salzburgforum.org/Who_are_we/Our_history.html; letöltés: 2022.04.15.

belbiztonsági együttműködést elősegítő közép-európai együttműködés célja, hogy erősítse a tagállamok közös rendőri együttműködését.

A Salzburgi Fórum megalakulásakor Ausztria volt a kezdeményező, amely ez idő tájt EU-tagállam is volt egyben. Ennek okán a Salzburg Fórum egyik fő célkitűzésévé vált, hogy a részt vevő államokat felkészítse az EU-csatlakozásra és -integrációra. Ez az elképzelés 2004-ben megvalósult, a Salzburg Fórum azonban megmaradt egy olyan szervezatként, amely – hasonlóan a többi, eddig bemutatott szubregionális együttműködéshez – tovább mélyíti az integrációt és előmozdítja a közép-európai államokban végbemenő europaizációt.¹⁸⁵

23. ábra. A Salzburg Fórum logója¹⁸⁶

A Salzburg Fórum jelenleg három fő területre fókuszál:¹⁸⁷

- együttműködés és lobbitevékenység az EU-n belül;
- regionális együttműködés a rendészet és az igazságszolgáltatás terén;
- együttműködés harmadik országokkal.

A Salzburg Fórum egy fontos platform arra, hogy tagállamai hatással bírjanak az EU bizonyos szakpolitikáira. A határvédelem, a rendészeti együttműködés, az illegális migráció elleni küzdelem, az illegális kábítószer- és fegyverkereskedelem mind olyan biztonsági kihívások, amelyekre a hasonló biztonságpercepcióval bíró SF-tagállamok reagálnak.

¹⁸⁵ MÜLLER, Patrick: Europeanization and regional cooperation initiatives: Austria's participation in the Salzburg Forum and in Central European Defence Cooperation. *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 2016, 45/2. sz. pp. 23–34.

¹⁸⁶ Salzburg Forum – Our history. http://www.salzburgforum.org/Who_are_we/Our_history.html; letöltés: 2022.04.16.

¹⁸⁷ Uo.

A Slavkovi Hármak

14. ábra. A Slavkovi Hármak tagállamai¹⁸⁸

A 2015-ben Ausztria, Szlovákia és Csehország által alapított Slavkovi Hármakat többen a visegrádi négyek kihívójaként tartják számon.¹⁸⁹ Az együttműködés elnevezése történelmi jelentőségű, ugyanis a dél-morvaországi régióban található Slavkovról – német megnevezéssel Austerlitzről – kapta a nevét, amely az 1805-as *három császár csatájának* volt a helyszíne.¹⁹⁰ A Hármak egyik leplezett célja, hogy Csehország és Ausztria között egy laza konzultációs formáció jöjjön létre, amelynek keretében a két ország újból megerősítheti bilaterális kapcsolatait. A formációba Szlovákia is bekerült, ugyanis Csehország célja volt egy olyan, valamely V4-országgal való átfedést kialakítása, amely révén Ausztria közelebb kerülhet a visegrádi csoporthoz. A Slavkovi Nyilatkozatban deklaráltak alapján a Hármak semmilyen formában nem akar versenyezni a már eddig meglévő regionális együttműködésekkel, így a V4-eket sem.¹⁹¹

A Hármak az európai integrációs, valamint a határokon átnyúló problémákról szóló politikai konzultáción kívül nem ért el jelentős eredményeket. A 2015-ös létrehozás ellenére az ukrán válságra nem reagált, illetve kirekesztette Magyarországot és Lengyelországot az együttműködésből, amely döntés mögött sokkal inkább politika-ideológiai okok állnak, mintsem egy jelentőségteljes összregiónális együttműködés létrehozására történő törekvés.¹⁹²

A Hármak Csehország számára egy kétoldalú kapcsolatokban megvalósuló új kezdet, ugyanakkor a formáció Ausztria számára a közép-európai politikai

¹⁸⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Slavkov_Declaration#/media/File:Austerlitz-Format.svg; letöltés: 2022.04.20.

¹⁸⁹ GROSZKOWSKI, Jakub: The Slavkov Declaration. A new format of regional cooperation. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2015-02-04/slavkov-declaration-a-new-format-regional-cooperation>; letöltés: 2022.04.18.

¹⁹⁰ Főlényesen nyerte Napóleon a „három császár csatáját”. <https://mult-kor.hu/folenyesen-nyerte-napoleon-a-három-császár-csatajat-20151202>; letöltés: 2022.04.19.

¹⁹¹ Austerlitz Declaration. <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Austerlitz-Declaration.pdf>; letöltés: 2022.04.20.

¹⁹² NIC, Milan – DOSTÁL, Vít: Slavkov trilateral meeting: No challenge to Visegrad. https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2015/11/amocz_bp-2015-02.pdf; letöltés: 2022.04.05.

izolációból történő kitörés.¹⁹³ A Slavkovi Hármakról elmondható, hogy bár általános megítélése negatív, illetve belső tartalmát tekintve *kietlen*, mégis jelentős, hiszen Közép-Európán belül létrejött egy olyan szervezet, amely ha ellensúlyozni nem feltétlenül tudja, de kiegyenlíti a V4-ek által képviselt regionális együttműködési dominanciát.¹⁹⁴

A Lublini Hármak

A Lublini Hármaknak nevezett együttműködést 2020. július 28-án hozta létre Lengyelország, Litvánia és Ukrajna. Ezen új szerveződés is jelentős történelmi örökséggel bír. A Hármak eredete az 1569-es Lublini Unióig¹⁹⁵ vezethető vissza, amely létrehozta a Lengyel–Litván Uniót.¹⁹⁶

15. ábra. A Lublini Hármak tagállamai¹⁹⁷

¹⁹³ KAŁAN, Dariusz: The Slavkov Triangle: A Rival to the Visegrad Group? https://pism.pl/publications/The_Slavkov_Triangle__A_Rival_to_the_Visegrad_Group_; letöltés: 2022.03.15.

¹⁹⁴ NIČ, Milan; DOSTÁL, Vít: Slavkov trilateral meeting: No challenge to Visegrad. https://www.amoz.cz/wp-content/uploads/2015/11/amocz_bp-2015-02.pdf; letöltés: 2022.04.05.

¹⁹⁵ Union of Lublin. <https://www.britannica.com/event/Union-of-Lublin>; letöltés: 2022.04.21.

¹⁹⁶ Az Lublini Unió nem tekinthető reálunióknak, mert a haderővel és a pénzügyekkel kapcsolatos kérdések továbbra is állami jogkörök maradtak. Így véleményem szerint az Unióra vonatkozó angolszász szakirodalmi megnevezését tartom pontosabbnak, amely nemzetközösségként definiálja a Lengyel Királyság és a Litván Nagyfejedelemség összeolvadását.

¹⁹⁷ <https://en.topwar.ru/173886-rech-pospolitaja-sovremennogo-formata-zachem-sozdaetsja-ljublinskij-treugolnik.html>; letöltés: 2022.04.23.

16. ábra. A Lublini Hármak logója¹⁹⁸

A Hármak létrejötte egy új fejezetet hivatott nyitni a három ország egymással való kapcsolatában, amelynek elsődleges célja az Ukrajna ellen irányuló, Oroszország által elkövetett agresszió elleni közös fellépés megfogalmazása lett.¹⁹⁹ A részt vevő felek elítélik a Krím félsziget illegitim megszállását, valamint Ukrajna területi integritásának megsértését a luhanszki és a donyecki szakadár területek elszakításával. A Hármak tagállamai elkötelezték a tekintetben, hogy elősegítsék Ukrajna csatlakozását a NATO-hoz, illetve más európai integrációs és regionális szervezethez.²⁰⁰

17. ábra. A litván–lengyel–ukrán többnemzeti dandár emblémája²⁰¹

A kelet-közép-európai szerveződés egy jelentős együttműködésnek mondható, amelyet tudatosan a biztonság- és védelempolitika mentén folytatnak. A Lublini Hármak legjelentősebb eredménye a LitPolUkrBrig, vagyis a három ország által felállított többnemzeti dandár. A dandár létrehozásának ötlete már 2009-ben, vagyis jóval a Lublini Hármak megalakulása előtt megfogalmazódott a tagállamok között, amelyet később integráltak a formáció keretrendszerébe. A dandár felépítése az EU-harccsoportok szabványa szerint lett kialakítva, így a három zászlóaljából és számos különleges műveleti eleméből álló magasabbegység 2014-ben alakult meg. A főleg

¹⁹⁸ <https://www.umcs.pl/en/lublin-triangle-poland-lithuania-ukraine,22124.htm>; letöltés: 2022.04.23.

¹⁹⁹ BORNIO, Jakub: Lithuania, Poland and Ukraine Inaugurate 'Lublin Triangle'. <https://jamestown.org/program/lithuania-poland-and-ukraine-inaugurate-lublin-triangle/>; letöltés: 2022.04.21.

²⁰⁰ ĐORĐEVIĆ, Nikola: Ukraine, Poland, and Lithuania launch Lublin Triangle, a new regional cooperation initiative. <https://emerging-europe.com/news/ukraine-poland-and-lithuania-launch-lublin-triangle-a-new-regional-cooperation-initiative/>; letöltés: 2022.04.21.

²⁰¹ <https://mobile.twitter.com/MNBHQ/photo>; letöltés: 2022.04.22.

válságreakáló feladatokra szánt többnemzeti dandár 2016-ra érte el a teljes műveleti készenlétet.²⁰²

Az orosz–ukrán háború²⁰³ 2022. február 24-ei kitörése után – a többi kelet-közép-európai vonatkozású regionális együttműködés mellet – felértékelődött a Lublini Hármak szerepe. Oroszország álláspontja szerint az általa megindított *különleges katonai művelet* révén megálljt parancsol a NATO további, keletre irányuló terjeszkedésének. Mivel az együttműködés célja, hogy elősegítse a NATO–Ukrajna kooperációt, valamint Ukrajna felvételét a transzatlanti szövetségbe, így valós feltételezés lehet az elkövetkező időkben – vagy amint a háború véget ér – egyfajta fejlődés és mélyülés a Lublini Hármak tekintetében.

A 16+1 Együttműködés²⁰⁴

A 16+1 inkább tekinthető transzregionális együttműködésnek, mintsem regionálisnak. Az együttműködést 2012-ben hozták létre Varsóban, amely platformként szolgál a Kínai Népköztársaság és 16 közép-európai ország (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Csehország, Észak-Macedónia, Észtország, Horvátország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Montenegró, Románia, Szerbia, Szlovákia és Szlovénia) kollektívája között. Az együttműködés megvalósulását megelőzte azon történelmi azonosság, miszerint a mind a Kínai Népköztársaság, mind a közép-európai államok gazdasági szerkezetében változások vannak. Fontos leszögezni, hogy Kína a globális térben megvalósuló dominanciára törekszik, a hatalmas gazdasági teljesítőképessége révén nyit a világ országai felé.²⁰⁵ A közép-európai államok vonatkozásában Kína egyértelműen azokra a puha hatalmi eszközökre támaszkodik, amelyekkel növelni tudja befolyását a számára érdekelttéggel bíró régiókban, így a lazább integrációkat megelő kelet- és közép-európai országokban is.²⁰⁶

A formáció Kína számára egy olyan lehetőség, amely révén bővíti a külügyi- és külgazdasági kapcsolatait – legfőképpen a gazdaság és a pénzügy területén, de a puha hatalmi eszközök²⁰⁷ terén is előrelépéseket tesz. A 16+1 öt területen fogalmaz meg együttműködést: kereskedelem és befektetések, infrastruktúra, ipari termelés és energia, kulturális és társadalmi kapcsolatok, valamint a pénzügyi együttműködés.²⁰⁸

Az Együttműködés egyik központi témája az *Új Selyemútnak* is nevezett „Egy út, egy övezet” kezdeményezés. A kezdeményezés célja, hogy Kína különböző

²⁰² LITPOLUKRBRIG- https://kam.lt/en/international_cooperation_1089/litpolukrbrig.html; letöltés: 2022.04.23.

²⁰³ A tanulmány készültkor még nem álltak rendelkezésre olyan, nyílt forrásokból elérhető megalapozott és valósághű információk, amelyek lehetővé tették volna az orosz–ukrán háború beemelését a Lublini Hármak elemzési fókuszába.

²⁰⁴ Cooperation between China and Central and Eastern European Countries – China-CEEC.

²⁰⁵ HILLMAN, Jonathan E. – MCCALPIN, Maesa: Will China’s ‘16+1’ Format Divide Europe? <https://www.csis.org/analysis/will-chinas-161-format-divide-europe>; letöltés: 2022.04.23.

²⁰⁶ BONDIGUEL, Thomas: Central Europe and China: towards a new relation? <http://pdc.ceu.hu/archive/00003757/>; letöltés: 2022.03.13.

²⁰⁷ Kínai ösztöndíjak, nyelvtanulás, Konfuciusz-intézetek létrehozása stb.

²⁰⁸ PRZYCHODNIAK, Marcin: The 16+1 Initiative and Challenges for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries. <https://www.cceol.com/search/gray-literature-detail?id=589200>; letöltés: 2022.03.14.

tengeri és szárazföldi útvonalak révén összekösse Európát, Afrikát és Ázsiát, ezzel támogatva a regionális együttműködések, valamint a gazdasági növekedést és a földrészek közötti kereskedelmet. A kínai kezdeményezés megítélése vegyes, ugyanis a nyugati világ szemszögéből nézve az Új Selyemút nem más, mint Kína leplezett elképzelése arra vonatkozóan, hogy globális szuperhatalommá váljon. Az Új Selyemút keretében Kína támogatja az útvonalakon lévő országokat, mégpedig oly módon, hogy a megfelelő infrastruktúra kiépítése érdekében Kína hitelezőként asszisztál a közlekedésfejlesztésben is. A sokszor visszafizethetetlen hitelekkel járó kínai kölcsönök főleg a szegényebb afrikai és európai államokat sújtják, amivel Kína végső soron a saját katonai, politikai és gazdasági elképzeléseit valósítja meg.²⁰⁹

Az Európai Unió és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetén belül több tagállam is *trójai faló*ként érzékeli Kína megjelenését a közép- és kelet-európai gazdasági szektorokban.²¹⁰ A Washington és Peking között egyre élesedő ellentét miatt valószínűtlen, hogy a 16+1 együttműködést további tartalommal töltik meg, ugyanis a többoldalú jellege révén ez a formáció bomlasztja az euroatlanti intézmények kohézióját és együttműködési sikerét.²¹¹

Összegzés

Az elmúlt három évtized eredménye, hogy több regionális együttműködés született nemcsak Közép- és Kelet-Európában, hanem a világ összes régiójában. A tanulmány elején állítottam, hogy a világ globalizálódik, a biztonságpolitikára vonatkozó szemléletek és megoldások viszont ezzel ellentétesen regionalizálódnak. A folyamatosan bővülő együttműködések száma ezt az állítást alátámasztja, azaz egy adott regionális biztonsági komplexumon belül kialakult konfliktusok vagy kooperációs hajlandóság növeli az együttes munka lehetőségét. A visegrádi négyek, a Közép-európai Védelmi Kezdeményezés, a Bukaresti Kilencek, a Három Tenger Kezdeményezés, a Közép-európai Kezdeményezés, a Salzburg Fórum, a Slavkovi Hármak, a Lublini Hármak és a „16+1” formáció mind olyan szerveződéseknek számítanak, amelyek a biztonság valamely szektorában – legyen szó a katonai, a politikai, a gazdasági, a társadalmi vagy a környezeti elemről – aktívan tevékenykednek.

Az elemzés során a legtöbb együttműködési forma esetében megállapítható volt, hogy megvalósul a politikai elem primátusa, ugyanis a vizsgált regionális együttműködések kormányközi, konzultatív alapon működnek. A katonai elem tekintetében azonban már más látunk, ugyanis csakis olyan szerveződéseknel jelent meg hangsúlyosan a védelmi vetület, amelyeket kifejezetten ilyen céllal hoztak létre, vagy az adott együttműködés fejlődése során tartalmi mélyítéssel a tagállamok beépítették a tematikájukba a katonai kérdések megtárgyalását is.

²⁰⁹ Dr. YU, Jie – WALLACE, Jon: What is China's Belt and Road Initiative (BRI)? <https://www.chathamhouse.org/2021/09/what-chinas-belt-and-road-initiative-bri>; letöltés: 2022.04.24.

²¹⁰ SHARMA, Samanya: The 16+1 Initiative: Judged Too Quickly? <https://www.orfonline.org/expert-speak/the-161-initiative-judged-too-quickly/>; letöltés: 2022.04.24.

²¹¹ PRZYCHODNIAK, Marcin: The 16+1 Initiative and Challenges for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries. <https://www.ceeol.com/search/gray-literature-detail?id=589200>; letöltés: 2022.03.14.

Az együttműködések intenzitását tekintve a vizsgált formák mindegyike a hidegháború után alakult meg, amelyek több mint felét 2010 után hozták létre. Ennek okán – ha egy tendenciát kellene megállapítani a kelet-közép-európai regionális együttműködések tekintetében, akkor – az eddigi tapasztalatok alapján előrejelezhető, hogy az elkövetkezendő 30 évben – a 1989–2022 között eltelt időben történeteket alapul véve – a különböző, vagy akár átfedéseket is mutató szubregionális kooperációk száma megnő.

Véleményem szerint a meglévő együttműködések, kifejezetten a V4, a Bukaresti Kilencek, a Lublini Hármak, valamint a Három Tenger Kezdeményezés tekintetében látom annak lehetőségét, hogy a tagállamok ezeket további tartalommal töltsék meg. Valószínűtlennek tűnik, hogy ezeket a szervezeteket olyan jogkörökkel ruházzák fel, amelyek a szupranacionalitás elemeit tükrözik, ugyanis egy ilyesfajta lépés szembemenne azzal a renacionalizációs folyamattal, amit a közép-európai államok az 1990-es években kezdtek meg. A jelenlegi formákat is a politikai akarat működteti, ugyanakkor a megfelelő pénzügyi eszközök és megfelelő nemzetgazdasági háttér híján e szervezetek számára nem lehet hosszú távú tervezést kialakítani, ami végső soron a formáció kiüresedéséhez vezethet. Ebben a tekintetben a B9-ek és a V4-ek tekinthetők nagy várományosoknak, hiszen mindkét formáción belül megjelent azon költségvetési hajlandóság, amely előrébb viszi a tagállamok közötti együttműködést.

Egyfajta jövő

Az előbbieken bemutatott formák, valamint a közép-európai régió biztonsági komplexumként való elemzése azt mutatja, hogy azon hipotézisként felállított feltételezés igaznak minősül, miszerint a 21. században végbemenő regionalizáció oka az, hogy a hasonló biztonságpercepcióval rendelkező országok eredményesebben tudnak reagálni bizonyos biztonsági kockázatokra, kihívásokra és fenyegetésekre, ha ezt valamilyen regionális alapon működő együttműködés keretében teszik meg.

Elmondható továbbá, hogy a régió államai azért hozzák létre ezeket a regionális vagy szubregionális formációkat, hogy a saját nemzetállami, valamint a közösen meghatározott szervezeti érdekeiket minél jobban érvényesítsék akár önállóan, akár valamilyen nemzetközi fórumon.

A korábbi fejezetekben már világossá vált, hogy a legtöbb regionális együttműködés deklaráltan nem az euroatlanti integráció ellen, hanem sokkal inkább amellet van. Mindazonáltal a NATO és az EU túlságosan is sikeres szervezeteknek bizonyulnak ahhoz, hogy egy-egy közép-európai tagállam valamilyen regionális együttműködéssel helyettesítse azt a rengeteg pozitív hozadékot – mint például a kollektív védelem és a közös piac –, amellyel a két szervezetben meglévő tagság jár. A szubregionális együttműködések viszont egyértelműen pozitívan hatnak mind a NATO-ra, mind az EU-ra, hiszen a szerveződések közös álláspontjai és érdekei által befolyásolják a döntéshozatalt. A regionális szerveződésekről összességében elmondható, hogy közvetlenül és közvetett módon tudnak hatni a náluk magasabb szinten lévő szervezetekre, de ennek fordítottja is érvényesül, akár egy-egy

integrációs szerveződés is előidézheti valamilyen szűkebb regionális együttműködés létrejöttét.²¹²

A közép-európai államok külpolitikai útkeresése révén megtörtént annak az optimális helyzetnek a kialakítása, amelyben strukturált intézményi keretek között, a nemzetállami befolyást alkalmazva, a mindig valamilyen függésben lévő közép- és kelet-európai országok számára lehetőség adódott a nemzetközi és a regionális viszonyok alakítására. Az elmúlt évtizedekben a Közép-Európát érintő regionális együttműködések köre folyamatosan bővült, amely jelentős hatással bírt a térség biztonsági helyzetére. -Közép-Európa biztonsági helyzetével összefüggésben azonban elmondható, hogy a térséget alakító regionalizációs folyamatok megerősítették és továbbra is erősítik a közép-európai regionális együttműködések egészét, valamint tagállamaikat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BUZAN, Barry; WAEVER, Ole: Regions and Powers – The Structure of International Security, Cambridge University Press, New York, 2003. 6-26. o.
- TÁLAS Péter: Kelet-Közép-Európa az integrációk szorításában, Nemzet és Biztonság, 2008/március, 65-76. o.
- GAZDAG Ferenc: A magyar külpolitika 1989-2014. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Budapest, 2014.
- Austerlitz Declaration, <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Austerlitz-Declaration.pdf>; letöltés: 2022.04.20.
- Az osztrák identitás meghatározó része az 1955-ös semlegességi szerződés, <https://multkor.hu/az-osztrak-identitas-meghatarozo-resze-az-1955-os-semlegesseg-szerzodes-20211026>; letöltés: 2022.04.15.
- BALOGH István, HÁDA Béla, VARGA Gergely: Bevezetés – A regionális biztonsági komplexumok koncepciója, In: HÁDA Béla, TÁLAS Péter (szerk.): Regionális biztonsági tanulmányok, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Budapest, 2014, 9-20. o.
- BALOGH István: Biztonságelméletek, Nemzet és Biztonság, 2013/3-4. kötet, 33-56. o.
- BONDIGUEL, Thomas: Central Europe and China: towards a new relation?, <http://pdc.ceu.hu/archive/00003757/>; letöltés: 2022.03.13.
- BORNIO, Jakub: Lithuania, Poland and Ukraine Inaugurate ‘Lublin Triangle’, <https://jamestown.org/program/lithuania-poland-and-ukraine-inaugurate-lublin-triangle/>; letöltés: 2022.04.21.
- Bukaresti Deklaráció, <https://www.lrp.lt/data/public/uploads/2015/11/joint-declaration.pdf>; letöltés: 2022.04.10.
- Central European Defence Cooperation, <https://cedc.info/about-us/>; letöltés: 2022.03.14.
- Central European Initiative, <https://www.cei.int>; letöltés: 2022.04.14.

²¹² Mint ahogyan azt például a Bukaresti Kilencek esetében is láthattuk.

- CSIKI VARGA Tamás: Kitekintés Közép-Európára 2038-ig, <http://real.mtak.hu/120599/2/A20strategiai20elorejelzes20modszertana20es20gyakorlat-a-185-196.pdf>; letöltés: 2022.03.13.
- CSIKI VARGA Tamás; NÉMETH Bence; TÁLAS Péter: A többnemzeti katonai képességfejlesztésről a Közép-európai Védelmi Együttműködési Kerekasztal kapcsán, *Nemzet és Biztonság*, 2012/5-6, 124-132. o.
- CSIKI VARGA Tamás; PÉRCSI Dávid: Az amerikai globális katonai jelenléthangsúlyeltolódása a 2010-es évtizedben, *Stratégiai Védelmi Kutatóintézet – Elemzések*, 2021/3, 1-15. o.
- CSIKI VARGA Tamás; TÁLAS Péter; VARGA Gergely: A NATO walesi csúcstalálkozójának napirendje és értékelése, *Nemzet és Biztonság*, 2014/4, 112-128. o.
- ĐORĐEVIĆ, Nikola: Ukraine, Poland, and Lithuania launch Lublin Triangle, a new regional cooperation initiative, <https://emerging-europe.com/news/ukraine-poland-and-lithuania-launch-lublin-triangle-a-new-regional-cooperation-initiative/>; letöltés: 2022.04.21.
- Dr. YU, Jie; WALLACE, Jon: What is China's Belt and Road Initiative (BRI)?, <https://www.chathamhouse.org/2021/09/what-chinas-belt-and-road-initiative-bri>; letöltés: 2022.04.24.
- FARKAS Ádám: A Védelmi-Biztonsági Gondolkodás és Képzés Megújításának Elméleti és Kulturális Alapjai, Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022, 2022/2, 1-16. o.
- FARKAS Tibor; HRONYECZ, Erika: A Visegrádi Együttműködés tagországainak haderőfejlesztési stratégiái és hatása a régió biztonságára, *Biztonságtudományi Szemle*, 2021, III. évf./1, 1-14. o.
- Förlényesen nyerte Napóleon a „három császár csatáját”, <https://mult-kor.hu/folyenesen-nyerte-napoleon-a-három-császár-csatáját-20151202>; letöltés: 2022.04.19.
- GEBHARD, Carmen: Sub-Regional Cooperation in Central Europe – Past, Present and Future, *Academic and Applied Research in Military and Public Management Science*, 2013, 12. évf./1., 25-38. o.
- GÓRKA, Marek: The Three Seas Initiative as a Political Challenge for the Countries of Central and Eastern Europe, *Politics in Central Europe*, 2018, 14/3, 55-73. o.
- GROSZKOWSKI, Jakub: The Slavkov Declaration. A new format of regional cooperation, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2015-02-04/slavkov-declaration-a-new-format-regional-cooperation>; letöltés: 2022.04.18.
- HILLMAN, Jonathan E.; MCCALPIN, Maesa: Will China's '16+1' Format Divide Europe?, <https://www.csis.org/analysis/will-chinas-161-format-divide-europe>; letöltés: 2022.04.23.
- HORVÁTH Klaudia Gabriella: A Visegrádi Négyek és a regionális együttműködés jelentősége, In: TAMÁS Csaba Gergely (szerk.): *Magyarország és a közép-európai térség az Európai Unióban*, Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2019, 48-78. o.
- JANKOWSKI, Dominik P.: A V4-ek védelmi együttműködése (1999-2017), In: STEPPER Péter (szerk.): *Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, 210-224. o.

- JAROLÍM, Antal: A V4 együttműködés jelentősége az EU csatlakozás folyamatában, In: STEPPER Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, 81-92 o.
- KALAN, Dariusz: The Slavkov Triangle: A Rival to the Visegrad Group?, https://pism.pl/publications/The_Slavkov_Triangle__A_Rival_to_the_Visegrad_Group_; letöltés: 2022.03.15.
- LITPOLUKRBRIG, https://kam.lt/en/international_cooperation_1089/litpolukrbrig.html; letöltés: 2022.04.23.
- MORING, Tom: Helsinki Process, <https://www.britannica.com/topic/Helsinki-process>; letöltés: 2022.04.07.
- MÜLLER, Patrick: Europeanization and regional cooperation initiatives: Austria's participation in the Salzburg Forum and in Central European Defence Cooperation, Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft, 2016, 45/2, 23-34. o.
- NÉMETH Bence; CSIKI VARGA Tamás: Perspectives of Central European Multinational Defence Cooperation: A New Model?, In: MAJER, Marian; ONDREJCSÁK Róbert (szerk.): Panorama of Global Security Environment 2013, Centre for European and North Atlantic Affairs, Pozsony, 2015, 11-24. o.
- NIČ, Milan; DOSTÁL, Vít: Slavkov trilateral meeting: No challenge to Visegrad, https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2015/11/amocz_bp-2015-02.pdf; letöltés: 2022.04.05.
- ORZELSKA-STACZEK, Agnieszka; BAJDA, Piotr: Security Aspects Of Cooperation In Central Europe: Visegrád Group, Bucharest Nine, And The Three Seas Initiative, Online Journaling Modelling the New Europe, 2021/december, 4-23. o.
- OTŁOWSKI, Tomasz: Történelem és Földrajz között – Néhány Megjegyzés Kelet-Közép-Európáról. In: STEPPER Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, 13-21. o.
- PATRICK, Stewart: How U.S. Allies Are Adapting to “America First”, <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2018-01-23/how-us-allies-are-adapting-america-first>; letöltés: 2022.04.17.
- PRZYCHODNIAK, Marcin: The 16+1 Initiative and Challenges for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries, <https://www.ceeol.com/search/gray-literature-detail?id=589200>; letöltés: 2022.03.14.
- RÁCZ András: The Visegrad Cooperation: Central Europe Divided Over Russia, L'Europe en formation, 2014/4, 61-76. o.
- RÁCZ György: A visegrádi királytalálkozó – 1335, https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/a_visegradi_kiralytalalkozo_1335; letöltés: 2022.04.02.
- REMEK Éva: Közép-Európa: Biztonságpolitikai Körkép – Fókuszban a V4, <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/vikekke/article/view/12677/12533>; letöltés: 2022.03.14.
- Salzburg Forum – Our history, http://www.salzburgforum.org/Who_are_we/Our_history.html; letöltés: 2022.04.15.

- SERGIY, Gerasymchuk, Bucharest Nine: Looking for Cooperation on NATO's Eastern Flank?, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/15574.pdf>; letöltés: 2022.03.13.
- SHARMA, Samanya: The 16+1 Initiative: Judged Too Quickly?, <https://www.orfonline.org/expert-speak/the-161-initiative-judged-too-quickly/>; letöltés: 2022.04.24.
- STRÁŽAY, Tomáš: Regionális együttműködési formák Kelet-Közép-Európában és a V4-ek, In: STEPPER Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, 66-77. o.
- TAKÁCS Szabolcs: Európa jövője és a visegrádi csoport helyzete, In: STEPPER Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés – Történelmi és Politikai Nézőpontok. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018, 137-151. o.
- TÁLAS Péter: Kelet-Közép-Európa Sajatosságai az Európai Politikai Térben, In: HÁDA Béla, NAGYNÉ RÓZSA Erzsébet (szerk.): Regionális tanulmányok, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2016, 25-41. o.
- TERÉNYI János: Közép-Európa a magyar külpolitika optikájában. Külügyi Szemle, 2010/tavaszi, 3-17. o.
- TRAKIMAVIČIUS, Lukas: NATO at 70: Lessons from the Cold War, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/nato-at-70-lessons-from-the-cold-war/>; letöltés: 2022.04.23.
- TYCNER, Agnes: Intermarium in the 21st Century, <https://www.iwp.edu/articles/2020/12/23/intermarium-in-the-21st-century/>; letöltés: 2022.04.19.
- Union of Lublin, <https://www.britannica.com/event/Union-of-Lublin>; letöltés: 2022.04.21.
- VIDA Csaba: A Közép-Európai Országok Együttműködésének Szükségessége – A Visegrádi Együttműködés Húsz Éve, Felderítő Szemle, X. évf./1-2. sz. kötet, 2011, 22-42. o.
- VIDA Csaba: A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára, Hadtudomány, 2007, XVII. évf. 1. sz. kötet. https://www.mhht.eu/hadtudomany/2007/1/2007_1_5.html; letöltés: 2022.04.07.
- Visegrádi Nyilatkozat, <https://www.visegradgroup.eu/download.php?docID=37>; letöltés: 2022.04.25.
- ZABOROWSKI, Marcin: Central European security: history and geography matter, <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1528#>; letöltés: 2022. 02.19.

GYERMÁN JÓZSEF

TÉRINFORMATIKAI ÉS KÉPI ADATOKON ALAPULÓ FELDERÍTÉS A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

Bevezetés

A Magyar Honvédség a sorozatos átalakítások következtében a 2000-es évekre elveszítette a Magyar Néphadseregtől örökölt légi felderítési képességét. Hazánk NATO- és EU-csatlakozását követően az elvárt interoperabilitás megteremtése, valamint a saját felderítőképességeink szükséges kiterjesztése miatt igény született a térinformatikai és a képi adatokon alapuló felderítés (amerikai terminológiában Geospatial Intelligence – GEOINT) bevezetésére.

A NATO és az EU szakirányú szervezeteinek tanulmányozását követően 2014-ben kezdődött meg a stratégiai szintű magyar GEOINT-képesség kiépítése a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ) bázisán.

Térinformatikai és képi adatokon alapuló felderítés

A GEOINT a térhez kötött adatok kezelésével és feldolgozásával foglalkozó hírszerzési ág. Felhasználja a térbeli adatok gyűjtésének módszereit és törvényszerűségeit, valamint egyesíti a geoinformációs rendszerek tervezését, a hálózati technológiákat, a térinformatikai elemzést, értékelést és modellezést, a térinformatikai adatbázisok fejlesztését és a képi felderítést. A távérzékelt adatok, elsősorban a légi és az űrfelvételek feldolgozása, elemzése, értékelése nem valósulhat meg korszerű térinformatikai eszközök és elméletek nélkül.¹

Föld (földfelszín) állapotára, valamint az azon végbemenő folyamatokra és tevékenységekre vonatkozó adatok megszerzésével, az ezen adatok georeferált, vizuális megjelenítésével, illetve a térinformatikai és egyéb információk teljes körű felhasználásával végrehajtott elemzések, értékelések elkészítésével, valamint az így nyert feldolgozott információ felhasználókhöz történő eljuttatásával támogatja a felső vezetőköt.

A GEOINT alapvetően két pilléren nyugszik: a különböző szenzorokkal a föld felszínéről távérzékelt vagy a földön kézi kamerákkal készített felvételek kiértékelésén alapuló (Imagery Intelligence – IMINT) származtatott adatokon, valamint a Föld felszínéről egyéb forrásokból beszerzett téradatakon (Geospatial – GEO).

Képelemzésen alapuló felderítés (IMINT)

Földi, légi és űrfelvételek beszerzésével, valamint az ezek elemzéséből kinyert információk feldolgozásával foglalkozik. A képek szolgáltatott adatok szakértők

¹ <http://www.geo.u-szeged.hu/~joe/fotogrammetria/GeoInfo/geoinfo1.htm>

általi elemzésével keletkező új információt formálja és alakítja át hírszerző információvá és teszi további elemzésre alkalmassá a korábbi nyers adatokat.

A képelemzésen alapuló felderítés előnye, hogy a tér egy adott pontjához és időponthoz köthető, ebből adódóan visszaellenőrizhető, objektív és tárgyilagos. Tényszerű és mérhető információkat szolgáltat például a haditechnikai eszközök darabszámára és a katonai kötelékek méretére vonatkozóan. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy a képelemzésből származó információ más hírszerzési ágaktól származó információkkal egyesítve használható fel a leghatékonyabban. Az IMINT lehetőséget ad a más forrásból származó információ kiegészítésére, megerősítésére, vagy adott esetben megcáfolására.

A képelemzés során felhasznált nyers adatokat alapvetően a szenzorhordozó platformok és a szenzorok típusai alapján csoportosíthatók.

A szenzorhordozó platformok lehetnek²:

- műholdak;
- hagyományos repülőeszközök;
- pilóta nélküli repülőeszközök;
- szárazföldi eszközök;
- haditengerészeti eszközök.

Annak függvényében, hogy az adott szenzor az elektromágneses spektrum melyik tartományában érzékel, lehet:

- elektro-optikai (EO³);
- pánkromatikus (PAN⁴);
- infravörös/termál infravörös (IR⁵/TIR⁶);
- multispektrális (MSI⁷);
- hiperspektrális (HSI⁸);
- lézeres távérzékelő (LIDAR⁹);
- szintetikus apertúrájú radar (SAR¹⁰).

Az EO-szenzorok – a LIDAR kivételével – passzív (saját sugárforrással nem rendelkező, természetes eredetű sugárzást érzékelő), a LIDAR és a SAR pedig aktív (saját sugárzással rendelkező és a visszaverődést érzékelő)¹¹ üzeműek.

² National System For Geospatial Intelligence: Geospatial Intelligence (GEOINT) Basic Doctrine.

³ Az elektromágneses spektrum ultraibolyától infravörösre terjedő sávjában érzékelő szenzor.

⁴ Szűrkeskálás felvétel, amely a látható fény teljes sávjában érzékel.

⁵ Az elektromágneses spektrum infravörös sávjában érzékelő szenzor.

⁶ Az infravörös spektrum hőkibocsátás érzékelésére alkalmas szegmense.

⁷ 3–10 spektrális sávot tartalmazó felvétel.

⁸ Akár spektrális sávok százait tartalmazó felvétel.

⁹ Elsősorban az infravörös tartományban impulzusokat kibocsátó aktív szenzor.

¹⁰ A mikrohullámú tartományban kisugárzó aktív szenzor.

¹¹ Belényesi Márta – Burai Péter – Czímber Kornél – Király Géza – Kristóf Dániel – Tanács Eszter: Távérzékelési adatok és módszerek erdőterképezési célú felhasználása.

A hordozóplatform és a szenzor típusának megválasztását a rendelkezésre álló erőforrások, a műveleti környezet, a támasztott hírigények és az időjárási viszonyok egyaránt befolyásolják.

A stratégiai szintű hírszerzési igényeket elsősorban a képalkotó műholdakkal végrehajtott távérzékelés képes kielégíteni, mivel olyan területek megfigyelését is lehetővé teszi, amelyek fölött a hagyományos és a pilóta nélküli repülőeszközök alkalmazása nem lehetséges. Képelemzői szempontból műholdak alatt elsősorban az alacsony Föld körüli pályán (200–2000 km) keringő földmegfigyelési/képalkotó műholdakat értjük. Pályájuktól függően lehetővé teszik különböző periodicitással, akár a Föld bármely pontjának felvételezését. Segítségükkel nagy területet lefedő adatgyűjtés hajtható végre, amely felhasználható többek között változáskövetésre, anomáliadetektálásra, a földfelszínen zajló folyamatok elemzésére. A hidegháború évei alatt a képi felderítésre alkalmas műholdak fejlesztése és üzemeltetése nagy költségvetésű, szigorúan titkos katonai programok keretében valósult meg. Az elmúlt évtizedekben azonban a technológia fejlődésével és az űrszegmens „elpiacosodásával” egyre több kereskedelmi műholdkép-szolgáltató jelent meg a területen. A kialakuló versenypiaci környezet eredményeképpen a műholdkép alapú információszerzés elérhetővé vált saját képalkotó műholdakkal nem rendelkező nemzetek számára is.

Földrajzi adatokon alapuló, térinformatikai felderítés (GEO)

A földfelszínen található természetes és mesterséges tereptárgyakról rögzített információk, geodéziai adatok, földrajzi névtárak, demográfiai, ipari, katonai és más jellegű statisztikai és hírszerzési adatok beszerzésével és felhasználásával foglalkozó hírszerzési ág.

A térinformatika tudományágának, a technológiának, valamint az alkalmazott térinformatikai szoftverek fejlődésével egyenes arányban szélesedett a különböző, forrását, típusát, struktúráját tekintve nagy változatosságot mutató, felhasználható adatok és információk köre. Ezzel együtt a geoprocesszási eljárások fejlődése, a különböző típusú adatok fúziójának lehetősége egyre összetettebb téradatelemzést tett lehetővé, ami hozzájárult a korábban rejtetten maradó mintázatok, kapcsolatok feltáráshoz, ezáltal az adott területen megfigyelt folyamatok átfogó megismeréséhez és elemzéséhez. Mindezen folyamatok eredményeként a térinformatika eszköztára mára már alkalmas az egyéb hírszerzési ágaktól származó, földrajzi kontextusban értelmezhető adatok megjelenítésére, azok egymással való kapcsolatának vizsgálatára, elemzésére. A felhasznált adatok forrása lehet a rádióelektronikai felderítés (SIGINT), az emberi erőforrással folytatott hírszerzés (HUMINT), a nyílt információszerzés (OSINT), mérés és jelmeghatározó adatszerzés (MASINT).

Térinformatikai és képi adatokon alapuló felderítés gyakorlati megvalósításának menete

A munkafolyamat az IMINT és a GEO tekintetében egyaránt az alábbi fő lépéseket foglalja magában:

- feladat vétele, tisztázása, követelmények meghatározása;

- tervezés;
- adatok gyűjtése, felvételek beszerzése;
- adat-előkészítés;
- adatelemzés, kiértékelés;
- adatok megjelenítése, elemzés készítése;
- a kész jelentés eljuttatása a felhasználóhoz.

Noha a fent felsorolt fő munkafolyamati lépések mindkét szakterület vonatkozásában azonosak, azok tartalmát tekintve már azonosíthatók a szakterületi specifikumokból adódó különbségek a nyilvánvaló azonosságok mellett.

IMINT-munkafolyamat

A *feladat vétele* során meghatározásra kerül a célterület, amelyről az elemzés készül. A NATO-eljárásrendet alapul véve a célterületek a 19 célkategória (kifejtve) valamelyikébe kerülnek besorolásra.

Ebben a fázisban tisztázódik a jelentés jellege, új célterületről van-e szó, esetleg egy már korábban elemzett célterületet érintő változásokövetésről, monitorozásról, vagy csapás utáni veszteségértékelésről.

Az igénylővel történő kommunikációnak kulcsszerepe van annak meghatározásában, hogy mi szerepeljen a képelemzés fókuszában.

Fontos tisztázni, hogy mi az az időkeret, amelybe az elemzett felvételek illeszkedni kell. Az archív, de a jelen időponthoz minél közelebbi felvételek is alkalmasak az elemzés végrehajtására, vagy esetleg egy jövőbeli, meghatározott időponthoz szükséges kötni a felvétel elkészítésének idejét. Mindezeknek a kérdéseknek a megválaszolása azért is különösen fontos, mert ezek ismeretében kezdődhet meg a munkafolyamat következő lépése, a tervezés.

A *tervezés* a feladatvégrehajtás során megkapott információkon és megfogalmazott igényeken alapszik. Meg kell vizsgálni, hogy az adott területről az adott időpontban van-e rendelkezésre álló műholdfelvétel, szükséges-e felvétel programoztatása egy jövőbeni időpontra, mi a felvétel rendelkezésre állásának ideje, milyenek voltak/lesznek a légköri és az időjárási viszonyok a felvételezés időpontjában. Az információigények alapján meghatározásra kerül, hogy milyen típusú és felbontású szenzoroktól származó felvételek használhatóak fel a legnagyobb hatásfokkal a megfogalmazott kérdések megválaszolására.

A következő lépésben kerül sor a *földi, a légi, illetve a műholdfelvételek beszerzésére*. Ez egyrészt magában foglalja a feladat kívánalmainak megfelelő kereskedelmi forrásból elérhető műholdkép beszerzését, másrészt – amennyiben lehetséges – a nyílt forrásból elérhető műholdfelvételek letöltését, illetve feladatszabást a Magyar Honvédség légi felvételezést végző eszközei számára egyaránt. Természetesen elfordulhatnak olyan esetek, amikor akár a kereskedelmi, akár a nyílt forrású felvételek beszerzése elhagyható. Előbbi elsősorban akkor fordulhat elő, ha olyan kérdésekre keressük a választ, amelyek egy közepes vagy kis

felbontású felvétel alapján is megválaszolhatók, például a Sentinel-2¹² spektrális sávjainak a felhasználásával jelentős hőkibocsátással járó tevékenység detektálása egy adott területen. Mivel a nyílt forrású műholdfelvételek sok esetben referenciaképként szolgálnak az elemzés során, abban az esetben, ha egy területet monitorozunk, ezért van már róla korábban beszerzett kereskedelmi műholdfelvétel, a nyílt forrásúak beszerzése értelemszerűen elhagyható.

A műholdfelvételek beszerzésén túl ebben a munkafolyamati lépésben kerül sor az egyéb, a képelemzői munkát segítő adatok beszerzésére is. Ezek lehetnek a különböző képmegosztó oldalakról, közösségi médiából származó fényképek, vagy egyéb OSINT-forrású információk. A más hírszerzési ágaktól származó adatok szintén felhasználhatók képelemzői feladatok végrehajtása során, amelyek segítik a megfigyelt folyamatok átfogó értékelését, kontextusba helyezését.

Az *adat-előkészítés* során végrehajtandó feladatok száma nagyban függ a beszerzett műholdfelvételek feldolgozási szintjétől. Bizonyos esetekben szükség lehet georeferálásra, ami a felvételek földrajzi térben történő elhelyezését vagy az elhelyezés finomhangolását jelenti. A műholdfelvételen végrehajtott mérések pontosítása céljából szükséges a képek ortorektifikálása, vagyis a távérzékelt perspektivikus képet perspektív torzulásoktól mentes képpé alakítjuk¹³ domborzatmodell segítségével. Amennyiben a műholdfelvétel spektrális sávokra bontva kerül beszerzésre, végre kell hajtani a multispektrális sávok terepi felbontásának javítását (élesítését) a pánkromatikus felvételek felhasználásával. A felvételekből kinyerhető képi információ maximalizálása érdekében szükségszerű a műholdfelvételek színkorrekciója, fényerejének, kontrasztjának finomhangolása a hisztogramgörbe szem előtt tartásával. Az adat-előkészítéshez kapcsolódóan szükséges továbbá a feladathoz tartozó geoadatbázisok előkészítése.

A felvételek beérkezését követően a következő munkafolyamati lépés az *adatelemzés, kiértékelés*. Ebben a lépésben történik meg a látható természetes és mesterséges tereptárgyak azonosítása. Ez magában foglalja az infrastruktúra, a funkcionális területek, a technikai eszközök detektálását és az előző pontban előkészített geoadatbázisokba történő rögzítését, a tematika kiemelését. Az egyes képi elemek azonosítása mellett a látottakat értelmezni, kontextusba helyezni is szükséges. Az egyes megfigyelések közötti rejtett összefüggések feltárása nagyban függ az elemző szaktudásától, tapasztalataitól, ugyanakkor az egyéb – akár más hírszerzési – forrásokból származó információk is segíthetik a látottak átfogó értelmezését.

A képi információk adatbázisban történő rögzítése pedig biztosítja a későbbi visszakereshetőséget, alapot nyújt az idősoros elemzések végrehajtásához – abban az esetben, ha az adott területről már több időpontban rögzített információk állnak rendelkezésre – és lehetőséget ad anomália detektálásra. A folyamatos monitorozáson alapuló adatrögzítés tehát átfogóbb és mélyebb bepillantást tesz lehetővé a célterületen zajló események láncolatába, mint az egyszeri, ad-hoc típusú

¹² Az Európai Unió Kopernikusz programjának multispektrális szenzorokkal szerelt földmegfigyelő műholdja.

¹³ <http://www.rsgis.hu/Taverzekelesifogalomtar.html>

elemzések, így a szokásostól eltérő mintázatok korai felismerése által jelentős hírszerzési értéket képvisel.

Az adatelemzés, kiértékelés után következik a *jelentés elkészítése*. Ez a jelentés szövegének megfogalmazásán túl magában foglalja a jelentés grafikai elemeinek elkészítését is. A cél egy világos mondanivalóval ellátott, könnyen értelmezhető jelentés elkészítése, ahol a szöveges és a vizuális elemek egymást kiegészítve segítik a megértést.

A kész jelentés közvetlenül felhasználásra kerülhet az igénylő tájékoztatására, vagy a GEO-szakággal közösen egyesített GEOINT-jelentés is készülhet.

GEO-munkafolyamat

A *feladat vétele* során földrajzilag behatárolásra kerül maga a célterület, amely lehet akár egy objektum, város, közigazgatási egység, ország, régió vagy akár kontinens is. Fontos tisztázni, hogy milyen kérdés áll a vizsgálódás középpontjában, mi az a végső produktum, amit a felhasználó látni szeretne, és mennyi idő áll rendelkezésre a feladat végrehajtására. Mindezen kérdések megválaszolása kiemelt jelentőségű és nagyban befolyásolja a feladatvégrehajtás további lépéseit. Fontos az optimális egyensúly megtalálása a támasztott igények és a feladat végrehajtására rendelkezésre álló idő között.

Az igénytámasztó és a feladat-végrehajtó közötti kommunikációnak kulcsszerepe van a feladat vétele, tisztázása során. Egy jól felkészült, térinformatikai elemzésekben jártas szakember a megfelelően megfogalmazott és kommunikált feladatigényekhez olyan specifikus elképzelésekkel is hozzájárulhat, amelyekre a felhasználó esetleg nem gondolt – egészen egyszerűen azért, mert nincs teljes körű ismerete a térinformatika adta lehetőségekről –, de jelentős hozzáadott értéket tehet az elkészülő termékhez. Ez a fajta kétoldalú párbeszéd nemcsak rövid távon, az adott feladat vonatkozásban, hanem közép- és hosszú távon is előnyös. Az igénylők ismereteinek bővítése a GEO-elemzések lehetőségeiről hozzájárul az egyre magasabb szintű, komplexebb elemzéseket igénylő feladatok megfogalmazásához, ezáltal összetettebb kérdések megválaszolásához. Nem szabad azonban megfeledkezni az időtényező fontosságáról. Minél több információt és adatforrást vonunk be az egyre összetettebbé váló analízisbe, annál több időt igényel az adott termék, jelentés elkészítése.

A *tervezés* magában foglalja az előző pontban meghatározott feladat végrehajtásához szükséges adatbázisok, információk meghatározását, a különböző forrásokból származó adatok közötti lehetséges korrelációk előzetes vizsgálatát, az ehhez szükséges geoprocesszási eljárások definiálását. Ebben a pontban rajzolódnak ki az adott jelentés elkészítéséhez szükséges részfeladatok, ez az a munkafolyamati lépés, ahol már egy pontosabb időszámvetést lehet készíteni a végrehajtáshoz szükséges időről. A tervezés fázisában további konzultáció válhat szükségessé a felhasználó és a feladat végrehajtója között.

Az *adatgyűjtés* a munkafolyamat kiemelt fontosságú eleme, hiszen a rendelkezésre álló adatok mennyisége, megbízhatósága, időszerűsége, pontossága

alapjaiban határozza meg a készülő GEO-jelentés információtartalmát és hasznosságát a felhasználók számára.

Mivel a GEO-jelentések döntő többségében térképi alapú vizuális megjelenítések, ezért az adatgyűjtéshez mindenekelőtt a térképi alapot biztosító adatbázisok beszerzése szükséges. Ezen alapadatok beszerzését nehezíti, hogy stratégiai szinten az érdeklődés tárgyát számos ország, régió képezi, amelyek nagy földrajzi kiterjedésű területekről teszik szükségessé az alapadatok rendelkezésre állását. További nehezítő tényező az olyan adatbázisok beszerzése, amelyek adattartalma nemcsak a kis méretarányú (kis részletességű), hanem – a vizsgálódás tárgyától függően – akár a nagy méretarányú térképi megjelenítésekhez is alkalmas. Az előzőekben leírtak tehát egy egész világot lefedő, akár utcaszintű részletességig lemenő, megfelelő adatsűrűségű és struktúrájú térinformatikai adatbázis meglétét vizionálják, lehetőleg magyar nyelven.

A nyílt forrásból, ingyenesen hozzáférhető adatbázisok a fent említett követelményeknek nem vagy csak részben felelnek meg. Általánosságban megállapítható, hogy a kis méretarányú (például országot áttekintő) térképekhez szükséges adatbázisok már rendelkezésre állnak, akár magyar nyelven is. Ahogy haladunk azonban a minél nagyobb méretarányú – minél több adatot igénylő, ezáltal részletesebb – alaptérképek felé, annál nagyobb kihívást jelent az adatok beszerzése. Ezeknek az adatbázisoknak a felkutatása és letöltése a beérkezett feladatra célzotton történik. Az OpenStreetMap, Natural Earth és Diva GIS szolgáltatja az adatok jó kiindulási alapot jelentenek.

Ha a feladatigény szükségessé teszi, akkor tematikus adatok beszerzése is szükséges. Előfordulhat, hogy ezeket az igényt támaztó adja meg, és forrásukat tekintve lehetnek a korábban már említett más hírszerzési ágaktól származó információk is.

A következő, elengedhetetlen munkafolyamati lépés az *adat-előkészítés*. Első lépésként szükséges az adatok áttekintése, vizsgálata. Ez magában foglalja a metaadatok vizsgálatát, a különböző forrásokból származó adatok azonosságainak, különbségeinek, kapcsolódási pontjainak vizsgálatát. Mivel az adatgyűjtés során eltérő forrásokból beszerzett adatok típusa, struktúrája, részletessége széles skálán mozog, szükséges, hogy ezeket az adatokat egyesítsük. A modern térinformatika nagyszámú különböző fájlformátumot képes felhasználni az egyszerű szöveges fájljoktól (CSV) az Excel-táblázatokon keresztül a speciális térinformatikai formátumokig. A sokféleség ellenére az adat-előkészítés során gyakori feladat az adatok konverziója, mivel bizonyos térinformatikai elemzések lefuttatásához a bemeneti adatoknak meghatározott típusúnak kell lenniük.

Mivel a nyílt forrásból beszerzett adatbázisok a későbbiekben felmerülő feladatok végrehajtása során is felhasználhatók, az adat-előkészítés során végre kell hajtani az újonnan beszerzett adatok meglévő adatbázisokba történő integrációját is.

Az *adatelemzésen* és az azon alapuló *kiértékelésen* alapvetően speciális térinformatikai elemzéseket (például *hot spot*,¹⁴ *cost distance*,¹⁵ *density*,¹⁶

¹⁴ Statisztikai számítások figyelembevételével készített forró- és hidegpontok meghatározása.

classification,¹⁷ *slope*¹⁸ stb.) elemzéseket vagy azok sorozatát értjük. Katonai vonatkozásban a terepjárhatósági térképek elkészítését is ilyen elemzések sorozatának tekinthetjük, hiszen figyelembe vesszük többek között a felszínborítottságot, a domborzati, a talaj- és az időjárási viszonyokat egyaránt. Az ilyen típusú összetett elemzések jellemzője, hogy a bemeneti adatok feldolgozáson, átalakuláson mennek keresztül, valamint az egyik elemzés eredménye lehet egy másik elemzés bemeneti adata. A fenti példánál maradva a földfelszín magassági adatait tartalmazó domborzatmodellből előállíthatunk lejtőkategória-adatokat, tehát magassági adatból a lejtő százalékos értékét kapjuk. Ezeken az adatokon pedig újraosztályozást végrehajtva kategorizálhatjuk, hogy az adott lejtő/emelkedő leküzdhető-e egy adott haditechnikai eszközzel vagy sem. Ezeket az adatokat pedig tovább kombinálhatjuk a felszínborítottsági és talajadatokkal. Bizonyos esetekben természetesen elegendő lehet a rendelkezésre álló alap- és tematikus adatok, rétegek egymásra helyezett megjelenítése is.

A különböző speciális elemzések végrehajtását követi az *adatok megjelenítése, a jelentés készítése*. Ez magában foglalja az elemzések eredményeinek optimális, a könnyű értelmezhetőséget segítő vizuális megjelenítését, valamint magában foglalhatja a megértést segítő szöveges értékelés elkészítését is.

A kész jelentést önállóan meg lehet küldeni az igénylő részére, vagy a feladathoz kapcsolódó képi jelentéssel kombinálva átfogó GEOINT-jelentés is készíthető. Új fejezet nyílik az információ felhasználókkal történő megosztásában a nyers és feldolgozott információ szerveres tárolására szolgáló, úgynevezett GEOINT Portál megvalósításával. Az új módszerrel lehetővé válik az egyes szervezeti elemek feladataira specializált interaktív, webes térképi szolgáltatások elkészítése, amelyek jelentős többletinformációkat biztosíthatnak a hagyományos, analóg jelentésekhez képest.

Láthatjuk tehát, hogy a GEOINT-elemzések meglehetősen összetett folyamatokat takarnak, takarhatnak. Fontos kiemelni, hogy nem csak a fentebb említett elemzések léteznek és állnak rendelkezésre. Ezen a ponton visszautalhatunk a feladat vétele során már említett, megfelelően megfogalmazott feladatigényekhez és a kommunikáció fontosságához az igénytámasztó és a GEOINT-szakember között, aki tisztában van a különböző térinformatikai alapú elemzések adta lehetőségekkel és azzal, hogy ezek hogyan járulhatnak hozzá a feladatigényben megfogalmazott kérdések hatékony megválaszolásához. Arról sem szabad azonban megfeledkezni, hogy az elemzések nem hajthatók végre a hozzájuk szükséges adatok rendelkezésre állása nélkül.

Összegzés

A végrehajtott állománybővítés, a szükséges hardware és software beszerzése, a Magyar Honvédségen belüli és azon kívüli adatforrások feltérképezése és a

¹⁵ Adott elemek közötti leghatékonyabb út meghatározása például a domborzat, felszínborítottság figyelembevételével.

¹⁶ A megadott adatok térbeli csoportosulásának elemzése.

¹⁷ Adatok osztályozása meghatározott szempontok alapján.

¹⁸ Lejtőkategóriák meghatározása.

kapcsolatok kiépítése, valamint a szükséges eljárások kidolgozása eredményeként a GEOINT hírszerzési ág mára elérte az alapvető működéshez szükséges szintet. A KNBSZ képes a térinformatikai és képi adatokon alapuló felderítésre irányuló belső és külső igények kielégítésére.

A technológiai fejlődés és a rendelkezésre álló adatok mennyiségének robbanásszerű növekedése megköveteli a GEOINT további fejlesztését. A jelenkor és a közeljövő kihívásainak csak akkor tudunk megfelelni, ha folyamatosan napra készen tartjuk a szakterület emberi és anyagi erőforrásainak képességeit. Ehhez szükség van a személyi állomány folyamatos továbbképzésére és bővítésére, a rendelkezésre álló géppark és alkalmazások fejlesztésére és a nyersanyagforrásaink diverzifikálására, beleértve a saját források rendelkezésre állásának bővítését.

A fentiekkel biztosíthatjuk, hogy a GEOINT továbbra is magas színvonalon lesz képes kiszolgálni a különböző felhasználók igényeit.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- National System For Geospatial Intelligence: Geospatial Intelligence (GEOINT) Basic Doctrine.
- Belényesi Márta – Burai Péter – Czimber Kornél – Király Géza – Kristóf Dániel – Tanács Eszter: Távérzékelési adatok és módszerek erdőtérképezési célú felhasználása. (An Augur Kft, Budapest, 2013), pp. 146.
- <http://www.geo.u-szeged.hu/~joe/fotogrammetria/GeoInfo/geoinfo1.htm>; letöltés: 2022.10.27.
- <http://www.rsgis.hu/Taverzekelesiforgalomtar.html>; letöltés: 2022.10.27.

BÁRTFAI BÁLINT

**AZ EKD–500 RÁDIÓFELDERÍTŐ VEVŐKÉSZÜLÉK
SZOFTVERES TÁMOGATÁSÁNAK LEHETSÉGES
JÖVŐBELI IRÁNYA**

„Nincs elavultabb, mint a tegnapi modern.”

Csukás István

Általános történeti háttér

A hidegháború végével és a Szovjetunió felbomlásával a korábbi tömeghadsereg-elméleteket is felváltotta a kisebb létszámú, professzionális hadseregeket előnyben részesítő irányvonal. A professzionális hadseregek első osztályú haditechnikai eszközökkel történő felszerelése nélkülözhetetlen, hiszen a tömeghadseregekkel történő összevetésben a létszámbeli hátrányt lényegében a minőségbeli fölény hivatott kiegyenlíteni. Ugyanakkor a minőségbeli fölényre törekvés a rádiófelderítő szakcsapatoknál már a hidegháború ideje alatt is megjelent, köszönhetően annak, hogy a rádiófelderítő munka békeidőben is a hadiállapothoz hasonló készültséget és folyamatos munkát igényel – elég az ország nyugati határára települt rádiófelderítő-állomások tevékenységére gondolni a hidegháborús NATO-hadgyakorlatok ideje alatt. Az akkoriban rendszeresített eszközök nagy részét mára már „elavultként” aposztrofálják.

Technikatörténeti háttér

A hidegháború ideje alatt a technikai igények részben megértő filekre találhattak a döntéshozóknál, hiszen az akkori korban megfelelő színvonalú eszközök kerültek rendszeresítésre: a második világháború utáni korai időszakban a rádiófelderítés körében éppúgy megtalálhatóak voltak a nyugati eredetű eszközök (például a II. világháborús amerikai SX–42 típusú vevőkészülék és a brit Marconi RG–44), ahogyan a saját fejlesztésű típusok is (például az ML–213, ML–300 vevőkészülékek). Később beszerzésre került a szovjet technika több reprezentánsa is, az alábbiakban példaképpen említve három, merőben eltérő típust.

A Krot és Krot–M típusú rövidhullámú (1–24 MHz) vevőkészüléket, amely közvetlenül a II. világháború utáni időszak terméke, és mázsás súlyáért cserébe igen érzékeny vételi képességet biztosított.¹ Rossznyelvek szerint a tervezés során komoly ihletet adtak a hadizsákmányolt német és a kölcsönbérleti szerződés keretében kapott amerikai vevőkészülékek.²

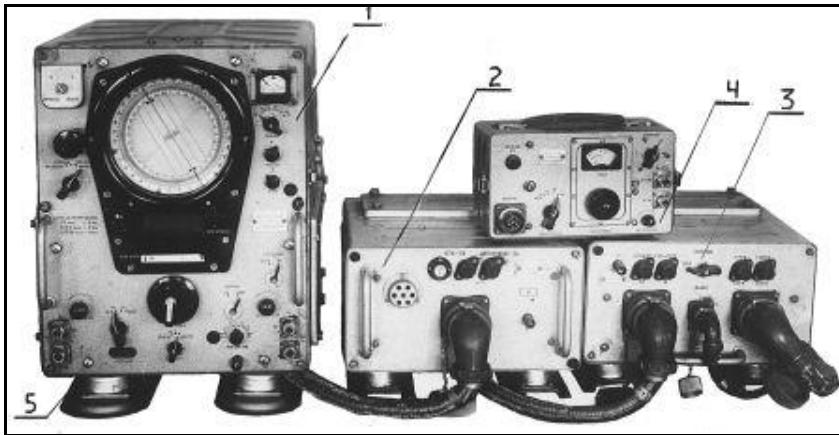
¹ <https://www.boatanchor.ru/modules/publisher/item.php?itemid=38>; letöltés: 2022.07.01.

² <https://overlandtravel.org/hf-radio-receiver-krot-m-mode-cw-am/>; letöltés: 2022.07.01.

1. ábra. Krot-M vevőkészülék³

Az R-359 Pelikán típusú rövidhullámú (1,5–25 MHz) iránymérő vevőkészülék, amely már beépített katódsugárcsöves képernyővel rendelkezett.⁴ Alapvetően gépjárműre telepített iránymérő állomások fő alkotóeleme volt, több ilyen állomással pedig megbízhatóan háromszögeltető volt a felderíteni kívánt rádióadás sugárzójának települési helye.⁵

2. ábra. R-359 Pelikán iránymérő vevőkészülék⁶

Az R-375 Kaira típusú vevőkészülék – amely az összes részegységével telepítve az 1960-as évek többi rendszerített rádiójához képest extrém széles vételi

³ A kép forrása: http://www.cqham.ru/trx/krot_m.html; letöltés: 2022.07.01.

⁴ <https://rwd-mb3.de/ntechnik/pages/r359.htm>; letöltés: 2022.07.01.

⁵ <https://rwd-mb3.de/ntechnik/pages/r-359.htm>; letöltés: 2022.07.01.

⁶ A kép forrása: <https://www.armedconflicts.com/SOV-R-359-Pelikan-zameriavaci-prijimac-t81885>; letöltés: 2022.07.01.

frekvenciatartománnyal bírt (1–500 MHz)⁷ – megtervezésénél pedig már ügyeltek arra is, hogy a készülék több hangfrekvenciás kimeneti aljzatot kapjon. Ennek segítségével a valós időben lehallgatott adás magnetofonra is könnyűszerrel rögzíthető volt (például a P–180M típusú szalagos magnó igénybevételével).

3. ábra. R–375 vevőkészülék⁸

Ugyanakkor a szovjet beszerzések mellett a hidegháború ideje alatt mindvégig a hazai fejlesztés és gyártás az ellátás gerincét képezte, ami javarészt a Mechanikai Laboratórium (ML) vállalatának köszönhető, amely több évtizeden át gondoskodott a hadsereg technikai igényeinek kielégítéséről. A vállalat lényegében világszerte ismert volt exportügyletei miatt. Nem véletlen, hogy – a kezdeti időszakot leszámítva – termékeinek jelentős része angol felirattal, vagy a beszélt nyelvtől függetlenül érthető piktogramos kezelőlappal készült, mindig a kor színvonalának megfelelően.⁹

Az 1980-as évektől kezdve külföldi (keletnémet) forrásból az RFT VEB Funkwerk Köpenick által gyártott EKD vevőkészülék-család tagjai (például az EKD–300, az EKD–500 és az őket bővítő EZ–100 vevőadapter-egység) kerültek beszerzésre, amelyek mind megjelenésükben, mind műszaki felépítésükben már inkább napjaink modern készülékeinek a közvetlen előfutárai voltak, semmint az őket megelőző korszak rádióinak a továbbélése újabb formában. Ezt alátámasztja az a tény is, hogy az EKD–500 számítógépről is távvezérelhető bármiféle utólagos átalakítás nélkül, ahogy arról az írásom további részében bővebben is beszámolok.

⁷ Több forrás is hibásan a (16) 20–500 MHz közötti frekvenciatartományt adja meg az R–375 vevőkészülék paramétereinél, figyelmen kívül hagyva azt a tényt, hogy a rádió üzemi készletébe tartozott még egy R–375A típusjelzésű rövidhullámú egység (lásd: 3. ábra, középen), amelynek a vételi tartománya 1–33 MHz. Így tehát hiába indul a fővevő skáláján a beosztás (16) 20 MHz-től, maga a teljes berendezés 1 és 500 MHz között dolgozhat.

⁸ A kép forrása: <http://www.rv3bc.narod.ru/Stat/r375.htm>; letöltés: 2022.07.01.

⁹ GERMUSKA Pál: Kadhafi „fülei”. Történelmi Szemle L. évfolyam, 2008. 1. szám, HU ISSN 0040-9634, pp. 95–107. http://real-j.mtak.hu/5749/1/TortenelmiSzemle_2008.pdf; letöltés: 2022.07.01.

4. ábra. EKD–500 vevőkészülék¹⁰

Az EKD–500 vevőkészülék fontosabb technikai tulajdonságai a következők:¹¹

- frekvenciatartománya: 14 (egy- alváltozatoknál 10) kHz és 29999,99 kHz közötti, a lépésköz tetszőlegesen állítható 10 Hz és 10 MHz között;
- üzemmódjai: AM; USB; LSB; CW; FAX; ISB
(demodulálható adások: A1A; A1B; A2A; A2B; A3E; J2A; R7B; J2B; J3E; J7B; H2A; H2B; H3E; R2A; R2B; R3E; F1A; F1B; F1C; F3C; B7B; B8E; B9W; Br7B; Br8E; Br9W);
- érzékenysége optimális esetben 0,5 μ V körüli, beépített szűrőkkel rendelkezik;
- 99 csatornát képes eltárolni a memóriája, vételi tulajdonságokkal (moduláció, sáv szélesség) együtt;
- folyamatos üzemre tervezett stabil konstrukció, 25 kg körüli tömeggel.

Az elavultság és az inkurrencia kérdésköre

A hidegháború idején rendszerbe állított rádió-vevőkészülékek napjainkra javarészt elavultnak mondhatók, még akkor is, ha azokat bizonyos körökben (például rádióamatőrök) előszeretettel használják.¹² Az elavultság köznapi bélyegének „rásütéséhez” elegendő a Magyar Értelmező Kéziszótárt felütnünk: elavult = „idejétmúlt, nem korszerű”.¹³ Továbbá az elavulás fogalmáról az MSZ EN 62402:2008 Elavuláskezelés. Alkalmazási útmutató c. szabvány is rendelkezik: elavulás = „egy eredeti gyártó vagy kereskedő termékének kapható állapotából a nem kapható állapotba való átmenete”.¹⁴

Az elavulásnak egyébként több alváltozatát is elkülöníthetjük egymástól, mint például a technikai elavulást, amely azt jelenti, hogy egy készüléktípusból fejlesztenek egy újabb (jobb) változatot, amely felülmúlja a régebbit, míg a

¹⁰ A kép forrása: https://www.fenu-radio.ch/RFT_EKD-500.htm; letöltés: 2022.07.01.

¹¹ Az eredeti műszaki dokumentáció alapján:

https://www.cryptomuseum.com/df/rft/ekd500/files/ekd500_user_de.pdf; letöltés: 2022.07.01.

¹² <https://wiki.ham.hu/index.php?title=R-326>; letöltés: 2022.07.01.

¹³ <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/e-e-2529E/elavult-25E42/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0xFWF9MZXhpa29ub2tfMUJFOEliXX0sICJxdWVyeSI6ICJlbGF2dWx0In0>;

letöltés: 2022.07.01.

¹⁴ https://hu.wikipedia.org/wiki/Tervezett_elavul%C3%A1s#Az_elavul%C3%A1s;
letöltés: 2022.07.01.

funkcionális elavulást általában az eszközök használatával, a jelenlegi és jövőbeli, eredeti módon történő alkalmazás nehézségeivel hozzák összefüggésbe.

A fentiek tükrében tehát egyértelműen megállapítható az említett több évtizedes készülékek elavultsága, hiszen már nem korszerűek („léteznek jobbak tőlük”), illetve már nem is gyártják őket, az eredeti gyártókapacitás sok esetben meg is szűnt vagy profilt váltott (rendszerátváltások és privatizációk Európa szerte az 1990-es évek elején). A kérdés inkább az, hogy az „elavultság” automatikusan maga után vonja-e az eszközök inkurrenciaként történő kezelését?

Az inkurrencia fogalmát a 74/2017. (XII. 29.) HM utasítás (az ingó vagyonelemekkel való gazdálkodásról) egyértelműen rendezi: inkurrencia = „*a honvédelmi szervezet működéséhez (...) szükséges tartalékok feletti, illetve a műszaki teljesítőképességét tekintve eredeti rendeltetésének meg nem felelő, hadihasználatra alkalmatlan vagy szükségtelen, valamint a további felhasználásra nem tervezett, a HM vagyongelügyeleti szerv honvédelmi célra feleslegessé minősített (...) ingó vagyonelem*”.¹⁵

Tehát az elavult eszköz és az inkurrencia között húzódó határ főleg a lehetséges jövőbeni felhasználási céloktól, a potenciálisan megjelenő logisztikai problémák leküzdésétől, valamint az esetleges továbbfejlesztés lehetőségétől függ.¹⁶

A potenciális jövőbeni felhasználási célokat érdemes lehet kiterjesztően értelmezni (akár új alternatívákat is keresve), és nem csak az eredeti használati mód(ok)ra korlátozva.

A logisztikai problémák egyrészt magukban foglalhatják az elavult eszközt kiváltó új technika beszerzési és rendszerbe állítási nehézségeit (pl. alacsony darabszámban, magas költségen beszerzett készülékek), másrészt pedig az elavult, de továbbra is rendszerben tartott eszközök alkatrészellátását, javítását, illetve magukból a készülékekből még rendelkezésre álló, esetenként korlátozott mennyiséget. A logisztikai problémák elkerülését segítheti az ugyanazon típusba tartozó eszközökről vezetett törzskönyvek átfogó vizsgálata, így akár általánosan jellemző típushibákra is fény derülhet, vagy az egyéb „működési anomáliákra” is fel lehet készülni a jövőben.

A továbbfejlesztési lehetőség vizsgálata éles szelekciót eredményezhet az elavult eszközök körében, azok műszaki tulajdonságain alapulva. Példának okáért a 1960-as, 1970-es évek szovjet elektroncsöves és tranzistoros vevőkészülékeiben napjainkra már alig maradt fejlesztési potenciál: hiába akad közöttük jó vételi képességekkel rendelkező típus, azokon komolyabb fejlesztést végezni (napjaink technikai színvonalához közelíteni őket) már nehézkes a műszaki sajátosságaik

¹⁵ 74/2017. (XII. 29.) HM utasítás az ingó vagyonelemekkel való gazdálkodásról – 2. § 21. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17U0074.HM&txrefere=00000003.TXT>; letöltés: 2022.07.01.

¹⁶ A 75/2008. (HK 15.) HM utasítás 3. §-a szerint az anyagot akkor kell selejtezni, ha: rendeltetésszerű használatra alkalmatlan; nem lehet javítani; az értékcsökkenés akkora mértékű, hogy ahhoz képest a fenntartás aránytalanul drága (kivéve: fontos és máshogy nem pótolható anyag); hatósági előírás rendelkezik arról, hogy a továbbiakban felhasználásra alkalmatlan az anyag, és nem lehet az előírásoknak megfelelően átalakítani. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2008/15.pdf>; letöltés: 2022.07.01.

miatt. E készülékeknél a mechanikai megoldások számottevő jelenléte tapasztalható, például a hangolási folyamatnál. Kisebbségi „ránccelvarrasok” lehetségesek ugyan, és történtek is korábban, például a frekvencia megjelenítéséhez használt analóg, vetített skála digitális kijelzőre cserélése, illetve a gyakran körülményes eredeti tápellátási mód kiváltása modernebb eszközök segítségével. Az alkatrész-utánpótlás és a javítási folyamat külön bonyodalmat okozna az ilyen felépítésű elektronikánál: még előfordulhatnak elfekvő raktárkészletek elektroncsövekkel, vagy egyéb, napjainkban már nem gyártott alkatrészekkel, de ezekre hosszú távon és rendszerszinten alapozni már nem lehet, nem is beszélve arról, hogy vélhetően már hiányzik az az aktív személyi állomány a rendszerből, aki még értett a technológia javításához.

Ugyanakkor egyes modernebb műszaki felépítésű (félvezetős és IC-alapon nyugvó, jelenleg még valószínűleg nagyobb alkatrész- és szakember-utánpótlással rendelkező) készüléktípusok számítógéppel történő távvezérlése napjainkban is jelenthet még újabb lehetőségeket. A fő hangsúly ebben az esetben sem az adott alapkészülék továbbfejlesztésén van, hanem a hozzá kapcsolódó külső perifériákon, azok alkalmazásának módjain. A régebbi rendszeresítésű, de hivatalosan még nem kivont eszközök közül tipikusan ilyen az EKD-500 rövidhullámú vevőkészülék.

Az EKD-500 vevőkészülék szoftveres támogatásának lehetséges jövőbeli iránya

Habár az írásomban említett régi rendszeresítésű felderítő vevőkészülékek alapjában véve nem vagy csak korlátozottan képesek lépést tartani a jól felszerelt hadseregek korszerű rádió-adóvevőivel (frekvenciaugratásos adás, szűrt spektrumú adás felderítése), ez nem jelenti azt, hogy a jövőben ne történhetne olyan esemény, amelynek során hasznukat vehetnénk, még ha nem is „első lépcsős”, hanem kiegészítő-tartalék eszközként.

Egy háború esetén a katonák sokszor azzal harcolnak, „ami van”, nem pedig azzal, amivel papírforma szerint „kellene”. Ezt megerősíti, hogy a jelenleg is dúló orosz-ukrán konfliktusról számos olyan harctéren készült fénykép és videó látott napvilágot, amelyen a csapatok titkosítás nélküli régi katonai, vagy esetenként egyszerű civil, kereskedelmi forgalomban kapható kézi adóvevővel^{17,18,19} oldották meg az alegységen belüli, sőt néha még a parancsnoksággal történő kommunikációt is mindkét oldalon, mintegy „titkosításként” akár a magyar nyelvet is igénybe véve.²⁰

¹⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=gOmYi96cU1M>; letöltés: 2022.07.01.)

Az interneten fellelhető számos kép és videó tanúsága alapján leggyakrabban a kínai Baofeng által gyártott UV-5R típusú VHF és UHF sávú adóvevőket alkalmazzák. Ezek PMR rádióként is funkcionálhatnak, hazánkban is elterjedtek. Jelen sorok írója szerint is remek ár-érték aránnyal bíró készülék.

¹⁸ <https://www.businesstoday.in/latest/trends/story/twitter-posts-show-russian-forces-in-ukraine-lack-basic-tools-use-civilian-radios-324499-2022-03-02>; letöltés: 2022.07.01.

¹⁹ Nemcsak napjainkban, hanem már 2014-ben is előszeretettel alkalmaztak civil rádiókat. <https://hamgear.wordpress.com/2014/03/08/armed-forces-of-ukraine-rely-on-the-uv-5r/>; letöltés: 2022.07.01.

²⁰ Egy, a napokban világhálóra került videó alapján vélhetően egyfajta kényszermegoldásként az ukrán oldalon magyarul beszélő katonákat ültettek a mikrofonhoz, feltételezve, hogy az orosz harctéri rádiófelderítésnél nincsen magyar nyelvet értő katona. (A szerző szerint ilyen hírverés után már

Ennek hátterében több ok állhat, a katonai célú rádiók raktárbázisainak a harcok kezdetén történő azonnali megsemmisítésétől kezdve az alacsony darabszámban rendszeresített eszközök problémáján át a rendelkezésre álló katonai szabványú készülékek (véltetően a Magyar Honvédségnél is ismert R-143 és R-159 rádiók beépített titkosítóval rendelkező utódtípusainak) harctéri körülmények között gyakran nehézkes logisztikájáig és még nehezkesebb súlyáig. Az egyszerű, titkosítás nélküli rádiók használatának oka tehát lehet sokrétű, de írásom szempontjából a lényeg az, hogy valamilyen szükséglettől vezérelve egyáltalán használják ezeket a civil eszközöket egy jelenleg is tartó háborúban, ahol két erős reguláris hadsereg és önkéntesek csoportjai küzdenek egymás ellen. Továbbá a harctéri fotókon és videókon néha felbukkannak az eredetileg GAZ-66, majd később modernebb teherautó-alvázakra telepített R-142 rádióállomásnak a különféle változatai is.²¹ Az R-142 eredeti alapváltozata²² pedig még nem tartalmazott olyan rádiókészülékeket, amelyek önmagukban képesek lettek volna frekvenciaugratásos vagy szórt spektrumú üzemmódban adni. Véleményem szerint ezek a világban zajló történések, tények már önmagukban megalapozhatják a régebbi, „kisebb tudású” eszközökből történő észszerű tartalékkalkotási szükségletet.

A fentebb is említett forrásból sugárzott rádióadások felderítésére a korábban rendszeresített technika már módosítások nélkül is alkalmas lenne, de ezt az alkalmasságot fokozhatjuk az előző fejezetben említett számítógépes távvezérlési képességgel. Az EKD-500-nál a távvezérlés kérdése magyar viszonylatban egészen a 1980-as évek végéig nyúlik vissza, ekkoriban már a Prizma rendszer részét képező R-1378 Flóra típusú rövidhullámú rádiófelderítő állomásban az EKD-500-ak távvezérelhetőek voltak egy központi számítógépen és több alállomáson keresztül is.

5. ábra. R-1378 Flóra rövidhullámú rádiófelderítő állomás²³

gyorsan értő fülekre fog találni a másik oldalon is a „magyarul titkosított” szöveg.)

https://hvg.hu/elet/20220810_karpatalja_magyarok_radio_ukran_front; letöltés: 2022.08.19.

²¹ <https://news.sky.com/video/russian-military-vehicles-line-up-in-crimea-facing-toward-ukraine-12551513>; letöltés: 2022.07.01.

²² R-111; R-123(MT); R-130(M); R-809M2 rádiókból állt.

²³ A kép forrása: BALOGH Péter: A Magyar Honvédség ISTAR (ISR) képességei, a fejlesztés lehetséges irányai, különös tekintettel az elektronikai hadviselésre. Hadmérnök VII. Évfolyam 4. szám, 2012.

Napjainkra a Flóra rendszer számítógépes elemei a robbanásszerű informatikai fejlődés következtében ténylegesen és menthetetlenül idejétmúlttá váltak, a rendszer alkotóelemeit képező EKD–500-asok azonban továbbra is használhatóak lehetnek.

Ennek a használhatóságnak²⁴ a fokozására konkrét magyar programfejlesztési kísérlet is zajlott 2017-ben, amelynek eredményeként egy olyan alapprogram született, amely lehetővé tette az EKD–500-as modern számítógépekről történő távvezérlését RS232-es soros porton keresztül,²⁵ így ötvözve az alap-vevőkészülék napjainkban is jónak számító vételi képességeit a számítógépes interfész nyújtotta kényelemmel és új lehetőségekkel.

Ezeknek az új lehetőségeknek szinte csak a programfejlesztői fantázia és képesség szabhat határt, a távvezérelhető vevőkészülék adott. Egy számítógéphez több, „láncsorba fűzött” EKD–500 is kapcsolható, azok a számítógépnél lévő kezelő által lényegében külön-külön tetszőleges parancsokra utasíthatók, gyorsabb, áttekinthetőbb és kényelmesebb módon a rádiók egyesével történő helyi kezelésénél. Tehát az EKD–500-asok láncba kapcsolásával (mester-szolga üzemmód, maximum 100 darab vevőkészülékkel) egyszerre több művelet végezhető és több csatorna is figyelhető. A készüléktípus által átfogott teljes frekvenciatartományt és üzemmódokat is feloszthatjuk a láncsor készülékei között. Az EKD–500-hoz csatlakoztatott távvezérlő számítógép pedig további számítógépekhez csatlakoztatható, akár vezetékes, akár vezeték nélküli (internetes) kapcsolattal, mintegy távoliasztal-üzemmódban, nagyobb távolságokat áthidalva. Olyan program is létrehozható, ahol a kezelő számítógépén digitálisan megjelenik az EKD–500 „kapcsolgatható” kezelőlapja, ami tovább egyszerűsítene a kezelést, még kevesebb programozói vagy általános számítástechnikai ismeretet igényelne a felhasználó részéről.²⁶

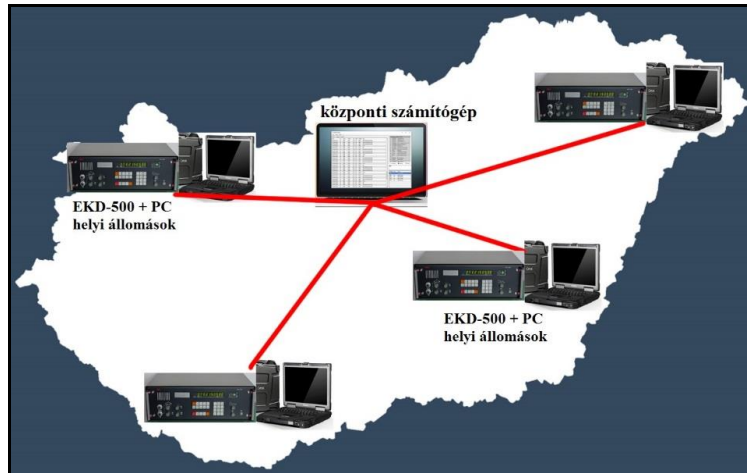
Mindezek tükrében lehetséges lenne akár egy tartalék rövidhullámú felderítőrendszer kialakítása is, ami nagyobb területet fedne le, minimális kezelőszemélyzettel, akik egy központi számítógépről használhatnák az ország területén széttelepített EKD–500-ból és számítógépből álló párokat.

december, HU ISSN 1788-1919, p. 82. http://hadmernok.hu/2012_4_balogh.pdf;
letöltés: 2022.07.01.

²⁴ A professzionális, rádiófelderítési és oktatási célú használhatóság fokozására gondol a szerző, ide nem értve a rádióamatőrök főként hobbis célú ténykedéseit, melyből szintén született legalább egy program a DL9HAM hívójelű német rádióamatőrtől: <http://www.dk5fa.de/ekd-500.html>;
letöltés: 2022.08.19.

²⁵ Dr. HORVÁTH Zoltán László: AZ EKD-500 típusorozatú rövidhullámú vevőkészülék távvezérlése – egy programfejlesztés folyamata, tapasztalatai. Hírvillám 8. évfolyam 1. szám, HU ISSN 2061-9499, p. 56. https://www.comconf.hu/kiadvany/hirvillam_8evfolyam_1szam.pdf; letöltés: 2022.07.01.

²⁶ <https://sites.google.com/site/samsimulator1972/home>; letöltés: 2022.07.01. Létezik egy magyar fejlesztésű, szabadon elérhető „SAM Simulator” nevű program, mellyel az egykori szovjet légvédelmi rendszerek működése szimulálható. Vélhetően az elektronikai egységek kezelőpultjait lefotózták többféle kapcsolóállás mellett, ezeket bedigitalizálták, és amikor a program használatakor a felhasználó rákattint egy billenőkapcsolóra, az átbillen a korábban szintén lefotózott másik állásba, illetve az elektronikai egység többi része is ennek megfelelően reagál (például megjelenik egy világító szám a kapcsoló felett lévő kijelzőn). Az összhatás és a végeredmény nagyon realisztikus. Ehhez hasonlóan a jóval egyszerűbb felületű EKD–500 virtuális kapcsolásának megoldása sem jelenthet gondot egy tapasztalt programozó számára.

6. ábra. Egy országos EKD–500 rendszer lehetséges sematikája

Kiaknázandó lenne az EKD–500 jelszintmérési képessége, ezáltal a több ponton telepített készülékek segítségével meghatározható a figyelt sugárzó iránya, sőt annak megközelítőlegesen települési helye is. A vétel jelszintjének továbbítására a készülék átalakítás nélkül alkalmas.

A 2017-ben elkészült, távvezérlésre fókuszáló program továbbfejlesztése és bővítése lehetőséget adna az EKD–500-tól érkező jelek valós időben történő analizálására, valamint azok rögzítésére és későbbi időpontban történő elemzésére is. A szellemi alkotásokra vonatkozó jogviszonyok tisztázása után ehhez más, már létező számítógépes szoftverek is felhasználhatóak lennének. Ennek alapfeltétele az EKD–500 hangfrekvenciás kimenetének illesztése számítógéphez. Így a rádiókészülékből érkező jeleket vizuálisan is láthatóvá tehetjük a monitorunkon olyan szoftverekkel, mint például a SIGVIEW vagy a TiePie.²⁷ A vizuálisan láthatóvá tett jelekből a felhasználó olyan következtetéseket is könnyedén levonhat, amelyek az alap-vevőkészülék manuális kezelése esetén nagyobb összpontosítást kívánnának. Ilyen például az adás sávzsélessége, a háttérzajhoz viszonyított kiemelkedése és az időtartama.²⁸ Tehát a képességek kihasználásának egyik, akár a közeljövőben is „megmászható csúcsa” véleményem szerint az lenne, ha egy kezelői felület alá vonnánk össze az EKD–500 távvezérlését biztosító (továbbfejlesztett) programot és az egyik professzionális spektrumanalizátor programot.

²⁷ Ezek piaci alapon működő vállalkozások termékei, bárki által megvásárolható, fizetős, professzionális szoftverek. https://www.sigview.com/?gclid=EAJaiQobChMhK-h9pvY-AIVwZBoCR3h1wzFEAAYASAAEgKQxfD_BwE; letöltés: 2022.07.01.
<https://www.tiepie.com/en/oscilloscope-software/spectrum-analyzer>; letöltés: 2022.07.01.

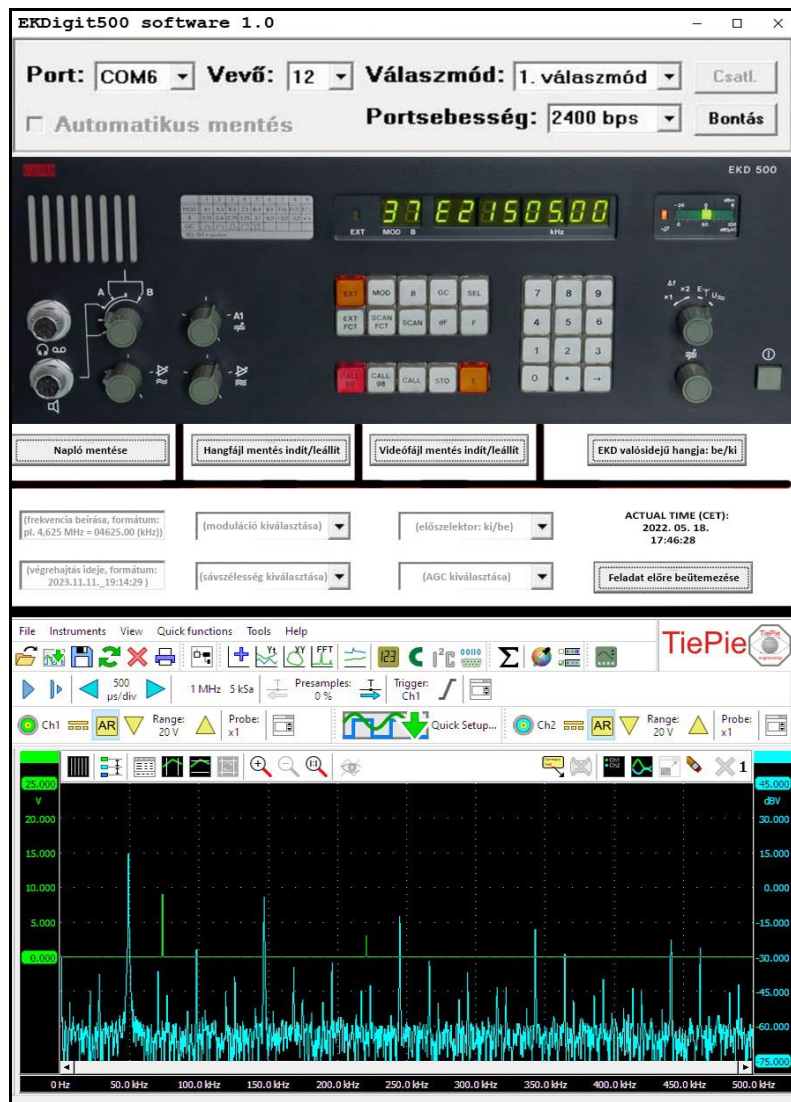
²⁸ Ha azt vesszük alapul, hogy egy frekvenciaugratásos üzemmódot használó adónak egy rövidebb üzenetváltás során ugyanaz marad a kimenő teljesítménye és a településének helye (a tereptárgyak viszonya az adó és vevő között), akkor a különböző frekvenciákon „ugráló” adásának jelei az alaplajból valószínűleg hasonló mértékben és formában fognak kiemelkedni a képernyőnkön. Ezáltal a frekvenciaugratásos üzemmód alkalmazásának ténye megállapítható – míg erre az alap, helyi kezelési EKD készülékkel nincs, vagy csak korlátozottan van lehetőség.

Az így, egy felület alatt létrejövő új programnak az egyszerűbb visszautalás érdekében az „EKDigit500” fantázianevet adtam. Elképzeléseim szerint az EKDigit500 a jelenleg is használt számítógépes operációs rendszerekről működne, és legalább a következő képességekkel rendelkezne:

- az adott EKD–500 kiválasztása (a lánc hányas számú készülékével szeretnénk dolgozni? Hasonlóan kivitelezhető ez a rész a 2017-es programhoz);
- a kiválasztás után betöltődne az adott EKD–500 „kapcsolgatható” előlapja a számítógépes programon, mutatva a digitális kijelző éppen aktuális állapotát is (ennek a digitálisan megjelenő kezelőpanelnek a segítségével emulátorszerűen valósulna meg a távvezérlés a korábbi, erősen formaisághoz kötött és időigényes parancsbegépelés helyett);
- mivel az EKD–500 hangfrekvenciás kimenetét elméletben is illesztettük már a számítógéphez, ezért az új programunkon és a számítógép hangszóróján keresztül szintén hallgathatjuk az EKD–500 által vett adást, anélkül, hogy ténylegesen a vevőkészülék mellett kellene tartózkodnunk;
- a számítógépbe ilyen módon bemenő jelet az EKDigit500-ba ágyazott professzionális spektrumanalizátor program szintén elemezni tudja, láthatóvá téve a hullámokat (mintegy „számítógépes panorámaadapterként” működne);
- a program természetesen adatmentési lehetőségekkel is rendelkezne: a kezelő által kiadott, vagy az EKD által visszajelentett távvezérlési utasításokat szöveges fájlként (napló),²⁹ a hangfrekvenciás kimenetről a számítógépre érkező jeleket hangfájlként, a számítógépre beérkezett, majd a program spektrumanalizátor része által láthatóvá tett jeleket pedig videófájlként lehetne menteni;
- a programon keresztül a vevőkészüléknek előre beütemezett feladatok kiadása is elképzelhető (pl. meghatározott időben és frekvencián adóállomások hallgatása);
- távoli képernyőmegosztást alkalmazva pedig megszűnnének a földrajzi korlátok: olyan számítógépek is vezérelhetnék az EKD-t és részesülhetnének az általa vett jelekből, melyek távol vannak és nincsenek közvetlen kapcsolatban vele.³⁰

²⁹ Ez a szöveges naplómentési lehetőség már a 2017-es programba is bekerült.

³⁰ Adott egy EKD–500 vevőkészülék, melyhez közvetlenül, vezetékes kapcsolat segítségével kapcsolódik egy távvezérlő számítógép. A távvezérlő számítógéphez pedig más számítógép is tud csatlakozni (és azt vezérelni), akár vezeték nélkül is, mintegy távoli asztalként. Így lehetséges az, hogy olyan számítógép vezérelje az EKD-t, amely nincs is közvetlen kapcsolatban vele.

7. ábra. Az EKD500 mint lehetséges program elképzelt felhasználói felülete³¹

Az EKD–500 hangfrekvenciás kimenetéről a helyi távvezérlő számítógépre – esetleg a távolabbi központi számítógépre – továbbított hangfájlokkal további tetszőleges műveletek végezhetők, például a nagy sebességgel adott morzejelek lassítása és automatikus visszakonvertálása betűkké és számokká. Viszonylag zajmentes, jó minőségben rögzített hanganyag esetén akár mesterséges intelligencia segítségével automatikus leirat is készíthető; a rögzített anyagot, akár hangot, akár

³¹ Fentről lefelé: csatlakozási fül a lánc adott EKD vevőjének kiválasztására (ez megegyezik a 2017-es programéval); EKD–500 virtuális, szimulátorszerűen kapcsolható kezelőfelülettel; adatmentési fül; feladatidőzítő fül; integrált professzionális spektrumanalizátor program (jelen esetben a TiePie).

szöveget – szintén mesterséges intelligencia segítségével – tovább lehetne szűrni és elemezni, például megadott kulcsszavak keresésével. Hasonló feltételek és megfelelően fejlett programok mellett az idegen nyelvű szöveges vagy hanganyagok automatikus fordítása is megoldható feladat.

Maga az EKD–500 vevőkészülék robosztus felépítésű, folyamatos üzemre tervezett, vagyis hálózatról, egyenáramú feszültségről, illetve akkumulátorokról működtethető – áramkimaradás esetén kikapcsolás nélkül folytatja munkáját, automatikusan a 12/24 V-os szünetmentes tápegységről fedezve az áramigényét. A fejezetben ismertetett elképzelések persze nem a képességek kihasználásának és a potenciális újításoknak a maximális repertoárja még. Ahogy fentebb is említettem, a lehetőségeknek szinte csak a programfejlesztői fantázia és a tehetség szabhat határt.

Zárszó

A műholdak, az internet és a szoftverrádiók korában a jövőbeli fejlesztési irányok kissé determináltak lehetnek. Természetesen csábítóak és szükségesek az e technológiák nyújtotta lehetőségek, de véleményem szerint nem szabad magától értetődőnek venni az ilyen infrastruktúrák (például a műholdrendszerek) folyamatos, hibáktól és zavaroktól mentes működését.

A jelenlegi felfokozott nemzetközi biztonságpolitikai helyzetben sajnos érdemes lehet felkészülni olyan háborúkra, ahol a műholdak és egyéb, kommunikációval kapcsolatos rendszerek célponttá válhatnak – vagy egyszerűen a természeti jelenségek is okozhatnak fennakadásokat (például napkitörések, elektromágneses impulzusok). Ilyen események bekövetkeztekor a nagy hatótávolságot kínáló rövidhullámú frekvenciákon történő, „klasszikus” pont-pont alapú közvetlen hírközlés értéke újra felerősödhet.³²

Ezekkel a képességekkel nem elégséges tehát minimumszinten rendelkezni, tartalékokra is szükség van, mert előállhat olyan veszélyhelyzet, amikor nemcsak a Magyar Honvédségnek, hanem más állami szervezeteknek, például a katasztrófavédelemnek vagy polgári védelemnek lenne szüksége technikai támogatásra egy stabil, információk vételére alkalmas, rövidhullámú riasztási rádióháló felállításában. Egy ilyen krízishelyzet esetén elképzelhető az is, hogy az ellenállomás titkosítás nélkül, nagy teljesítménnyel sugározna közérdekű információkat, aminek a vételére az EKD–500 és a magyar, ML-gyártmányú társai valószínűleg „még többek is lennének, mint egyszerűen csak megfelelők”.

Az eszközök tehát adottak külön beszerzés nélkül is, és a kezelésükhöz szükséges „szürkeállomány” még szintén a rendszerben van. Innentől kezdve a döntéshozók feladata felelősségteljesen rendezni azt a kérdést, hogy inkurrens technikai eszközöket, felesleges pénzt és energiát látnak-e ezekben a néhány évtizedes vevőkészülékekben, vagy megfelelő, védett helyen tárolva, életmentő információforrásként tekintenek-e majd rájuk egy potenciális jövőbeli veszélyhelyzet során.

³² JONES, Alexandra Mae: How shortwave radio is resurfacing as a tool in Ukraine. CTV News, May 9, 2022. https://www.ctvnews.ca/sci-tech/how-short-wave-radio-is-resurfacing-as-a-tool-in-ukraine-1.5894366?fbclid=IwAR2dj2hs5MHPiwfDMj-9nETBRrdUUhgXi0vJz_LU48KMzU3qPurRgVtxXzs; letöltés: 2022.07.01.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 74/2017. (XII. 29.) HM utasítás (az ingó vagyonelemekkel való gazdálkodásról), 2. §. 21. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17U0074.HM&txrefere=00000003.TXT>; letöltés: 2022.07.01.
- 75/2008. (HK 15.) HM utasítás (a Honvédelmi Minisztérium vagyonkezelésében lévő hadfelszerelési anyagok selejtezéséről és a selejtezési jogkörök gyakorlásáról), 3. §. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2008/15.pdf>; letöltés: 2022.07.01.
- Armed Forces of Ukraine rely on the UV-5R. <https://hamgear.wordpress.com/2014/03/08/armed-forces-of-ukraine-rely-on-the-uv-5r/>; letöltés: 2022.07.01.
- Balogh Péter: A Magyar Honvédség ISTAR (ISR) képességei, a fejlesztés lehetséges irányai, különös tekintettel az elektronikai hadviselésre. Hadmérnök VII. Évfolyam 4. szám, 2012. december, HU ISSN 1788-1919, p. 82. http://hadmernok.hu/2012_4_balogh.pdf; letöltés: 2022.07.01.
- elavult - A magyar nyelv értelmező szótára. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/e-e-2529E/elavult-25E42/?list=eyJmaWx0ZXJzJjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0xFWF9MZWhpa29ub2tfMUJFOEliXX0sICJxdWVyeSI6ICJlbGF2dWx0In0>; letöltés: 2022.07.01.
- Erzeugnisunterlage, Empfänger-Typrehe EKD 500. https://www.cryptomuseum.com/df/rft/ekd500/files/ekd500_user_de.pdf; letöltés: 2022.07.01.
- Externe Steuerung des EKD 500. <http://www.dk5fa.de/ekd-500.html>; letöltés: 2022.08.19.
- Germuska Pál: Kadhafi „fülei”. Történelmi Szemle L. évfolyam, 2008. 1. szám, HU ISSN 0040-9634, pp. 95–107. http://real-j.mtak.hu/5749/1/TortenelmiSzemle_2008.pdf; letöltés: 2022.07.01.
- Horváth Zoltán László, Dr.: AZ EKD-500 típusorozatú rövidhullámú vevőkészülék távvezérlése – egy programfejlesztés folyamata, tapasztalatai. Hírvillám 8. évfolyam 1. szám, HU ISSN 2061-9499, p. 56. https://www.comconf.hu/kiadvany/hirvillam_8evfolyam_1szam.pdf; letöltés: 2022.07.01.
- Jones, Alexandra Mae: How shortwave radio is resurfacing as a tool in Ukraine. CTV News, May 9, 2022. https://www.ctvnews.ca/sci-tech/how-short-wave-radio-is-resurfacing-as-a-tool-in-ukraine-1.5894366?fbclid=IwAR2dj2hs5MHPiwfDMj-9nETBRrdUUhgXi0vJz_LU48KMzU3qPurRgVtxXzs; letöltés: 2022.07.01.
- KW-Funkpeilgerätesatz R-359. <https://rwd-mb3.de/ntechnik/pages/r-359.htm>; letöltés: 2022.07.01.
- Magyar katonák adták fel a leckét az orosz rádiósoknak Ukrajnában. https://hvg.hu/elet/20220810_karpatalja_magyarok_radio_ukran_front; letöltés: 2022.08.19.
- MSZ EN 62402:2008 Elavuláskezelés. Alkalmazási útmutató c. szabvány. https://hu.wikipedia.org/wiki/Tervezett_elavul%C3%A1s#Az_elavul%C3%A1s; letöltés: 2022.07.01.

- Peilempfänger R-359 PELIKAN / Ore1-1. <https://rwd-mb3.de/ntechnik/pages/r359.htm>; letöltés: 2022.07.01.
- R-326. <https://wiki.ham.hu/index.php?title=R-326>; letöltés: 2022.07.01.
- Radio receiver Krot-M. <https://overlandtravel.org/hf-radio-receiver-krot-m-mode-cw-am/>; letöltés: 2022.07.01.
- RFT EKD 500. https://www.fenu-radio.ch/RFT_EKD-500.htm; letöltés: 2022.07.01.
- Russia Struggled to Capture a Ukrainian Town. Intercepted Radio Messages Show Why. <https://www.youtube.com/watch?v=gOmYi96cU1M>; letöltés: 2022.07.01.
- Russian military vehicles line up in Crimea facing toward Ukraine. <https://news.sky.com/video/russian-military-vehicles-line-up-in-crimea-facing-toward-ukraine-12551513>; letöltés: 2022.07.01.
- SAMSIM v0.930.2 Documentation v210109. <https://sites.google.com/site/samsimulator1972/home>; letöltés: 2022.07.01.
- SOV - R-359 Pelikan (zameriavaci prijímač). <https://www.armedconflicts.com/SOV-R-359-Pelikan-zameriavaci-prijimac-t81885>; letöltés: 2022.07.01.
- TiePie Spectrum analyzer. <https://www.tiepie.com/en/oscilloscope-software/spectrum-analyzer>; letöltés: 2022.07.01.
- Twitter posts show Russian forces in Ukraine lack basic tools, use civilian radios. <https://www.businessday.in/latest/trends/story/twitter-posts-show-russian-forces-in-ukraine-lack-basic-tools-use-civilian-radios-324499-2022-03-02>; letöltés: 2022.07.01.
- What is SIGVIEW? https://www.sigview.com/?gclid=EAIaIQobChMihK-h9pvY-AIVwZBoCR3h1wzFEAAAYASAAEgKQxfD_BwE; letöltés: 2022.07.01.
- Радиоприемник "Крот" - <https://www.boatanchor.ru/modules/publisher/item.php?itemid=38>; letöltés: 2022.07.01.
- Радиоприемник "Крот-М". http://www.cqham.ru/trx/krot_m.html; letöltés: 2022.07.01.
- Радиоприемник «P-375» (Кайра). <http://www.rv3bc.narod.ru/Stat/r375.htm>; letöltés: 2022.07.01.

KISS DÁVID

**ADALÉKOK A „TESTNEVELÉSI SZAKTANFOLYAM”
(1938) TÖRTÉNETÉHEZ**

Történelmi előzmények – Trianon

A Trianon-dilemma feloldását, azaz az I. világháborút lezáró Párizs-környéki békék közül a Magyar Királyságra vonatkozó, 1920. június 4-én aláírt békeszerződés érvénytelenítésének, esetleg hatásainak csökkentésének módozatait a magyar katonai és politikai vezetés már a béketárgyalások ideje alatt igyekezett kidolgozni.¹ A Horthy Miklós kormányzó által is szorgalmazott politikai revízió elérése mellett a katonai beavatkozás lehetőségének ötlete is gyorsan felmerült, melyet a magyar katonai vezetés németbarát, revansista köréi irreguláris, azaz a hivatalos hadseregtől függetlenül működő erők bevonásával tartottak megvalósíthatónak.²

Ebben a törekvésben az anyaországtól elszakított területeken élő magyarság hazafias érzéseire építő tervezők nemzetiségi felkelésekben bízva igyekeztek kiépíteni egy, a kellő pillanatban mozgósítható erőt, melyet képzett és felkészült katonákból álló csoport segít célja elérésében. Ennek a csoportnak képesnek kellett lennie arra, hogy felforgató, diverzáns tevékenységet folytatva segítse a saját reguláris és irreguláris erők tevékenységét az elcsatolt országrészekben.³

A honvédség fejlődésének legnagyobb gátját a trianoni békeszerződés hadügyi rendelkezéseinek betartását ellenőrző Katonai Ellenőrző Bizottság (KEB) jelentette. Ez a bizottság a győztes antanthatalmak képviselőiből állt, és hét éven keresztül, 1927-ig működött Magyarországon. A KEB kivonulását követően megnyílt a lehetőség a magyar haderőfejlesztés előtt is. Az olyan, a trianoni békeszerződés által tiltott fegyvernemek, mint a légierő és a harcokocsizók rejtve, más állami szervek – a Belügyminisztérium alá tartozó Magyar Királyi Államrendőrség és a Kereskedelmi Minisztérium alá tartozó Légügyi Hivatal stb. – alá utalva fejlődésnek indultak. Emellett a 35 000 főben maximált, önkéntes alapon szerveződő haderőt is felváltotta egy folyamatosan emelkedő létszámú, sorozott és hivatásos katonákból álló hadsereg.⁴

Trianon revíziójának ügye belpolitikai egységbe kovácsolta Magyarországot, vitás kérdést csupán a revízió módszerei és részletei jelentettek. Ebben a közegben külpolitikai szövetséges keresése volt a következő logikus lépés, mely először főképpen az olasz–magyar, majd a német–magyar diplomáciai kapcsolatok fejlődését vonta maga után, bár meglepő módon kezdetben a Szovjetunió és egyes brit körök is támogatták a magyar revíziós törekvéseket. Az utóbbi kettővel ellentétben azonban Németország és Olaszország, valamint Magyarország hadseregei, az I. világháborút lezáró békeszerződések rendszerével elégedetlen

¹ ROMSICS Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó 2001. p. 236.

² SÖREGI Zoltán főhadnagy: Egy felemás diverzánsakció – Szabadsapatok Kárpátalján 1938 őszén. Felderítő Szemle VII. évf. 4. sz., 2009. december, p. 149.

³ SÖREGI: i. m. p. 148.

⁴ ROMSICS: i. m. p. 241.

tömegek érzéseit felhasználva hatalomba került, nacionalista vezetőik irányítása alatt folyamatosan készültek egy újfajta, a meglepésen és a gyorsaságon alapuló háború megvívására.⁵

Haderőfejlesztési előzmények – a „Gránátos Tanfolyam”

Ennek az 1920-as évek első felében még távolinak tűnő, titkos háborúnak az összehangolása magyar részről 1932-től a Honvéd Vezérkar Főnökség (VKF) 2. „hírszerzés és kémelhárítás” nevű osztályának a feladata volt, majd ebbe a munkába kapcsolódott be az 1936-ban hivatalosan is felállított, addig fedésben működő VKF 5. „elvi és katonapolitikai” osztály, mely a honvédségi propagandától a határon túli magyar irreguláris csapatok szervezésén át a biológiai fegyverek elleni védekezésig számos katonai kérdéssel foglalkozott. A két osztály 1941-es fúziójáig ez a két katonai szervezet folyamatos együttműködésben tett kísérleteket a klasszikus hírszerzési módszerek, valamint a modernebb rádiófelderítési és kódfejtő módszerek mellett olyan, a korszakban újdonságnak számító technikák kidolgozására, mint a légi úton kihelyezett szabotőrök bevetésének lehetőségei.⁶

A „függőleges átkarolás”, azaz a levegőben történő offenzív csapatmozgás elvének kialakítása egyidős az ejtőernyők széles körű elterjedésével. Már az I. világháború során felmerült amerikai katonai vezető körökben egy teljes hadosztály ejtőernyőkkel történő felszerelésének és kihelyezésének ötlete, ám a világháború 1918-as lezárásával, valamint kiképzési és technológiai akadályok miatt – repülőgépek, ejtőernyők, tapasztalt kiképzők hiánya – a tervet háttérbe szorult. A két világháború közti időszakban az ejtőernyők katonai felhasználásának két irányvonala alakult ki: nagyobb csapattestek egyidejű deszantolásának módszere, melynek mestereivé a szovjetek váltak, és a kisebb csoportok vagy egyes személyek kihelyezése különleges feladatok végrehajtására.⁷ Mindkét kijuttatási mód számos buktatót rejtett magában – az ejtőernyővel ugró személy(ek) kiképzésének összetettségétől a földet érés után az ejtőernyős(ök)re leselkedő akut és speciális veszélyeken át a működési terület saját erőktől való relatíve nagy távolságáig. Ezek a nehézségek táplálták a magyar katonai szaksajtó azon szakíróinak véleményét, akik az ejtőernyős ugrást „nyaktörő akrobatizmusnak”, az erre jelentkező katonákat pedig „öngyilkosjelölteknek” titulálták.⁸

Az 1936 nyarán indított, vitéz felsőtorjai Kozma István⁹ vezérkari őrnagy vezetése alatt működő másfél hónapos „gránátos tanfolyam” volt az első olyan

⁵ ROMSICS: i. m. pp. 237–238.

⁶ SÓREGI: i. m. p. 149.

⁷ TURCSÁNYI Károly – HEGEDŰS Ernő: A légideszant I. – Elméletek, eljárások és a légi gépesítés a kezdetektől 1945-ig. Püedlo Kiadó, 2007, p. 17.

⁸ SZOKOLAY Tamás: Ejtőernyőugrás, a jövő legkatonásabb sportja. Magyar Katonai Szemle IX. évfolyam 1939/9. szám, p. 133.

⁹ vitéz felsőtorjai Kozma István (Csikszereda, 1896. szept. 9. – ? , 1951. okt. 2.) magyar katonatiszt, altábornagy. 1915-ben, gimnáziumi tanulmányait követően avatják gyalogos hadnaggyá a Ludovika Akadémián. Az I. világháború olasz és orosz frontjain is harcol, majd 1919-ben a Vörös Őrség századparancsnoka. 1924-től törzstiszt a Magyar Királyi Honvédségben, 1937-től a Hadiakadémia tanára. A II. világháború során hadtest-vezérkari főnök, 1944-ben a Székely Határvédelmi Erők parancsnoka. A II. világháború végén amerikai hadifogságba esik, hazatérése után a Hadiakadémia parancsnoka, egészen 1949. októberi letartóztatásáig. 1951-ben bűnösnek találják egy koncepció per során, majd ez év október 2-án Budapesten kivégzik.

honvédségi kezdeményezés, mely egy légi úton is szállítható elit rohamcsapat felállításának terve mellett igyekezett az ellenséges vonalak mögött dolgozó egyes ügynököket is kiképezni ejtőernyős ugrások végrehajtására.¹⁰ Ezeket az ügynököket a tanfolyam során hidak, vasútvonalak rombolására, ellenséges területen végrehajtott merényletekre, felkelések kirombantására és a repülőgépeken szállított gránátos gyalogság számára alkalmas leszállási övezetek kijelölésére készítették volna fel. A tervek szerint ezek az ügynökök a határon túli magyarság megbízható elemeivel együttműködve hajtották volna végre feladatukat.¹¹ Már a gránátos alakulatok tervbe vételekor is megjelennek azok az elemek – rejtett megközelítés, rejtett mozgás a működési területen, kiemelten fontos objektumok vagy személyek ellen irányuló műveletek, a helyi lakosság egy részének bevonása a feladatok végrehajtásába stb. –, melyek a 21. század különleges műveleti erőinek működését is jellemzik. A „gránátos tanfolyam” fő céljait figyelembe véve kijelenthető, hogy a tanfolyam feladata légi úton gyorsan bevethető, magasan képzett olyan katonai egység létrehozása volt, mely képes az elcsatolt területeken élő magyar lakosság segítségével aktívan tevékenykedni egy-egy ország rész katonai visszavétele esetén.¹²

A Testnevelési Szaktanfolyam megindítása

A „gránátos tanfolyamot” egy légi úton történő kihelyezést is magában foglaló hadgyakorlatot követően végül 1936. szeptember 7-én beszüntették anélkül, hogy a gránátos csapatok helyet kaptak volna a magyar hadszervezetben. Az itt felhalmozott tapasztalatok mégsem merültek feledésbe.¹³

Addigra az I. világháborút lezáró békék revíziójának élharcosává a hitleri Németország vált a nemzetközi diplomáciai szintéren. A versailles-i békét elfogadhatatlannak ítélnő német háborús propaganda és Németország újrafegyverkezése a háborús feszültség növekedéséhez vezetett. Az 1938. március 5-én ennek a feszültségnek a jegyében meghirdetett győri program a magyar haderőfejlesztés fellendítését célozta. Az ötéves terv keretében 1,6 milliárd pengő értékű haditechnikai, infrastrukturális és hadiipari fejlesztést hajtottak végre, mely a trianoni békediktátum által előidézett lemaradást igyekezett behozni.¹⁴

A győri program anyagi támogatása által megvalósuló képzések egyikeként a VKF. 5. „elvi és katonapolitikai” osztálya javaslatot tett egy új, a katonai ejtőernyős képességet is magában foglaló különleges képzés megindítására. A program tematikáját a „gránátos tanfolyam” tanulságainak felhasználásával alakították ki, ám a hangsúly a légi úton érkező elit gyalogosok kiképzéséről a különleges feladatok elvégzésére képes, ejtőernyős ugrásra is felkészített katonák, ügynökök kiképzésére tevődött át. Fedőnévül a cseppet sem figyelemfelkeltő „Testnevelési Szaktanfolyam” (TSzT) elnevezést választották.¹⁵

¹⁰ RESZEGI Zsolt: *Légi huszárok – Az ejtőernyős csapatnem kialakulása és harcai 1938 és 1945 között*. Budapest–Pápa, 2013, p. 33.

¹¹ HUSZÁR János: *Honvéd ejtőernyősök Pápán 1939 – 1945*. Pápa, 1993, p. 11.

¹² SIMON László: *A magyar katonai ejtőernyőzés rövid története*. Magyar Szárnyak, 1996, p. 262.

¹³ RESZEGI: i. m. p. 30.

¹⁴ ROMSICS: i. m. p. 244.

¹⁵ CSONGOR Győző: „Testnevelési Szaktanfolyam”. *Magyar Szárnyak* XXV. évf. 25. szám, 1997, p. 182.

A TSzT-re való bekerülés előfeltétele az érettségi vizsga megléte volt, így elsősorban a honvédség „karpaszományos”, azaz egyéves sorkatonai szolgálatra kötelezett, tartalékos tiszti képzésre alkalmas állománya jöhetett szóba. További előnyt jelentett az is, ha a jelölt az elcsatolt országrészekből vagy az új határ mellől származott. A tanfolyam szervezői olyan tartalékos tisztjelöltek kerestek, akik a tiszti tanfolyamon kiemelkedően teljesítettek, azt „rangelsőként”, az évfolyamuk 1., 2. vagy 3. tanulmányi helyén végezték el.¹⁶

Az ígéretes jelöltek a VKF. 5. osztály kijelölt tisztjei a tartalékos tiszti tanfolyam végén előzetes felmérésnek vetették alá, melynek része volt a térképen történő tájékozódás, a harcászati ismeretek és a fizikai állóképesség felmérése.¹⁷ Akik ezen az előszűrésen sikeresen teljesítettek, azoknak a vizsgáztatók egy személyes elbeszélgetés keretében ajánlatot tettek: katonai előmenetelük felgyorsításáért cserébe jelentkezzenek önként egy olyan új, titkos kiképzésre, melyről a későbbiekben nem beszélhetnek senkinek, még a legközelebbi családtagjaiknak sem. Akik vállalkoztak a képzésre, azokat évfolyamuknál előbb, összesen 12 hónap szolgálat után avatták hadnaggyá.¹⁸

A TSzT 1938. május 3-án indult meg három csoportban. Az 1. számú csoport 28 fővel a magyar királyi 101. honvéd vasút- és hídépítő ezred szentendrei laktanyájában Kiss (más forrás szerint Kovács) Ferenc utász (árkász) hadnagy vezetésével kezdte meg a kiképzést.¹⁹ A 2. számú, összesen 19 fős csoport később, 1938 nyarán a háros-szigeti utászlaktanyában, a magyar királyi 1. „Bornemissza Gergely” honvéd utászzászlóaljnál, a 3. számú csoport pedig az előző kettő után, ismeretlen helyen és időben kezdte meg a tanfolyamot.²⁰ A TSzT parancsnoka a területen igen tapasztalt katona, a VKF. 5. osztályra beosztott Stefán Valér²¹ vezérkari százados volt.²²

A szaktanfolyam fő célja az volt – ahogyan azt Dr. Csongor Győző,²³ a tanfolyam 2. számú csoportjának egykori tagja 1997-ben rögzítette –, hogy a honvédség, és különösen a katonai hírszerzés illetékesei:

¹⁶ CSONGOR: i. m. p. 182.

¹⁷ Uo.

¹⁸ MOLNAR, John ezredes (ausztrál hadsereg) írásbeli közlései (2019. 09. 06. és 2019. 09. 07.) (a továbbiakban: Molnar)

¹⁹ „Rendkívüli beszélgetés vitéz Ladányi Domonkossal”. Argentínai Magyar Hírlap, 2006. január–február, p. 3. (a továbbiakban: Ladányi)

²⁰ RESZEGI: i. m. pp. 129–130.

²¹ Stefán Valér (Szigetvár, 1902. 09. 24. – Pécs, 1972.) magyar katonatiszt. A Ludovika Akadémia 1924-es elvégzése után gyalogos hadnagy. 1929-ig a 8. honvéd gyalogezrednél szolgált, majd a Hadiakadémiára került, tiszti tanfolyamra. 1932-ben a budapesti 1. vegyesdandár parancsnokságán szolgált, egyes források szerint részt vett az 1934-es jugoszláv királygyilkosság előkészítésében. 1936-ban megfigyelőként vett részt a spanyol polgárháborúban. A „Testnevelési Szaktanfolyam” vezetését követően részt vett a „Rongyos Gárda” tevékenységében. 1939 és 1941 között csapatszolgálatot látott el, majd 1942-ben a magyar királyi 2. honvéd hadsereg törzséhez került. 1944 végétől az elit Szent László hadosztály gránátoszredének parancsnoka. 1944. december 27-én esett szovjet fogságba, segítette a háborús bűnösök felkutatását. 1953-ban börtönbe került, szabadulását követően földmérőként helyezkedett el. 1972-ben hunyt el Pécsen.

²² FARKAS Jenő: A Szent László Hadosztály Katonái írták... I. (Jegyzet). Gödöllő, 2005, magánkiadás, p. 31.

²³ DR. CSONGOR Győző (Szeged, 1915. 02. 27. – Szeged, 1997. 12.15.) magyar természettudós, múzeumigazgató-helyettes, érmegyűjtő, író, szabadkőműves nagymester. Az „utolsó szegedi polihisztor” néven is emlegetett szakember 22 éves koráig bejárta a világ számos országát,

„(...) a magyar hadsereg tartalékos állományából különleges képzésű, magasabb szintű katonai ismeretek birtokában, (modern fegyverek használatának elsajátítása, idegen nyelv alapfokú ismerete stb.) különböző fegyvernemekbeni jártasság mellett különféle katonai teljesítmények elérésére alkalmas egyéneket nyerjenek. Magyarán szólva: a jelöltek a képzés eredményeként földön, égen (levegőben) egyaránt használhatók legyenek.”²⁴

Ezt a leírást erősíti meg Molnár László²⁵ visszaemlékezése is, aki szerint a TSzT tagjai kommandójellegű kiképzést kaptak, hasonlóan az 1941-ben létrehozott brit Különleges Légi Szolgálat (Special Air Service – SAS)²⁶ későbbi képzési rendszeréhez.²⁷ Ladányi Domonkos „egy szigorúan titkos és bizalmas (...) katonai szabotázs-tanfolyamként” jellemezte a TSzT képzését.²⁸ Ezt a képet erősíti meg a Stefán Valér visszaemlékezéséből idéző Hornyák Csaba 1988-as írása, mely szerint:

„Ez az alakulat a hiányzó magyar bombázó légierőt volt hivatva pótolni. Az ejtőernyős csoportot az ellenséges vonalak mögötti vasúti góccok megrohanására és elpusztítására, híd- és alagútrobantások végrehajtására képezték ki.”²⁹

Kiképzés

A vállalkozó tartalékos tisztekre előadások sora várt, egy a Magyar Királyi Honvédségben eddig ismeretlen módszerrel: a tanfolyam során érintett tantárgyakat mindig más szakoktatók ismertették, akiket a későbbiekben a TSzT tagjai nem láttak viszont.³⁰ Valószínűsíthető, hogy erre a tanfolyam titkosságának fenntartása miatt volt szükség, így ugyanis az állománnyal kapcsolatba kerülő sokféle alakulattól jött oktató nem ismerhette meg a tanfolyam teljes célját. Az állandóságot a tanfolyam

megfordult Dél-Erdélyben, Ausztriában, Bulgáriában, Törökországban, Olaszországban, Svájcban és Németországban is. A TSzT elvégzése után a kolozsvári növényrendszertani intézetben tanult, majd dolgozott. 1942-ben a keleti fronton szolgált, a 13. könnyűhadosztály híradószázadában. 1944-től okleveles tanár. Bajorországban esik amerikai hadifogságba. 1947-ben doktorál Debrecenben, 1952-ig gimnáziumi biológianár. 1952 és 1975 között a szegedi Móra Ferenc Múzeum munkatársa, muzeológusa, majd igazgatóhelyettese. Nyugdíjazását követően is aktívan publikált, botanikai terepkutatásokat folytatott. 1997. december 15-én hunyt el Szegeden.

²⁴ CSONGOR: i. m. p. 182.

²⁵ Molnár László (Sopron, 1917. 11. 09. – Ausztrália, 2014. 09. 20.) magyar katonatiszt. Tanulmányait a soproni állami Széchenyi István Gimnáziumban folytatta. 1936-ban korengedménnyel kezdte meg katonai szolgálatát a soproni 4. gyalogezrednél. Ezt követően mint tartalékos tisztjelölt jelentkezett a „Testnevelési Szaktanfolyamra”, majd 1939-től árkászszakasz-parancsnok. 1940-ben részt vett az erdélyi bevonulásban, 1942-től az esztergomtábori páncéloskiképző iskolába került, ahol páncélosfelderítő tanfolyamot végzett. 1942 végén a 3. felderítő-zászlóalj kötelékében szolgált, 1943. június 6-tól a ceglédi 3. harcokocsiezredben volt ezredsegédtiszt. 1944. április 14-én a frontra indult, ahol 1944. szeptember 18-án megsebesült. 1944. decemberében részt vett a páncéloskiképző iskola Németországba való kitelepítésében. Alakulatával 1946-ban tért vissza Magyarországra. Ezt követően visszatért Sopronba mint hivatásos katonatiszt, 1949. októberében vette őrizetbe az Államvédelmi Hatóság (ÁVH), 1950-ben Kistarcsán, majd Recskén internálták. Innen 1953-ban szabadult, 1955-ben azonban újra elfogja az ÁVH. Az 1956. októberi budapesti események során szabadult ki és disszidált Ausztráliába, ahol 2014. szeptember 20-án hunyt el.

²⁶ BERNARD, Eric: Kommandósok Ejtőernyősök és a Többiek – Betekintés a különleges erők világába. Presztízs Kiadó, Budapest, 1991, pp. 17–18.

²⁷ MOLNAR: i. m.

²⁸ LADÁNYI: i. m. p. 3.

²⁹ HORNYÁK Csaba: A kárpátaljai akció (1938). Aetas 1988, p. 8.

³⁰ CSONGOR: i. m. p. 182.

vezetői jelentették, akik kivették a részüket a képzésből is. Az 1. csoport parancsnoka robbantási foglalkozásokat tartott, míg Stefán százados az ellenséges területen történő működésről tartott elméleti és gyakorlati foglalkozásokat.³¹ A robbantások során a katonák angol eredetű gyutacsokkal és robbanószerekkel gyakoroltak.³²

A TSzT hallgatói a gépjárművezetést, a harci gázok elleni védekezést, a rejtjelezést és különböző kézfegyverek jellemzőit is megismerték.³³ Lövészeti foglalkozásokra kezdetben nem került sor. A TSzT hallgatóinak saját maguknak kellett lökészségüket fejleszteniük a tanfolyamon megismert cseh és román eredetű pisztolyokkal.³⁴

A különféle gépjárművek vezetésének oktatása szintén nagy hangsúlyt kapott. A TSzT tagjai magas szinten gyakorolták a motorkerékpárok, az autók és a teherautók vezetését, valamint szükségszinten ismerték a mozdonyok, a villamosok és a motorcsónakok működését és irányítását.³⁵ Hosszú kerékpártúrákon is részt vettek, ami a tájékozódási és az állóképességet is fejlesztette.³⁶

Fizikai erőpróba volt a vízi kiképzés is. Ennek során a tanfolyam 2. csoportjának tagjai például rohamcsónakokban eveztek le a Dunán Háróstól Paksig, ami közel 100 kilométeres vízi utat jelent.³⁷ A kiképzés ebben a szakaszban sem volt veszélytelen.

Molnár László visszaemlékezése felidézi azt, amikor egy, a Dunán végrehajtott átkelés során csáklója segítségével irányította a csónakot, annak orrában állva. A folyómedernek ütköző csáklya azonban egyszer csak kicsúszott a kezéből, így ő egyensúlyát veszítve beleesett a vízbe, és hamarosan a csónaktest alatt találta magát. Közel egyperces küzdelem után tudott csak a vízfelszínre jutni, ahonnan bajtársai berántották a csónakba.³⁸

A TSzT állománya heteken át hallgatott előadásokat a Honvédelmi Minisztériummal együttműködő Magyar Rádióamatőrök Országos Egylete (MRAOE) civil oktatóitól is, akik a rövidhullámú rádiózás elmélete mellett különféle rádiókészülékek, és a morzeábécé használatát is bemutatták, ám ezek a magas fokú műszaki affinitást és előképzettséget igénylő előadások nem hagytak mély nyomot a tanfolyam tagjaiban.³⁹

A TSzT hallgatói Várpalotán megtekintettek egy hadgyakorlatot, ahol megismerkedtek a magyar harcokocsik műszaki adottságaival és a gyalogsági ágyú használatával. Autóbusszal bejárták az ország laktanyáit, ahol megfigyelhették a különféle alakulatok működését és jellegzetességeit.⁴⁰ A tanfolyam hallgatói egymással beszélgetve jöttek rá, hogy sok közös van bennük: szinte mindegyikük

³¹ RESZEGI: i. m. p. 131.

³² MOLNAR: i. m.

³³ CSONGOR: i. m. p. 182.

³⁴ RESZEGI: i. m. p. 131.

³⁵ RESZEGI: i. m. p. 131.

³⁶ CSONGOR: i. m. p. 182.

³⁷ Uo.

³⁸ MOLNAR: i. m.

³⁹ CSONGOR: i. m. p. 182.

⁴⁰ Uo.

beszélte egy-egy szomszédos ország nyelvét, rokonaik, barátaik éltek a határokon túl. Ez a tudat megerősítette a katonákat abban, hogy kiképzésüket követően bevetésre kerülnek a revíziós törekvések megvalósítása érdekében.⁴¹

Végezetül, hosszú és fáradságos munka után elkövetkezett a tanfolyam legnagyobb újdonságot jelentő és legveszélyesebb része: az ejtőernyős ugrás. Ladányi Domonkos,⁴² az 1. számú csoport tagja így összegezte az eddigi oktatások lényegét:

„A mi titkos kiképzésünk rendkívül érdekes volt. Különösen pisztollyal, puskával, autóval és motorkerékpárral kellett igen jók legyünk, de a későbbiekben gránátvető, aknavető, golyószóró, géppuska stb. is hozzátartozott. Igen fontos volt a kézigránát-gyakorlat. Ezt mindenki érdekesnek és hasznosnak találta, de az ejtőernyős ugrástól fáztunk.”⁴³

Mivel a Magyar Királyi Honvédségen belül – az elméleti felkészítést nem számítva – még nem folyt ejtőernyős képzés, a TSzT tagjait úttörőknek tekinthetjük. A három eltérő helyen és időben képzett csoport közül az 1. számú 1938 júliusától augusztus elejéig Pápán, a 2. számú 1938. szeptember 4–22 között Szombathelyen kapott felkészítést az ejtőernyős ugrások végrehajtására.⁴⁴ A 3. számú csoport tagjai – Ladányi Domonkos visszaemlékezése alapján – időhiány miatt nem kaptak ejtőernyős felkészítést.⁴⁵

Az ejtőernyős kiképzés rendszere még igen kiforratlan volt. A csoportokat kiképző két pilóta – a Pápán szolgáló Mészöly Gyula és a szombathelyi Telbisz Imre repülő főhadnagyok – mindenféle előzetes tapasztalat nélkül kezdtek a munkának. Oktatói kinevezésük fő oka az volt, hogy mindketten önként vállalták az ejtőernyős ugrások levezetését.⁴⁶

A képzés első fázisát a repülőtéren rendelkezésre álló géptípusokon végrehajtott szoktató repülések adták, melyeket a TSzT tagjai egymás között csak „sétarepülésekként” emlegettek.⁴⁷ A leendő magyar diverzánsok számára ezek a repülőutak nagy újdonságot jelenthettek, hiszen a korszakban a légi közlekedés még új technológiának számított. Ezek a nappali, éjszakai repülések egyben a tanfolyam tagjainak tájékozódási képességét is fejlesztették.⁴⁸

⁴¹ RESZEGI: i. m. p. 132.

⁴² Ladányi Domonkos (Balassagyarmat, 1917. 01. 10. – Buenos Aires, 2011. 07. 24.) magyar ejtőernyős katonatiszt. A TSzT elvégzését követően részt vett a kárpátaljai műveletekben, majd az első magyar ejtőernyős kifejlesztésében is. 1941 második felétől a Magyar Királyi 1. „Vitéz Bertalan Árpád” Honvéd Ejtőernyős Zászlóalj tisztje, 1942-ben a keleti fronton szolgált partizánvadász alakulatot vezetve. 1944. augusztus 21-én részt vett az ejtőernyős alakulat és a szovjet Vörös Hadsereg közti első összecsapásban, melyben megsebesült, csak 1945 elején csatlakozik alakulatához. Linznél amerikai hadifogságba esik, majd kalandos úton, Ausztrián és Olaszországon át jut 1949 elején Argentínába, ahol kőművessegédként, majd hűtőgépgyári technikusként helyezkedik el. Volt gépszerező, majd egy textilgyár főnöke. 2011. július 24-én hunyt el.

⁴³ LADÁNYI: i. m. p. 3.

⁴⁴ CSONGOR: i. m. p. 183.

⁴⁵ RESZEGI: i. m. p. 132.

⁴⁶ HUSZÁR: i. m. pp. 11–12.

⁴⁷ CSONGOR: i. m. p. 182.

⁴⁸ CSONGOR: i. m. p. 183.

A második lépcsőfokot az ugráshoz használt ejtőernyők hajtogatásának elsajátítása jelentette. A TSzT hallgatói ekkor olasz Salvator, német Heinecke és Schröder, valamint angolszász Irving ejtőernyőkkel gyakoroltak.⁴⁹ A széles választék oka igen prózai volt: ebben az időben ezek voltak a Magyar Királyi Honvéd Légierő számára elérhető ernyőtípusok. Az ejtőernyő-hajtogatás fontosságára így emlékezett Dr. Csongor Győző, a tanfolyam 2. számú csoportjának egykori tagja:

„Az első héten a szakvezetők megtanították nekünk az ejtőernyő helyes csomagolását. Ezt a fontos műveletet a továbbiakban mindenki saját kezűleg végezte, a becsomagolt ernyőt este a saját párnája alá helyezve. Hiszen mindenki csak a saját maga kezelte ernyő biztonságában bízott.”⁵⁰

A fizikai felkészítés itt is fontos szerepet kapott. Megfelelő eszközök híján a leendő diverzánsok 5–7 méter magas szalmabálák tetejéről ugráltak le, hogy így ismerjék meg a földet éréskor rájuk ható erőket. Dr. Csongor Győző így emlékezett vissza a földi felkészítés részleteire:

„A lényeges az volt, hogy az ugrónak a földre érkezése előtt méterekkel már a lábával rugdalózó mozdulatokat kellett végeznie, s a földdel érintkezve azonnal jobb vagy bal oldalra elvetődnie, hogy az esetleges kéz- vagy lábtöréseket kivédhesse.”⁵¹

A „Testnevelési Szaktanfolyam” leendő magyar diverzánsai végül rövid felkészítés után beszállhattak az olasz eredetű Caproni Ca.101 típusú bombázó-repülőgépbe, melyet a legénység csak „repülő koporsónak” becézett. A fémváz, vászonborítású, hárommotoros repülőgép egyszerre hat ejtőernyőssel a fedélzetén emelkedett magasba. Minden ejtőernyősön vászonból készült repülőhajózó-kezeslábas és fehér tornacipő volt, fejükön repülős sapka, úgynevezett „haube”, amelynek homlokrészére repülőszemüveget toltak.⁵² Az ejtőernyővel ledobott diverzánsoknak – feladatuk természeténél fogva – mindent magukkal és magukon kellett vinniük. Minden ejtőernyős két ernyővel a testén hagyta el a gépet.⁵³ A hátán viselt fő ejtőernyő feladata az ejtőernyős biztonságos földre juttatása volt, míg a mellkason lévő tartalékernyőt vészhelyzetben nyithatta a katona. Dr. Csongor Győző így idézte fel 60 év távlatából az első ejtőernyős ugrását:

„Az ugrást Czékus Ferenc százados, vezető pilóta irányította. Felemelte kezét. A gép bűgása lassulni kezdett, majd lefelé tartva kezét, közülünk az első, mellén karjait összekapcsolva ugrott, s utána a többiek. Az első csoportunk ugrása teljes sikerrel járt. Még emlékszem, hogy az ugrás előtti napon a repülőtéren négylevelű lóherét leltem. Ez nekem úgy látszik, szerencsét hozott, ugyanis másnap nagyszerű terepen, puha, lóherés területen értem földet.”⁵⁴

Nem mindenki volt ilyen szerencsés. A szombathelyi repülőtéren végrehajtott ejtőernyős képzést vezető Telbisz Imre repülő főhadnagy például első ejtőernyős

⁴⁹ HUSZÁR: i. m. p. 14.

⁵⁰ CSONGOR: i. m. pp. 182–183.

⁵¹ CSONGOR: i. m. p. 183.

⁵² LADÁNYI: i. m. p. 3.

⁵³ CSONGOR: i. m. p. 183.

⁵⁴ Uo.

ugrása során bokasérülést szenvedett, ejtőernyőhiba miatt. A főhadnagy életét csupán az a mély sár mentette meg, amibe érkezett.⁵⁵

Végül a TSzT 1. és 2. csoportjának tagjai fejenként legalább egy ejtőernyős ugrással gazdagabban fejezték be képzésük utolsó fázisát, de akadt olyan is, aki két-három alkalommal lépett ki a repülőgépből, életét egy selyempupolára bízva.⁵⁶

Mindezek ellenére a szaktanfolyam tagjai számára az ejtőernyőzés csupán diverzáns kiképzésük egyik, emlékezetes eleme volt. Az ekkor földön és vízen is jól boldoguló katonák – az ejtőernyős felkészítés után, ha a szükség úgy hozta – képesnek érezték magukat arra, hogy a levegőből induljanak bevetésre.

A tanfolyam végén azok a tartalékos tiszték, akik sikeresen teljesítették a követelményeket, új alakulatnál folytathatták szolgálatukat.⁵⁷ Dicséret oklevél, különleges jelvény, vagy bármilyen más elismerés nélkül távoztak a tanfolyamról, hiszen a feladat, amire felkészítették őket, ahogy maga a képzés is, egyaránt titkos volt.⁵⁸ Csupán a VKF 2. osztálya ismerte azoknak a névsorát, akik szükség esetén bevethetőek voltak az új országhatárokon túl is.

Ez a helyzet érdekes közjátékokhoz vezetett. A TSzT elvégzése után Molnár László tartalékos hadnagyként került az egyik gyalogezred árkász századának élére, amit bátyja, István – aki épp tiszti képzését végezte – meglepetten konstatált. A faggatózás elől folyamatosan kitérő László végül valóságos rivalizálásba keveredett bátyjával, aki nem értette, hogy fiatalabb testvére miképpen fejezhette be gyorsabban és magasabb rendfokozatban a tiszti tanfolyamot, mint ő.⁵⁹

Bevetések

A TSzT tagjai különféle alakulatoknál szétszórva folytatták katonai pályafutásukat. Ezt a titkos „vastartalékot” a források tükrében 1938 szeptember–októberében aktiválták először.⁶⁰ Az év áprilisában Csehszlovákiával szemben meginduló titkos mozgósítás keretében tizenkilenc, I. és XIX. között számozott, úgynevezett „lövész zászlóalj” állt fel, melyek nevükben is elkülönültek a Magyar Királyi Honvédség gyalogoszászálójaitól.⁶¹ A tartalékosokból, önkéntesekből és reaktivált tisztékből álló alakulatok 1938 szeptemberéig nem tagozódtak be a Magyar Királyi Honvédség fennálló hadrendjébe, fő feladatuk a Németország által nagyszámú szudétánémet kisebbsége miatt sakkban tartott Csehszlovákia széthullása esetén a magyarlakta területek katonai megszállása volt.⁶²

A szélsőséges politikai nézeteket valló, megbízhatatlan vagy alkalmatlan legénység kirostálása után az 1938-as „Rongyos Gárda” ereje körülbelül nyolc zászlóaljra csökkent. Nevüket az 1919-ben szervezett, irreguláris, nacionalista

⁵⁵ HUSZÁR: i. m. p. 11.

⁵⁶ RESZEGI: i. m. p. 132.

⁵⁷ MOLNAR: i. m.

⁵⁸ LADÁNYI: i. m. p. 3.

⁵⁹ MOLNAR: i. m.

⁶⁰ LADÁNYI: i. m. p. 3.

⁶¹ B. STENGE Csaba: A Rongyos Gárda bevetése Kárpátalján, 1938–1939. Seregszemle XVI. évf. 2. sz. 2018, p. 94.

⁶² B. STENGE: i. m. pp. 93–94.

szabadcsapat után kapták, mely hiányos, vegyes eredetű és minőségű felszereléssel, fegyverzettel, civil és katonai ruházat keverékében harcolt Nyugat-Magyarországon a Tanácsköztársaság erői, valamint az osztrák fegyveres erők ellen.⁶³

Az új „Rongyos Gárda” az elődjénél nagyobb létszámban, körülbelül 940 fős erőben vonult Magyarország északkeleti határára, Vásárosnamény körzetébe. A barna kezeslábast és svájcisapkát, valamint nemzeti színű karszalagot viselő fegyveresek célja az ekkor Csehszlovákiához tartozó Kárpátalja megszerzésének előkészítése volt, ahol számottevő magyar kisebbség élt.⁶⁴

A katonai műveleteket a TSzT egykori parancsnoka, Stefán Valér vezérkari százados irányította, míg a szabadcsapatok toborzását és vezetését a VKF 5. csoport vezetője, Homlok Sándor vezérkari alezredes (1938. október 1-jétől ezredes) koordinálta. A művelet politikai vetületeiért Kozma Miklós volt belügyminiszter, ekkor a Magyar Telefonhíradó és Rádió Rt., valamint a Magyar Távirati Iroda elnöke felelt. A közvélemény felé az eredeti „Rongyos Gárda” egyik vezetője, vitéz Héjjas Iván tartalékos főhadnagy, parlamenti képviselő és az alárendelt „H csoport” tevékenysége került bemutatásra.⁶⁵

Az 1938. szeptember 30-án Münchenben aláírt német–olasz–brit–francia egyezmény értelmében felosztott Csehszlovákia szétesése teremtett alkalmat arra, hogy a „Rongyos Gárda” akcióba léphessen. Erre a minisztertanács október 2-án adta meg a felhatalmazást. A „Rongyos Gárda” október 5-én kezdte meg a csehszlovák határvédelem figyelését, majd másnaptól röplapszóró, felderítő- és szabotőrjárőrök indultak meg.⁶⁶

A TSzT egykori hallgatóit Molnár László visszaemlékezése alapján Horthy Miklós kormányzó utasítására indították útnak a „Rongyos Gárda” működési területére, ahová október 6-án vagy 7-én érkeztek meg.⁶⁷ Itt csatlakoztak a Stefán Valér százados által vezetett „S-csoport” állományához.⁶⁸

Az egykori TSzT-hallgatók által végrehajtott bevetések pontos száma nem ismert, főbb jellegzetességeiket azonban a fennmaradt források alapján könnyű azonosítani. Molnár László hadnagy így írja le az általa végrehajtott egyik műveletet:

„A határt civil öltözékben léptük át, így semmi sem utalt arra, hogy magyarok vagy katonák volnánk. A háromfős csapatunk feladata egy híd lerombolása volt. A parancs szerint a helyzetet úgy kellett beállítanunk, mintha cseh kormányellenes partizánok robbantották volna fel a hidat, így remélve a magyar kormány támogatottságának erősödését. Éjszaka keltünk át a határon, a csapat minden tagját előzetesen eligazították a feladata kapcsán, és nem volt kijelölt

⁶³ ROMSICS: i. m. p. 149.

⁶⁴ HALÁSZ Aladár: A felvidéki szabadcsapatok és a Soproni harcok története. Soproni egyetemisták az önkéntes szabadcsapatokban 1938-ban. Soproni Szemle 2006/1. sz., p. 56.

⁶⁵ SÖREGI: i. m. p. 151.

⁶⁶ B. STENGE: i. m. pp. 94–95.

⁶⁷ MOLNAR: i. m.

⁶⁸ SZANYI M. József: Kárpátalja visszacsatolása Magyarországhoz (1938-1939). Autonómia, birtokbavétel, katonai akciók. Doktori értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Történelemtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2017, p. 57.

*csoportparancsnokunk sem. A parancs szerint elfogásunk esetén meg kellett volna ölnünk magunkat, ehhez ciánkapszulákat is kaptunk.”*⁶⁹

Az akciót végül sikerült végrehajtani, bár a csehszlovák hídőrség észrevette a három magyar diverzánst, akikre azonnal tüzet is nyitottak. A magyarok a hid felrobbantása előtt viszonozták a tüzet. A háromfős járőr tagjai ezt követően külön utakon szivárogtak vissza Magyarországra. A jelentéstételt követően az együtt dolgozó diverzások nem kerültek újra azonos csoportba.⁷⁰

Egy másik, TSzT-hallgatók által végrehajtott bevetés dátuma és helyszíne is ismert. 1938. október 22-én 18:00-kor a Fülöp Ferenc zászlós vezetése alatt álló, összesen négyfős járőr Magosligetnél lépett át csehszlovák oldalra. A TSzT-t végzett katonák feladata a Tiszán történő átkelést követően a Tiszaújlak–Nagyszőlős vasúti vonal rombolása volt robbantással, melyet három helyen hajtottak végre sikeresen, majd az éjszaka folyamán visszatértek magyar oldalra.⁷¹

A két bemutatott bevetés kapcsán is látható, hogy a TSzT tagjai a fellelhető források alapján elsősorban robbantási ismereteik okán jöhettek szóba diverzánst műveletek végrehajtóiként. A szaktanfolyamon kiképzett diverzánstok a műveleti területet az érvényben lévő utasítások alapján elsősorban éjszaka, civil ruhába öltözve közelítették meg, majd a rombolási feladat végrehajtását követően azonnal visszatértek magyar oldalra. Ez az „üss és fuss” jellegű taktika minimalizálta a fogságba esés lehetőségét, ám a műveleti területen töltött időt is pár órában maximálta.

A TSzT-katonák részére kiosztott méregampullák létezéséről Molnár László visszaemlékezésén kívül további információ nem áll rendelkezésre. Ám igaz, hogy 1938. november 3-án Stefán Valér százados kiadta ún. „méregrendeletét”. Ebben kihirdették, hogy azok a magyar katonák, akik továbbra is részt kívánnak venni a műveletekben, méregampullákat kapnak, valamint a harcban megsebesült, nem szállítható bajtársaikat kötelesek agyonlőni.⁷²

Az igen drákói rendelet hatására a „Rongyos Gárdához” csapódó ellenőrizhetetlen és sokszor fegyelmezhetetlen szabadcsapatok tagjai gyorsan távoztak a területről. A TSzT keretében kiképzett Ladányi Domonkos zászlós – akit járőrözési és felderítési feladatokkal bíztak meg – úgy vélte, hogy a különlegesen kiképzett diverzánstok viszonylag korlátozott alkalmazására azért került sor, mivel Kárpátalja és Felvidék Magyarországhoz csatolása német közbenjárással politikai úton a vártnál gyorsabban végbement.⁷³

A TSzT keretében kiképzett diverzánstok Molnár László visszaemlékezései alapján 1939. március 23. és április 4. között a Kárpátalján vívott magyar–szlovák „kis háború” keretében is végeztek különleges feladatokat. Itt az Ung folyó völgyétől nyugati irányba előrenyomuló magyar erők célja 15–20 kilométeres

⁶⁹ MOLNAR: i. m.

⁷⁰ MOLNAR: i. m.

⁷¹ B. STENGE i. m. p. 103.

⁷² B. STENGE i. m. p. 105.

⁷³ LADÁNYI: i. m. p. 3.

mélységben egy stratégiaiilag jobban védhető új határvonal elérése és kijelölése volt.⁷⁴

Ezután a TSzT diverzánái 1939 nyarán a román–magyar határnál is bevetésre kerültek. Ezt erősíti meg Ladányi Domonkos visszaemlékezése is:

„(...) voltunk néhányan, akiknek annyira megtetszett ez az érdekes és különleges katonai szolgálat, hogy jelentkeztünk továbbszolgálatra, és 1939 nyarán már a visszahívott szakmabeli bajtársakkal kis csoportokban a román határon voltunk.”⁷⁵

Végül a TSzT működése az 1940. augusztus 30-án az Észak-Erdélyt Magyarországnak ítélő második bécsi döntést követően ért véget.⁷⁶ Ezzel a revízió kérdése részben megoldódott politikai úton, a Magyar Királyság pedig a náci Németország lekötelezettjévé vált. Megjegyzendő, hogy a TSzT működése, célja és állománya már a saját korában is szigorúan titkosnak minősült, ezeknek a bevetéseknek a részleteit források hiányában eddig nem sikerült feltárni, ebben az irányban további kutatások elvégzése szükséges.

A „Testnevelési Szaktanfolyam” utóélete

A második „Rongyos Gárda” működésének külföldi visszhangja a TSzT során kiképzett magyar tartalékos katonákat is érintette, így érdemes ismertetni a csehszlovák fél reakcióit is. A valamennyi csehszlovákiai rádióadó által közvetített műsor bevezetője – amelyben Prém József tartalékos főhadnagy, a XVI. lövészzászlóalj 1. századának elfogott parancsnoka beszél, és amelyet a Magyar Távirati Iroda rádiófigyelő szolgálata jelentett 1938. október 24-én – bemutatja a propagandaháború másik oldalát és a magyar fegyveresek által alkalmazott taktika lélektani hatásait:

„A magyar terroristákról közölt híreink végre hatottak a magyar rádióra. (...) Már ez is haladás, hogy a budapesti rádió kénytelen elismerni, hogy a magyarok a területi kérdést terroristák segítségével akartak megoldani ugyanakkor, amikor kormányunk képviselőivel tárgyaltak a határkérdések békés rendezéséről. (...) Bocsánatot kérünk a terroristák hozzátartozóitól, hogy a szabadsapatok tagjait banditáknak nevezzük. Ha látnák őket rongyos, útonálló-ruházatukban, amelyben kézigránátokat, pisztolyokat és egyéb fegyvereket rejtegetnek, belátnák, hogy senki sem gondolhatna arra, hogy jogi doktorok, orvosok, tisztviselők, újságírók vannak köztük.”⁷⁷

Fontos szerepet játszottak a TSzT során ejtőernyős tapasztalatot szerzett hallgatók az első hazai gyártású ejtőernyő tesztelésében is. 1939. január 31-én Székesfehérváron ült össze az a szakbizottság, melynek feladata az új, csapatpróbák eredményei alapján módosított ejtőernyők kipróbálása volt. A bizottságban a VKF 5. osztály képviselőjében megjelenő katonák zöme nagy valószínűséggel a TSzT

⁷⁴ MOLNAR: i. m.

⁷⁵ LADÁNYI: i. m. p. 3.

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ MTI rádiófigyelő 1938. október 24. p. 104.

során ejtőernyős ugrást végzett katonákból állt. Ilyen bizottsági tag volt Ladányi Domonkos is.⁷⁸

A világháború végére ezreddé növekedő ejtőernyős alakulat harckiképzésében szintén nyomot hagyott a TSzT-katonák munkássága. Már 1939 őszén bemutatásra kerül a magyar katonai szaksajtóban az „ejtőernyős vadászok” koncepciója, melyet egyértelműen a TSzT diverzáns képessége ihletett. A koncepciót Makray Ferenc ejtőernyős hadnagy egy példán keresztül mutatja be:

„Egy olyan parancsnokság kikapcsolása a feladat, mely részünkre nagyon fontos. Mivel minden magasabbparancsnokság közelében erős légvédelmi figyelemmel kell számolni, alacsonyról való kihelyezést emiatt nem lehet végezni. (...) Nagy magasságból (6000 m) kell tehát a járőrnek kiugrania, mert ebben az esetben nemcsak hogy nem látják, de nem is hallják a repülőgépet. Az ernyőt 2-300 m-re a földtől nyitják ki az ugrók. Az ugrás éppen szürkület beálltakor történik. ...a szürkület tehát nem akadály, hanem inkább előny, mert ennek kihasználását a járőr tagjainak kiképzési foka megengedi. (...) Ez a kiképezhetőségi különbség indokolja az ejtőernyős csapatok kettéválasztását, melyben a zömöt az olyan feladatokat végrehajtó csoportok alkotják, melyeket azonnali ernyőnyitással lehet megoldani. A másik, kisebb rész az ejtőernyős vadászok csoportja (...) melyek csak akkor kerülnek bevetésre, ha kifejezetten nekik való munka akad.”⁷⁹

Érdeemes kitérni az 1945-ben azonnal meginduló számonkérések tükrében arra, hogy az eddig megismert életutak vizsgálata alapján sem a magyar, sem a szovjet katonai elhárító szervek nem mutattak érdeklődést a TSzT során különleges kiképzést kapott tartalékos tisztek iránt. Üldöztetésükre, bebörtönzésükre, elhallgattatásukra nem került sor. Ennek oka valószínűleg abban keresendő, hogy a korabeli iratokat vizsgáló nyomozók átsiklottak a TSzT valódi céljai, az ott kiképzett katonák által szigorú titoktartás mellett végrehajtott műveletek felett. Így történhetett meg, hogy az egykori TSzT-hallgatók közül később megyei múzeumigazgató-helyettes⁸⁰ és alezredesként nyugállományba vonuló katonatiszt⁸¹ is kikerült, akiket az új rendszerben nem ért semmiféle negatív megkülönböztetés, sőt szakmai érdemeiket kitüntetésekkel is elismerték.

⁷⁸ RESZEGI: i. m. p. 105., 350. sz. lábjegyzet.

⁷⁹ V. MAKRAY Ferenc: Az ejtőernyős csapatok magyar szemmel nézve. Magyar Katonai Szemle 1939/9. szám, p. 143.

⁸⁰ Dr. Csongor Győző, aki 1951-től mellékállásban, majd 1952 februárjától főállásban dolgozott a szegedi Móra Ferenc Múzeumban, 1953 végén már múzeumvezető-helyettesként jegyezte a hozzá kerülő iratokat.

⁸¹ Csiszár Géza (1917. 07. 13. Kelemér – 2003. 11. 11. Verőce) életútja jól példázza ezt. A Testnevelési Szaktanfolyam elvégzése után 1939 februárjától a Magyar Királyi 24. Honvéd Gyalogezredben szakasz- majd századparancsnoki, zászlóalj-segédtszti és kiképzőszázad-parancsnoki beosztásokban szolgált. 1942 végén, a keleti fronton századparancsnok, 1943 végétől a 24. gyalogezred törzsszázadának parancsnoka. 1945 januárjában román hadifogságba esik, felajánlja szolgálatait a szovjeteknek. 1945 végén elvégzi a Demokratikus Átképző Tanfolyamot, 1947-től százados. Kommünista párttagként gyorsan halad a ranglétrán, 1950 – 1952 között a Szovjetunióban tanul, 1954-től alezredes. Az 1956-os forradalom alatt részt vesz a Honvédelmi Minisztérium őrzésében, és a karhatalmi munkában századparancsnokként. 1960 januárjától a Magyar Néphadsereg Vezérkar Szabályzatszerkesztő Önálló Osztályán szerkesztő-fordító főtitisz. 2003. október 11-én, Verőcén hunyt el.

Ebben a tekintetben kiemelkedően jól működött a TSzT rejtését elősegítő komplex rendszer, mely egyben az utókor kutatóinak munkáját is nehezíti. Az eddig felbukkant életrajzok alapján elmondható, hogy az 1945 utáni megtorlások, koncepciók perек áldozataivá a TSzT azon tagjai váltak, akiket egyéb ügyekkel hoztak összefüggésbe.⁸²

A TSzT céljait, struktúráját, kivitelezését és elért eredményeit tekintve egyaránt korát megelőző diverzáns tanfolyamnak tekinthető, melynek tagjai látványos megkülönböztető jelzések és a különlegesen képzett katonákat összefogó alakulat híján, valamint a tanfolyamról beszámoló hivatalos iratok, visszaemlékezések hiányos volta miatt sem kaphatták meg az őket megillető elismerést. A tanfolyam pusztá léte is csupán a magyar katonai ejtőernyőzés történetének érdekes lábjegyzeteként került a szakirodalomba, az egyéb területen elért teljesítmények bemutatását háttérbe szorítja az ejtőernyőzést övező érdeklődés.

Az azonban bizonyos, hogy a TSzT az első teljes értékű magyar diverzáns szaktanfolyamként méreteinél és korabeli lehetőségeinél sokkal hosszabb távú hatást gyakorolt a hazai katonai gondolkodásra, mint azt elsőre gondolhatnánk. Éppen ezért a téma további kibontása fontos kutatói feladatot jelent a magyar katonai különleges erők történeti kezdeteinek megismeréséhez és számos tanulsággal szolgálhat a mai kor számára is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- „Rendkívüli beszélgetés vitéz Ladányi Domonkossal”. Argentinai Magyar Hírlap 2006. január–február, pp. 3–4.
- DR. CSONGOR Győző: „Testnevelési Szaktanfolyam”. Magyar Szárnyak XXV. évf. 25. szám, 1997.
- DR. FARKAS Jenő: A Szent László Hadosztály Katonái írták... I. (Jegyzet) Gödöllő, 2005, magánkiadás.
- HALÁSZ Aladár: A felvidéki szabadcsapatok és a Soproni harcéták története. Soproni egyetemisták az önkéntes szabadcsapatokban 1938-ban. Soproni Szemle 2006/1. sz. pp. 55–74.
- HORNYÁK Csaba: A kárpátaljai akció (1938). Aetas, 1988, pp. 5–27.
- HUSZÁR János: Honvéd ejtőernyősök Pápán 1939 – 1945. Pápa, 1993.
- MOLNAR, John ezredes (ausztrál hadsereg) írásbeli közlései (2019. 09. 06. és 2019. 09. 07.)
- MTI rádiófigyelő 1938. október 24.
- RESZEGI Zsolt: Légi Huszárok – Az ejtőernyős csapatnem kialakulása és harcai 1938 és 1945 között. Budapest–Pápa, 2013.

⁸² Jó példa erre Molnár László esete, akit az Államvédelmi Hatóság 1949 és 1956 között három alkalommal is letartóztat, kétszer pedig, Kistarcsára, és Recskre is internál. A sorozatos letartóztatások mögött a család az idősebb testvér, Molnár István valóban kimutatható rendszerellenes tevékenységét sejtí.

- ROMSICS Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, 2001.
- SIMON László: A magyar katonai ejtőernyőzés rövid története. Magyar Szárnyak, 1996, pp. 261–271.
- SŐREGI Zoltán főhadnagy: Egy felemás diverzánsakció – Szabadcsapatok Kárpátalján 1938 őszén. Felderítő Szemle VII. évf. 4. sz. 2009. december, pp. 148–156.
- SZANYI M. József: Kárpátalja visszacsatolása Magyarországhoz (1938-1939). Autonómia, birtokbavétel, katonai akciók. Doktori értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Történelemtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2017.
- SZOKOLAY Tamás: Ejtőernyőugrás, a jövő legkatonásabb sportja; (in.: Magyar Katonai Szemle IX. évfolyam 1939/9. szám pp. 133.
- TURCSÁNYI Károly – HEGEDŰS Ernő: A Légideszant I. – Elméletek, eljárások és a légi gépesítés a kezdetektől 1945-ig. Püedlo Kiadó, 2007.
- V. MAKRAY Ferenc: Az ejtőernyős csapatok magyar szemmel nézve. Magyar Katonai Szemle 1939/9. szám, pp. 142–151.

HELYES MARCELL

KIBERVÉDELEM AZ ÁLLAMI KRITIKUS INFRASTRUKTÚRÁK TERÜLETÉN A NÉMET ÉS A MAGYAR JOGRENDEN I.

A VONATKOZÓ JOGSZABÁLYI KERETEK ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE

1. Bevezető

Az állami szinten használt kritikus információs infrastruktúrák védelme hazánkban többszörösen határ-, illetve részterületnek mondható, hiszen ezen elektronikus információs rendszereknek (a továbbiakban: EIR) – egyelőre – csak kis része (mintegy ötöde) lett létfontosságúnak kijelölve, ugyanakkor a létfontosságú rendszerek és rendszerelemek tág halmazának is csupán törtrészét adják az állami szervek által használt kritikus EIR-ek. Ennek ellenére központi szerepük és relevanciájuk vitathatatlan, hiszen (tartós) üzemképtelenségük, vagy esetleges teljes leállásuk az ország működésében legfontosabb szerepet játszó szervezetek működőképességében okozhatnak rendkívüli zavarokat.¹

Magyarország hagyományosan mintaként tekint a német jogi szabályozásra, így Magyarország és Németország kritikus információs infrastruktúravédelmi területen megvalósuló kibervédelmi szabályozása is sok hasonlóságot mutat. Ezek azonban nem jelentik a két szabályozás megfeleltethetőségét, mivel a hasonlóságok mellett több markáns eltérést is jelentkezik.

Jelen tanulmányosorozat az első részében a két ország vonatkozó jogszabályi keretrendszerét mutatja be, feltárva a szabályozási egyezéseket és különbségeket, fókuszban az államigazgatási területtel, és arra keresve választ, hogy a magyar szabályozás jelenlegi hiányosságai miképpen lennének orvosolhatók a német minta hazai szabályozási környezethez igazított adaptációjával.

2. Információbiztonság és a magyar kritikus infrastruktúrák

2.1. Általános

¹ A potenciális fenyegetettségek, támadások vonatkozásában lásd pl.: HAIG Zsolt: Kritikus infrastruktúrák és kritikus információs infrastruktúrák. Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Budapest, 2012. https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/kritikus_infrastrukturak.pdf; letöltés: 2022.10.23.; KOVÁCS László – KRASZNAY Csaba: Digitális Mohács 2.0: kibertámadások és kibervédelem a szakértők szerint. Nemzet és Biztonság, 10. évfolyam 1. szám, 2017; MUHA Lajos: A kritikus információs infrastruktúrák védelme. ReINet Technológia Kft., Budapest, 2015. http://real.mtak.hu/78935/1/A_kritikus_informacios_infrastrukturak_vedelme_u.pdf; letöltés: 2022.10.23.² A belső kritikus információs infrastruktúrák vonatkozásában a szükséges információbiztonsági védelem mértéke a létfontosságú tevékenység elektronikus információs rendszertől való függőségének mértékéhez igazodik. Ennek megállapítása eseti alapon, a konkrét körülmények függvényében történik.

Hazánkban az állami szervek által működtetett EIR-ek biztonságának kérdéskörét lassan egy évtizede az állami és az önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvény (a továbbiakban: Ibtv.) szabályozza, amelynek legfrissebb, 16. módosítása 2022. július 1-jén lépett hatályba.

Az Ibtv. hatálya kiterjed mindazon EIR-ekre, amelyek:

- az európai vagy nemzeti létfontosságú rendszerelemmé kijelölt rendszerelemeknek a létfontosságú tevékenységében, vagy
- az alapvető szolgáltatást nyújtó szereplőknek az alapvető szolgáltatás nyújtásában, vagy
- az EIR-t működtető, a központi államigazgatási és kormányzati tevékenység szempontjából fontos, nemzetbiztonsági védelem alá eső szervek tevékenységében működnek közre.

Továbbá az Ibtv. 2. § (1) bekezdés alapján a törvény – eredeti rendeltetése szerint – szintén alkalmazandó a legfontosabb államigazgatási szervek EIR-eire is.

Következésképpen az Ibtv. és annak egységes, magas információbiztonsági követelményeket megfogalmazó kritériumrendszerének alkalmazási területe kettős. Egyfelől a kritikus információs infrastruktúrák és a belső kritikus információs infrastruktúrák² (tehát a kijelölt létfontosságú infrastruktúrák létfontosságú tevékenységében közreműködő EIR-ek),³ valamint az alapvető szolgáltatásokat nyújtó szereplők tekintetében fogalmaz meg alapvető információbiztonsági követelményeket, másfelől gyakorlatilag minden olyan EIR-re is alkalmazandó, amely az államigazgatás működéséhez feltétlenül szükséges.

A fentiekkel összhangban az Ibtv. preambuluma, valamint 5. §-a értelmében elsődleges társadalmi igény a létfontosságú információs rendszerek és rendszerelemek biztonsága, amely az EIR-ben kezelt adatok és információk, illetve az EIR rendszerelemei bizalmosságának, sértetlenségének és rendelkezésre állásának zárt, teljes körű, folytonos és a kockázatokkal arányos védelmének biztosításával érhető el.⁴ A törvény legfrissebb módosítása értelmében⁵ ezen védelem a poszt-quantumtitkosítás alkalmazására kötelezett szervezetek esetén a fizikailag elkülönített helyszíneik közötti kormányzati célú hálózaton, a publikus internet

² A belső kritikus információs infrastruktúrák vonatkozásában a szükséges információbiztonsági védelem mértéke a létfontosságú tevékenység elektronikus információs rendszertől való függőségének mértékéhez igazodik. Ennek megállapítása eseti alapon, a konkrét körülmények függvényében történik.

³ Lásd: A létfontosságú infrastruktúrák védelmére vonatkozó európai programról szóló Zöld Könyv. COM(2005) 576 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52005DC0576&from=IT>; letöltés: 2022.10.23. MUHA Lajos – KRASZNAY Csaba: Az elektronikus információs rendszerek biztonságának menedzselése. Nemzeti Közszolgálati Egyetem. Vezető és Továbbképzési Központ, 2018, p. 14. <https://nkrepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/7135/Az%20elektronikus%20inform%C3%A1ci%C3%B3s%20rendszerek%20biztons%C3%A1g%C3%A1nak%20menedzsel%C3%A9s%C3%B3j%C3%B3.pdf?sequence=5&isAllowed=y>; letöltés: 2022.10.23.

⁴ BODÓ Attila Pál: Törvényi szabályozás. In: BODÓ Attila Pál (szerk.): Információbiztonsági jogi ismeretek vezetőknek. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014, p. 11.

⁵ 2021. évi CXXXVI. törvény az egyes energetikai és közlekedési tárgyú, valamint kapcsolódó törvények módosításáról. Hatályos: 2022. július 1-jétől.

felületén zajló, elektronikus hírközlési törvény szerinti szolgáltató igénybevételével vagy egyéb információs társadalommal összefüggő szolgáltatásaik igénybevétele során a hagyományos kriptográfiai alkalmazáson felüli biztonságot nyújtó poszt-kvantum titkosítási alkalmazással kell megvalósuljon.

Az említett három legalapvetőbb információbiztonsági kritériumot a törvény az alábbiak szerint határozza meg:

- *bizalmasság*: az EIR azon tulajdonsága, hogy a benne tárolt adatot, információt csak az arra jogosultak és csak a jogosultságuk szintje szerint ismerhetik meg, használhatják fel, illetve rendelkezhetnek a felhasználásáról;
- *sértetlenség*: az adat tulajdonsága, amely arra vonatkozik, hogy az adat tartalma és tulajdonságai az elvárttal megegyeznek, ideértve a bizonyosságot abban, hogy az az elvart forrásból származik (hitelesség) és a származás ellenőrizhetőségét, bizonyosságát (letagadhatatlanságát) is, illetve az EIR elemeinek azon tulajdonságát, amely arra vonatkozik, hogy az EIR eleme rendeltetésének megfelelően használható;
- *rendelkezésre állás*: annak biztosítása, hogy az EIR-ek az arra jogosult személy számára elérhetőek és az abban kezelt adatok felhasználhatóak legyenek.

Az Ibtv. 1. § (1) bekezdés 46. pont, valamint a 6. § is tartalmazza azon alapvető védelmi feladatokat (megelőzés és korai figyelmeztetés, észlelés, reagálás, eseménykezelés), melyeken keresztül biztosítható az EIR-ek, illetve az azokon kezelt adatok bizalmassága, sértetlensége és rendelkezésre állása. A törvényben megjelenő módszertan az ún. PreDeCo (*Preventive-Detective-Corrective*) elven alapul, amely alapján megelőző, felismerő és elhárító intézkedések hármas rendszerét kell együttesen alkalmazni.⁶ Az Ibtv. 1. § (1) bekezdésében található fogalom meghatározások emellett rögzítik az egyes védelemformákat is, melyek az alábbiak:

- adminisztratív védelem;
- fizikai védelem;
- logikai védelem;
- folytonos védelem;
- teljes körű védelem;
- zárt védelem.

A nemzeti kibertér kritikus információs infrastruktúrákra vonatkozó, Ibtv.-ben és a vonatkozó kormányrendeletekben kialakított hatósági rendszere, valamint az üzemeltetők kötelezettségei jelen cikksorozat II. részében kerül bemutatásra, összehasonlítva német társszervek struktúrájával, feladatrendszerével, jogköreivel.

2.2. Létfontosságú információs rendszerek

Hazánkban a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény (a továbbiakban: Lrtv.) megelőzte a terület hálózat- és információbiztonsági szabályozásának kialakulását, melynek következtében a kritikus információs infrastruktúrák – mint az infokommunikációstechnológiák-ágazatba tartozó infrastruktúrák – a létfontosságú

⁶ BODÓ: i. m. p. 12.

rendszerlemek általános kijelölési eljárásával azonosíthatóak, azaz horizontális és ágazati kijelölési kritériumok mentén.

Az Lrtv. 1. § j) pontja szerint létfontosságú rendszerlemnek minősül az Lrtv. 1. mellékletében meghatározott ágazatok valamelyikébe tartozó szolgáltatás, eszköz, létesítmény vagy rendszer olyan rendszerleme, továbbá azok által nyújtott szolgáltatások, amelyek elengedhetetlenek a létfontosságú társadalmi feladatok ellátásához és amelyek kiesése e feladatok folyamatos ellátásának hiánya miatt jelentős következményekkel járna. A kritikus információs infrastruktúrákat érheti anyagi (fizikai), információs és szellemi jellegű támadás is.⁷ Az Lrtv. 1. mellékletben meghatározott ágazatok az alábbiak:

- energia;
- közlekedés;
- agrárgazdaság;
- egészségügy;
- társadalombiztosítás;
- pénzügy;
- infokommunikációs technológiák;
- víz;
- honvédelem;
- közbiztonság-védelem.

Érdekesség, hogy a törvény az 1. melléklet 27. sorában már besorolta az infokommunikációs technológiák-ágazat alá a kormányzati EIR-ek alágazatot. A létfontosságú rendszerlemkénti kijelölés feltétele a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény végrehajtásáról szóló 65/2013. (III. 8.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Lrtv.Vhr.) 1. mellékletében megfogalmazott horizontális kritériumok (gazdasági hatás kritériuma, politikai hatás kritériuma, társadalmi hatás kritériuma, környezeti hatás kritériuma, veszteségek kritériuma és a védelem kritériuma) egyikének való megfelelés, továbbá az egyes, vonatkozó ágazati kritériumok teljesítése. Az egyes ágazati kritériumok (valamint az ágazati kijelölő hatóságok is) külön rendeletekben kerültek meghatározásra – az alábbi táblázatban foglaltak szerint:

Ágazatok	Ágazati rendelet
Energia	374/2020. (VII. 30.) Korm. rendelet
Agrárgazdaság	540/2013. (XII. 30.) Korm. rendelet
Egészségügy	246/2015. (IX. 8.) Korm. rendelet
Pénzügy	330/2015. (XI. 10.) Korm. rendelet
Infokommunikációs technológiák	249/2017. (IX. 5.) Korm. rendelet
Víz	541/2013. (XII. 30.) Korm. rendelet
Közbiztonság-védelem	512/2013. (XII. 29.) Korm. rendelet
Honvédelem	359/2015. (XII. 2.) Korm. rendelet
Közlekedés	161/2019. (VII. 4.) Korm. rendelet

⁷ MUNK Sándor: Kritikus információs infrastruktúrákhoz kapcsolódó, sajátos katonai (védelmi szférabeli) képességeket igénylő feladatok. Hadmérnök, III. évfolyam 3. szám, 2008, p. 134.

A kormányrendeletekben meghatározott ágazati kijelölő hatóságok végzik az üzemeltetők által lefolytatott azonosítási eljárások és az azokról készült azonosítási jelentések elkészítését követően a horizontális és az ágazati kritériumoknak való megfelelés ellenőrzését, valamint gondoskodnak a nyilvántartásba vétel kezdeményezéséről a központi nyilvántartó hatóságnál. Az ágazati kijelölő hatóságoknak ez a tevékenysége hatósági eljárásnak minősül, melyre az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (továbbiakban: Ákr.) rendelkezései alkalmazandók. Következésképp a hatóság a nemzeti létfontosságú rendszerelem kijelöléséről (vagy a kijelölés visszavonásáról) határozattal dönt.⁸

Amennyiben egy rendszerelem létfontosságúként kerül kijelölésre, annak üzemeltetője 60 napon belül köteles biztonsági összekötő személyt kijelölni és adatait az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (a továbbiakban: OKF) mint központi nyilvántartó hatóság részére megküldeni. Ezen felül az üzemeltető köteles üzemeltetői biztonsági tervet készíteni az Lrtv.Vhr. 2. mellékletében foglaltak szerinti tartalommal. A létfontosságúként kijelölt rendszerelem üzemeltetőjét az OKF⁹ komplex ellenőrzés keretében 5 évente ellenőrzi.

2.3. Alapvető szolgáltatásokat nyújtó szereplők

Nagy változást hozott a magyar szabályozásban az Európai Parlament és az Európai Tanács a hálózati és információs rendszerek biztonságának az egész Európai Unióban egységesen magas szintjét biztosító intézkedésekről szóló 2016/1148 irányelve (a továbbiakban: NIS Irányelv), amely a magyar jogrendbe történt átültetésével a létfontosságú rendszerek és létesítmények mellett bevezette az alapvető szolgáltatásokat nyújtó szereplők körét. A NIS Irányelv hazai jogrendbe történő átültetése a jogalkotó döntése alapján nem igényelte új stratégiai, jogszabályi, illetve intézményi keretek felállítását, így az egyfelől az Ibtv., az Lrtv., illetve az ezekhez kapcsolódó végrehajtási és ágazati rendeletek szükséges kiegészítései által, másfelől kifejezetten az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások elektronikus információbiztonságának felügyeletéről és a biztonsági eseményekkel kapcsolatos eljárásrendről szóló 270/2018. (XII. 20.) Korm. rendelet keretében került implementálásra.¹⁰

Az Ibtv. 1. § (1) bekezdés 6a. pontja tartalmazza az alapvető szolgáltatásokat nyújtó szereplők fogalom meghatározását, utalva az Lrtv. 2/A. §-ában foglaltakra, az Ibtv. szövegezése azonban *alapvető szolgáltatásokat nyújtó szereplők* helyett az *alapvető szolgáltatásokat nyújtó szolgáltatók* kifejezést használja. Ettől függetlenül – az Ibtv. 19. § (1) bekezdés a) pontja kivételével – a törvény egyéb szakaszaiban a helyes terminus kerül alkalmazásra.

⁸ BODÓ: i. m. p. 20.

⁹ A komplex ellenőrzésen szintén részt vehetnek az ágazati kijelölő hatóság, a szakhatóság, a kijelölési eljárásban részt vevő, véleménynyilvánító szerv és jogszabály alapján helyszíni ellenőrzés lefolytatására jogosult szerv képviselői.

¹⁰ TIKOS Anita: A magyar kibervédelemmel kapcsolatos szabályozás aktuális kérdései. In: BONNYAI Tünde – DANYEK Miklós – GÖRGEY Péter – KRISKÓ Edina – MOLNÁR Anna – TIKOS Anita: Kritikus információs infrastruktúrák védelme. Éves továbbképzés az elektronikus információs rendszer biztonságáért felelős személy számára, 2019. Nemzeti Közzolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet, Budapest, 2019, p. 13.

Az Lrtv. 2/A. § (2) bekezdése tartalmazza az alapvető szolgáltatást nyújtó szereplőként történő kijelölés feltételeit, mely a NIS Irányelvvel összhangban az alábbi kritériumokat határozza meg:

Az alapvető szolgáltatást nyújtó szereplő:

- az alapvető szolgáltatások jegyzékében szereplő szolgáltatást nyújt;
- az általa nyújtott szolgáltatás nyújtása EIR-ektől függ;
- az általa nyújtott szolgáltatást érintő biztonsági esemény a kormányrendeletben meghatározott jelentős zavart okozza az általa nyújtott szolgáltatás biztosításában.

Jelenleg a magyar szabályozási keretek szerint EIR-ek üzemeltetői kétféleképpen kerülhetnek alapvető szolgáltatást nyújtó szereplőként azonosításra:

1. a nemzeti létfontosságú rendszerelem üzemeltetője ekként való kijelölése során a hatósági eljárás keretében egyben alapvető szolgáltatást nyújtó szereplőként is azonosításra kerül az Lrtv. 2/A. § (2) bekezdése szerint az ágazati kijelölő hatóság által;
2. azon rendszerelem üzemeltetői, amelyek az Lrtv. 2. § szerinti kijelölési eljárás során nem kerültek létfontosságúként kijelölésre, az Lrtv. 2/A. § (2) bekezdése szerinti feltételeknek azonban megfelelnek, az Lrtv. 2/B. § (1) bekezdése szerint kerülnek alapvető szolgáltatást nyújtó szereplőként azonosításra az azonosító hatóság által.¹¹

A fentiekben túl kiemelendő a Budapesti Adatkicsérélő Központ esete, amely egyesületként se a létfontosságúkénti azonosítás kritériumait nem teljesítette, sem pedig alapvető szolgáltatást nyújtó szereplőként nem volt lehetséges azonosítani. Közel sem ideális megoldásként a vonatkozó ágazati rendelet¹² került kiegészítésre oly módon, hogy annak 13/B. § (2) bekezdés a) pontja tételesen említi a központot mint adatkicsérélő (IXP) szolgáltatás esetében azonosítható alapvető szolgáltatást nyújtó szereplőt.

Az Lrtv.Vhr.-ben található alapvető szolgáltatások jegyzékében meghatározott ágazatokat (Energia, Közlekedés, Ivóvízellátás, Egészségügy, Pénzügy, Digitális infrastruktúra) összevetve a fentiekben ismertetett kritikus infrastruktúra-ágazatokkal megállapítható, hogy bár az alapvető szolgáltatásokat nyújtó szereplők jegyzéke szűkebb, mégis, az azonosítható (al)ágazatok köre megfeleltethető egymásnak,¹³ következésképp a két azonosítási metódus egymással megegyező EIR-eket azonosít. Hasonló tendencia figyelhető meg a két terület által az üzemeltetőkre rótt hálózati- és információbiztonsági kötelezettségek vonatkozásában.

Az azonosított alapvető szolgáltatást nyújtó szereplők kötelezettségei a NIS Irányelv értelmében¹⁴ az alábbiak:

¹¹ Az Lrtv.Vhr. 12/A. § értelmében az azonosító hatóság a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat.

¹² 249/2017. (IX. 5.) Korm. rendelet az infokommunikációstechnológiák-ágazathoz kapcsolódó létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1700249.KOR>; letöltés: 2022.10.23.

¹³ TIKOS: i. m. p. 16.

¹⁴ NIS Irányelv 14. cikk, valamint 15. cikk. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32016L1148>; letöltés: 2022.10.23.

- a hálózati és információbiztonsági kockázatok kezelése érdekében megfelelő és arányos műszaki és szervezési intézkedések kidolgozása;
- a kockázatokkal arányos biztonsági szint biztosítása;
- az alapvető szolgáltatások folytonosságának biztosítása a biztonsági események megelőzése, valamint hatásuk csökkentése érdekében;
- biztonsági szabályzatok összeállítása, továbbá az ezekben foglaltak végrehajtásának igazolása.

A NIS Irányelv hazai jogrendbe való átültetésekor nem kerültek részletszabályok kidolgozásra, továbbá a NIS Irányelvben megfogalmazott követelményeknek már megfelelő Ibtv. előírásainak szigorítását a magyar jogalkotó nem látta indokoltnak. Következésképpen a létfontosságú rendszerelemek üzemeltetőinek alapvető szolgáltatást nyújtó szereplőként történő kijelölése nem járt többletkötelezettséggel.¹⁵ A jövőben akár rendszerelemként kerül létfontosságúként kijelölésre, akár alapvető szolgáltatást nyújtó szereplőként, mint olyan kerül azonosításra, vagy külön-külön csak az egyik, vagy csak a másik, az érintett EIR-ek minden esetben az Ibtv. hatálya alá esnek. Továbbá következőképp – a honvédelmi célú (zárt) EIR-ek kivételével – az azonosítási eljárástól függetlenül minden kijelölt rendszerelem, illetve azonosított szolgáltató esetében a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Nemzeti Kibervédelmi Intézete látja el az érintett EIR-ekkel összefüggő elektronikus információbiztonsági hatósági feladatokat.

Az Lrtv. és az Ibtv. hatályba lépésének sorrendisége okán hiányosságok tapasztalhatóak a két szabályrendszer összehangoltságának tekintetében, ugyanakkor megjegyzendő, hogy a lassan egy évtizede hatályba lépett Ibtv. önmagában is revízióra szorul, hogy az időközben megváltozott információbiztonsági kihívások követelményrendszerének eleget tegyen. Egy esetleges törvénymódosítás során a szerző véleménye szerint központi szerepet kell játszson az Ibtv. és az Lrtv. közötti összhang megteremtése a korszerű és hatékony kritikus információs infrastruktúra védelmének biztosítása érdekében.

A szerző álláspontja szerint továbbá a fentiekben leírtak szerinti kettős kijelölési rendszer kontraproduktív adminisztratív terhet ró az érintettekre, anélkül, hogy általa a nemzeti kibertér magasabb fokú védelme lenne elérhető. Ezzel szemben egyrészt a párhuzamosság – német mintára történő – megszüntetésével, és kizárólag a létfontosságú (információs) rendszerelemek intézményének szabályozásával segíthető lenne a jogalkalmazás mind üzemeltetői, mind hatósági vonatkozásban. Ezzel fokozható az átláthatóság és a jobbiztonság, másrészt az azonosítási kritériumok reformján keresztül nem csak a Budapesti Adatkicserélő Központ esetéhez hasonló azonosítási problémák lennének elkerülhetők, de a jelenlegi szabályrendszer továbbfejlesztésével lehetőség nyílna sokkal szélesebb körben azonosítani olyan rendszerelemeket, melyeknek a jelenlegihez képest szigorúbb információbiztonsági védelme alapvető biztonságpolitikai érdek.

¹⁵ TIKOS: i. m. p. 19.

3. Németország kritikus információinfrastruktúra-védelme

3.1. Általános

Németország Európa egyik nemcsak gazdaságilag, politikailag, hanem kibervédelem területén is meghatározó szerepet betöltő nagyhatalma, amely régóta központi kérdésként kezeli a kritikus (információs) infrastruktúrák védelmét. A 2016-ban megjelent Kiberbiztonsági Stratégia (*Cyber-Sicherheitsstrategie für Deutschland 2016*) értelmében Németország egyik fő célja az európai térség legátfogóbb – és ezáltal legbiztonságosabb – kibervédelmi szabályrendszerének megalkotása volt.¹⁶ 2021. szeptember 8-án elfogadásra került ennek továbbfejlesztett változata, a Német Kiberbiztonsági Stratégia 2021 (*Cyber-Sicherheitsstrategie für Deutschland 2021*), amely a következő 5 év kibervédelmi céljait határozta meg, amelyek elsősorban az alábbiak voltak:

- az ország kiberbiztonságának az állam, a gazdaság, a társadalom és a tudomány közös feladatává tétele;
- az állam, a gazdaság, a társadalom és a tudomány digitális szuverenitásának erősítése;
- digitalizálás biztonságossá tétele;
- a megfogalmazott célok mérhetővé és transzparensé tétele.

A stratégia 2. intézkedési területe, amelynek elnevezése az állam és a gazdaság közös feladata (*Gemeinsamer Auftrag von Staat und Wirtschaft*) 13 stratégiai célt fogalmaz meg a kritikus infrastruktúrák kibervédelmének vonatkozásában.¹⁷

Nemzeti szabályozási sajátosság, hogy a német jogszabályi környezet kialakítása során a kritikus infrastruktúrávédelem kezdetektől fogva kibervédelmi kérdésként jelent meg.

A német kritikus információinfrastruktúrávédelmi szabályozás középpontjában a 2009. évi Szövetségi Információtechnikai Biztonsági Hivatalról szóló törvény (*Gesetz über das Bundesamt für Sicherheit in der Informationstechnik*, a továbbiakban: BSI.tv.) áll.¹⁸ E jogszabály két meghatározó módosításon esett át az évek során. Egyfelől még 2015-ben, a 2015. évi kiberbiztonsági törvény (*Gesetz zur Erhöhung der Sicherheit informationstechnischer Systeme, IT-Sicherheitsgesetz 1.0*, 2015Kibertv.) hatályba lépésével,¹⁹ másfelől 2021 elején, amikor az elmúlt évek

¹⁶ A Szövetségi Informatikai Biztonsági Hivatal honlapja. Gesetz zur Erhöhung der Sicherheit informationstechnischer Systeme (IT-Sicherheitsgesetz 1.0). https://www.bsi.bund.de/DE/Das-BSI/Auftrag/Gesetze-und-Verordnungen/IT-SiG/1-0/it_sig-1-0_node.html; letöltés: 2022.10.16.

¹⁷ Kiberbiztonsági Stratégia 2021. https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/DE/veroeffentlichungen/2021/09/cybersicherheitstrategie-2021.pdf;jsessionid=F9F1AEDDD8FFB69893DC0466BE6C8F72.2_cid287?__blob=publicationFile&v=2; letöltés: 2022.10.18.

¹⁸ JORZIG, Alexandra – SARANGI, Frank: IT-Sicherheitsgesetz/BSI Gesetz. In: JORZIG, Alexandra – SARANGI, Frank: Digitalisierung im Gesundheitswesen. Ein kompakter Streifzug durch Recht, Technik und Ethik. Springer Berlin Heidelberg, Berlin, 2020, p. 82. ISBN 978-3-662-58305-0

¹⁹ A német jogalkotó tudatosan nem várta ki a NIS Irányelvvel kapcsolatos, akkoriban folyó tárgyalásokat, hanem a 2015Kibertv.-ben lefektetett keretek szerint foglalt állást a vitatott kérdésekben. Lásd: DÜRIG, Markus – FISCHER, Matthias: Cybersicherheit in Kritischen

tapasztalata alapján kiadásra került a 2021. évi kiberbiztonsági törvény (*Zweites Gesetz zur Erhöhung der Sicherheit informationstechnischer Systeme, IT-Sicherheitsgesetz 2.0*, 2021Kibertv.), amelynek elsődleges célja a Szövetségi Informatikai Biztonsági Hivatal, mint központi hálózat- és információbiztonsági hivatal pozíciójának megerősítése volt.²⁰ Emellett 2016-ban kiadásra került²¹ a BSI-törvény szerinti kritikus infrastruktúrák meghatározásáról szóló rendelet is (*Verordnung zur Bestimmung Kritischer Infrastrukturen nach dem BSI-Gesetz, BSI-KritisV*, a továbbiakban: BSI.Vhr.), amely – ahogy a neve is mutatja – elsősorban a kritikus infrastruktúrák kijelölésének kritériumrendszerét szabályozza.

Megjegyzendő, hogy a 2015Kibertv. valójában egy átfogó kibervédelmi szempontokat szem előtt tartó törvénymódosítási csomag, amely a BSI.tv. átdolgozása mellett további törvénymódosításokat, kiegészítéseket tartalmaz a 2005. évi villamosenergia- és gázellátásról szóló törvény (*Energiewirtschaftsgesetz*), a 2007. évi televíziós műsorszolgáltatókról szóló törvény (*Telemediengesetz*), a 2004. évi telekommunikációs törvény (*Telekommunikationsgesetz*), illetve az 1985. évi Atomtörvény (*Gesetz über die friedliche Verwendung der Kernenergie und den Schutz gegen ihre Gefahren, das Atomgesetz*) és egyéb más törvények tekintetében is.²² E törvénymódosítások közös jellemzője, hogy egységesen a Szövetségi Informatikai Biztonsági Hivatal irányába írnak elő jelentési kötelezettséget, valamint a felsorolt első két törvény esetében minimumkövetelményeket és biztonsági előírásokat határoznak meg az EIR-ek vonatkozásában.²³

Felmerül a kérdés, hogy a tagországok kritikus infrastruktúravédelmi szabályozásának egységesítését és azonos nemzeti biztonsági szintek elérését célzó NIS Irányelv milyen változásokat hozott a német szabályzóknak. Ugyanis, ahogy fentebb bemutatásra került, a NIS Irányelv szakított a nemzetközi normákkal, és kritikus rendszerek, rendszerelemek helyett alapvető szolgáltatásokat nyújtó szolgáltatókat határoz meg. A NIS Irányelv megjelenésekor a kritikus infrastruktúravédelemre fókuszáló 2015Kibertv. már hatályban volt, és lefektette azokat a magas biztonsági követelményi alapokat, amelyekre a NIS Irányelv is irányult.²⁴ Következésképp az Irányelv nemzeti szintű átültetése csupán mérsékelten módosította a BSI.tv.-t a kritikus infrastruktúravédelem területén, mellőzve az alapvető szolgáltatásokat nyújtó szereplők fogalomrendszerének implementálását.²⁵

Infrastrukturen. Europäische und deutsche Regulierung – ein Überblick. Datenschutz und Datensicherheit, 42. évfolyam 4. szám, 2018, p. 211.

²⁰ SCHALLBRUCH, Martin: Das IT-Sicherheitsgesetz 2.0. – Befugnisse des BSI und Schutz der Bundesverwaltung – Neue Rechtslage im IT-Sicherheitsrecht (Teil II). Computer und Recht, 37. évfolyam 8. szám, 2021, p. 516.

²¹ A rendelet módosítása 2022. január 1-én lépett hatályba.

²² Szövetségi Informatikai Biztonsági Hivatal: Das IT-Sicherheitsgesetz. Kritische Infrastrukturen schützen. https://www.bsi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/BSI/Publikationen/Broschueren/IT-Sicherheitsgesetz.pdf?__blob=publicationFile&v=1; letöltés: 2022.10.16.

²³ KIPKER, Dennis-Kenji – PFEIL, David: IT-Sicherheitsgesetz in Theorie und Praxis. Was Betreiber (wirklich) beachten müssen. Eine interdisziplinäre Fallstudie. Datenschutz und Sicherheit, 40. évfolyam 12. szám, 2016, p. 810.

²⁴ Uo. p. 811.

²⁵ Szövetségi Informatikai Biztonsági Hivatal honlapja: Gesetz zur Umsetzung der NIS-Richtlinie. <https://www.bsi.bund.de/DE/Das-BSI/Auftrag/Gesetze-und-Verordnungen/NIS-Richtlinie/nis-richtlinie.html>; letöltés: 2022.10.16.

A fentiekén túl fontos megemlíteni, hogy a várhatóan a közeljövőben megjelenő²⁶ és a NIS Irányelv helyébe lépő módosított kiberbiztonsági irányelv (a továbbiakban: NIS 2 Irányelv) szerinti szektoroknak való megfelelésre (is) tekintettel a 2021Kiber.tv. már bevezette az ún. különös közérdekhez fűződő vállalatok (*Unternehmen im besonderen öffentlichen Interesse*) kategóriáját. Ezek esetében a kritikus infrastruktúrákhoz hasonlóan az általuk üzemeltetett EIR-ek biztonságával összefüggő követelmények kerülnek előírásra, ezek azonban nem érik el a kritikus infrastruktúrákkal szemben támasztott követelmények szintjét. Különös közérdekhez fűződő vállalatnak minősülnek: a) a védelmi iparban tevékenykedő, valamint a minősített adatokat kezelő gazdasági szereplők; b) azok a vállalatok, amelyek magas hozzáadott értékük miatt különös gazdasági jelentőséggel bírnak; c) azok a vállalatok, amelyek a károsanyag kibocsájtásról szóló szövetségi törvény végrehajtásáról szóló 12. rendelet (*Zwölfte Verordnung zur Durchführung des Bundes-Immissionsschutzgesetzes*) értelmében a BSI hatálya alá esnek. Kritikaként fogalmazódott meg ugyanakkor a bevezetett rendelkezés vonatkozásában, hogy egyfelől pontos, objektív kritériumok nem kerültek meghatározásra, így nem egyértelmű az alkalmazás köre, másfelől, hogy a szabályozás figyelmen kívül hagyja az érintett gazdasági szereplők nemzetközi piaci tevékenységét azzal, hogy a hatálya kizárólag a német vállalatokra terjed ki, azok külföldi beszállítóira nem.²⁷

3.2. A kritikus (információs) infrastruktúrák kijelölésének német rendszere

Németország központi kibervédelmi szerve a Szövetségi Informatikai Biztonsági Hivatal (BSI), amely nevéből adódóan szövetségi szinten látja el az ország informatikai biztonsági védelmét. Tevékenységének elsődleges jogalapja a BSI.tv., amely kiegészülve a BSI.Vhr.-rel teljeskörűen szabályozza – többek között – a kritikus infrastruktúrák EIR-einek védelmét.

A BSI.tv. 2. § (10) bekezdése tartalmazza a kritikus infrastruktúrák meghatározását, ezzel kijelölve kritikusnak minősítésük alapvető feltételeit, illetve az egyes ágazatokat. A BSI.Vhr.-ben meghatározott ágazati kritériumok mellett a BSI.tv. alapvető („horizontális”) kritériumai, hogy az infrastruktúra működése a közösség számára nagy jelentőséggel bírjon, mivel annak kiesése vagy akadályoztatása jelentős ellátási elégtelenséghez vagy a közbiztonság veszélyeztetéséhez vezetne. A jogszabály által meghatározott szektorok a következők:

- energia;
- számítástechnika és telekommunikáció;
- szállítás és közlekedés;
- egészség;
- víz;

²⁶ A kézirat lezárásakor a NIS 2 Irányelv végleges szövegezése még nem került elfogadásra, ami azonban még 2022-ben megtörténhet.

²⁷ Bundesverband der Deutschen Industrie: Stellungnahme zum Diskussionsentwurf vom 2. Dezember 2020 für ein Zweites Gesetz zur Erhöhung der Sicherheit informationstechnischer Systeme. IT-Sicherheitsgesetz 2.0.
https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/gesetzgebungsverfahren/DE/Downloads/stellungnahmen/entwurf-zweites-it-sicherheitsgesetz/bdi.pdf?__blob=publicationFile&v=2. letöltés: 2022.10.16. 18.

- élelmiszer;
- pénzügy és biztosítás;
- települési hulladékelszállítás.

A felsorolás utolsó elemével a BSI.tv. – szintén a NIS 2-ben foglaltakra is tekintettel – a 2021Kiber.tv. részeként került kiegészítésre, mely a koronavírus világjárvány során bekövetkezett nehézségekre vezethető vissza.²⁸

A BSI.tv. 2. § (10) bekezdése szerinti általános kritériumok mellett a részletszabályozásokat a BSI.Vhr. tartalmazza, amelynek legfrissebb módosításáról 2021. augusztus 18-án született döntés, a módosított rendelet 2022. január 1-jén lépett hatályba.

A BSI.Vhr. a BSI.tv.-ben foglaltakkal összhangban megjelöli az egyes kritikus infrastruktúra-ágazatokat és -alágazatokat, valamint a hozzájuk tartozó, kritikusnak tekintendő szolgáltatásokat is. Továbbá definiálja az egyes ágazatok létesítményeit, berendezéseit, illetve a rendelet 1. mellékletében ágazatonként meghatározza azon küszöbértékeket (illetve azok számítási képletét), amelyek elérése esetén egy infrastruktúra kritikusnak tekinthető, és ezáltal a BSI.tv.-ben foglaltak szerinti kötelezettségek terhelik az általa működtetett EIR-ek vonatkozásában. A kritikus infrastruktúrák üzemeltetőinek legalább két évente jelentési, illetve bizonyítási kötelezettségük van a BSI felé a konkrét esetben alkalmazandó biztonságtechnikai követelményeknek való megfelelés tekintetében. Megjegyzendő, hogy a BSI.tv. szövegezése értelmében a „a tudomány jelenlegi állásának” megfelelően kell eljárni. A konkrét hálózat- és információbiztonsági követelményrendszer helyett alkalmazott tágabb keretek biztosítják a szabályozás időtállóságát, ugyanakkor ez azt is jelenti, hogy a világ technológiai fejlődésével az üzemeltetőkkel szemben támasztott az elvárások is folyamatosan változnak. Mindig csak az aktuális pillanatban, vagy eseti jelleggel, utólagosan állapítható meg a tudomány jelenlegi állása.²⁹

Általánosan megállapítható, hogy a BSI.Vhr. módosítása a küszöbértékek csökkentésével, valamint a fogalommeghatározások tágításával járt, ezáltal kiterjesztve a rendelet hatályát.

4. Következtetések és összegzés

Számottevő eltérés mutatkozik a NIS Irányelv nemzeti jogrendbe történő implementálásában. Míg a német jogalkotó elkerülte az Irányelv által megfogalmazott új terminológiát és apróbb pontosításokkal eleget tett az átültetési kötelezettségének, megtartva a kritikus infrastruktúrák fogalommeghatározását, addig hazánkban a létfontosságú rendszerek és létesítmények mellett megjelentek az alapvető szolgáltatást nyújtó szereplők is, amivel így egyfajta párhuzamosság alakult ki terminológiai értelemben.

²⁸ Bundesverband der Deutschen Industrie: Stellungnahme zum Diskussionsentwurf vom 2. Dezember 2020 für ein Zweites Gesetz zur Erhöhung der Sicherheit informationstechnischer Systeme. IT-Sicherheitsgesetz 2.0. p. 15.

²⁹ Uo. p. 20.

A hatályos jogszabályi szövegezés egyértelműen arra törekszik, hogy amennyiben egy rendszer elem létfontosságúként kijelölésre kerül, akkor annak üzemeltetője is azonosításra kerüljön alapvető szolgáltatást nyújtó szereplőként, ez a jelenlegi követelményrendszerben azonban nem minden esetben lehetséges. Sőt, ahogy fentebb bemutatásra került, bizonyos esetekben még az önálló azonosítás is nehézségekbe ütközik, annak ellenére, hogy az érintett üzemeltető nyilvánvalóan kritikusnak tekinthető EIR üzemeltetését végzi.

A szerző véleménye szerint javasolt a terület szabályozásának felülvizsgálata, korszerűsítése. Egyfelől azon okból, hogy a kritikus infrastruktúrávédelem általános jogszabályi környezetének kialakítása megelőzte a vonatkozó hálózat- és információbiztonsági rendelkezések megalkotását, amire tekintettel akkor nem tudott megfelelő hangsúlyt kapni a kritikus (információs) infrastruktúrák kibervédelme, noha az elmúlt évtized bizonyítja, hogy a hatékony kibervédelem elképzelhetetlen az ország kritikus infrastruktúráinak megfelelő védelme nélkül.

Másfelől nem jelent előnyt a kétfajta azonosítási és nyilvántartási rendszer egyidejű fenntartása, sőt e kettőség a jogalkalmazásban csak tovább fokozza a kritikus információinfrastruktúra-védelem területén gyakran jelentkező bizonytalanságot. A terület átláthatóságának, a jogalkalmazás megkönnyítésének és az általános jogbiztonság növelése érdekében – a szerző álláspontja szerint – a kettős rendszer megszüntetése javasolt. Ezen felül szükséges a horizontális, de főként az ágazati kritériumok megújítása, hogy a jelenlegihez képest lehetőség szerint szélesebb körben lehessen rendszerelemeket létfontosságúként kijelölni, és így az esetükben adekvát hálózat- és információbiztonsági minimumkövetelményeket érvényesíteni.

Bár az elmúlt évek során az Ibtv., valamint az Lrtv. – és végrehajtási rendeleteik – számos kisebb-nagyobb módosításon estek át, melyek mind elősegítették a szabályozás korszerűsítését, mégis egy átfogó, a terület egészét érintő törvénymódosítási csomaggal nyílna lehetőség arra, hogy az eddigi tapasztalatokat felhasználva és az esetleges hiányosságokat szem előtt tartva a hazai kibertér védelmi szabályrendszere megújuljon, időtállóbbá váljon, ugyanakkor reagáljon a legújabb kiberfenyegetettségekre.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 2009. évi Szövetségi Informatikai Biztonsági Hivatalról szóló törvény (*Gesetz über das Bundesamt für Sicherheit in der Informationstechnik*). https://www.gesetze-im-internet.de/bsig_2009/BJNR282110009.html; letöltés: 2022.10.23.
- 2012. évi CLXVI. törvény a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200166.tv>; letöltés: 2022.10.23.
- 2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300050.tv>; letöltés: 2022.10.23.
- 2015. évi kiberbiztonsági törvény (*Gesetz zur Erhöhung der Sicherheit informationstechnischer Systeme*). https://www.bgb1.de/xaver/bgb1/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGB1&jumpTo=bgb11

15s1324.pdf#__bgbl__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl115s1324.pdf%27%5D__1666531037233; letöltés: 2022.10.23.

- 2016. évi Kibervédelmi Stratégia (*Cyber-Sicherheitsstrategie für Deutschland 2016*). <https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/publikationen/cyber-sicherheitsstrategie-fuer-deutschland-2016-735856>; letöltés: 2022.10.23.
- 2017. évi Szövetségi Átültetési Terv (*Umsetzungsplan Bund 2017 – Leitlinie für Informationssicherheit in der Bundesverwaltung*). https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/DE/publikationen/themen/it-digitalpolitik/up-bund-2017.pdf?__blob=publicationFile&v=3; letöltés: 2022.10.23.
- 2021. évi kiberbiztonsági törvény (*Zweites Gesetz zur Erhöhung der Sicherheit informationstechnischer Systeme, IT-Sicherheitsgesetz 2.0.*). https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&jumpTo=bgbl121s1122.pdf#__bgbl__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl121s1122.pdf%27%5D__1666531173347; letöltés: 2022.10.23.
- 2021. évi Kibervédelmi Stratégia (*Cyber-Sicherheitsstrategie für Deutschland 2021*). <https://www.bmi.bund.de/DE/themen/it-und-digitalpolitik/it-und-cybersicherheit/cyber-sicherheitsstrategie/cyber-sicherheitsstrategie-node.html>; letöltés: 2022.10.23.
- 249/2017. (IX. 5.) Korm. rendelet az infokommunikációs technológiák ágazathoz kapcsolódó létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1700249.KOR>; letöltés: 2022.10.23.
- 270/2018. (XII. 20.) Korm. rendelet az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások elektronikus információbiztonságának felügyeletéről és a biztonsági eseményekkel kapcsolatos eljárásrendről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1800270.KOR>; letöltés: 2022.10.23.
- 65/2013. (III. 8.) Korm. rendelet a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény végrehajtásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300065.kor>; letöltés: 2022.10.23.
- A BSI-törvény szerinti kritikus infrastruktúrák meghatározásáról szóló rendelet (*Verordnung zur Bestimmung Kritischer Infrastrukturen nach dem BSI-Gesetz*). <https://www.gesetze-im-internet.de/bsi-kritisv/BJNR095800016.html>; letöltés: 2022.10.23.
- Arbeitsgruppe KRITIS: BMI gefährdet die Umsetzung des Onlinezugangsgesetzes. <https://ag.kritis.info/tag/staat-und-verwaltung/>; letöltés: 2022.10.16.
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) a hálózati és információs rendszerek biztonságának az egész Unióban egységesen magas szintjét biztosító intézkedésekről szóló 2016/1148 irányelve. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32016L1148>; letöltés: 2022.10.23.
- Az Európai Parlament és Tanács 2016/679 Rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:32016R0679>; letöltés: 2022.10.23.
- BÓDI Antal – JERABEK György – KRASZNAVY Csaba – TÓTH Kornél: Az Ibtv. gyakorlata. Éves továbbképzés felelős személy számára 2020. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/static/pdfs/web/viewer.html?file=https://tudasportal.uni->

nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/15928/Az%20Ibtv.%20gyakorlata%20Eves%20tovabbkepzes%20felelos%20szemely.pdf?sequence=3&isAllowed=y; letöltés: 2022.10.16.

- BODÓ Attila Pál: Törvényi szabályozás. In: BODÓ Attila Pál (szerk.): Információbiztonsági jogi ismeretek vezetőknek. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2014.
- BONNYAI Tünde: Úton a kritikus információs infrastruktúrák azonosítása és védelmük kialakítása felé. Hadmérnök, 7. évfolyam 2. szám, 2012, pp. 90–105.
- Bundesverband der Deutschen Industrie: Stellungnahme zum Diskussionsentwurf vom 2. Dezember 2020 für ein Zweites Gesetz zur Erhöhung der Sicherheit informationstechnischer Systeme. IT-Sicherheitsgesetz 2.0.; https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/gesetzgebungsverfahren/DE/Downloads/stellungnahmen/entwurf-zweites-it-sicherheitsgesetz/bdi.pdf?__blob=publicationFile&v=2; letöltés: 2022.10.16.
- DELY Péter: A kritikus infrastruktúrávédelmének hazai jogszabályi környezete. Hadmérnök, 12. évfolyam 3. szám, 2017, pp. 188–197.
- Deutschlandfunk: BSI soll ausgebaut werden / Kritik am Entwurf zum IT-Sicherheitsgesetz 2.0. <https://www.deutschlandfunk.de/bsi-soll-ausgebaut-werden-kritik-am-entwurf-zum-it-100.html>; letöltés: 2022.10.16.
- DÜRIG, Markus – FISCHER, Matthias: Cybersicherheit in Kritischen Infrastrukturen. Europäische und deutsche Regulierung – ein Überblick. Datenschutz und Datensicherheit, 42. évfolyam 4. szám, 2018, pp. 209–213.
- GITTER, Rotraud – MEIBNER, Alexander – SPAUSCHUS, Philipp: Das IT-Sicherheitsgesetz. Sicherheit und Datenschutz – gemeinsames Ziel oder Widerspruch? Datenschutz und Sicherheit, 40. évfolyam 1. szám, 2016, pp. 7–11.
- GRUDZIEN, Waldemar: IT-Sicherheitsgesetz – Gedanken zur Implementierung. Datenschutz und Sicherheit, 40. évfolyam 1. szám, 2016, pp. 29–33.
- GUITTON, Clement: Cyber insecurity as a national threat: overreaction from Germany, France and the UK? European Security, 22. évfolyam 1. szám, pp. 21–35.
- HAIG Zsolt: Kritikus infrastruktúrák és kritikus információs infrastruktúrák. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2012. https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/kritikus_infrastrukturak.pdf; letöltés: 2022.10.23.
- JORZIG, Alexandra – SARANGI, Frank: IT-Sicherheitsgesetz/BSI Gesetz. In: JORZIG, Alexandra – SARANGI, Frank: Digitalisierung im Gesundheitswesen. Ein kompakter Streifzug durch Recht, Technik und Ethik. Springer Berlin Heidelberg, Berlin, 2020, pp. 81–93.
- KIPKER, Dennis-Kenji – PFEIL, David: IT-Sicherheitsgesetz in Theorie und Praxis. Was Betreiber (wirklich) beachten müssen. Eine interdisziplinäre Fallstudie. Datenschutz und Sicherheit, 40. évfolyam 12. szám, 2016, pp. 810–814.
- KOVÁCS László – KRASZNAY Csaba: Digitális Mohács 2.0: kibertámadások és kibervédelem a szakértők szerint. Nemzet és Biztonság, 10. évfolyam 1. szám, 2017, pp. 3–16.

- KOVÁCS László: A kibertér védelme. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
<https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/Kov%C3%A1cs%20L%C3%A1szl%C3%B3.pdf>; letöltés: 2022.10.23.
- KOVÁCS László: Kiberbiztonság és stratégia. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
http://kovacsx.hu/download/books/KovacsLaszlo_A_kiberbiztonsag_es_strategia.pdf;
letöltés: 2022.10.23.
- KÖNEN, Andreas: IT-Sicherheit gesetzlich geregelt. Kooperationen gestalten, Umsetzung steuern. Datenschutz und Sicherheit, 40. évfolyam 1. szám, 2016, pp. 12–16.
- MOLNÁR Dóra: Kiberbiztonság Németországban – pillanatkép a német digitális térről. Nemzet és Biztonság, 11. évfolyam 1. szám, 2018, pp. 142–156.
- MOLNÁR Dóra: Törékeny nagyhatalmiság: a kiberbiztonság. Az európai kibertér brit, német és francia szegmensei. Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Budapest, 2019.
https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14285/Torekeny_nagyhatalmisag_2019.pdf?sequence=1; letöltés: 2022.10.23.
- MUHA Lajos – KRASZNAY, Csaba: Az elektronikus információs rendszerek biztonságának menedzselése. Nemzeti Közszerológálati Egyetem. Vezető és Továbbképzési Központ, 2018.
<https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/7135/Az%20elektronikus%20inform%C3%A1ci%C3%B3s%20rendszerek%20biztons%C3%A1g%C3%A1nak%20menedzsel%C3%A9sej%C3%B3.pdf?sequence=5&isAllowed=y>; letöltés: 2022.10.23.
- MUHA Lajos: A kritikus információs infrastruktúrák védelme. RelNet Technológia Kft., Budapest, 2015.
http://real.mtak.hu/78935/1/A_kritikus_informacios_infrastrukturak_vedelme_u.pdf;
letöltés: 2022.10.23
- MUNK Sándor: Kritikus információs infrastruktúrákhoz kapcsolódó, sajátos katonai (védelmi szférabeli) képességeket igénylő feladatok. Hadmérnök, III. évfolyam 3. szám, 2008, pp. 130–146.
- Német Belügyminisztérium honlapja: Entwurf eines Zweiten Gesetzes zur Erhöhung der Sicherheit informationstechnischer Systeme (IT-Sicherheitsgesetz 2.0).
<https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/gesetzgebungsverfahren/DE/entwurf-zweites-it-sicherheitsgesetz.html>; letöltés: 2022.10.16.
- Német Belügyminisztérium honlapja: Nationale Strategie zum Schutz Kritischer Infrastrukturen (KRITIS-STRATEGIE).
<https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/DE/publikationen/themen/bevoelkerungsschutz/kritis.html>; letöltés: 2022.10.16.
- Német Kiberbiztonsági Stratégia 2021.
https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/DE/veroeffentlichungen/2021/09/cyber-sicherheitsstrategie-2021.pdf;jsessionid=F9F1AEDDD8FFB69893DC0466BE6C8F72.2_cid287?__blob=publicationFile&v=2; letöltés: 2022.10.16.
- Polgári Védelmi és Katasztrófavédelmi Szövetségi Hivatal honlapja: Informationstechnik und Telekommunikation. <https://www.bbk.bund.de/DE/Themen/Kritische-Infrastrukturen/Sektoren-Branchen/Informationstechnik->

Telekommunikation/informationstechnik-telekommunikation_node.html;
letöltés: 2022.10.16.

- SCHALLBRUCH, Martin: Das IT-Sicherheitsgesetz 2.0 – Befugnisse des BSI und Schutz der Bundesverwaltung – Neue Rechtslage im IT-Sicherheitsrecht (Teil II). Computer und Recht, 37. évfolyam 8. szám, 2021, pp. 516–523.
- SZÁDECZKY Tamás: Governmental Regulation of Cybersecurity in the EU and Hungary after 2001. AARMS, 19. évfolyam 1. szám, 2020, pp. 83–93.
- SZÁDECZKY Tamás: Information Security Law and Strategy in Hungary. AARMS, 14. évfolyam 4. szám, 2015, pp. 281–289.
- Szövetségi Informatikai Biztonsági Hivatal honlapja: Gesetz zur Erhöhung der Sicherheit informationstechnischer Systeme (IT-Sicherheitsgesetz 1.0). https://www.bsi.bund.de/DE/Das-BSI/Auftrag/Gesetze-und-Verordnungen/IT-SiG/1-0/it_sig-1-0_node.html; letöltés: 2022.10.16.
- Szövetségi Informatikai Biztonsági Hivatal honlapja: Branchenspezifische Sicherheitsstandards (B3S). https://www.bsi.bund.de/DE/Themen/KRITIS-und-regulierte-Unternehmen/Kritische-Infrastrukturen/Allgemeine-Infos-zu-KRITIS/Stand-der-Technik-umsetzen/Branchenspezifische-Sicherheitsstandards-B3S/branchenspezifische-sicherheitsstandards-b3s_node.html?sessionid=8298C08E903757054DB695A76D110718.internet482; letöltés: 2022.10.16.
- Szövetségi Informatikai Biztonsági Hivatal honlapja: Gesetz zur Umsetzung der NIS-Richtlinie. <https://www.bsi.bund.de/DE/Das-BSI/Auftrag/Gesetze-und-Verordnungen/NIS-Richtlinie/nis-richtlinie.html>; letöltés: 2022.10.16.
- Szövetségi Informatikai Biztonsági Hivatal: Das IT-Sicherheitsgesetz. Kritische Infrastrukturen schützen. https://www.bsi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/BSI/Publikationen/Broschueren/IT-Sicherheitsgesetz.pdf?__blob=publicationFile&v=1; letöltés: 2022.10.16.
- TIKOS Anita: A magyar kibervédelemmel kapcsolatos szabályozás aktuális kérdései. In: BONNYAI Tünde – DANYEK Miklós – GÖRGEY Péter – KRISKÓ Edina – MOLNÁR Anna – TIKOS Anita: Kritikus információs infrastruktúrák védelme. Éves továbbképzés az elektronikus információs rendszer biztonságáért felelős személy számára 2019. pp. 8–34. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet, Budapest, 2019. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/13803/Kritikus%20informacios%20infrastrukturarak%20vedelme_Eves%20tovabbkepzes_felelos%20szemely.pdf?sequence=3; letöltés: 2022.10.16.
- ZEDLER, Dominika: Zur strategischen Planung von cyber security in Deutschland. Springer Fachmedien Wiesbaden, 10. évfolyam 1. szám, 2017, pp. 67–85.
- ZINKE, Rebecca – ROGGE, Marko: Umsetzungsplan IT-Sicherheitsgesetz für kritische Infrastrukturen – eine Herausforderung. Wirtschaftsinformatik & Management, 8. évfolyam 4. szám, 2016, pp. 40–49.

TARKÓ ÁRON

A HUMINT³⁰ SZEREPE A NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOKNÁL ÉS A MAGÁNNYOMOZÁSBAN

Bevezetés

A nemzetbiztonsági szolgálatoknál és a magánnyomozóknál felértékelődött a HUMINT szerepe az információszerzésben. A nemzetbiztonsági szolgálatok az elmúlt 30 év során jelentős változáson mentek át, ez történt a magánnyomozással is. Érdemes megemlíteni, hogy az erők, eszközök, módszerek törvényi szabályozása folyamatosan változott a műveleti munkában. Az elmúlt évtizedekben a nemzetbiztonsági szolgálatok komoly technikai fejlesztést hajtottak végre, ami kisebb mértékben visszaszorította az emberi erőforrású hírszerzést, mivel technikai úton sokszor könnyebb volt az információk megszerzése. A nemzetbiztonsági tevékenység és a magánnyomozás törvényi szabályozását tekintve találhatók hasonlóságok és átfedések, de az információszerzés céljai és módszerei egymástól nagyon eltérnek. A nemzetbiztonsági szolgálatoknál mindig is használták a HUMINT-ot, és ott az információszerzési ágak szorosan együttműködnek egymással, mivel az információt több oldalról kell ellenőrizni, valamint ezáltal az értékelések megbízhatóbbak lehetnek.

„A hírszerzés alapvető feladata a más állami szervek eszközrendszerével nem hozzáférhető titkos és bizalmas információk megszerzése, ennek érdekében humán és technikai forrásokat használnak.”³¹

Az emberi erőforrással folytatott információszerzés a legrégebben alkalmazott módszer, amit már az ókorban is használtak az emberek. A HUMINT által végzett információszerzés pontosabb lehet, mivel több oldalról lehet ellenőrizni az információt, szemben a technikai eszközök által beszerzett információval, amely legtöbbször egyszeri és megismételhetetlen.

A magánnyomozás is a rendszerváltás után számos törvényi változáson ment keresztül. A magánnyomozásban előnyt élvez a humán erőforrás által beszerzett adat, mivel a magánnyomozói törvény nem engedi, hogy titkosszolgálati eszközöket vagy módszereket használjanak a munkavégzés során. A HUMINT területén dolgozó munkatársak sokféle funkciót látnak el a művelet végrehajtása és támogatása érdekében, ideértve a tudást, a nyílt és titkos információgyűjtő módszereket és az információforrásokat.

A HUMINT az információszerzésben

A HUMINT definiálására számtalan meghatározás létezik az egyszerűtől a bonyolultig. Az egyik meghatározás Thomas F. Troytól származik, aki szerint az „*az ellenség megismerése.*”³² A HUMINT-tevékenység tágabb értelmezésben jelent

³⁰ HUMINT: Human Intelligence, azaz emberi erőforrással folytatott hírszerzés.

³¹ Forrás: <https://www.mkih.hu/a-hirszerzes-forrasai.html>; letöltés: 2021.07.01.

³² Resperger István (szerk.): A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, p. 154.

oktatást, képzést, a tapasztalatok összegyűjtését és értékelését, de a hírszerzés érdekében folytatott kutatás-fejlesztést is.³³

A hírszerzés tudatos, tervszerű tevékenység, amely az állami szférából indul ki. A HUMINT középpontjában az áll, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok az emberi erőforrásból szerzik az információk jelentős részét. HUMINT-ot több területen lehet alkalmazni, mint például a magán- vagy az állami szférában. Célja, hogy az adatszerzők információkat és adatokat gyűjtsenek be emberektől, illetve az emberek által birtokolt dokumentumokból. A HUMINT tehát jelen van azoknál a szolgálatoknál is, ahol titkos információgyűjtést és nyílt forrású adatszerzést végeznek. A HUMINT olyan adatszerzési forma, amelynek során az információt kétoldalú kommunikálás útján lehet beszerezni.

Hírszerzési ciklusok

Vida Csaba egyik tanulmányában leírja a nemzetbiztonsági szolgálatok ciklusait, amelyek kitérnek arra is, hogy miként gyűjtik be az információt a szolgálatok.³⁴ Amennyiben a hírszerzési ciklusba hiba csúszik, azt megfelelően lehet korrigálni. A hírszerzési ciklusok során is alkalmaznak HUMINT-ot. A hírszerzés egy olyan komplex tevékenység, amely magában foglalja az információ rendszerét, illetve a beszerzett információk alapján támogatja a politikai döntéseket.³⁵ Az információigényeket a felhasználók határozzák meg, hogy milyen adatokra van szükségük, majd ezt az igényt a megfelelő illetékes hírszerző szolgálatnak megküldik. A hírszerzésnél az információkat értelmezik, elemzik, majd ezt követően elkezdődik maga a hírszerzés megtervezése, megszervezése. A kormány által megküldött kérdéseket a szolgálatoknak át kell dolgozniuk a megfelelő nyelvezetre.

A hírszerzési ciklusnak öt szakasza van, amelyek a következők: az első szakasz a tervezés és az irányítás, ami két szinten valósul meg: a kormányzati (feladat meghatározása, azaz a hírszerzési igény meghatározása) és a hírszerzési (a kormányzati igények teljesítése). A második szakasz maga az adat- és az információszerzés, aminek két fontos területe van: az emberi erőforrású információszerzés és a technikai információszerzés.³⁶ A harmadik szakasz a beérkezett adatok értékelése és elemzése. A beérkezett adatokat elemezni kell, és azután meg kell határozni, hogy van-e szükség újabb adatokra. A technika által beszerzett információkat is le kell ellenőrizni, hasonlóan a HUMINT-hoz. A negyedik szakasz a tájékoztatók összeállítása. Az ötödik szakasz során az információról tájékoztatni kell a felhasználót. A beszerzett adatok abban segítenek, hogy kormányzati,³⁷ gazdasági vagy bűnfelderítési tevékenységet támogatnak arra vonatkozóan, hogy az állami vezető megfelelő döntést tudjon hozni. Az emberi erőforrással folytatott információszerzés klasszikus értelemben vett

33 Forrás: <https://cmsadmin-pub.uni-nke.hu/document/nbi-uni-nke-hu/nemzetbiztonsagi-alapismeretek.original.pdf/letöltés>; letöltés: 2021.01.09.

34 Vida Csaba: Létezik-e még a hírszerzési ciklus? Felderítő Szemle XII. évfolyam 1. szám, 2013. szeptember-október, pp. 43–46.

³⁵ Uo.

36 Kobolka István (szerk.): Nemzetbiztonsági alapismeretek. Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Budapest, 2013, p. 145.

37 Vida (2013): i. m. pp. 43–46.

alkalmazhatóságából adódóan olyan közvetlen közlekedési vagy áttételek útján keletkező ismeretek felhasználásával és ellenőrzésével végzett felderítőtevékenységet tesz lehetővé, amelynek köszönhetően szélesebb körű információmennyiségre lehet szert tenni. Meglátásom szerint az emberi erőforrások információk beszerzése eredményesebb, mint több adatszerzési módszer.³⁸ A HUMINT képességét a nemzetbiztonsági szolgálatok tervszerűen, illetve szervezett formában használják fel.

A magánnyomozás keretében is az emberi erőforrás általi adatszerzéshez köthetők aktív és passzív módszerek, amelynek célja a megrendelő igényének megválaszolása.³⁹ A HUMINT olyan információkat gyűjt be, amelyekhez más egyéb információszerzési módszerrel nem lehet mindig hozzájutni. Az emberi erőforrások eszközeit a következő emberektől lehet beszerezni: az alkalmi adatszolgáltatóktól az együttműködőkön át a hivatalos hírszerzőkig. A HUMINT-forrás az a személy, akitől kapjuk vagy várhatjuk az információt. Ez származhat elsődleges és másodlagos forrásból, ilyen lehet például a média vagy egyéb kiadványok.

A HUMINT adatszerzési módszert törvények és belső utasítások szabályozzák. Az emberi erőforrással történő adatszerzés két módon történhet: az első a nyílt információs adatszerzés, ami alapvetően nyílt, de részben fedett állománnyal történik, viszont nyílt módszerek alkalmazásával. A második a védett, illetve a minősített információk megszerzése fedett állománnyal és titkos módszereknek az alkalmazásával történik.

Humán műveleti tevékenység

„A külkapcsolati és a katonai diplomácia műveleti tevékenysége (HUMINT) során titkos és bizalmas információk megszerzése érdekében humán forrásokat létesít külföldön, illetve belföldön. Az együttműködés során meg kell nyerni azokat a személyeket, akik a védett külföldi információk megszerzéséhez már meglévő, kialakítható lehetőségekkel rendelkeznek. Nagyon fontos, hogy az együttműködés során legyenek megfelelő alkalmi adatszolgáltatók. A két szolgálat a HUMINT-információ beszerzése során nehézségekkel szembesül. A humán együttműködői kör szervezése nagyon időigényes. A szolgálatoknak szembesülniük kell azzal a problémával, hogy a HUMINT-nak alkalmazkodnia kell technológiai fejlődéshez annak érdekében, hogy megfelelő módon tudjon információt gyűjteni.”⁴⁰

Nyílt/külkapcsolati

A külügyi diplomaták a Külügyminisztérium állományából, míg a katonadiplomaták a Honvédelmi Minisztérium állományából kerülnek a külképviseletekre. A diplomaták a nemzetközi szerződéseknek megfelelően folytathatnak információszerzést a saját szakterületükön. Természetesen a

³⁸ Resperger: i. m. p. 156.

³⁹ Vida Csaba: A nemzetbiztonsági szolgálatok nemzetközi együttműködése. In: Resperger István (szerk.): A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, pp. 140–143.

⁴⁰ Díhen Mihály: A magyar polgári hírszerzés előtt álló kihívások a 21. század elején. Nemzetbiztonsági Szemle 2020/1. szám, 47–61.

nemzetbiztonsági szolgálatok is alkalmazzák a külkapcsolati információszerzés ezen módját.

„A katonadiplomácia a védelemdiplomácia része, ami a nemzetközi katonai kapcsolatok (az államok fegyveres erői közötti kapcsolatok), illetve a védelmi érdekek érvényesítésével összefüggő tevékenységek A katonai attasé ennél fogva a diplomáciai külképviselet tevékenységébe illeszkedve a biztonságpolitika katonai összetevőjével – azaz a fegyveres erőkkel – kapcsolatos nemzetközi együttműködési, képviseleti, kommunikációs és információs feladatok végrehajtója, a védelmi érdekek képviselője és érvényesítője.”⁴¹

Mindkét területen hasonló erők, eszközök, módszerek segítségével gyűjtenek információt. Itt ki kell térni az 1961. évi Bécsi Konferencia záróokmányában és az ahhoz kapcsolódó *Bécsi szerződés a diplomáciai kapcsolatokról* című dokumentumban meghatározott feladatkörök diplomaták általi ellátására. Ezek az egymást kölcsönösen átható feladatkörök a következők:

- képviselet (reprezentáció);
- érdekvédelem;
- tárgyalás;
- tájékozódás és tájékoztatás;
- kapcsolattartás, kapcsolatfejlesztés.

A diplomaták a fenti legális eszközök igénybevételével tesznek kísérletet az adott országban az információk összegyűjtésére, amely során emberi erőforrással folytatott információszerzés módszereit alkalmazzák. A külkapcsolati HUMINT-tal folytatott információszerzés jellemzője, hogy az információszerző saját kilétét nem fedi, hanem saját identitását felfedve folytatja tevékenységét. Ehhez tartozik például, hogy a katonadiplomata saját egyenruhájában folytatja az információszerzést.

Leplezett (fedett)

A HUMINT második adatgyűjtési módszere az ügynöki információgyűjtés.⁴² A műveletek, operatív eljárások során folytatnak HUMINT-tevékenységet és az ügynök által lehet az információt begyűjteni. A HUMINT adatgyűjtési tevékenység során az ügynök kilétének minden esetben konspirálnak és fedettnak kell maradnia. Itt nagyon oda kell figyelni arra, hogy az ügynök kiléte titkos maradjon az információgyűjtés beszerzése során, illetve utána is, hogy a jövőben ismételtén tudjon információt gyűjteni.

A HUMINT-információszerzés során konspirált körülmények között történik az információgyűjtés. Ahhoz, hogy az ügynök konspirált körülmény között maradjon, ahhoz kell egy megfelelő legenda vagy ürügy. Az ügynök a HUMINT-tevékenysége során egyes esetekben elsődleges információforráshoz tud hozzájutni.

⁴¹ Dr. Sallai Imre ny. ezredes: *Katonadiplomácia és információszerzés. Felderítő Szemle* 2013//2. szám, pp. 15–16.

⁴² Regényi Kund (szerk.): *Információszerzés kapcsolati forrásai. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2019, pp. 8–13.*

Meghallgatás/Kihallgatás

A nemzetbiztonsági szolgálatok a munkájuk során használhatnak kihallgatást és meghallgatást. A kihallgatás során a nemzetbiztonsági szolgálatok sokkal szélesebb körű módszereket alkalmazhatnak, mint a rendvédelem területén, mivel céljuk is eltérő. Kihallgatást egyébként több hivatalos szervezet végezhet. A HUMINT adatszerzési módszer során arra van lehetőség, hogy a kihallgatás során információhoz lehessen jutni. A kihallgatás is támogathatja az országok érdekeit. Az Amerikai Egyesült Államok hírszerző szolgálatának⁴³ van egyedül nyílt anyaga a kihallgatási technikákról.⁴⁴ Hankiss Ágnes tanulmányában⁴⁵ leírja azt, hogy az amerikai titkosszolgálati kihallgatások során történnek olyan cselekmények, amelyek emberi jogokat sértettek. Véleményem szerint a nemzetbiztonsági szolgálatoknak arra is van legitimitásuk, hogy erőszakot kövessenek el a kihallgatott személlyel szemben, amelynek célja – az ország biztonságát garantáló – információ megszerzése. A kihallgatás során ennek ellenére az egyik legfontosabb feladat a jogszabályok és belső utasítások betartása. A kihallgatás során azonban volt olyan példa az amerikai szolgálatoknál, ami nem volt törvényes.

A HUMINT kezdete a magánnyomozásban

A magánnyomozók az emberi erőforrással folytatott információszerzést a rendőrségi törvényben⁴⁶ meghatározott keretek szerint végzik.⁴⁷ A magánnyomozók a HUMINT során a rendőrség által használt nyílt eljárást (büntetőeljárás) és a fedett (operatív) eljárást ötvözik. A rendőrségi nyílt eljárásokból átvett nyomozási cselekményeket, illetve az adatgyűjtési tevékenységet a nyílt információgyűjtésben használja a magánnyomozó. Ezek ismeretében részben veszi át a magánnyomozó a rendőrség által használt erőket, eszközöket és módszereket. Elmondható az is, hogy nyílt ügyből sokkal kevesebb van, mint a fedettből. Ennek oka, hogy a megbízások döntő többsége fedetten történik, mert ez biztosítja legjobban a nyomozás eredményességét és fedettségét. Az operatív eljárást két rendőrségi jogszabályi keret határozza meg: egyfelől az 1994. évi rendőrségi törvény, másfelől a B2/2013. (1.31.) BM-utasítás.⁴⁸ A BM utasításban leírt módszerek alapján végzi munkáját a magánnyomozó. Az operatív eljárás a rendőrség keretében – ahogy benne van a nevében – fedetten és titkosan zajlik, hasonlóan a magánnyomozáshoz. A magánnyomozáshoz több dolgot is átvettek a fent említett BM-utasításból, mint például a legenda, az ürügy alkalmazása, illetve a konspirációs⁴⁹ szabályoknak a betartása. A magánnyomozók a kriminalisztika tudományából átvett módszereket használják fel, ilyen például a krimináltaktika, kriminálmetodika, krimináltechnika.

⁴³ Központi Hírszerző Ügynökség - CIA (Central Intelligence Agency).

⁴⁴ Hankiss Ágnes: Kihallgatási technikák (Terror és Elhárítás, 2017/1–2. szám.
http://real.mtak.hu/112358/1/EPA02932_terror_elharitas_2017_1-2_102-113.pdf;
letöltés: 2021.01.12.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről.

⁴⁷ A BM-utasítás „Korlátozott terjesztésű!” dokumentum. Az utasítás tartalmát lásd Kobilka: i. m. p. 158.

⁴⁸ Resperger: i. m.; Takács Tibor: ORFK Bűnügyi Szolgálat. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, pp. 296–297.

⁴⁹ A nyomozó kilétének a fedettsége.

Az operatív eljárás során⁵⁰ a rendőrség titkos információt gyűjt, aminek a főbb szempontjai a fedettség, a titkosság és a konspiráltság. A magánnyomozó ugyanezen elvek szerint megy végig egy adott nyomozásban. Az ügy során a magánnyomozónak dokumentálnia kell a munkát: képet, video- és hangfelvételt készít.

Az emberi erőforrás fogalmára nincs külön meghatározás a magánnyomozás szakmájában. A magánnyomozók a HUMINT-információszerzést és annak módszerét a rendőrségtől és a nemzetbiztonsági szolgálatoktól vették át. A HUMINT a magánnyomozás középpontjában áll, mint az emberi források eszköze, amiből a fedett nyomozások beszerezik az információt. A HUMINT arra szolgál, hogy a magánnyomozók adatokat gyűjtsenek be a megfelelő emberektől, valamint az emberek által használt dokumentumokból és forrásokból.

Az információt a beszerzése után elemezni és értékelni kell, hogy a megadott információigényt kiszolgálja. Abban az esetben, ha ez nem sikerül, akkor pótolni kell további információkkal. A magánnyomozás egy olyan nyomozási tevékenység, amely azt a célt szolgálja, hogy a beszerzett információ után elősegítse az ügyfél jövőbeni gondolkodásmódját és döntését. Az információigényeket az ügyfél határozza meg, hogy pontosan milyen típusú információkra van szüksége. A magánnyomozás során az ügyféltől kapott információkat tartalmilag át kell nézni és vissza kell ellenőrizni. Az ügyfél által megküldött információkat a nyomozó nyelvére kell átírni.

Az információszerzésnek van egy sajátos folyamata, amely a következők szerint alakul: az első lépés, hogy meg kell tervezni, miként lehet beszerezni az információt és kitől. A következő lépés maga az információszerzés – emberi alkalmazásban. A harmadik lépcső esetén már rendelkezésre áll az információ, azt értékelni és elemezni kell. Az elemzés során meg lehet állapítani, hogy megfelelő nyomozási adat került-e beszerzésre.

Abban az esetben, ha ez nem sikerült volna teljesen, akkor azt az elemzésből fogjuk megtudni, hogy milyen adatra van még szükségünk az adott ügyben. Minden beszerzett információt több oldalról vissza kell ellenőrizni.⁵¹ A negyedik lépés során már minden információ a rendelkezésünkre áll, amit egy jelentés (okirat) formájában az ügyfélnek továbbítunk. Az utolsó lépés az ügyfél tájékoztatása az információk beszerzéséről. A folyamat irányítását a magánnyomozó irányítja és a végrehajtást az adatszerzésben a nyomozó hajtja végre.

A magánnyomozásban a HUMINT-nak nagy szerepe lenne, ha a jogszabályok megengednék a titkosszolgálati eszközök használatát, ugyanis sokszor az információ másképp nem szerezhető be. A HUMINT arra szolgál a nyomozás során, hogy széles körű információmenyiségre tudjunk szert tenni, amit majd a nyomozási folyamat végén szelektálunk. A HUMINT során olyan információkat szerzünk be, amilyeneket más adatszerző módszerrel nem lehet megvalósítani. A HUMINT-forrás az a személy, akitől kapjuk az információt. Az emberi forrás lehet olyan személy, akitől várható olyan információ, amely elősegíti a nyomozást. Az

⁵⁰ 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.) 7/B §.

⁵¹ Sasvári Rudolf: A klasszikus magánnyomozástan. Alfa Communication, Budapest, 2000, pp. 47–53.

információ származhat több oldalról, mint például elsődleges információ útján, hallomásból stb. A magánnyomozásban a nyílt forrású adatszerzés során kevés esetben történik HUMINT alkalmazása, mert azok többségét fedett módszerekkel hajtják végre. Az ügyek 80%-ában fedetten végzik a HUMINT-ot.

A HUMINT munkafolyamatai a magánnyomozásban

A nyomozás során meg kell tervezni a munkafolyamatokat. A nyomozás tervezésének első lépése, hogy meg kell pontosan határozni azokat a feladatokat, amelyeket az ügy során kell végeznünk. Ezt követően elkezdődik a nyomozás végrehajtása.

A magánnyomozás során gyakran sor kerül a klasszikus megfigyelésre, ami elősegíti, hogy még több értékes információhoz jussunk a célszemély környezetéről és mozgásáról. A figyelésnek a legtöbbit alkalmazott fajtái az álló-, illetve a mozgó figyelés. *Álló figyelés* esetén közelről meg lehet figyelni a célszemély mozgását, illetve a vele kapcsolatban álló személyeket. Ez történhet gépjárműből, kerékpár segítségével és gyalogos formában. *Mozgó figyelés* esetén is tulajdonképpen az előbb felsorolt eszközök segítségével történik a figyelés, azzal a különbséggel, hogy több emberi erőforrást és gépjárművet kell bevonni.

A magánnyomozásban nincs arra lehetőség, hogy pénzért vásároljunk információt. A magánnyomozóknál nagyon jól működik az információcsere nemzetközi szinten abban az esetben, ha külföldi személyről szeretne megtudni alapinformációt, ugyanis ezt a Nemzetközi Detektív Szövetség biztosítja a magánnyomozók számára. Az adatszerzés során az a legfontosabb, hogy az adatvédelmi törvény kritériumainak meg kell felelni és a beszerzett információ a megfelelő személy kezébe jusson. Ez a folyamat akkor eredményes, ha a nyomozó az információgyűjtés során eltitkolja kilétét, valamint olyan legendát és ürügyet talál ki, amelyek elősegítik a számára szükséges információ megszerzését.

A HUMINT törvényi szabályozása a magánnyomozásban

A magánnyomozásban is alkalmazzák az emberi erőforrású információszerzés módszerét, például az adatgyűjtést – főleg a terepen végrehajtott kutatómunkában. A magánnyomozó akkor gyűjthet adatot, ha a megbízó erre feljogosítja. A magánnyomozók munkáját a 2005. évi CXXXIII. számú, a személy- és vagyonvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenység szabályairól szóló törvény határozza meg. A nyomozás egy olyan elméleti és gyakorlati tevékenység, amely során a HUMINT lehetőségeit szokták használni. A civil szférában (magánnyomozásban) nincsen olyan törvény vagy utasítás, amely konkrétan szabályozná a HUMINT-tevékenységet. A magánnyomozók általában volt rendőrök, akik a munkájuk során megszerzett tapasztalatokat használják fel. A HUMINT alkalmazásához azonban előkészületre van szükség, amely tartalmazza az információ beszerzéséhez szolgáló kutatást, vagyis a sajtótermékek, internet, rádió és közlemények elemzését.⁵² A HUMINT esetében van arra mód, hogy technikai

⁵² Mészáros Bence: A kriminalisztika és a magánnyomozás. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVI. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2015, pp. 135–136.

eszközöket is használjunk, viszont ezeknek a száma a törvényi előírások miatt korlátozott. A magánnyomozók az adatszerzést fedetten és nyíltan végzik, de nagy többségében az emberi erőforrással történő adatszerzést zömmel fedetten hajtják végre. A megbízó mondja meg, hogy milyen adatra és információra van szüksége, azt a megbízási szerződésben rögzítik. Az információ megszerzéséhez meg kell tervezni azt, hogy milyen információra van szükség, illetve milyen legendát, ürügyet kell használni hozzá. A humánerőforráson alapuló felderítőtevékenységeknek lehetnek alkalmi vagy eseti együttműködői. Amikor együttműködő személyt vonunk be, akkor ez csak lojálisítás alapján történhet.

Az emberi erőforrás információs adatszerző folyamata a magánnyomozásban

Az első lépés a tervezés és a felkészülés. A nyomozás első eleme a feladatszabás, ami meghatározza a nyomozónak, hogy milyen erőforrásra van szüksége. Az emberi erőforrást használhatjuk belföldön és külföldön egyaránt. A feltételek megteremtése, a feladat sokoldalú, egyben eltérő a nemzetbiztonsági céloktól, viszont módszerében hasonló, mivel a feladat jellege megköveteli, hogy új pozíciókat kell kialakítani és új forrásokat kell megteremteni az adott ügghöz. A feltételeket a magánnyomozásban az adott ügy szabja meg, mert az határozza meg, hogy milyen információt kell megszerezni. A kapcsolatépítés során a magánnyomozó civil emberekkel működik együtt, így ezáltal tud kapcsolatot kiépíteni HUMINT-eszközök felhasználásával.⁵³

A kapcsolatépítés a magánnyomozásban minden ügyben eltérő. A folyamatban lévő esetek határozzák meg a feladatokat. Az együttműködő személyek számára, akikkel együtt dolgozik a magánnyomozó, olyan legendát vagy ürügyet kell kitalálni, hogy a magánnyomozó kiléte fedve maradjon. Ha a magánnyomozók technika tekintetében ellátottak lennének, akkor sokkal eredményesebb munkát tudnának végezni, de a törvényi szabályozás nem engedi meg, ezért a HUMINT-ra kell támaszkodniuk. Az apparátus tekintetében nincs arra mód, hogy folyamatos kapcsolatépítést tartson fenn a nyomozó az információt adó személlyel, mint a nemzetbiztonsági szolgálatok esetében.

A HUMINT-információ beszerzése után az információt két módon lehet visszaellenőrizni: figyélssel vagy a megbízóval konzultálva. A HUMINT során szerzett információt a magánnyomozó jelentésben írja le, majd azt követően átadja a megbízójának. A magánnyomozásban tehát egyszer történik meg az információ összegyűjtése az adott ügyben. Amennyiben az ügyre vonatkozóan beérkezett információ releváns, akkor nincs szükség újabb információ megszerzésére. Ahogy az adott ügy lezárul, nincs lehetőség arra, hogy új információszerzőket építsünk ki, mivel az adott ügy határozza meg, hogy milyen adatra van szükségünk. A HUMINT során mindig fel kell mérni az adott környezetet, hogy az milyen információval tud szolgálni a magánnyomozónak.

Az információ beszerzésének a folyamatára általánosan jellemzően meg kell határozni a célokat, a képességeket, az emberi erőforrást és az információgyűjtés

⁵³ Mészáros Bence: A kriminalisztika és a magánnyomozás. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVI. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2015, pp. 135–136.

módját, ami alapján lehet az információt gyűjteni. A cél meghatározása nagyon fontos, hogy kire vagy kikre vonatkozik az információszerzés és az hol történik. A nyomozói képesség azt jelenti, hogy a HUMINT-ot végző nyomozó az adott területen rendelkezzen megfelelő helyismerettel, ami biztosítja a sikeres tevékenységét. Az információgyűjtés során nagyon fontos, hogy a magánnyomozó fedetten gyűjt adatot és a konspiráció szabályainak megfelelően végzi az adatszerzést.⁵⁴ Miért fontos ez? Két dolog miatt: az egyik, hogy a megbízót meg kell védeni attól, hogy kitudódjon kire nyomoztat, illetve a magánnyomozó védelme, hogy inkognitóban maradjon és megfelelő módon meg tudja magát és az információt védeni.

A HUMINT a többi adatszerzési módhoz képest azért hatékonyabb, mert így olyan információkat is be lehet szerezni, amelyeket más módszerrel nem. Nagy előnye a HUMINT-nak, hogy lehetőség van az információ visszaellenőrzésére, ki lehet azt egészíteni és pontosítani.⁵⁵ A HUMINT előkészítése során érdemes a szekunder információkkal kezdeni – ahogyan már fent említettem – az internet és a média kutatásával. Ebből részben kiderül, hogy kicsoda a célszemély, akiről szeretnénk információt gyűjteni. Ezt követően érdemes ellenőrizni a primer információkat, amelyeket a kutatás során beszereztünk. Amint elvégeztük az előmunkálatokat, ezt követően elemezzük az információkat, hogy mit tudunk felhasználni a HUMINT során. Mindezek után következik a nyomozási terv, amelyben leírjuk, hogy pontosan milyen legendát kell alkalmazni, illetve azt, hogy a lakókörnyezetben hol kell gyűjteni az információt. Nagyon fontos az, hogy a legenda úgy legyen megírva, hogy a lakókörnyezetben ne gyanakodjanak arra, miért szeretnék információt megtudni az adott személyről.

A nyomozás fedetten történik, amikor HUMINT-ot végzünk. Ennek okai a következők lehetnek: a megbízót meg kell védeni attól, hogy bárkinek tudomása legyen arról, hogy információt gyűjtünk valakiről, a valamint a magánnyomozónak is védenie kell saját magát attól, hogy ne tudódjon ki, mivel foglalkozik, így tud szerezni információt az adott személyről. A HUMINT-tevékenység főszabálya, hogy azt a konspiráció szabályainak megfelelően kell végezni. Az együttműködő személy a megadott adatok alapján látja el a nyomozót információkkal. A nyomozónak objektív módon kell eljárni minden ügyben. A helyzetet nehezíti, hogy a magánnyomozói törvényben a HUMINT-ról nem tesznek említést erre vonatkozóan.

A magánnyomozó – amennyiben rendőrműlttel rendelkezik⁵⁶ – a rendőrségen belül a bünyügyi szolgálati ág operatív eljárása során megszerzett munkatapasztalatait használja fel a HUMINT végzése során.⁵⁷ Az információ beszerzése hasonlóan működik, mint a rendőrségi nyomozók esetében, annyi különbséggel, hogy a rendőrség mögött ott áll az állam, a magánnyomozók mellett viszont senki.

⁵⁴ Hetesy Zsolt: A titkos felderítés. PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola. Pécs, 2011, pp. 69–70.

⁵⁵ Kobilka: i. m. p. 102–103.

⁵⁶ A magánnyomozók hozzávetőlegesen 70%-a hivatásos rendőrműlttel rendelkezik.

⁵⁷ Szendrei Ferenc – Nyeste Péter: A bünyügyi hírszerzés kézikönyve. Dialóg Campus, Budapest, 2019, pp. 57–59.

A magánnyomozók hasonlóan gyűjtik az információt a HUMINT tekintetében, mint a rendőrök. Vagyis az információ beszerzése után az adatokat értékelik és ellenőrzik. Ezt követően az információ ellenőrzése segít a magánnyomozónak a munkájában, hogy merre menjen tovább a nyomozás. A nyomozóknál a humánereforrás alkalmazása fedetten és nyíltan történhet. A humánereforrás felkutatása a nyomozóknál fedetten történik, illetve ki kell találni egy olyan legendát vagy ürügyet, ami által információhoz tud jutni a nyomozó. A különbség a két ág között, hogy a nyomozó a legtöbb esetben egyedül végzi a HUMINT-ot. Ezt általában környezettanulmányánál használják. A nemzetbiztonsági szolgálatok több módszerrel alkalmazzák a HUMINT-ot.⁵⁸

A magánnyomozó csak lojalitás alapján működhet együtt az információt szolgáltató személyekkel. Az anyagi ellentételezésen alapuló információszerzés tiltott a magánnyomozónak csakúgy, mint az állampolgároknak. Amennyiben a magánnyomozó pénzért vásárolna információt – ami nem engedélyezett –, akkor az korrupciónak minősül, és azt a magyar büntető törvénykönyv passzusában található korrupciós bűncselekmény részben található tényállások alapján bünteti. Az információt a klasszikus nyomozási módszerrel lehet beszerezni. Ezeknek az információknak a GDPR-törvényben⁵⁹ meghatározott passzusok alapján kell megfelelnie, illetve a megbízó által kért adatokat meg kell védeni illetéktelen személyektől. A HUMINT-információszerzés során a kommunikálás kétoldalúan történik.

A HUMINT során hangfelvételt, fényképfelvételt és videofelvételt lehet készíteni, melyek arra szolgálnak, hogy a polgári és a büntetőperes eljárások során a beszerzett információ bizonyító erejű legyen. A tapasztalatok azt mutatják, hogy amit a HUMINT-eljárás során beszereztünk információt, azt jelentés formájában, objektív módon és szóról szóra leírunk a jelentésben, akkor azt a bíróság elfogadja bizonyítékként. A HUMINT-eszközökkel beszerzett adatokat több oldalról vissza lehet ellenőrizni. Az ellenőrzött információk írásos jelentésben vannak dokumentálva, ami azt mutatja meg, hogy a beszerzett információ hol keletkezett és milyen jellegű nyomozási cselekmények eredményeként szereztük azt be az adott személytől. A HUMINT célja a magánnyomozásban, hogy múltbeli eseményeket tárjunk fel, illetve a jelenlévő eseményeket és a jövőbeni gondolkodásmódot megismerjük.

Összegzés

A magánnyomozásban a rendőrségtől átvett módszerek segítségével gyűjtik be az információt. A nemzetbiztonsági szolgálatoknak a HUMINT során lehetőségük van több módszer alkalmazására az információgyűjtésben. A magánnyomozóknak nincs olyan emberi apparátusa, mint a nemzetbiztonsági szolgálatoknak.

⁵⁸ Dr. Kis László A titkos adatgyűjtés szerepe a büntetőeljárásban, különös tekintettel az Európai Unió keretében folytatott együttműködésre. PhD-értekezés, Miskolc, 2009, pp. 69–71.

⁵⁹ Csak olyan információ kerülhet bele a jelentésbe, amely nem sérti a GDPR-törvényt, illetve csak az adott ügyre vonatkozik az információ begyűjtése. Az információk csak az adott célszemélyről gyűjthetők be, és ez legális eszközök segítségével történhet.

A nemzetbiztonsági szolgálatok több törvényben és belső utasításban meghatározott módon szerzik be az információt. A nemzetbiztonsági szolgálatoknak vannak erre külön belső utasításai, amelyek leírják az információgyűjtő-tevékenység módszereit, nem úgy a magánnyomozóknak. A nemzetbiztonsági szolgálatoknál ki vannak építve a HUMINT-kapcsolatok arra vonatkozóan, hogy kitől várható olyan információ, amely HUMINT által beszerezhető, viszont a magánnyomozóknál erre nincs mód, mivel a törvény nem teszi ezt lehetővé. Az információszerzés tekintetében azonban a munkafolyamatok végrehajtása hasonlóan működik.

A két jogszabály⁶⁰ konkrétan határozza meg a két hivatás törvényes kereteit. A nemzetbiztonsági szolgálatok és a magánnyomozó tevékenységei céljaikban eltérőek: az előző az állam biztonsága érdekében történik, míg az utóbbi egy ügyfél megbízása alapján. Az erők, az eszközök és a módszerek tekintetében a nemzetbiztonsági szolgálatok esetében törvényileg és belső utasításokban egyértelműen szabályozzák, hogy milyen technikai eszközökkel végezhetnek nyílt és titkos információszerzést, ellenben a magánnyomozásban ezt nem szabályozza a törvény.

A HUMINT vonatkozásában a nemzetbiztonsági szolgálatok és az információk megszerzéséhez öt lépésből álló cikluson keresztül hajtják végre az adatszerzést. A magánnyomozásban és a nemzetbiztonsági ciklusokban vannak hasonlóságok. A HUMINT tekintetében a két ág céljában eltérő, mivel az egyiknek a hírszerzési igényt kell kielégítenie, a másikonál viszont az ügyfél kiszolgálása a cél. A magánnyomozás során végzett elemzésben a következő szempontok szerint járnak el: az információ pontos-e, esetleg ki kell-e egészíteni, vagy teljes mértékben megfelel a szükségleteknek. A szolgálatokat tekintve vannak olyan személyek, akik információval bírnak, például az együttműködő személyek, az alkalmi informátorok, akik elősegítik a sikeres információcsere lehetőségét, ellenben a magánnyomozónak nincs erre lehetősége, hogy ilyen személyeket fenntartson, mivel a törvény nem engedi, továbbá anyagi források által sem lehet információt vásárolni. A szolgálatoknak vannak módszereik arra, hogy a HUMINT során kapcsolatot építsenek vagy tartsanak olyan személyekkel, akik az adott üggyel összefüggő információkkal szolgálnak. Az ilyen személyeket folyamatosan tanulmányozni és ellenőrizni kell, hogy az általuk átadott információk hitelesek-e és valósághűek-e. A magánnyomozásban nincsenek ilyen együttműködő személyek, mivel nem tudjuk mindig azt, hogy ki az a személy, aki után nyomozni kell. A magánnyomozó nem a technikai eszközökre támaszkodik, mivel nem használhat ilyet, hanem az emberek által beszerezett információkra támaszkodhat, amelyek szerintem megbízhatóbbak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Dihen Mihály: A magyar polgári hírszerzés előtt álló kihívások a 21. század elején. Nemzetbiztonsági szemle 2020/1. szám. pp. 47–61.

⁶⁰ Az 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról és a 2005. évi CXXXIII. törvény a személy- és vagyonvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenység szabályairól.

- Dr. Kis László A titkos adatgyűjtés szerepe a büntetőeljárásban, különös tekintettel az Európai Unió keretében folytatott együttműködésre. PhD-értekezés, Miskolc, 2009.
- Hetesy Zsolt: A titkos felderítés. PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola. Pécs, 2011.
- Kobilka István (szerk.): Nemzetbiztonsági alapismeretek. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.
- Mészáros Bence: A kriminalisztika és a magánnyomozás. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVI. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2015.
- Regényi Kund: Információszerzés kapcsolati forrásai. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2019.
- Resperger István (szerk.): A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban. A nemzetbiztonsági szolgálatok nemzetközi együttműködése. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- Resperger István (szerk.): A nemzetbiztonság elmélete a szolgálatban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.
- Takács Tibor: ORFK Bűnügyi Szolgálat. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- Sallai Imre nyá. ezredes: Katonadiplomácia és információszerzés. Felderítő Szemle, Budapest, 2013.
- Sasvári Rudolf: A klasszikus magánnyomozástan. Alfa Communication, Budapest, 2000.
- Szendrei Ferenc – Nyeste Péter: A bűnügyi hírszerzés kézikönyve. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.
- Vida Csaba: Létezik-e még a hírszerzési ciklus? Felderítő Szemle, XII. évfolyam 1. szám 2013. szeptember-október.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

- Információs Hivatal honlapja. <https://www.mkih.hu/a-hirszerzes-forrasai.html>
- Központi Hírszerző Ügynökség - CIA (Central Intelligence Agency) honlapja. <https://www.cia.gov/legacy/>
- http://real.mtak.hu/112358/1/EPA02932_terror_elharitas_2017_1-2_102-113.pdf
- 1994. évi XXXIV. számú törvény Rendőrségről.
- 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról.
- 2005. évi CXXXIII. törvény a személy- és vagyonvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenység szabályairól.

A KÖTET SZERZŐI

dr. Bártfai Bálint	hallgató Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
Gyermán József	százados Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
dr. Helyes Marcell	jogász, doktorandusz, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola
Dr. habil. Kis-Benedek József	ny. ezredes, MTA doktora, DSc. c. egyetemi tanár Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola
Kiss Dávid	különleges műveleti kutató
Kováts Bence	százados, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
Kripkó Ádám	hadnagy, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
Tarkó Áron	doktorandusz, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola
Dr. Vida Csaba	alezredes, PhD egyetemi docens, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet

E SZÁMUNKAT LEKTORÁLTÁK

dr. Annus Zsolt	ezredes, Felderítő Szemle Szerkesztőbizottság tagja
Dr. Forgács Balázs	őrnagy, PhD egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Dr. Fürjes János	alezredes, PhD Felderítő Szemle Szerkesztőbizottság tagja
Dr. Kovács Zoltán	alezredes, PhD Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
Dr. Magyar Sándor	ezredes, PhD egyetemi adjunktus Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Dr. habil. Remek Éva	egyetemi docens, PhD Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Prof. Dr. Siposné Kecskeméthy Klára	ezredes, PhD, egyetemi tanár Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Dr. Tólas Péter	igazgató Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Prof. Dr. Resperger István	ezredes, PhD egyetemi tanár, tanszékvezető, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet
Dr. Vida Csaba	alezredes, PhD egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet

E SZÁMUNK TARTALMA

VIDA CSABA

VÁLTOZÓ KÖZÉP-EURÓPA

A KÖZÉP-EURÓPAI BIZTONSÁGI RENDSZER EVOLÚCIÓJA ÉS ANNAK HATÁSAI

A szerző a tanulmányában a közép-európai biztonsági rendszer kialakulását és módosulását elemzi, amelynek során megállapítja, hogy a jelenlegi rendszer a régió euroatlanti integrációját követően, a 2010-es évekre alakult ki. A biztonsági rendszer három elemből: a nemzeti védelmi/biztonsági rendszerből, a nemzetközi szervezetek/szövetségek által nyújtott garanciákból és a regionális együttműködési fórumokból áll, amelyek között a hangsúlyok folyamatosan változnak. A 2010-es évek második felében megjelenő komplex és mélyreható biztonsági veszélytényezők átfogó hatást gyakoroltak a biztonsági rendszerre, így annak részleges átalakulását eredményezték. Az eddigi tapasztalatok alapján a veszélytényezők kezelését leghatékonyabban az országok saját maguk tudták megoldani, mivel a nemzetközi szervezetek nem voltak képesek hatásosan fellépni ellenük. A közép-európai biztonsági rendszer evolúciója azt mutatja, hogy a régió euroatlanti integrációja során a nemzetközi szervezetek határozták meg a biztonságosítást, míg jelenleg a nemzeti védelmi képességek.

Kulcsszavak: biztonság, veszélytényezők, Közép-Európa, biztonsági rendszer.

KIS-BENEDEK JÓZSEF – KOVÁTS BENCE

A SZÁHEL-ÖVEZET BIZTONSÁGI HELYZETÉRTÉKELÉSE ÉS A MALI TAKUBA MŰVELET TAPASZTALATAI

A Száhel-övezet konfliktusai jelentős hatást gyakorolnak az európai biztonságra, főként az iszlám szélsőséges szervezetek térnyerése és az irreguláris migráció miatt. Mali és a környező országok az elmúlt tíz évben terrorista fegyveres csoportok akcióinak színterévé váltak. A radikális erők rendszeres támadásokat hajtanak végre a polgári lakosság ellen, kihasználják a szervezetlenséget és az állam működésének hiányát. 2022 novemberétől a Magyar Honvédség a kormány döntése alapján egy különleges műveleti csoporttal hozzájárult a francia nemzeti kezdeményezésű *Task Force Takuba* elnevezésű többnemzeti különleges műveleti misszióhoz. A művelet fő célja a Mali területén és a szomszédos országokban terjeszkedő iszlamista szélsőséges csoportok felszámolása és a régió stabilizálása volt a helyi haderő mentorálásával. A *Takuba* művelet rövid fennállását számos külső politikai tényező befolyásolta, a misszió megszűnéséig kilenc európai ország vett részt a mentoráló és támogató műveletekben. A tanulmány a térség, de különös tekintettel Mali biztonsági helyzetét elemzi.

Kulcsszavak: Takuba, Mali, Barkhane hadművelet, Afrika, Száhel-övezet, terrorizmus, migráció

CONTENTS

CSABA VIDA

CHANGING CENTRAL EUROPE

THE EVOLUTION OF THE CENTRAL EUROPEAN SECURITY SYSTEM AND ITS EFFECTS

The author analyses the development and modification of the Central European security system in his study. He states that the current system was formed in the 2010s following the Euro-Atlantic integration of this region. The security system consists of three elements: the national defence/security capabilities, guarantees provided by international organizations/alliances and regional cooperation forums. Between three elements emphases constantly change. The complex and significant security threats that appeared in the second half of the 2010s had a comprehensive impact on regional security system, resulting in its partial transformation. According to experience, the countries were able to solve the most effective management of the threats themselves, since the international organizations could not act effectively against them. The evolution of the Central European security system shows that during the Euro-Atlantic integration of the region it was determined by international organizations, while currently it is determined by national defence capabilities.

Keywords: security, threats, risks, challenges, Central Europe, security system.

JÓZSEF KIS-BENEDEK– BENCE KOVÁTS

THE SECURITY SITUATION ASSESSMENT OF THE SÁHEL AREA AND THE EXPERIENCES OF THE TAKUBA TASK FORCE IN MALI

The conflicts in the Sahel have a significant impact on European security, mainly through the rise of Islamic extremist organizations and irregular migration. Mali and the surrounding countries have become the scene of actions of terrorist armed groups in the last ten years. Radical forces carry out regular attacks against the civilian population, taking advantage of disorganization and the lack of functioning state institutes. From November 2022, based on the government's decision, the Hungarian Defence Forces contributed a special operations group to the French national initiative Task Force Takuba, a multinational special operations mission. The main objective of the operation was to eliminate the Islamist extremist groups expanding in the territory of Mali and neighboring countries and to stabilize the region by mentoring the local forces. The short existence of the Takuba operation was influenced by many external political factors, until the end of the mission, nine European countries participated in mentoring and support operations. The study analyzes the security situation in the region, with a particular focus on Mali.

Keywords: Takuba, Mali, Operation Barkhane, Africa, Sahel region, terrorism, migration

KRIPKÓ ÁDÁM

KÖZÉP-EURÓPA BIZTONSÁGI RENDSZERE A 21. SZÁZADBAN – A REGIONALIZMUS ERŐSÖDÉSE

A 21. századi biztonsági környezetről elmondható, hogy a globalizáció és a nem állami szereplők megerősödése révén olyan kihívások, kockázatok és fenyegetések jelentek meg a nemzetközi közösségben, amelyekre egy-egy nemzetállam már nem tud önállóan hatékony választ adni. A tanulmány alaptézise az, hogy a világban végbemenő globalizációs folyamatokkal ellentétesen megfigyelhető a regionalizáció erősödése. Közép-Európában a hidegháború befejeződése óta a regionalizmus erősödését láthatjuk, amely elsősorban az euroatlanti integrációban ölt testet. A regionális biztonsági komplexum elmélet prizmáján keresztül bemutatásra kerül a közép-európai régió biztonsági architektúrája, valamint az országok közötti dinamikák is. Alátámasztva a regionalizáció erősödését, kilenc regionális biztonsági formáció elemzése történik meg, amelyek valamely módon hozzájárulnak a közép-európai országok hatékonyabb nemzetközi érdekérvényesítéséhez.

Kulcsszavak: regionalizmus, biztonsági interdependencia, érdekérvényesítés, regionális biztonsági komplexumok.

GYERMÁN JÓZSEF

TÉRINFORMATIKAI ÉS KÉPI ADATOKON ALAPULÓ FELDERÍTÉS A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

A térinformatikai és képi alapú felderítés létrehozását célzó hazai képességfejlesztés hiánypótlónak tekinthető a Magyar Honvédségben, hiszen a szakterület az elmúlt évtizedek konfliktusai során már számos alkalommal igazolta létjogosultságát. A folyamat a szakemberek képzése és a szükséges anyagi és technikai erőforrások megteremtése mellett magában foglalja a hatékony munkavégzést segítő módszerek és munkafolyamatok kialakítását is. Annak ellenére, hogy a NATO és az EU szakmai szervezeteinél zajló munkafolyamatok ismerete jó kiindulási alapot jelent, mindenképpen szükséges azok hazai igényekre és a rendelkezésre álló erőforrásokra történő optimalizációja és folyamatos fejlesztése.

Kulcsszavak: térinformatikai alapú felderítés, képi alapú felderítés, képességfejlesztés, munkafolyamat.

ÁDÁM KRIPKÓ

THE SECURITY SYSTEM OF CENTRAL EUROPE IN 21TH CENTURY – THE STRENGTHENING OF REGIONALISM

Due to globalisation and the ever-growing importance of non-state actors, the security environment of the 21st century triggered the emergence of many challenges, hazards, risks and threats that cannot be effectively handled by one country alone. The core thesis of this study is that even though the world is heading towards globalisation, the world of security policy is experiencing the process of regionalisation. Ever since the end of the Cold War, Central Europe both intentionally and unintentionally enhanced and promoted regionalism, which tendency was primarily the result of Euro-Atlantic integration. The region of Central Europe and its security architecture and dynamics are analysed through the prism of Regional Security Complex Theory. To support the concept of the forging ahead of regionalization, nine regional cooperations are examined, to support the statement, that these formations are used by Central European countries in order to better advocate their own interests.

Keywords: regionalism, security interdependence, assertion of interest, regional security complexes.

JÓZSEF GYERMÁN

GEOINT AND IMINT IN THE HUNGARIAN DEFENCE FORCES

The capability development aimed at the establishment of geospatial and imagery intelligence (GEOINT, IMINT) capability in the Hungarian Defence Forces has a great importance, since the aforementioned field of expertise has already proven its crucial role in the conflicts of recent decades. In addition to the training of professionals and to the provision of necessary material and technical resources, the process also includes the development of effective methods and workflows. Although the knowledge of workflows taking place at NATO and EU organisations might be an excellent starting point, the optimization and continuous developments of these procedures for the local requirements is inevitable.

Keywords: GEOINT, IMINT, capability development, workflow.

BÁRTFAI BÁLINT

AZ EKD–500 RÁDIÓFELDERÍTŐ VEVŐKÉSZÜLÉK SZOFTVERES TÁMOGATÁSÁNAK LEHETSÉGES JÖVŐBELI IRÁNYA

Rövid általános és technikátörténeti felvezetés után a szerző igyekszik tisztázni azt, hogy mi számít napjainkban elavult technikának, és próbál választ találni arra a kérdésre, hogy az elavult rádiófelderítő vevőkészülékek inkurenciának számítanak-e pusztán elavultságuknál fogva, vagy azokat a jövőben is érdemes esetleg rendszerben tartani. A publikációban több korábbi híradóeszköz (rádiófelderítő vevőkészülék) is említésre kerül képpel illusztrálva. Kiemelt helyen az EKD–500 rövidhullámú vevőkészülék és annak lehetséges jövője áll, mely külön fejezetet kapott.

Kulcsszavak: inkurrens eszköz; rádiófelderítés; EKD–500 rövidhullámú vevőkészülék; számítógépes távvezérlés; szoftverfejlesztés.

KISS DÁVID

ADALÉKOK A „TESTNEVELÉSI SZAKTANFOLYAM” (1938) TÖRTÉNETÉHEZ

A „Testnevelési Szaktanfolyam” a II. világháborút megelőző időszak egyik legsokoldalúbb magyar különleges egysége volt a Magyar Királyi Honvédségen belül. A diverzióra, politikai aknamunkára, fegyveres csoportok szervezésére és vezetésére, valamint hírszerző és felderítőtevékenységre egyaránt kiképzett önkéntesek elsőként kaptak ejtőernyős felkészítést is, így a magyar katonai ejtőernyőzés úttörőinek számítanak. A „Testnevelési Szaktanfolyam” során kiképzett önkéntes, tartalékos tisztek a II. világháború előestéjén kerültek bevetésre az ekkor Csehszlovákiához tartozó Kárpátalján, ahol irreguláris csapatok keretében hajtottak végre felderítési és rombolási feladatokat. Jelen tanulmány nem jöhetett volna létre Dr. Bács Zoltán György ny. alezredes úr, egyetemi adjunktus pótolhatatlan ismeretei nélkül vitéz Ladányi Domonkos életútja kapcsán, és John Molnar, az ausztrál hadsereg ezredesének nagylelkű segítsége nélkül, aki rendelkezésünkre bocsátotta édesapja, a „Testnevelési Szaktanfolyamon” kiképzett Molnár László hagyatékát.

Kulcsszavak: történelem, felderítés, kiképzés, II. világháború.

BÁLINT BÁRTFAI

THE POSSIBLE FUTURE OF SOFTWARE SUPPORT OF THE EKD-500 COMMUNICATIONS RECEIVER

Following a short general and technical history introduction the author focuses on clarifying what matters outdated technology nowadays and attempts to find an answer to the question whether the outdated radio reconnaissance receivers are inefficient equipment merely because of their out-of-date quality, or they could be useful in the future. Several former communication equipment (radio reconnaissance receivers) are shown in the publication with pictures. In a separate chapter, the EKD-500 shortwave receiver and its possible future get emphasized attention.

Keywords: inefficient equipment; radio reconnaissance; EKD-500 shortwave receiver; remote control by computer; software developing.

DÁVID KISS

ADDITIONS TO THE HISTORY OF THE „PROFESSIONAL COURSE FOR PHYSICAL TRAINING” IN 1938

The „Professional Course for Physical Training” has been one of the most versatile special unit of the pre-WWII Royal Hungarian Army. The volunteers trained in sabotage, political diversion, in leading and raising armed insurgent groups, in intelligence-gathering and reconnaissance, were the first to undergo parachute training too, thus being the pioneers of the Hungarian airborne forces. These volunteers, reserve officers trained during the „Professional Course for Physical Training” have been mobilized on the eve of WWII in Trans-Carpathia, amongst other irregular troops. They conducted reconnaissance and demolition missions. This paper would not materialize without the help of Dr. Lt. Col. (ret.) Zoltán Bács adjunct, who has helped tremendously with his knowledge on the life of vitéz Domonkos Ladányi, and also without John Molnar Colonel of the Australian Defence Force, who has kindly shared the story of his father, László Molnár, who was one of the students of the „Professional Course for Physical Training”.

Keywords: history, reconnaissance, training, WWII.

HELYES MARCELL

KIBERVÉDELEM AZ ÁLLAMI KRITIKUS INFRASTRUKTÚRÁK TERÜLETÉN A NÉMET ÉS A MAGYAR JOGRENDENBEN I.

A VONATKOZÓ JOGSZABÁLYI KERETEK ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE

A magyar szabályozás hosszabb időn keresztül külön területként kezelte az állami kritikus infrastruktúrák védelmét, illetve az ország kibervédelmét. Ezzel szemben Németország a kritikus infrastruktúrávédelem tárgykörét kezdetektől fogva kibervédelmi kérdésnek tekintette, ami hatékonyabb törvényi kereteket eredményezett. A jelenleg hatályos két szabályozási megoldás közötti legfőbb eltérésként a vonatkozó európai uniós irányelv implementálásában figyelhető meg, mivel Magyarországon –Németországgal ellentétben – jelenleg mind maga a létfontosságú információs rendszerelemek, mind az azokat üzemeltető alapvető szolgáltatásokat nyújtó szereplők kijelölésre kerülhetnek. Az adminisztratív terhek csökkentése és a rendszer átláthatóságának, következésképp a jogbiztonság növelése érdekében e kettős kijelölési szisztéma megszüntetése javasolt. Továbbá a hazai fő kibervédelmi jogszabály hiányosságaira és elavultságára tekintettel annak átfogó átdolgozása és ennek keretében időtállóvá tétele javasolt.

Kulcsszavak: kritikus infrastruktúra, elektronikus információs rendszer, honvédelmi ágazat.

TARKÓ ÁRON

A HUMINT SZEREPE A NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOKNÁL ÉS A MAGÁNNYOMOZÁSBAN

A nemzetbiztonsági szolgálatoknál kiemelkedő szerepe van a HUMINT információszerzési ágának, amelyet előszeretettel használnak a magánnyomozásban is. A HUMINT elsődleges információt ad, mert interperszonális érintkezés útján gyűjti össze azokat. Ezek olyan, emberi források által összegyűjtött és szolgáltatott információk, amelyek sokszor értékesebbek, mint más hírszerző ág által beszerzettek. A HUMINT-nak napjainkban felértékelődött a szerepe a magánnyomozásban, mivel az ilyen módon szerzett információk pontosabbak, előnye, hogy több oldalról is vissza lehet ellenőrizni az információ forrását. A személyiségi jogok védelme, a kevésbé publikus információk, vagy akár a titkos információk megőrzése jobban megoldható, szemben a rideg, személytelen, a technikai információszerzésből származó információkkal. A HUMINT adatszerzési módszerei: külkapcsolati (nyílt), ügynöki úton (leplezett) és kihallgatás/meghallgatás során. Az ember által gyűjtött információ sokkal inkább személyesebb jellegű, mint a modern technikával szerzett.

Kulcsszavak: HUMINT, nemzetbiztonsági tevékenység, információszerzés, magánnyomozás.

MARCELL HELYES

CYBERSECURITY OF CRITICAL INFRASTRUCTURES OF THE STATE IN GERMAN AND HUNGARIAN LAW I.
COMPARATIVE REVIEW OF THE APPLICABLE LEGAL FRAMEWORKS

For a longer period of time, the Hungarian regulation viewed as a separate area the protection of critical infrastructures of the state, and the cyber defence of the country. Contrarily, Germany regarded critical infrastructure protection as a question of cyber defence from the beginning, which resulted in a more effective legal framework. The main difference between the two regulative solutions currently in force can be observed in the implementation of the relevant directive of the European Union, since in Hungary – unlike in Germany – currently both the critical information infrastructure itself, as well as the operators of essential services can be identified as one. In order to reduce the administrative burden, as well as to enhance transparency of the system, and consequently the legal certainty, it is suggested, that the method of double-identification is removed. Furthermore, considering the deficiencies and outdatedness of the main domestic cybersecurity law, its extensive revision is suggested, by which it is made timeless.

Keywords: critical infrastructure, electronic information system, defence sector.

ÁRON TARKÓ

THE ROLE OF HUMINT IN THE INTELLIGENCE SERVICES AND IN THE PRIVATE INVESTIGATION

HUMINT has an outstanding role at national security services, which is also used in private investigation with preference. HUMINT gives primary information because it collects information through interpersonal contact. This kind of information is gathered by human resources which is more valuable than information obtained by other intelligence branch. Nowadays the role of HUMINT has increased in private investigation thanks to more accurate information. Moreover, the source of information can be checked back. The protection of individual rights, the less public information or even the preservation of confidential information can be solved better against the rigid, impersonal information gathered by technical way. The information acquired by HUMINT can be collected several ways: during foreign relations (open), agent (under cover) and interrogation/audition. The information which is collected by human is rather personal against the information collected by the modern techniques.

Keywords: HUMINT, national security activity, information gathering, private investigation.

CONTENTS

CONFERENCE

SECURITY POLICY

CSABA VIDA

CHANGING CENTRAL EUROPE

*THE EVOLUTION OF THE CENTRAL EUROPEAN SECURITY SYSTEM
AND ITS EFFECTS*

JÓZSEF KIS-BENEDEK– BENCE KOVÁTS

**THE SECURITY SITUATION ASSESSMENT OF THE SÁHEL AREA
AND THE EXPERIENCES OF THE TAKUBA TASK FORCE IN MALI**

ÁDÁM KRIPKÓ

**THE SECURITY SYSTEM OF CENTRAL EUROPE IN 21TH
CENTURY – THE STRENGTHENING OF REGIONALISM**

INTELLIGENCE AND RECONNIANCE

JÓZSEF GYERMÁN

GEOINT AND IMINT IN THE HUNGARIAN DEFENCE FORCES

RESEARCH AND DEVELOPMENT

BÁLINT BÁRTFAI

**THE POSSIBLE FUTURE OF SOFTWARE SUPPORT OF THE EKD-
500 COMMUNICATIONS RECEIVER**

HISTORY OF INTELLIGENCE

DÁVID KISS

**ADDITIONS TO THE HISTORY OF THE „PROFESSIONAL COURSE
FOR PHYSICAL TRAINING” IN 1938**

FORUM

MARCELL HELYES

**CYBERSECURITY OF CRITICAL INFRASTRUCTURES OF THE
STATE IN GERMAN AND HUNGARIAN LAW I.**
COMPARATIVE REVIEW OF THE APPLICABLE LEGAL FRAMEWORKS

ÁRON TARKÓ

**THE ROLE OF HUMINT IN THE INTELLIGENCE SERVICES AND
IN THE PRIVATE INVESTIGATION**

FOR READERS

OUR AUTHORS

CONTENTS

CONDITIONS OF PUBLICATION

A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

AZ ÍRÁSMŰVEKKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK

Etikai követelmények:

- az írásmű máshol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, amelyet a szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, amely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más témákat, anyagokat – jelentettünk meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények (és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20–21 gépelt oldal);
- a kéziratot elektronikus formában, Times New Roman 12 pontos betűkkel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban kérjük megküldeni a vida.csaba@knbsz.gov.hu e-mail címre. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;

- a közlésre elfogadott írásokért – a szerzői nyilatkozattal létrejött megállapodás figyelembevételével – szerzői honorárium fizethető;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indoklás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;
- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez rövid tartalmi összefoglalót (Absztrakt/Rezümé) kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez három–öt kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven.
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

A KÖZLEMÉNYEKSEL SZEMBEN TÁMASZTOTT FORMAI KÖVETELMÉNYEK

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata);

AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul);

REZÜMÉ (magyarul, angolul);

KULCSSZAVAK (magyarul, angolul);

SZERZŐI NYILATKOZAT.

BIBLIOGRÁFIAI HIVATKOZÁS

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézések jegyzetben:

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, amelyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés:

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében lévő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmaznia kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. p. 34.
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. p. 33.
- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. p. 6.
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; letöltés: 2012.04.19.

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke:

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005. ISBN 963 9276 45 6
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Budapest, 1994. pp. 31–50.

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19–20.

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.

- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; letöltés: 2012.04.19.

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat sorszáma (például 1. ábra.);
- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrása (vagy: Szerkesztette: ...);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

